

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

3.BASKI

27 MAYIS'TAN 12 MART'A

TÜRKİYE'DE SİYASAL FIKIR HAREKETLERİ

H. BAYRAM KAÇMAZOĞLU

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rant>

B İ R E Y Y A Y I N C I L I K

**27 Mayıs'tan 12 Mart'a
Türkiye'de
Siyasal Fikir Hareketleri**

birey yayıncılık: 10
Türkiye İncelemeleri Serisi: 1

Dizgi : birey
Mizampaj : birey
Genel Tasarım : birey
Kapak : Ayajans
Baskı : Ziya Ofset
Cilt : Sistem Mücellit
ISBN : 975 - 8257 - 34 - X
Birinci Baskı : Kasım 1995
İkinci Baskı : Nisan 2000

birey yayıncılık
Yerebatan Cad. Çatalçeşme Sok.
Üretmen Kitapçılar Çarşısı. No: 29/17 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 511 33 69 **Fax:** (0212) 511 77 16

**27 Mayıs'tan 12 Mart'a
Türkiye'de
Siyasal Fikir Hareketleri**

H. Bayram KAÇMAZOĞLU

birey

H. Bayram Kaçmazoğlu

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesidir. Türk sosyologları, Türk düşünce tarihi, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal yapısı konularında çalışmaktadır. Sosyoloji alanında yayınlanmış bir çok makalesi bulunan Kaçmazoğlu'nun daha önce yayınlanmış kitapları şunlardır:

27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri (İstanbul, 1995), Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları (İstanbul, 1998) ve Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar (İstanbul 1999).

Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu'nun Anısına...

İçindekiler

Önsöz	11
Giriş	13
Bölüm I	
27 Mayıs - 12 Mart Dönemini Hazırlayan Gelişmeler	21
1. Amaçlanan Toplum Düzeni.	21
2. 27 Mayıs'ı Hazırlayan Koşullar	31
3. 27 Mayıs Sonrası Gerçekleşen CHP İstekleri ve Bürokrasinin Askeri Kanadındaki Hesaplaşmalar	40
4. 1960-1971 Döneminde Türkiye Gündeminde Tartışılan Bazı Toplumsal Kavramlar	46
5. 1960-1971 Döneminde Ortaya Çıkan Bazı Fikir Hareketleri	50
Bölüm II	
Yön-Devrim Grubu ve Zinde Güçler Teorisi	58
1. Yön-Devrim Grubunun Ortaya Çıkışı	58
2. Yön-Devrim Grubunun Türk Toplum Tarihini Yorumlayış Biçimi ve Pre-Kapitalist Düzen.	62
3. Yön-Devrim Grubunun Cumhuriyet ve Özellikle DP Dönemine İlişkin Eleştirileri	65
4. Milli-Devrimci Kalkınma Modeli	70
5. Yöncülerin Atatürkçülük Anlayışları ve Milliyetçi - Türk Sosyalizmi	78
6. Milliyetçi-Türk Sosyalizminin İlkeleri	82
7. Yön-Kadro Hareketlerinin Benzer ve Farklı Yanları	87
8. Yön-Devrim Grubuna Yönelik Eleştiriler ve Kısa Bir Değerlendirme	88

Bölüm III

Ortodoks Marksistler: TİP	103
1. TİP'in Kuruluşu ve TİP İçindeki Mücadeleler	103
2. Ortodoks Marksistlerin Türk Toplum Tarihini Yorumlayış Biçimleri ve Feodalizm	110
3. Ortodoks Marksistlerin Cumhuriyet Dönemine Bakışları.	114
4. Sosyalist Devrim-Milli Demokratik Devrim Tartışmaları	115
5. TİP'in Sosyalizm Anlayışı ve Türkiye'ye Özgü Sosyalizm ..	119
6. Ortodoks Marksist Görüşlerin Değerlendirilmesi	132

Bölüm IV

Milli Demokratik Devrimciler	140
1. MDD'cilerin Ortaya Çıkışı ve Bölünüşü.	140
2. MDD'cilerin Türk Toplum Tarihini Yorumlayış Biçimleri ve Feodalizm	142
3. Milli Demokratik Devrim Tezi Nedir?	143
4. Türkiye Neden Milli Demokratik Devrime İhtiyaç Duymaktadır	144
5. Maoculuk.	149
6. Proleter Devrimciler	151
7. Milli Demokratik Devrimci Görüşlerin Değerlendirilmesi. ...	152

Bölüm V

Asya Tipi Üretim Tarzı Yanlıları	157
1. ATÜT Tartışmalarının Ortaya Çıkışı	157
2. 1960'lı Yıllarda Osmanlı Üretim İlişkilerine Yaklaşım Biçimleri	159
3. ATÜT'ün Özellikleri.	161
4. ATÜT'ün Osmanlı Toplum Yapısına Uyarlanması	168
5. Osmanlı-ATÜT Toprak Sisteminin Bozuluşu.	178
6. Osmanlı ATÜT'ünden Halk Sosyalizmine	179

Bölüm VI

Sosyalizm ve İslamiyet Tartışmaları	189
1. Sosyalizm ve İslamiyet Tartışmalarının Ortaya Çıkışı	189
2. Sosyalizm Adına İslamiyetten Yararlanma Tartışmaları	193
3. İslami İçerikli Sosyalizme Karşı Görüşler	200

4. Sosyalizm Adına İslamiyetten Yararlanmak İsteyen Grubun Genel Düşünsel Nitelikleri	204
---	-----

Bölüm VII

Ortanın Solu Modeli.....	209
1. CHP'yi Ortanın Soluna İten Nedenler.....	209
2. Ortanın Solu Modeli	211

Bölüm VIII

Hareket Okulu ve Nurettin Topçu	218
1. Hareket Okulunun İslama Dayalı Sosyalizm Anlayışı	218
2. Hareket Okulunun Demokrasi Anlayışı	230
3. Hareket Okulunun Köylüye Bakışı.....	232
4. Hareket Okulu ve Batı.....	233
5. Hareket Okulu Düşüncesinin Kısa bir Değerlendirilişi.....	234

Bölüm IX

Milliyetçi - Toplumcu Doktrin.....	240
1. Milliyetçi-Toplumcu Ekolün Kökenleri	240
2. Milliyetçi-Toplumcu Doktrin ile Hareket Okulunun Ortak ve Farklı Yanları	241
3. Milliyetçi-Toplumcu Ekolün Başlıca İlke ve Görüşleri	242

Bölüm X

Liberalizm ve Sözcüsü Ahmet Hamdi Başar	248
1. Ahmet Hamdi Başar'ın Ortaya Çıkışı ve 27 Mayıs'ı Değerlendirişi	248
2. Zorunlu Devletçilik	251
3. Başar'ın Osmanlı Devletini Değerlendiriş Biçimi ve Kapıkulu Sınıfı	254
4. Başar'ın Liberal Kalkınma Modeli Önerisi ve Görüşlerinin Genel Olarak Değerlendirilmesi	255
Genel Değerlendirme	261
Sonuç	282

Önsöz

1990 yılında tamamlanan bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde, Prof. Dr. Baykan Sezer yönetiminde, bir doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışmanın yapılmasından yaklaşık olarak beş yıl geçmiş ve bu süre içerisinde dönemle ilgili yeni yayınlar çıkmıştır. Bu yayınların bir kaçı, çalışma yeniden biçimlendirilirken göz önünde bulundurulmuş, ancak kitabın temel görüşlerini etkilemediği görülmüştür.

Tez çalışması kitaba dönüştürülürken bazı bölümlerde kısaltmalar ve biçimsel değişiklikler yapılmış, fakat bu değişiklikler, çalışmanın temel bakış açısı ve ana metnini sarsacak değişikliklerden ziyade biçimsel olmuştur.

27 Mayıs 1960-12 Mart 1971 tarihleri arasında, Türkiye'de ortaya çıkan toplumsal-siyasal fikir hareketleriyle ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalara bakıldığında tek taraflılığın ötesine gitmediği görülecektir. Bu çalışmayla, söz konusu dönemdeki toplumsal-tarihsel içerikli fikir hareketleri karşılaştırmalı ve sistemli bir sosyolojik incelemeye tabi tutulurken, dönemin sosyolojik değerlendirilmesiyle ilgili tüm eksikliklerin giderildiği söylenemez. Buna rağmen, bu çalışma, dönemle ilgili düşüncelerin ele alınmasında günümüze kadar görülen bazı boşlukları giderdiği ölçüde başarılı sayılabilir.

Başta Prof. Dr. Baykan Sezer olmak üzere, araştırma sırasında çeşitli bilgi, yayın, eleştiri vesair katkılar sunan Prof. Dr. Orhan Okay'a, gazeteci-yazar-yayıncı Ragıp Zarakolu'na, Prof.

Dr. Korkut Tuna'ya, Prof. Dr. Ümid Meriç Yazan'a, Prof. Dr. Sabahattin Güllülü'ye, Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu'na, düzeltmeleri üstlenen eşim Emine Kaçmazoğlu'na ve bu çalışmada emeği geçen herkese teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

H. Bayram Kaçmazoğlu

Giriş

Çalışma konumuzu, 27 Mayıs 1960 - 12 Mart 1971 tarihleri arasındaki dönemde, Türkiye’de egemen olan siyasal fikir hareketlerinin ortak ve farklı yanları oluşturmaktadır. Başka bir anlatımla, çalışmanın içeriği, 1960’lı yılların hemen başlarında Türkiye’nin gündemine giren ve 12 Mart 1971 darbesine kadar varlığını sürdüren, bu zaman süresinde, ülkenin geleceği hakkında sistemli fikirler üreterek Batı tipi bir toplumsal düzene ulaşmayı hedefleyen fikirlerin incelenmesi oluşturmaktadır.

Burada bir noktanın açıklanmasında yarar var. Çalışmanın konusunu 1960-1971 tarihleri arasında Türkiye’nin gündemine egemen olan siyasal fikir hareketleri oluşturduğu halde, sonuçta ortaya çıkan manzara, sadece sol düşünce akımlarının incelenmesi gibi yanlış bir algılamaya yol açabilir. Ancak, bu yargının doğruluk payı çok azdır. Çünkü, çalışmadaki sol düşüncelerin ağırlığı, araştırmanın yanlışlığından veya ilgi alanımızdan değil, 1960-1971 dönemi Türkiye gündemine çeşitli varyanslarıyla sol düşünce akımlarının egemen olmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka anlatımla, sağın radikal eylem ve fikirleri, 1960 sonrasında yoğun bir şekilde kendini tanımlamaya çalışırken, geleneksel sağ düşünce, sol düşüncenin gelişim seyrinin ve yeni oluşumların çok uzağında yaşamını sürdürmüş; Türkiye gündemini belirleyen yeni fikirler solda kümeleşmiş ve ağırlıklarını yüzlerce kitap, dergi, makale boyutunda toplumun her kesimine hissettirmiştir. “Türk solunun, ülke siyasetinde bu konumuyla orantısız bir etkinliği mevcuttur.” Çalışmanın ana başlıklarını temel alarak incelediğimizde, sol fikir kümeleri arasında da bir

dengesizlik göze çarpacaktır. Bu eşitsizlik, o fikri savunan grupların daha az etkin oldukları anlamına değil, geriye daha az yazılı kaynak bıraktıkları anlamına gelir. Bu arada, sağın sistemli temsilcilerinden ve liberalizmin savunucusu Ahmet Hamdi Başar'a, felsefi sistem olarak sağ ideolojiye sahip olan ve "İslam Sosyalizmi" adı altında otoriter, faşist bir rejim öneren Hareket okuluna ve Milliyetçi-Toplumcu okulun bazı görüşlerine de, kaynak darlığına rağmen, yer verilmiş; yine bazı gruplar için yeterli materyalimiz olmadığı halde, çok kısa da olsa, dipnotlarda deyinmeyi bilimsel bir görev sayarak, 1960-1971 yılları arasında gündemde kalan ve gündemi belirleyen fikirlerin önemli bir bölümünü yansıtmış bulunmaktayız.

Kısaca, çalışmanın odak noktasını özel ilgi alanı değil, seçilen döneme egemen olan ve Türkiye gündemini belirleyen fikirler oluşturmaktadır ve ağırlık merkezleri de sol-sosyalist düşünce noktalarında toplanmaktadır. Bu çalışmayla ilgili olarak şu noktayı açıklamakta da yarar var: Çalışmadaki bazı kavram ve yargılar, 1960-1971 dönemiyle sınırlıdır.

1960-1971 dönemini belirleyen olguların ağırlık merkezini, 1945'lerde başlayan ve 1955 yılında toplanan Bandung Konferansı ile dönüm noktasını yaşayan dış gelişmeler oluşturmaktadır. Bunun yanında iç gelişmelerin katkısını da unutmamak gerekir.

Dış gelişmeler, Üçüncü Dünya'nın "Bağımsızlar Hareketi"nden Arap Sosyalizmine, Batı'nın "yeni sömürgeci" siyasetinden askeri rejimlere ve Cezayir-Mısır-Hindistan deneyimlerine kadar pek çok olayı kapsamaktadır.

1960-1971 döneminde tartışmaya açılan en önemli konular ise kısaca şu noktalarda toplanmaktadır: Düzenin sorgulanması ve değiştirilmesi, sosyalizm ve ortanın solu, Osmanlı toplum yapısı, az gelişmişlik, planlama ya da devletçi bir politika ile kalkınma, sanayileşme, ulusal bağımsızlık, toprak sorunu, sosyal adalet, Batılı anlamda hür ve demokratik bir rejime kavuşmak ve Batı ile olan farklılıkların belirlenerek giderilmesi.

Çalışmada incelenen fikir hareketleri ise şu gruplardan oluşmaktadır:

- A. Yön-Devrim Grubu ve Zinde Güçler Teorisi,
- B. Ortodoks Marksistler: TİP.,
- C. Milli Demokratik Devrimciler,
- D. Asya Tipi Üretim Tarzı Yanlıları,
- E. Sosyalizm ve İslamiyet Tartışmaları,
- F. Ortanın Solu Modeli
- G. Hareket Okulu ve Nurettin Topçu
- H. Milliyetçi-Toplumcu Doktrin,
- I. Liberalizm Tartışmaları ve Ahmet Hamdi Başar.

Çalışmamız şu varsayımlardan hareket etmektedir;

1. İncelenen dönem iç ve dış gelişmelerin, ancak, ağırlıklı olarak dış gelişmelerin ve Batı'nın dünya siyasetindeki belirlemelerinin ürünüdür.

2. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de amaçlanan toplum tipi Batı örneğine göre oluşturulacak bir toplum modelidir.

3. Bu iki varsayımla bağlantılı olarak, 1960-1971 döneminde Türkiye'ye egemen olan siyasal fikir akımlarının toplumsal hedeflerini belirlemek;

a) Toplumumuzun Batı'dan farklı olduğunu kanıtlamak ve bu farklılıkların tarihsel ve güncel kaynaklarını belirlemek,

b) Bu farklılıkları giderebilmek için yapılması gerekenleri tesbit etmektir.

Döneme damgasını vuran farklılıkları izleyebilmek için çalışma dönemimizi önceki dönemlerden ayıran özellikleri ve bu özellikleri belirleyen nedenleri ortaya koymak gerekmektedir. Bu sorunun cevabı, dünyada ve ülkemizde meydana gelen değişimler ve Batı'nın dünya hakimiyetini daha güçlü bir şekilde ele geçirmesiyle sonuçlanan sayısız olayın dünya siyasetinde neden olduğu yeni oluşumlarda aranmalıdır.

Bu dönemin dış gelişmeleri kısaca izlendiğinde, Batı'nın II. Dünya Savaşı'ndan daha da güçlenerek çıktığı görülmektedir. Batı'nın kendisine güveni sonsuzdur ve dünya siyasetinde daha etkin bir rol oynadığının ve oynayacağını farkındadır. Dünyayı iki çıkar grubu olarak paylaşmayı uygun bulur. Böylece dünya farklı ekonomik-siyasal-askeri amaçlara hizmet eden iki bloğa ayrılır. Bu iki blok dünyayı ortaklaşa yönetecekler ve her yerde Batı yanlısı yönetimleri iş başına geçireceklerdir. Bu plan ilk olarak zengin petrol kaynaklarına sahip Ortadoğu'da uygulamaya konur. Bir dizi gelişme sonucu, Türkiye-Irak-Pakistan-Ürdün-Suudi Arabistan, Amerika'nın önderliğindeki grupta yer alırken; Mısır ve Suriye, Sovyet yanlısı olarak karşımıza çıkarlar.

Türkiye, 1945'te Birleşmiş Milletler'e girebilmek için, göstermelik de olsa, Almanya'ya savaş ilan etmiş ve ardından Batı'yla bütünleşmek amacıyla bir dizi uygulamaya girişmiştir. 1945 yılında Sovyetler Birliği'nin Boğazlar'dan bazı haklarla Kars ve Ardahan'ı istemesi, Türkiye'nin Batı ile bütünleşme çabalarında hızlandırıcı bir etken olmuştur. 1947 yılında, ABD, Truman Doktrini ve 1948 yılında da Marshall Planı ile Türkiye'yi Sovyet tehditleri karşısında yalnız bırakmayacağını ve kendi çıkar bölgesine dahil ettiğini gösterdi. Fakat bu yeterli değildi. 4 Nisan 1949'da NATO kuruldu. Türkiye de NATO'ya girmek istedi. Bu isteğe İngiltere karşı çıktı. Çünkü, İngiltere, Ortadoğu petrol alanlarında sömürü düzenini garanti altına almak için bir savunma sistemi kurmak istiyor ve Türkiye'ye bu sistem içinde bir görev vermeyi tasarlıyordu. Öte yandan 1950'de patlak veren Kore Savaşı'na, Türkiye, Birleşmiş Milletler emrine bir tugaylık kuvvet vermek suretiyle, Batı'nın müttefiki olduğunu göstermek istedi. Bu gelişmeler sonucu Türkiye NATO'ya alındı. Belirtilen tarihten itibaren Türkiye, NATO'nun ileri bir gücü durumuna geldi. Bu amaçla, Irak'la Türkiye'yi içine alan Bağdat Paktı kuruldu. Pakistan, İngiltere ve

İran da Pakt'a katıldılar. Ortadoğu'daki mevcut yapıyı korumayı amaçlayan Pakt; Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan'ın şiddetli muhalefeti ile karşılaştı. Diğer Arap ülkeleri buna çekimser kaldılar. Pakt, 1958'deki değişiklikler ile Merkezi Antlaşma Teşkilatı adını aldı. Yeni Pakt'ın yönü daha ziyade üyeler arasında ekonomik, teknik ve kültürel işbirliği idi.

Ortadoğu'da bir başka gelişme de Mısır'da yaşanmış ve Mısır Arap sosyalizmi ile Arap ülkelerinin liderliğine yükselmiştir. Böylece Mısır, dünyadaki bağımsızlar hareketinin üç önemli ülkesinden biri olmuştur.

Arap birliği fikrini işleyen Nasır, Ortadoğu'da Arap sosyalizmi adı verilen, askerlerle bürokratlara dayalı yeni bir yönetim anlayışının uygulayıcısı ve yayıcısı oldu. Özellikle Suriye, Irak, Ürdün, Suudi Arabistan gibi ülkelerde önemli sayıda taraftar kazandı. Nasır'ın görüşleri zamanla Arap olmayan müslüman ülkelerin aydınları arasında da yankı uyandırdı.

Böylece, Nasır örneği Türkiye'de de gündeme geldi. Türkiye'nin de ilerici asker-bürokratlarla yönetilmesi halinde, Batılaşacağı; cahil ve gerici bir halkla, demokrasi ve Batılaşma çabalarında başarılı olunamayacağı ve kalkınılamayacağı vurgulanır oldu. Daha fazla zaman harcamadan ilerici askerlerin kuracağı bir otoriter yönetim tasarlandı. Bu amaçla oluşturulacak yeni iktidarlar Batılaşma yolunda daha rahat adımlar atabilecek; ülkeyi hızla sanayileştirecekti.

Söz konusu görüşü savunan bürokrat-zinde güç teorisyenleri, Osmanlı tarihine ve onun devamı olan Cumhuriyet'in o tarihe kadar ki uygulamalarına dayanmaktaydılar. Halk-devlet ayrımı ve "halka rağmen, halk adına" karar geleneği; ordu, bürokrasi ve ulemanın yönetim üzerindeki etkisi Osmanlı tarihinin her döneminde rastlanılan olaylardandı. Demek ki, halkın geleceğine yine halk adına zinde güçler karar vereceklerdi.

DP iktidarı, dünyada meydana gelen gelişmeler ve içerdeki yeni oluşumların sonucu olarak ve tek parti döneminde milli ge-

lirden aldıkları payları azalan, statüleri düşen aydınlarca yıkılınca görüldü ki, değişen yeni bir şey yok. İşbaşına gelen yönetimin radyodan yayınlanan ilk beyanatında, NATO'ya, CENTO'ya ve Batılı ülkelerle yapılan tüm ikili antlaşmalara bağlılığın devam ettiği "bir albay" tarafından özellikle vurgulandı. Halk tarafından ihtilalin lehinde veya aleyhinde ciddi bir eyleme de rastlanmadı. Değişen sadece yönetim kadroları idi. Türkiye'de yeterli ölçüde sınıf bilinci olmadığından, yönetimin el değiştirmesi de bir sınıfın diğer sınıf veya sınıfların elindeki iktidarı ele geçirmesi olayı değildir. Öyleyse değişen nedir? Değişen, Batılılaşmayı daha da hızlandıracak zinde ve dinamik güçlerin, Batı çıkarları adına organizasyonunu hızlandırma çabalarıdır.

Toplumsal anlamda halk desteğini tamamen elde edemeyen, hatta pasif bir halk direnişinin, Anayasa oylaması ve 27 Mayıs sonrası yapılan ilk genel seçimlerde kendisini göstermesine rağmen, yeni dönemle birlikte Türkiye'nin gündemindeki tartışma başlıkları değişmiştir. D.P. zamanında gündemdeki konular laiklik, Anayasa ve hükümetin meşruluğu gibi konularken, 27 Mayıs'la birlikte gündem maddeleri de hızla değişir ve Batı'nın "bugünkü" durumuna gelmemiz için gerekli olan en kestirme yollar araştırılmaya başlanır. Yani, Batı hangi toplumsal evrimlerden geçerek burjuva toplum yapısına ve oradan da sosyalizme doğru yol aldı. Batı'nın geçirdiği aşamalardan hangilerini Türk toplum tarihi geçirdi veya şu anda hangi aşamadadır. Bunun belirlenmesinden sonra, Batı düzenine giden yolu hızlandıralım veya ona göre bir çıkış yolu bulalım. Batılılaşırken kullanacağımız yöntemlerin tarihsel kökenlerini tanımlayalım ki, yeni kavramlarımızı mantıksal bir bağıntı içerisinde amaçlarımızla birleştirebilelim.

27 Mayıs'la birlikte gündeme gelen konuların başında, kalkınma davası, kalkınma yöntemleri, planlama, sosyal adalet, toprak reformu, köy sorunu, doğu sorunu, ulusal bağımsızlık, toplumsal devrim, Osmanlı toplum yapısı ve tarihdeki yeri ve

sanayileşme bulunmaktadır. Bu ana başlıklardan, devletin hangi modellerle ve hangi sınıfların öncülüğünde kalkınacağı gibi konular, beraberinde bazı kişileri de ön plana çıkarmıştır. Bu kişilerin başında özellikle iktisatçılar, sosyologlar bulunmaktadır. Hatta bazı konular bazı kişilerce, öne çıkarılarak tartışılmıştır. Daha önceki dönemde susmayı yeğleyen bilim adamları, yeni dönemde eser üzerine eser yayınlayarak, okurları ile adeta yarışmışlardır.

1960'lı yıllarda, ilk defa Türkiye'nin toplumsal tarihine ilişkin geniş araştırma ve tartışma faaliyeti başlatılmıştır. Türkiye'nin toplumsal tarihi, tarihsel süreç içerisindeki üretim ilişkileri, sınıfsal yapısı, toprak sistemi, yönetim biçimi, sınıf kimliği, sınıflararası ilişkiler ve daha pek çok toplumsal içerikli konu araştırılmıştır.

1960'lı yıllarda sosyalist akımlar ve görüşler hızlı bir gelişme göstermiş ve bunun karşısında yer alan liberal akımın temsilcileri her türlü devlet müdahalesine karşı çıkmışlardır. Liberallere göre, kalkınmanın yolu, serbest ekonomik yapıdan ve kapitalist bir sistemden geçer. Oysa Osmanlı devlet sistemi ekonomiyi kendisi ele alarak kapitalistleşmeye ve Batılılaşmaya engel olmuştur. Bu yanlışın sosyalizm adı altında günümüzde de tekrarlanmak istenmesi büyük bir hatadır.

Cumhuriyet boyunca, hatta çok daha önceki tarihlerden beri örneğimiz olan Batılı kalkınma modelleri, 1960-1971 yılları arasında da ön plandadır. Batılı sosyologların, Batı dışı toplumları kendi toplumlarından ayırmak için ürettikleri kavramlar, sosyologlarımızca desteklenmiş ve toplumumuz bu kavram ve kuramların hangisine daha yakındır tartışmaları başlatılmıştır. Yani, sosyologlarımız, Türk toplumuna, kendi araştırma ve bakış açılarına dayalı; dünyadaki gelişmelerin sonuçlarına göre bakmak ve toplumsal ilişkileri yorumlamak yerine, Batılı sosyologların dünya egemenliğini ele geçirdikten sonra ortaya attıkları ve kendi toplumsal çıkmazları değiştikçe değiştirdikleri

kavramları-kuramları kullanmayı yeğlemişler; bu kavram ve kuramları toplumumuza adapte etmeye uğraşmışlardır. Bu toplum bilimcilerimiz azgelişmişlikten çağdaşlaşmaya, milli demokratik devrimden İslam sosyalizmine ve Ortodoks Marksizmden faşizme kadar Batı kökenli kuram ve kavramları ülkemize empoze etmişler; hatta daha da ileriye giderek İslamiyetin kapitalizm ve sosyalizme yakınlığını tartışmışlardır.

1960-1971 döneminde, ülkemizde, idealist fikirlerin etkisiyle romantik bir toplumculuk ve devletçilik anlayışı, Türkiye'ye özgü sosyalizm konusu hep gündemde kalmıştır. Yine bir grup sosyalizm, onun tam karşısında yer alan diğer bir grup da liberalizm adına devletçilikten yararlanmayı düşünce sistemlerinin merkezine yerleştirmişlerdir. Sol ve sağ düşünce sistemlerinin varyansları olarak karşımıza çıkan ve bunu açık açık belirten söz konusu akımların aralarındaki bunca farklılığa rağmen, asıl kaynağın Gökalp-Kemalizm resmi ideolojisinin farklı yorumları olduklarını ve aynı tarihsel köke dayandıklarını söylemek istiyoruz.¹ Bu farklı görüş açılarının asıl kaynağı; (a) Osmanlı devlet anlayışı, (b) Gökalp-Kemalist resmi ideolojisinin farklı yorumlarıdır. Bu mirasın "günümüz"deki görüntüsünün en önemli kanıtı da birbirlerinden çok uzak gibi görünen 1960-1971 dönemi fikir akımlarının özlemini çektikleri düzenin komünist ve kapitalist rejimlerin dışında üçüncü bir rejim arayışı olmasıdır. Fakat bu üçüncü rejim hayali, her gruba göre değişmektedir. Örneğin, Milliyetçi-Toplumcu görüşün üçüncü yolu ile Sosyal Demokratların üçüncü yol arayışları, hiç de birbirine benzemektedir.

¹ Ergun Aydınoglu, Türk Solu (1960-1971), Belge Yayınları, İstanbul, 1992, s. 52.

² Bu konuda daha geniş bir yorum için bakınız; Taha Parla, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Kooperatizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.

Bölüm I

27 Mayıs - 12 Mart Dönemini Hazırlayan Gelişmeler

1. Amaçlanan Toplum Düzeni

1960-1971 döneminin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar ulaşmayı amaçladığı toplum düzeni; hür, laik ve demokratik Batılı bir toplum düzenidir. Bu anlayışı gerçekleştirmek isteyen ve Türk düşününe egemen olan gruplar arasındaki görüş farklılıkları ve tartışmaların temelinde ise, nasıl Batılılaşacağız sorunu yatmaktadır. Yani, konunun ağırlığı, Batılılaşmak-Batılılaşmamak değil, hangi boyutlarda ve ne ölçüde Batılılaşalım sorunudur. Bir grup tamamen ve herşeyimizle Batılılaşalım derken; diğer grup, Batı'dan sadece bilim ve teknik alalım demektedir. Bir grup, Batı demokrasi ile yönetiliyor, ekonomi serbest rekabete dayalı, iktidar burjuva sınıfının elinde, tüm bunları biz de hemen yerine getirmeliyiz derken, bir başka grup, evet ama bizim toplumsal yapımız bugünkü Batı düzeyinde değil, o düzeye daha çabuk ulaşmamız için hiç olmazsa bir süre bürokrat ve zinde güçler eliyle olayları yönlendirmemiz, devletçilik yapmamız gerekmektedir, görüşünü savunmuşlardır.

Ülkemizde, Batılılaşp-Batılılaşmama veya yeni toplum düzenleri üretebilme yetileri değil, ne şekilde ve hangi formüllere göre daha hızlı Batılılaşabiliriz konusu tartışılmaktadır. Ve söz konusu grupların birbirlerini eleştirdikleri noktalar, karşılıklı-

ki grupların Batılılaşma metodlarını yermekten ibarettir. Örneğin bir grup, “biz Batılılaşmak için onun tamamlayıp geride bıraktığı sınıfsal aşamaları tamamlamaya çalışacağız” dediğinde, karşısındaki grup, “ama Batı bu seviyeye bilim ve teknik verileri kullanarak ulaştı; siz 19. Yüzyılın sınıfsal yapısını bugünkü Türkiye’de nasıl bulacaksınız”, diye sormaktadır.

Genelde kabul edilen hedef, hür, laik ve demokratik bir Batı düzenidir. Bu düzeni gerçekleştirmek için tasarlanan metod farklılıkları ise Türk düşününde çeşitli fikir akımlarının doğmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Türkiye ve Türk düşününün en önemli konusu Batılılaşmaktır. Buna bağlı olarak, Türk düşünde, konu, yer yer bir ihanet sayılırken, yer yer de, “Batı’ya rağmen Batılılaşmak” tezi ileri sürülmüştür. Ya herşeyimizle Batılılaşmamız ya da Batı’dan sadece bilim ve tekniğin alınması önerilmiştir. Kimileri neden daha önce Batı’nın sömürgesi olmadık diye dert yanarken, kimileri toplumu ıslah etmek için Batı’dan erkek ithal etmeyi bile önermiştir. Böylece Türk düşünü her düzeyde çeşitli görüşlerin savunulduğu yüzlerce esere kavuşurken, Batılılaşma kavramı da her zaman ilk sırada tartışılan konu olma özelliğini sürdürmüştür. 1960-1971 dönemi toplum tartışmaları ve siyasal fikir hareketlerinin temelinde de Batılılaşma yatmaktadır.

Batı kavramı, Türk bilim adamı için kutsal bir sujedir. Bilim adamı, görüşlerine meşruluk ve geçerlilik kazandırmak için, söze ve yazıya, “Batı’ya göre bu konu şöyledir” diye başlar. Başka bir anlatımla, Batı sözcüğü bir maymuncuk gibi her kapıyı açar.

Batılılaşma, geçmişte olduğu gibi bugün de devletin resmi politikasıdır ve bürokrat sınıf tarafından Tanzimat döneminden çok önce, “devleti kurtarma” politikası olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda, Batılılaşma, 1808’lere, 1839 Tanzimat Fermanı’na, hatta Lale Devrine kadar geri götürülebilir. Dönemin padişahları ile birkaç paşanın benimsediği bu akım, 1908’den son-

ra ve özellikle 1913'lerde Gökalp'le yeni boyutlar kazanmıştır. Tanzimattan Meşrutiyete kadar geçen sürede, Batı'daki gelişmelerden etkilenmiş pek çok yazar-şair, bürokrat ve asker yetişmiştir. Hatta bu grup içerisinde yer alan paşaların bir kısmı sırf Batılı bazı devletlerin çıkarlarını temsil etmekten ötürü öne çıkmışlardır. Yine bu tarihler arasında pek çok aydın Batılı fikirler uğruna sürgüne gitmişlerdir. Tanzimat Dönemi'yle birlikte önce ordu ve ardından eğitim kurumları Batılı örneklerle yeniden oluşturulmuş; fakat bu yeni kurumların eşdeğeri olan eski kurumlar ortadan kaldırılmadığından Cumhuriyet dönemine kadar toplumda bir kargaşalık ve ikilik yaşanmıştır.

Cumhuriyet'in kabul edilmesiyle, Batılılaşma, devletin resmi politikası olmuş; eski kurumlar tamamen tasfiye edilerek toplumsal kargaşaya son verilmek istenmiştir. Üst yapı kurumlarına yönelik toplumsal devrimlerle Batılılaşma çabaları yönlendirilmek ve hızlandırılmak istenmiş; devrimlere karşı çıkanlar cezalandırılmıştır.

Cumhuriyetle birlikte Devlet, tüm olanaklarını kullanarak Batı tipi sınıflı bir toplum yapısının oluşmasına çalışmıştır. Bu amaçla, burjuva sınıfının doğmasına katkıda bulunsun diye sanayi ve ticaret alanlarında yatırım yapacak müteşebbislere sayısız kolaylıklar getirilmiş, yabancı sermayeye belli koşullarda sıcak bakılmış ve "besleme" bir sınıf oluşturulmaya çalışılmıştır.

1923 devriminin hedefi, II. Meşrutiyet Türkiye'sinde başlatılan kapitalist gelişme ve "milli burjuva" yaratma siyasetini devam ettirmektir. Bunun için, tarımdaki artı değer çoğaltılarak sermaye yapılmış, bu yolla ticaret sektörüne ve o zamanlar çok aşırı bir tempo ile ilerleyen sanayileşme sürecine kaynak aktarılmıştır. Çünkü kapitalizm, Batı Avrupa toplumlarında yoğunlaşarak dünya egemenliğini ele geçirmiştir. Bundan dolayı, Türkiye'de, kapitalizm, gelecekle ilişkili tüm tasarılarını, özellikle Batı'ya dönük belirli ve oldukça düzenli olacağı varsayılan dış koşullara göre saptamıştır.¹ Milli Mücadele'nin hemen ardından

toplanan “Milli İktisat Kongresi” ve “milli iktisat” adı altındaki burjuva yaratma çabaları hep bu amaçla gündeme gelmiştir.

Fakat, 1930'lara gelindiğinde bu kadar kolaylık ve teşviğe rağmen beklenen gelişmeler; destekleyicilerini hayal kırıklığına uğratmıştır. Bu arada 1929 Dünya Ekonomik Krizi Türkiye'deki gelişmeleri de yakından etkilemiştir. Burjuvazi yaratmaktaki başarısızlık sonucu hükümet, devletçilik adını verdiği yeni bir denemenin içine girer ve Batılı toplumlarda bütünleşmeyi bu yolla gerçekleştirmeye çalışır. Devlet yöneticileri ve özellikle İsmet İnönü, devletçilik terimini ilk defa 1930'larda resmen kullanır.²

Cumhuriyetin, daha doğrusu Atatürk ve dönem yöneticilerinin devletçilik anlayışları, tüm yatırımları devlet eliyle yapan ve merkezi planlamaya dayalı sosyalist bir devletçilik veya bazı yazarların dediği gibi devlet kapitalizmi değildir. Gerçi devletçilik uygulamasına geçildiğinde özellikle Kadro Hareketi ve hareketin lideri Şevket Süreyya Aydemir, sosyalizme yakın bir devletçilik anlayışını formüle etmişse de, bu seçkin ve otoriter devletçilik anlayışı, devleti yönetenlerce, bazı liberal çevrelerin baskıları sonucu kabul edilmemiştir.

Dönemin devletçilik anlayışı; özel sektörün yapamadığı yatırımları devletin yapması ve özel sektör bu alanlarda yatırım yapabilecek güce eriştiğinde ilgili alanları onlara terk etme ilkesine dayanıyordu. Devlet, ülke ekonomisinin en fazla ihtiyaç duyduğu alanlara yatırım yapmaktaydı. Bu alanlar genelde alt yapıya ve temel ihtiyaçlara yönelikti; fazla kar getirmiyordu.³ Bu dönemde kurulan işletmeler, daha sonra ülkenin dev sanayi kuruluşları oldular ve özel sektörle uzun bir süre yarışır hale geldiler. Hatta, başlangıçta, özel sektör işletmelerinin çok ilerisinde, onlara göre çok daha fazla gelişmiş kuruluşlardı: Sümerbank, Etibank, Karabük Demir-Çelik, Petkim, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Anonim şirketi gibi.⁴

1939-1945 yılları arasındaki ikinci büyük savaş, ülkemizdeki yatırımları durdururken, Türkiye, “milli şef” yönetiminde totari-ter bir yapı kazanarak faşizme doğru yol aldı. Hatta savaş sırasında müttefiklerle dirsek temasları ihmal edilmeden Almanların savaşı kazanmaları bile beklendi.⁵

Türkiye’nin yönü belliydi ama ne tür bir yönetim şekli ile “hangi Batı” olacaktı. İşte bu varyanslar iki taraflı kullanıldı. “İkinci Dünya Savaşı henüz bitmeden Almanya’nın kaderi belli olur olmaz Türk Genelkurmay’ın zirvesinde Ocak 1943’te gerçekleştirilen operasyonda Mareşal Çakmak’ın tasfiyesi ile TC’nin ordu politikasında esaslı bir değişiklik yapılmış; yeni dış politikanın gereklerine uygun olarak müttefikler yanlısı ekip işbaşına gelmiştir”⁶. Ve 1945’te faşizm tasfiye edilince Türkiye’nin yönü de belli olur: Demokratik Batı.

1945-1950 tarihleri arasında yapılan zorunlu düzenlemeler, kurumsallaşmalar ve değişimler hep bu yeni Batı düzeniyle bütünleşebilme çabalarının ilk manevralarıdır.

1945 yılında iç ve dış gelişmeler hızlanmış; 7 Ocak 1946 DP ve daha bir çok parti kurulmuştur. 21 Temmuz 1946’da ilk defa birden çok partinin katılımı ile milletvekilliği genel seçimleri yapılmış ve 7 Ağustos 1946 - 22 Mayıs 1950 tarihleri arasında dört hükümet değişikliği yaşanmıştır.⁷ Demokrasiye geçişi hazırlayan kanunlar çıkarılmış ve 14 Mayıs 1950’de ilk defa tek dereceli ve çoğunluk sistemi ile yapılan milletvekilliği seçimlerini büyük bir çoğunlukla DP kazanarak seçimle iktidara gelmiştir.

Amaçlanan toplum düzeni ideolojisinin yapılması, toplumun tüm alt kesimlerine kadar yayılması gerekmektedir. Batılılaşmanın nedenlerine, niçinlerine cevap verilmesi, yararlarının vurgulanması ve Batı’ya ulaşan en kestirme yol tanımlanmalıydı. Ancak, bu yolla, hedeflenen Batılılaşma toplumsal boyutlar kazanabilirdi.

Batılılaşmayı her dönemde savunan, bu söylemin liderliğine soyunan çeşitli meslek gruplarına rastlamak mümkündür. Örneğin bu görevi, 1940-1950 tarihleri arasında sosyologlar, 1950-1960 tarihleri arasında hukukçular ve siyasal bilimciler, 1960-1970 tarihleri arasında da iktisatçılar üstlenmiştir. Bu meslek grupları dışında, daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, Batılılaşma, tüm aydın, bürokrat ve burjuvazinin ortak amacı olmuştur. Batılılaşma, devleti yöneten ve onları etkileyen yazar, gazeteci, düşünür gibi herkesin ortak amacıdır. Bu bağlamda, konuyla ilgili olarak eli kalem tutan tüm yazar-çizer, aydın, yönetici, liberal, sosyalist, devletçi, İslamcı, Türkçü-milliyetçi herkesin yönü Batı olmuş ve bir üst yapı değişimi "jakobenci" bir anlayış ile "halka rağmen halk adına", her zaman tek çıkar yol olarak gündemdeki yerini korumuştur.

Türk düşün tarihinin kısa bir döneminde, yine kısa olarak, birkaç örnek seçecek olursak; öne sürdüğümüz varsayımların savunusunu daha kolay gerçekleştirebiliriz.

Batılılaşmanın en önemli teorisyenlerinden Ziya Gökalp, Batılılaşmanın düşünsel ve ideolojik yapısını hazırlayarak, bunu "Türk'ün yeni bir medeniyet cephesine geçişi" diye formüle etmiştir. Gökalp, din ile medeniyetin yani İslamiyet ile Batılılaşmanın uyuşabileceğini de öne sürmüştür.⁸ Bu dönemde, İslamcılar Batı'dan yalnız teknik verilerin alınmasını isterken, Türkçüler Batıcı akıma daha yakındırlar. Milliyetçilik bu dönemde Türkçülerle Batıcıları birleştiren ortak unsur olarak görülmektedir. Zaten, Batı'yı eleştiren yazarların çoğu Batılılaşmaya karşı değildirler. Bu eleştirileri dile getirenler, zihniyetlerine göre, eleştirilerini, Batı'da alınması gereken temel özelliklerin seçimi noktasında yoğunlaştırmışlardır.

Niyazi Berkes, Batılılaşmayı çağdaşlaşma olarak ele almakta ve olayı 1700'lere kadar geriye götürmektedir. Batılılaşmayı Lale Devri'ne kadar geri götüren Mümtaz Turhan ise konuyu kültür değişimi olarak değerlendirmektedir.

Erol Güngör'den⁹ Ali Bulaç'a,¹⁰ Emre Kongar'dan¹¹ İsmail Cem¹² ve Atilla İlhan'a¹³ kadar daha pek çok yazar, Batılılaşmaya ilişkin görüşlerini açıklarken, oldukça ilginç fikirler ileriye sürmüşlerdir. Batılılaşma konusunda çarpıcı fikirleri olan ve bizim sunduğumuz görüşleri farklı şekilde kanıtlayan İsmail Cem'in bu yazarlar arasında ayrı bir yeri bulunmaktadır. Bu çalışmada bizim kanıtlamaya çalıştığımız gibi, Cem de, 1839 Tanzimat, 1856 Islahat Fermanlarının, 1876 ve 1908 Meşrutiyet hareketlerinin ortak kaynağının Batılılaşmak özlemi olduğunu, yazmaktadır.¹⁴ Batılılaşma özleminde temel etken, Batı kültürünün ekonomik nitelikleri, Osmanlı egemen zümrelerinin sınıfsal çıkarları ve Batı kapitalizminin Türkiye emelleridir. Cem'e göre, Batılılaşmadan çıkarı olan ve bundan yararlanacak Osmanlı toplum grupları ise şunlardır: a) Büyük servetlerini, siyasi menşeyli kazançlardan elde eden yüksek kademedeki devlet memurları ve Osmanlı paşaları, b) büyük toprak sahipleri, c) azınlıklardır.¹⁵

Cem'in ifadesiyle, Kurtuluş Savaşı'nın bürokratlara, tüccara ve eşrafa dayanmış olması ve eşrafın köylü ile devlet arasında aracı bir rol oynaması, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Batılılaşma konusunda, yönetimi, halkın eğilimlerine rağmen, zorunlu olarak tüccar ve eşrafla ittifaka götürmüştür.¹⁶ III. Selim'in Islahat Hareketleri, idareye Avrupalı bir manzara vermek amacındadır. II. Mahmut, Batılı yaşayış tarzının ve kurumlarının memlekete ithali ile imparatorluğun kurtulacağı kanaatindeydi. Tanzimat paşaları Batı'ya benzemek tutkusunu Avrupa Devletlerinin maşası olacak kadar ileri götürmüşlerdir. Jön Türklere göre, Avrupalı "hürriyet" anlayışının aynen uygulanması tek çözüm yoludur. İttihatçılar, aynı görüşleri "milliyet" çerçevesinde savunmaktadırlar. Atatürk döneminde dava, Batı medeniyetine yaklaşmak, ona benzemektir. İnönü iktidarı, aynı hedefin peşinde olacak, Batı'dan ilk "yardım" bu dönemde alınacaktır. Bayar-Menderes yönetimindeki Türkiye ise, NATO'ya girmesine ka-

yıtsız bir Avrupa'ya, şımarık çocuk edasıyla Batılı olduğunu ispat çabasıdadır. Menderes'in amacı "Türkiye'yi Küçük Amerika yapmak"tır. Bu dönemde, "Batı" kavramı Avrupa yerine artık Amerika'ya temsil ettirilmektedir.¹⁷

Liberalizmin ülkemizde Prens Sabâhattin'den sonra, belki de, en sistemli savunucusu olan Ahmed Hamdi Başar, Batılılaşmanın zorunlu bir hedef olduğunu, ancak demokrasi ile kalkınamayacağını, Batı'nın da otoriter rejimler sayesinde kalkındığını vurgularken, devletin hedeflerini de özetlemiş olmaktadır.¹⁸

Türkiye'nin Batılılaşmasıyla Atatürk'ün kişiliğini bütünleştiren yorumlara da rastlanmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nin pek çok yazarı, Batılılaşma ile Atatürk'ü ve Atatürkçülüğü özdeşleştirmiştir. Buna göre, Türkiye'yi radikal şekilde Batı'ya çevirmiş ve Batı istikametinde muhafaza etmiş olan devlet adamı Atatürk'tür. Atatürk 20. Yüzyılın ilk yıllarından beri Batı bilim ve kültüründen yanadır. Atatürk emperyalizm ve kapitalizme karşı çıkarken bile, Batılılaşma amacından uzaklaşmamış, kalbinin derininde esas gayesini korumuştur. Batı'nın askeri ve siyasi təcavüzlerine rağmen, Atatürk ve arkadaşları, zafer kazanıldıktan sonra, Türkiye'yi yine Batı istikametinde geliştirmeye devam etmişlerdir. Böylece, Batı'nın ideallerine, hayat tarzına ne kadar kuvvetle bağlı bulunduklarını göstermişlerdir.¹⁹

Emre Kongar da aynı konuyu şöyle yorumlamaktadır: Atatürk'ün Batılılık anlayışı, Batı öykünmeciliğinden çok "Batı gibi olmak", yani Batı'nın çağdaş durumuna erişmek biçimindeydi. Batı tipi bir toplumun yaratılması, Atatürk'ün Batı "Emperyalizmine" karşı bulduğu savunmaydı. Bu yüzden bütün devrimleri olanaklı olan hızla Batı tipi bir toplumsal yapı oluşturmaya yönelmişti. Halkçılık, devletçilik, laiklik ve ötekiler, hep, Batı ülkelerinin toplumsal ve ekonomik niteliklerine ulaşmak için kullanılan yolları simgeliyordu.²⁰

Atilla İlhan'a göre, "ilerici Türk aydını"nın Atatürk'ü yorumlayışı; a) Atatürk Tanzimat'tan beri süregelen Batıcılık eği-

limini gerçekleştiren adamdır. b) Bu iş, Atatürk devrimleri adı verilen bir dizi devrimle yapılmıştır.²¹

Batılılaşma bağlamında yine pek çok yazar, doğu ile Batı'yı karşılaştırırken, Batı'ya övgüler dizip doğu'yu her yönü ile eleştirme yolunu seçmişlerdir. Bu eleştirilerde doğu'lu insan ve topluma her türlü olumsuz özellikler yakıştırılmıştır. Bu konuda kaleme alınan pek çok yazıda, Batı tipi insana duyulan hayranlık dille getirilmiş; her iki toplum tipi karşılaştırılırken de zıt değerler sınıflandırılmış; artı değerler Batı lehine kaydedilirken, eksi kabul edilen değerler doğu ve doğu'nun aleyhinde günde me getirilmiştir. En büyük suçlamalar statik toplum yapısına ve buna bağlı olarak statikliğin sorumlusu kabul edilen dine, dola yısıyla İslamiyete yöneltilmiştir. Yazarlar, Batıya duyulan sorgusuz ve duygusal hayranlığın sonucu olarak, doğu'dan nefret edercesine söz etmişlerdir. Toplumların kimliklerini kanıtlama ve kendilerini tanıtma aracı olarak kullandıkları dinsel kimliği,²² Batılılaşmaya engel olduğu takdirde bir yana bırakmak gerektiğini tartışmışlardır.²³

Batılılaşmayı sadece kendi adımıza değil dostlarımız adına da istediğimizi belirtmekte yarar var. 1950'li yıllarda, "Türkiye salt Batı'ya bağlı bir ülke olmakla kalmayıp, Batı adına özellikle Orta Doğu ve Balkanlar'da uluslararası eylemlerde bulunan bir devlete" dönüşmüştür.²⁴ Demokrasi yerine zinde güçlerin kuracağı otoriter bir yönetimle daha hızlı kalkınacağımızı öne süren Doğan Avcıoğlu ve farklı görüşlere sahip bazı aydınlarımız da, Avrupa'ya, Üçüncü Dünya ve Arap ülkeleri adına, akıl verme ve o ülkeler adına konuşabilme yetkisini kendilerinde görme hevesine kapılmışlardır.

Türkiye'nin geleceğinde Batılılaşmanın kesin olarak hedeflendiğini en açık belirten kaynakların başında parti ve hükümet programları gelmektedir. Partiler, Batılılaşmayı amaçladıklarını programlarında vurgulamayı kendileri için görev saymışlar ve varmak istedikleri toplumsal düzeni Batılılaşma ile bütünleştirmişlerdir.

İktidarların, iktidarı etkileyen bütün güçlerin “fıkr-i müş’ir”i Batılılaşmaktır. Bütün iktidarların ortak “Kabe”si Batı’dır.²⁵ Bu bağlamda, Türk sanatçısı, kendisini Batılı diye alır, içinde yaşadığı toplumu doğulu diye küçümser. Küçük aydınlar, hatta biraz gözü açık mahalle kızları yalnız “çeviri” romanı okumakla, Türk filmlerine gitmemekle basbayağı övünürler.²⁶

Türk aydınına göre, Batılı gibi düşünmek ve bu düşünüş şeklini bütün anlam genişliği ve derinliği ile kavramak gerekmektedir. Ancak bu şekilde iki dünya arasındaki uçurumlar kapanabilir.²⁷ Çünkü, pozitif bilim, teknik, felsefe, güzel sanatlar Batı’dadır.²⁸ Batı, kültürüyle, düşüncesiyle, iç ve dış yapısıyla bir zihniyettir. O nedenle Batı’yı ruhu ve zihniyeti ile anlamadan Batılılaşmak mümkün değildir.²⁹

Kısaca, Türk düşüncesinin Tanzimattan beri ortak hedefi Batılı bir toplum düzenine ulaşmak olmuştur. Batılılaşmak, Tanzimattan beri resmi ideolojinin değişmez hedefidir. Bu hedefin farklı şekillerde yorumlanması ile de çeşitli fikir akımları ve gruplar ortaya çıkmış ve tüm bunların ortak paydası Batılılaşmak olmuştur. Yani Batılılaşma, Türkiye’de aydınlardan bürokrasiye, burjuvaziden çeşitli halk kesimlerine kadar pek çok toplumsal grup tarafından savunulmuş ve gerçekleştirilmesi için yoğun çaba harcanmıştır. Yine bundan sonraki bölümlerde ele alacağımız fikir hareketleri için de yukarıda söylediklerimizin daha yoğun şekilde savunulduğunu ayrıntılı şekilde göreceğiz. Yani, Batılılaşma, “27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri” bağlamında da Türk düşün hayatındaki yerini sağlamlaştırarak, ulaşılması gereken hedef olarak varlığını sürdürmüştür.

2. 27 Mayıs'ı Hazırlayan Koşullar

27 Mayıs dış ve iç konjöntürde meydana gelen siyasal-toplumsal ve ekonomik içerikli bir takım değişmeler sonucunda gerçekleşmiştir. Bu nedenle, önce 27 Mayıs'a hazırlayan dış koşulları, ardından da iç koşulları görelim.

Batı, II. Dünya Savaşı'ndan galip çıkmıştır. Bunun anlamı, Batı'nın dünya egemenliğini daha güçlü bir şekilde ele geçirmesidir. Dünya artık daha kapsamlı metodlarla sömürülecektir. Geçmişin kaba sömürü düzenlerine artık ihtiyaç kalmamıştır. Dünya yeni sömürge alanlarına ayrılır. Bu alanların bir kısmı Sovyetler Birliğinin bir kısmı da Amerika Birleşik Devletleri'nin pay alanındadır.

Eski sömürü düzeni, metod olarak eskimiş ve modası geçmiştir. Şimdi daha ayrıntılı ve ince hesaplara, dengelere ihtiyaç vardır. Zira bu ülkelerde eski sömürü düzeninin uygulanması, karşı fikirlerin doğmasına yol açmaktadır. O nedenle sömürünün yöntemi değişmeli ve sömürgelere bağımsızlıkları verilerek, iki bloktan birinin pay alanına sokulmalıdır. Yani, bu yeni yöntem, sömürüsünü daha teknik ve gizli yöntemlerle yapmaktadır ki, bunun adı da, "yeni sömürgecilik"tir. Bu yeni sömürgecilik politikası ile Batı, Cezayir ve bağımsızlıklarını savaşarak kazanan diğer ülkelerde olduğu gibi ana kaynaklarını da israf etmeyecektir.

Bilindiği gibi, 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Roosevelt, Churchill ve Stalin'in katıldıkları Yalta Konferansı'nda dünya-daki çıkar bölgeleri paylaşılmış ve bu paylaşımı daha belirgin bir hale getirmek üzere Rusya, Amerika ve İngiltere 17 Temmuz-12 Ağustos 1945 tarihlerinde Postdam Konferansı'nı "tertip"lemişlerdir. İşte böyle bir çatışma ve denge ortamında "Bağımsızlar"ın çoğunluğu, Batı'nın pay ettiği dünya sömürü bölgelerinden herhangi birinde yer alıyorlar ve Batı'ya karşı görevlerini de aksatmadan yerine getiriyorlardı.

Dünyada ve Türkiye'de, 1960'lı yılları hazırlayan en önemli olay, "Bağımsızlar Hareketi" ve bu harekete neden olan ülkele-
rin 1955 yılı Nisan'ında Bandung'da topladıkları konferansdır. Bandung Konferansı, yeni bağımsızlıklarını kazanan Asya-Afri-
ka ülkelerinin, yeryüzünde bağımsız bir güç haline geldiklerini
göstermeyi amaçlıyordu ve bu toplantıya dış politikaları, çıkar-
ları arasında büyük farklar bulunan Afganistan, Birmanya,
Kamboçya, Seylan, Çin, Mısır, Etyopya, Gana, Hindistan, En-
donezya, İran, Irak, Japonya, Ürdün, Laos, Lübnan, Liberya,
Libya, Nepal, Pakistan, Filipinler, Suudi Arabistan, Sudan, Su-
riye, Tayland, Türkiye, Kuzey Vietnam, Güney Vietnam ve Ye-
men katılmıştır.

1950'li ve 1960'lı yılların başlarında, dünya siyasetinde
meydana gelen bu değişmelere bağlı olarak pek çok ülke ba-
ğımsızlığını kazanmış ya da bağımsızlığı verilmiştir. Bu, Ba-
tı'nın az gelişmiş ülkeleri rencide etmek yerine onların gururla-
rını okşamayı ilke edinen "yeni sömürgecilik" politikasının bir
gereği idi. Örneğin, 1958 yılında Fransa'da de Gaulle'ün yöne-
timi ele alması ile Afrika'daki Fransız sömürgelerinden isteyen-
lerin bağımsızlıklarının verileceği ve bu konuda Fransa'nın hiç
bir zorluk çıkarmayacağı belirtiliyordu. Bu durum yeni ve mo-
dern bir sömürü yöntemi idi. Klasik sömürü düzeninin yerine
Fransız Milletler Topluluğu anlayışı ile modern sömürü düzeni
dünyadaki yerini alıyordu. Bu yeni düzenin mucidi aslında
Fransa değil, "İngiliz Milletler Topluluğu" ve İngiltere idi. Böy-
lece, 1955 Bandung Konferansı'nda beş bağımsız Afrika ülkesi
varken, bu sayı 1963 yılında Afrika'da otuz üç ülkeye yüksel-
miştir.

Böylece, Batı, bağımsızlığını kazanan bu ülkelere hem kendi
rejimini ithal edecek ve hem de kendi çıkarları doğrultusunda
sömürmeye; pazar olarak kullanmaya devam edecektir. Üstüne
üstlük büyüklük, evrensellik ve başkalarının haklarına saygı üs-
tünlüğü de Batı'da kalacaktır. Yani, bu ülkeler, bağımsızlıkları

nedeniyle Batı'ya borçlu kalacaklardır. Batı da bu ülkelerin yol göstericiliğini üstlenip, "yeni sömürgecilik" politikasını sürdürecektir.

Bu ülkelerin eski yönetimlerinin de değiştirilmesi ve halka Batı'nın sömürge politikasını daha ince ayrıntılarla uygulayacak yönetimlere ihtiyacı vardır. Bu yönetimleri oluşturacak güçler, kendi toplumları ile yakın bağıntısı olmayan seçkinci-aydınlar veya "iktidar seçkinleri"dir.

Batı'nın "yeni sömürgecilik" politikası ve 1955 tarihli Bandung Konferansı'na bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeler, 27 Mayıs'ı hazırlayan dış nedenlerin başında gelmektedir. Bandung Konferansı'ndan sonra, üçüncü dünya ülkelerindeki yeni gelişmeler ve "milli" politikalar, bu politikaların kahramanları, Türk düşün hayatını da yakından etkilemiş ve 27 Mayıs'ın en önemli belirleyicisi olmuştur. Bu gelişmelerin başında da Mısır, Cezayir, Hindistan, Yugoslavya ve İskandinav ülkeleri; hatta İsrail önemli örneklerdir.

27 Mayıs'ın iç belirleyicilerine gelince; 1946'da çok partili demokratik bir düzene geçilmiş, fakat başarılı olunamamıştır. 1950'deki seçimlerle iktidar el değiştirmiş, halk devlet ilişkileri, dinsel oluşumlar, alt yapı kurumları yeni boyutlar kazanmıştır. Bu yeni oluşumların sonucu olarak eski iktidar seçkinlerinin milli gelirden aldıkları paylarının azalması bir çok hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Zira, 1931-1940 tarihleri arasında kurulan şirketlerin %74.2'sinin kurucuları, bürokrattı ve bu da milli gelirin bürokratlar tarafından en büyük payına el konulduğunu göstermekteydi.³⁰ Bu açıdan 1950'lerin bir çok değişiklikler getirdiği söylenebilir.

DP'nin 1950'de iktidara gelmesi Türkiye tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve halk ilk defa seçmen olarak kendi siyasal fikrini dile getirerek, devletçi geleneğe karşı oy kullanmış; devleti baba olarak gören zihniyeti, merkezden kontrollü, yukarıdan aşağıya dayatılan reformculuğu bir anlamda reddet-

miştir. 1950'deki popülizmi oluşturan ve olayları ile klasik devletçilik anlayışını yıkan küçük tüccar, şehir küçük burjuvazisi ve pazara yönelik çiftçilerdi. Bu popülist hareketin en bilinçli tarafını burjuvazi oluşturmaktaydı.³¹

Bu gelişmeler, milli gelirden daha çok pay alan geçmiş iktidar mensuplarının hoşnutsuzluğuna neden olmuş ve 10 yıl sonra gerçekleştirilen askeri darbe söylentileri, daha DP'nın iktidarı ele almasından hemen sonra söylenmeye başlanmıştır.

Bu bağlamda, 1960 darbesinin en önemli iç nedenlerinden biri, eski iktidar seçkinlerinin milli gelirden aldıkları pay ve statülerini yeniden kazanma mücadelesidir.

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi 1950-1960 döneminin kesin amacı da Batılılaşmak, hatta "küçük Amerika" olmaktır. Ve yine bu dönemde de iktidar bürokrat sınıfların elindedir. Buna karşın; a) Batılılaşma hızı ve demokrasi deneyimi beklenen başarıyı göstermediğinden, b) halkın kendi çıkarlarını devletin üst tabakalarını oluşturan gruplara karşı gözetme eğilimi taşımasından, c) dış dünyada meydana gelen değişimler sonucu, iktidara karşı içten içe güçlü bir muhalefetin doğmuş olmasından ötürü Batılılaşma çabaları bir ölçüde engellenmiştir.

DP iktidarına yöneltilen suçlamalara baktığımızda, bu suçlamaların içeriği konusunda bazı ipuçları bulmamız mümkündür. Muhalefetin yönelttiği eleştiriler incelendiğinde, şu özelliklerin, kendi ideolojileri adına çok etkili olduğu görülmektedir:

1. İktidardan uzaklaşan aydın tabakaların eski prestijlerine kavuşma ve tekrar iktidara ortak olma istekleri,

2. Bürokrat seçkinlerin durumlarını sağlamlaştıracak kurumları oluşturma çabaları, yani yitirilen ayrıcalıkların hukukileştirilmesi,

3. "Halka rağmen, halk adına karar verme" geleneğinin yeniden sürdürülmesi ve varılmak istenilen amaca bürokratların çizeceği yolla daha hızlı bir şekilde ulaşılma ereği.

DP yönetiminden memnun olmayanların ortaya attıkları suçlamaları izleyecek olursak, bu suçlamaların belirli gruplar tarafından yoğunlaştırıldığı ve DP'yi irdeleyen tüm yayınlarda yaklaşık aynı yargıların tekrar edildiği dikkat çekmektedir. Bu suçlamaların başında; Cumhuriyet'in en önemli özelliklerinden biri olan laiklikten sürekli taviz verildiği, dinin siyasete alet edildiği, irticanın hortlatıldığı, DP'nin tarikatlara dayandığı,³² ekonominin bozulduğu, dış borçların artışı, ülkenin kardeş kavgasına süreklenmek istendiği gibi görüşler gelmektedir.

Bilindiği gibi, 27 Mayıs yönetiminin uyguladığı çeşitli kararlarla CHP'nin doğrudan bağıntısı vardır. Zira, 27 Mayıs öncesi tüm bürokrat sınıflarla CHP aynı safta yer almış, DP hükümetleri suçlanırken, gizli denilebilecek bir dayanışma içerisine girilmiştir. Bu durum, CHP ile darbeyi yapan askerler arasında ideolojik-sınıfsal, başka bir anlatımla, organik bağların bulunduğunu göstermektedir. Hatta, Milli Birlik yönetiminin uygulamaları, 1961 Anayasası'nın getirdiği ilkeler, oluşturulan yeni kurumlar ve değişimlere baktığımızda, 27 Mayıs hareketinin ideolojik temelini CHP tarafından hazırlandığını göstermektedir. Ancak, bu sınıfsal birliktelik CHP ve İnönü'nün doğrudan doğruya bu eylem içerisinde yer aldığı ve hareketin planlanması sırasında aktif görev yaptığı anlamına gelmemektedir.³³

Daha 1951 yılının 26-29 Kasım tarihleri arasında toplanan IX. CHP Kurultay'ında DP eleştirilmeye başlanmış ve İsmet İnönü'nün suçlamaları şu noktalarda yoğunlaşmıştır:

1. DP, adalet teminatı tanımamaktadır.
2. Radyo, hükümet tarafından muhalefet aleyhine kullanılarak devlet tarafsızlığı ihlal edilmektedir.
3. Basın hürriyeti çiğnenmektedir.
4. Rejim emniyeti sarsılmıştır.

İnönü, 1954-1957 tarihleri arasında DP'ye karşı yönelttiği ve sloganlaştırdığı eleştirilerini daha da sistemleştirmiştir:

1. DP iktidarı, Anayasa dışı tutum ve davranışlar içerisinde. Bir Anayasa Mahkemesi kurulmalı, Anayasa teminatı isteriz...

2. Hakim baskı altındadır. Adli teminat yoktur. Adli teminat isteriz...

3. Üniversite muhtariyeti zedelenmiştir. Üniversite hocaları baskı altındadır. Üniversite muhtariyeti için teminat isteriz...

4. Muhalefet partileri baskı altındadır. Muhalefet tasfiye edilmek istenmektedir. Muhalefet için, söz, seyahat, yayın, toplantı, seçim emniyeti isteriz...

5. Basın hürriyeti zedelenmiştir. Basın ve yazarlar baskı altındadır. Basın hürriyeti için teminat isteriz...

6. Din siyasete alet edilmiştir. Anayasa'nın laiklik ilkesi zedelenmiştir. Din siyasete alet edilemez. Teminat isteriz...

7. Radyo, iktidarın tekelindedir.³⁴

Görüldüğü gibi, DP iktidarı, daha ilk yıllarında ağır suçlamalara maruz kalmış ve devrilmesi için gerekçeler aranmıştır. Bunun için çeşitli görüşler geliştirilerek, bu görüşler adeta formüle edilmiştir. Aydemir'in haklı olarak belirttiği gibi, ileriye sürülen sloganlar ve onlarda belirtilen haller eğer doğru ise bunlar, DP iktidarını bütünü ile mahkum edecek güçtedir. Çünkü bu iddialara göre, DP iktidarı meşruluğunu yitirmiştir.³⁵

12-15 Ocak 1959 tarihinde toplanan XIV. CHP Genel Kurultay'ında yayınlanan "İlk Hedefler Beyannamesi"nde de şu isteklerde bulunulur:

1. Türkiye'de gelişimi durduran, gerileten bütün anti demokratik yasalar, yöntem, anlayış ve uygulamalar kaldırılacaktır.

2. Millet Meclisi'nin yanı sıra demokratik denetimi arttırmak amacıyla bir ikinci meclis(senato) kurulacaktır.

3. Yasaların Anayasa'ya uygunluğunu yargı düzeyinde de denetlemek üzere bir Anayasa Mahkemesi oluşturulacaktır.

4. Anayasa modern demokrasi ve toplum anlayışına uygun, halk egemenliği, hukuk devleti, sosyal adalet ve güvenlik ilkelere dayanan bir devlet düzenine göre değiştirilecektir.

5. Devlet başkanlığı gerçek bağımsızlığına kavuşturulacaktır.
6. Yargıç güvenliği sağlanacaktır.
7. Partizan yönetim yerine, yansız ve yasalara bağlı bir yönetim getirilecektir.
8. Sosyal adaletsizlikler önlenecektir.
9. Seçim güvenliğinin yanı sıra, nisbi temsil sistemi getirilecektir.
10. Meclis Başkanlık divanının tarafsızlığı sağlanıp; siyasal partilerin ve milletvekillerinin yasama ve söz özgürlükleri sağlanacaktır.
11. İspat hakkı ve mal beyanı gerçekleştirilecektir.
12. Sosyal Güvenlik ve sosyal adalet esasları Anayasa teminatı altına alınacaktır.
13. Yüksek iktisat şurası kurulacaktır: (DPT).³⁶

Cemal Gürsel de, 3 Mayıs 1960 tarihinde, izine ayrılırken iki mektup yayınladı. Bu mektuplardan birincisi, en küçük askeri birliklere kadar ulaştırılması kaydı ile bir veda mesajıdır. Ancak, mektup, içeriği ile bir veda mesajının sınırlarını çok aşmaktadır. Sert, eleştirici ve hatta suçlayıcıdır. Bu nedenle, mektup hemen toplattırılır. Ama, elden ele dolaşan gizli bir beyanname haline gelir. İkinci mektup ise, Milli Savunma Bakanlığına hitaben yazılmıştır. Gürsel bu ikinci mektubunda şu önlemlerin derhal alınmasını istemektedir:

1. Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında genel bir kanaat vardır..
2. Kabinede iyi kabul edilmeyen ve suistimalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkarılmalı ve yeni kabine mutlak, dürüst, makul, zorcu değil, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır..
3. İstanbul, Ankara Valileri ve Emniyet Müdürleri süratle değiştirilmelidir.
4. Ankara Örfi İdare Kumandanı derhal değiştirilmelidir.

5. Son çıkarılan ve Tahkikat Komisyonları ihdas eden kanun, kaldırılmalıdır.

6. Mevkuf gazeteciler, bir af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.

7. Son hadiselerde tevkif edilen talebeler serbest bırakılmalı, ilim müesseseleri yeniden faaliyete geçmelidir.

8. Şimdiye kadar çıkarılan bütün anti-demokratik kanunlar, tedricen kaldırılmalıdır.

9. Vatandaşın, Hürriyet ve Eşit Muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.

10. Ordunun meseleleri süratle halledilmelidir.

11. Din istismarcılığından vazgeçilmelidir...³⁷

15 Ocak 1959 tarihleri arasında toplanan 14. CHP Kurultayı'nda alınan kararlarla, Orgeneral Cemal Gürsel'in 3 Mayıs 1960 tarihli mektubu karşılaştırıldığında, C.H.P. ile 27 Mayıs'ı gerçekleştiren askeri ve sivil bürokrasi; diğer bir deyişle zinde güçler arasındaki organik bağ kanıtlanmaktadır.

DP yönetimine yöneltilen söz konusu eleştirileri tarihi gelişim seyri içerisinde izlediğimizde görülen özellikleri şu noktalarda eleştirmek ve toplamak mümkündür:

a) İleriye sürülen suçlamalar ve yapılması istenilen yenilikler, halkın ihtiyaç duyduğu alanlara, yani alt yapıya ve toplumsal kalkınmaya yönelik değildir.

b) Öne sürülen istekler bir kaç yıl önce gündemde yokken; her ne hikmetse, iktidar değişikliğinden sonra ortaya çıkmıştır. Bu durumda, seçkinci bürokrat güçlerin çıkarları ile yeni yönetimin bazı uygulamaları, birbirine ters düşmektedir.

c) CHP, iktidardayken yapılabilecek olan üst yapı değişikliklerini yapmadığı halde, bunları DP daha iktidara ısınmadan istemeye başlaması ve başlangıçta bu istekler, öneri şeklindeyken, daha sonraları tehdit niteliğine dönüşmesi, "sizi ben bile kurta-ramam" boyutlarına ulaşması dikkat çekicidir.

d) DP'ye yöneltilen suçlamaların bel kemiğini, din istismarcılığı ve dinsel hareketlere göz yumduğu savları oluşturmaktadır.

e) Çatışmanın kaynağını, Türkiye'yi ileriye götürecek ekonomik ve alt yapı yatırımları ile güçlendirme alternatifleri ve programları değil, çıkar ilişkileri, sınıfsal dayanışmalar ve jakobenci tavırlar oluşturmaktadır.

f) DP iktidarı ile birlikte, bürokrat güçler Batılılaşmanın istenilen ölçülerde yürümeyeceği konusunda telaşa kapılarak duygusal ve bilinçsiz bir sınıf anlayışı ile kendi çıkarlarının halka karşı ve halka rağmen savunusunu yapmışlardır.

g) Halkın oyları ile iktidara gelen DP'nin bu eylemi, devrimci bir oluşum olarak değerlendirilip destekleneceği yerde, aydınların daha önce ileriye sürdükleri teorilere karşın, bu sefer halk gericilik ikilemini gündeme getirmişlerdir.

h) Bürokrasinin sivil kesimi adına CHP ve İnönü'nün, askeri kesimi adına Gürsel'in istekleri, aynı doğrultuda oluşturulan görüşlere en üst kesimde örnek teşkil eden organik birlikteliğin en açık kanıtı olarak ortaya çıkmaktadır.

Kısaca, halkla bürokrat, yani sınıflararası çıkar çatışması ve buna eklenen Batılılaşma özlemi; bir başka deyişle, bürokratların çıkarları ile Batılılaşmanın sağladığı düzen değişikliğinin yarattığı ve yaratacağı yeni ayrıcalıkların örtüşmesi, DP'nin sonunu belirleyen ve 27 Mayıs hareketini hazırlayan en önemli unsurlardır. Ekonomik yönetim yokluğu, dış borç yükü, kronik bir enflasyon ve dinin kamu hayatına geri dönüşüne gösterilen büyük tolerans, sivil bürokrasinin, adli mekanizmanın, basının, üniversitenin, ordunun hükümete karşı cephe almasına neden olmuştur. Bu darbe, Demokrat Parti'nin ekonomik ve dinsel alanlarda yürüttüğü liberal politikaya tepki duyan, devletçi ve laik geleneğe sahip bürokrat ve aydınlara dayanıyordu.³⁸ Hiç kuşkusuz bu nedenler dışında daha pek çok nedenden de bahsetmek mümkündür.

1960 döneminin hazırlayan nedenleri tek cümle ile özetlemek gerekirse şöyle denilebilir: 27 Mayıs ortamını oluşturan dış gelişmelerin başında, Batı'nın sömürgeci politikası ve Bandung Konferansı ile şekillenen Bağımsızlar hareketi, iç oluşumların başında da, bürokrasinin iktidar mücadelesi gelmektedir.

3. 27 Mayıs Sonrası Gerçekleşen C.H.P. İstekleri ve Bürokrasinin Askeri Kanadındaki Hesaplaşmalar

1960'lı yıllarda burjuvazinin varlığından söz ediliyordu ama, burjuvazi Batılı anlamda devrimci bir işleve sahip değildi. Modernleşme ve reformlara özenen bürokrasi idi. Ordu, gençlik, üniversite ve basın işbirliği ile 27 Mayıs darbesi gerçekleştirilmiş ve eski statüsüne kavuşma savaşımından ilk anda bürokrasi galip çıkmıştır. Bu ortamda, bürokratların maaşlarında, daha önceki döneme göre bir artış olmuş; yüksek devlet memurları içindeki teknokrat tabakanın statüsünde bir yükselme görülmüştür. Ancak bu gelişmeler bürokrasiyi amacı olan bir sınıf konumu ve statüsüne yükseltmemiştir.³⁹ Ve 1960'larda bürokrasinin iktidar mücadelesi bir süre daha devam etmiştir.

1960-1971 döneminin ilk yıllarında, 1960 öncesi dönemde gündeme gelen bürokratik isteklerin pek çoğu yerine getirilmiş; askerler arasında yeni mücadeleler olmuştur. Ancak, 1960'lı yıllar, bürokrasinin kazanımlarına rağmen, onun asıl yenilgisini de hazırlamış; bunun yanında, sanayi burjuvazisinin yükseldiği yıllar olmuştur.

27 Mayıs sonrası üst yapı kurumlarında meydana getirilen yeni yapılanmalar ve değişimler izlendiğinde; 27 Mayıs hareketi ile CHP'nin "İlk Hedefler Beyannamesi" ve Gürsel'in mektubundaki önerilerini yanyana getirdiğimizde, bürokrasi sınıfı adına bu organik ilişkiler daha açık olarak görülür.

Biz de, bu bölümde, 27 Mayıs sonrası gerçekleşen CHP istekleri ile bürokrasinin askeri kanadında görülen mücadelenin kısa bir özetini izleyeceğiz.

Batılı bir devlet olmanın ilk koşulu, aklın ve hukukun üstünlüğünü benimsemeye, halkı laik bir öğretimden ve eğitimden geçirmeye, Anayasa ve Hukuk Devleti düşüncesine, insan hak ve özgürlüklerine saygılı olmaya; demokrasiyi ayakta tutacak ilkelere halkın töresine sindirerek demokrasi içinde nasıl yaşanacağını örneklerle halka göstermeye bağlıdır.⁴⁰ 1952'den beri benzer pek çok isteklerde bulunan ve bu konuda önderlik yapan CHP, 27 Mayıs'la birlikte ileriye sürdüğü isteklerin tek tek yerine getirildiğini görecektir. Askeri eylemin hiç bir partiye dayanmadığını iddia eden 27 Mayıs'ın önderlerine rağmen, İnönü, Gürsel'e CHP'nin programını önerir. Ve İnönü, devlet başkanını kutlamak gerekçesiyle 29 Mayıs'ta Gürsel'e yaptığı ziyaret sırasında ona karşı reçetesini sunar:

1. Ordu'ya kesinlikle egemen olunmalıdır.
2. Ordu ve yönetim, kendi arasında bölünmemelidir.
3. Seçimlere en kısa sürede gidilmelidir.
4. Dış politika ve uluslararası ilişkiler konusunda çok duyarlı davranmalıdır.⁴¹

Daha önce de belirttiğimiz gibi, CHP'nin DP yönetiminden çeşitli istekleri vardır. Bunların başında planlama, nisbi temsil sistemi, grev ve lokavt hakkı, Anayasa mahkemesi, basın özgürlüğü, laiklik gibi konular gelmektedir.

Yeni yönetimin yerine getirdiği ve CHP'nin de 1960 öncesi, ekonominin planlı bir şekilde yürütülmesi için Devlet Planlama Teşkilatı'na benzer bir kuruluş arzuladığı bilinmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı 30 Eylül 1960'da kurulmuştur. Amacı, özel kesim için yönlendirici ve kamu kesimi için zorunlu nitelik taşıyacak planlamaları önermek olan Devlet Planlama Teşkilatı, hem ekonomik kaynak kullanımını yönlendirecek ve hem de denetleme aracı olacaktır.⁴² Diğer bir istek, Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasına ilişkin yasa, 22 Nisan 1962'de onaylanır. Bunu, başka isteklerin yerine getirilmesi izler. Örneğin, 23 Temmuz 1963 tarihinde Grev ve Lokavt Yasası, Bülent Ece-

vit'in Çalışma Bakanlığı sırasında çıkar ve 23 Temmuz İşçi Bayramı olarak ilan edilir.

Bu tür örnekleri gündeme getirişimizin nedeni, demokratikleşme sürecinde oluşan Batı tipi demokratik kurumları eleştirmek değil, CHP ile askerlerin işbirliğini, başka bir anlatımla bürokrasinin kendi arasındaki organik dayanışmasını ortaya koyarak; 1950 tarihindeki iktidar değişikliğinin yönetici sınıf arasında yarattığı kırılganlığın maddi temelleri ile çıkar ilişkilerine dik kat çekebilmektir.

27 Mayıs'ın bürokratların eseri olarak seçkinci-müdahaleci-jakobenci bir tavırla tüm üst düzey sınıfların ortak amaçlar ve çıkarlar uğruna gerçekleştirildiğinin kanıtlarından biri de, daha ihtilalin ikinci gününde, Üniversite Heyetinin 28 Mayıs 1960 tarihli raporudur. Raporda geçmiş tahlil edilerek karalanırken iki yönlü bir işlevi de yerine getirmiştir:

1. Yeni rejimin hangi koşullarda doğduğunu ortaya koymak ve mevcut ihtilali haklı kılacak gerekçeleri sıralamak,

2. İhtilale hukuki dayanak hazırlamak, meşruluğunu ilan etmek.⁴³

1960'lı yıllar Türkiye'nin kimlik arama çabalarının yoğunlaştığı bir dönemdir. 27 Mayıs'ın açtığı dönemde, yeni bir politik kültür oluşmuş, pek çok sosyal ve siyasal hareket ortaya çıkmıştır. Oldukça sıcak bir tartışma ortamı gelişmiş ve daha önce tabu olan konular tartışılmaya başlanmıştır. Gündemde, ülkenin düzeni, yönetim biçimi, tarihsel özellikleri, birikimleri, sınıfsal durumu, gelecekte başarabileceği hedefleri tartışılmaktadır. Özgür bir fikir ortamı mevcuttur ve daha önce dile getirilmesi sakıncalı olan sosyal demokrasi, sosyalizm, sendikacılık, işçi hakları, sosyal güvenlik, grev hakkı gibi konular, o günün koşullarında halka kadar inmiş; toplumsal bir dalgalanmaya yol açmıştır. Özlemler, arayışlar ve hedefler bir yumruk halinde gündeme getirilerek geçmişin siyasal tarihi, toplumsal yapının geleneksellliği, halkın cahilliği gibi suçlamalar yapılıyor, köklü ve esaslı

değişmeler, dönüşümlere ihtiyaç duyulduğu sürekli vurgulanıyordu.

Bu sırada bürokratlar arasında ve özellikle askeri kanatta iktidar mücadelesi bir süre daha tüm hızı ile devam eder. Kongar'ın sınıflandırmasıyla, 27 Mayıs'ın hemen ardından ortaya çıkan ve 27 Mayıs Hareketini gerçekleştiren ordunun üst düzey subayları olarak sivrilen; devrimin savunuculuğunu üstlenen bir grup subaydan oluşturulan M.B.K. üyeleri politik-siyasal eğilimlerine göre üç gruba ayrılmışlardır:

1. Devrimci amaçlarını gerçekleştirmek için ülkeyi kendi yöntemlerine uygun biçimde baskıcı bir yaklaşımla yönetmeyi düşünenler.

2. Bir an önce seçimlerin yapılarak yönetimin sivillere devredilmesini isteyen "Müdahaleci Demokratlar Grubu".

3. Sürekli bir yönetimden yana olan "Otoriter İhtilalciler Grubu".⁴⁴

Bu sıralamada, üçüncü sırada yer alan ve "ondörtler" olarak adlandırılan grubun amacı, "ülkü ve kültür birliği" adı altında yeni bir yönetim biçimi oluşturarak ülkeyi faşist yöntemlerle egemenlikleri altına almaktır.⁴⁵ Fakat, "13 Kasım 1960 sabahı, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığını da üstlenmiş olan General Cemal Madanoğlu yönetimindeki daha ılımlı bir Milli Birlik Komitesi grubunun Gürsel'in de onayıyla, bu kez Türkeş başta olmak üzere, öndörtler diye tanınan radikal kanat'ı tasfiye ettiği görülecektir. Söz konusu radikal subaylar, hem Komite'den çıkarılıyor, hem ordudan emekli ediliyor ve hem de danışman statüsü verilerek birkaç gün içinde Türkiye dışındaki Büyükelçiliklere sürülüyorlardı."⁴⁶

Ondörtlerin tasfiyesiyle iktidar mücadelesi sona ermemiş ve 27 Mayıs'ın ikinci Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay başkanlığında gizli bir Silahlı Kuvvetler Birliği oluşturulmuştur. Ondörtlerin tasfiyesiyle birlikte ordu içinde güçlenen örgütlemelerin iki alt odak noktası vardır:

1. 27 Mayıs sırasında Kore'de görevli olduğu için M.B.K.'-sine katılamayan Talat Aydemir'in önderlik ettiği, Ankara'daki albaylar cuntası.

2. İstanbul'da örgütlenen ve Sunay'a ulaşan, üst düzey generaller arasında da taraftarlar toplayan grup.⁴⁷

Ordu içerisinde iktidar kavgası tüm hızı ile sürerken 14'leri tasfiye eden Madanoğlu da bir anlamda tasfiye ediliyordu. 15 Ekim 1961'de seçimler yapıp Parlamento'nun yeni yapısı belli olur olmaz, Ankara ve İstanbul'daki askeri gruplar ilginç bir tutum alıyordu: Parlamento asla toplanmayacaktır. İstanbul'da Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Cemal Tural ve İstanbul Askeri Valisi Korgeneral Refik Tulga'da aralarında bulunmak üzere yüksek düzeyde on general ve amiral, 28 albay, 21 Ekim Protokolü'nu bu amaçla onaylamışlardı. Belge, Genel Kurmay Başkanı Sunay'a iletilir. Amaç, 26 Ekim'de toplanması beklenen Parlamentoyu en geç 25 Ekim'e kadar bir müdahaleyle etkisiz hale getirmektir ve bu aşamada Silahlı Kuvvetler Birliği'nin dört önemli isteği gündeme gelir:

1. Gürsel'in Cumhurbaşkanlığı kesinleşecektir.
2. Yassıada suçluları bağışlanmayacaktır.
3. Eminsular yeniden orduya alınmayacaktır.
4. 147'ler Üniversiteye geri dönmeyeceklerdir.⁴⁸

Ve Cumhurbaşkanlığı konusunda Gürsel'in önünde tek bir engel kalıyordu. AP'nin Cumhurbaşkanı adayı Prof. Ali Fuat Başgil.⁴⁹ "Ülkede temel hak ve özgürlüklerin tanınması için 1940'lar da Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti Başkanı olarak savaştan bu liberal-islamcı anayasa hukukçusu, o akşam, Ankara'da bazı M.B.K. üyelerinin de silah zoru altında, parlamentodan istifasını vermek zorunda bırakıldı ve geceyarısı başkentten uzaklaştırıldı."⁵⁰

28 Haziran 1961 tarihinde yayınladığı "Türkiye Silahlı Kuvvetler Birliğinin Prensipleri" adlı bir gizli genelgeyle, çalışma ilkelerini açıklayan ve kendi içerisinde gizli bir örgüt gibi çalışan Silahlı Kuvvetler Birliği, Cumhurbaşkanlığı mücadelesin-

den de galip çıkıyor ve bürokrasinin askeri kanadının iktidar mücadelesinde sahip olduğu gücü kanıtlıyordu.

Kısaca, 21 Ekim Protokolü'nün amacı, 25 Ekim'den önce hükümeti tasfiye etmek, Meclis'in açılışını önlemek ve bazı sivillerin de davet edileceği bir askeri hükümete gidilerek bu hükümetin üstünde Silahlı Kuvvetler Birliği'nin mutlak kontrolünü yürütmektir. Hatta, hükümet listesi hazırlanarak, Başbakanlığa Kazım Orbay, İçişleri Bakanlığı'na Faruk Güventürk getirilmek istenir. Hareketin merkez eksenini Albay Talat Aydemir, Albay Emin Arat ve Deniz Albayı Nazım Özkan'dır.⁵¹

Bu olaylardan başka, iki darbe girişiminin mimarı, Harp Okulu Komutanı, "Albaylar Cuntası"nın başı ve 28 Haziran 1961 Ültimatolu'nun baş aktörü Albay Talat Aydemir, 22 Şubat 1962'de, Harbiye'de 600 teğmenle birlikte bir ayaklanma başlatır. Karışıklıklar 14 saat sürer ve Aydemir'le arkadaşları bir sonraki gün teslim olurlar. 22 Şubat ayaklanması için tatkiyat yapılmaması kararlaştırılır ve 4 Albay da serbest bırakılır.⁵² Fakat Aydemir ve askeri rejim özcüleri uslanmamıştır. Aydemir, ikinci eylemini 20-21 Mayıs 1963 gecesi, harekete geçerek gerçekleştirmeye çalışır. Bir ara Ankara Radyosu işgal edilir ve Aydemir'in beyannamesi okunur. Buna göre, ihtilalin amacı, "Türk milletinin refahı, huzuru, hızla çağdaş uygarlık seviyesine yükselmesi eşitlik, bütünlük ve güvenlik içinde, milli şeref ve haysiyetle bütün hürriyetlerine sahip, olarak barış içinde yaşanması vb..." Fakat, kısa bir süre sonra radyo el değiştirir, hareketin İstanbul bölümü ilk adımda başarısızlığa uğrar. Ankara'da da sarsıntı çabuk başlamıştır ve olay mahkemeler, Harp Okulu öğrencilerinin okuldan çıkarılmaları, mahkumiyetler ve Talat Aydemir ile Fethi Gürcan'ın idamlarıyla kapanır.⁵³

Bu olaylardan sonra, eylemsel olarak, istenilen düzenlere varmak amacıyla darbe teşebbüsleri bir süre sona erse de, teorik olarak ihtilal hevesleri ve bu tür ihtilallerle topluma tepeden yön verme ihtirasları devam eder. Hatta, devrimci amaçlara askeri

ihtilal teşebbüsleri ile varmak uğraşısının teorisyenliğini yapan Doğan Avcıoğlu, 1969 yılında bile askerlere dayalı devrimcinde güçler teorisinde ısrar etmektedir. Öğrenci eylemlerinden de yararlanmayı kafasına koyan “devrimci-yöncü” yazar, o dönem hızlanan öğrenci eylemlerini ihtilal doğrultusunda kanalize etmeye çalışır. Bu amaçla, bir yakını Ankara'daki Fikir Kulüpleri başkanlarının bir toplantısına göndererek, öğrencilerden eylemlerini geceleri de şiddetlendirerek devam ettirmeleri halinde, askerlerin de kendilerine yardımcı olacaklarını ve böylece ilerici bir darbe için elverişli ortamın oluşacağını, çünkü öğrenci eylemlerinin ordu üzerinde çok olumlu etkilere yol açtığını ileriye sürmektedir. Fakat, dernek üyeleri, Avcıoğlu'nun bu önerisini olumlu karşılamazlar⁵⁴ ve böylece 12 Mart 1971'e kadar yeni bir darbe girişimi görülmez.

4. 1960-1971 Döneminde Türkiye Gündeminde Tartışılan Bazı Toplumsal Kavramlar

Daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, bürokrasi DP iktidarına karşı bir mücadeleye girişmiş ve bu mücadelesini 1960 sonrasında kendi arasında da bir süre daha devam ettirmiştir. Ancak, bürokrasinin statü iyileşmesi ve ulusal gelirden daha çok pay alma mücadelesinin sınıfsal bilinç ivmesi sürekli düşerken, gelişen bir sınıf vardır ki, bu sınıf, yükselişini sessizce sürdüren 1930'ların kayıp burjuvazisidir. Burjuvazi, 1960-1971 döneminde, devletin ithal ikamesi ile sanayileşme politikası çerçevesinde sürekli korunmuş; iç pazarda rekabetle karşılaşmadığından, düşük iş gücü maliyetlerini de kar hanesine ekleyerek gelişmiştir.

1960-1971 döneminde gündeme gelerek çeşitli kitap, dergi ve gazete sayfalarında tartışılan konu başlıklarını makro düzeyde şu kavramlar oluşturuyordu: Çağdaşlaşma, az gelişmişlik, feodalizm, Aşya Tipi Üretim Tarzı, Osmanlı toprak sistemi, köy sorunu, bağımsızlık, toprak reformu, yabancı sermaye, sosyal

adalet, kalkınma, sanayileşme, Doğu Sorunu, planlama, kalkınma modelleri ve bunlara bağlı olarak devletçilik, liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik ve milliyetçiliğin çeşitli yorumları.

Batı, kendi dışındaki ülkeleri modernleştirmeye, yani Batılılaştırmaya çalışırken, onları kendisine yaklaştırmak için geliştirdiği uyum programlarını uygularken, tek düşündüğü olgu, Batı üstünlüğünü ve Batı'nın efendiliğini tartışmasız hale getirmektir. Batı, Batı dışı ve kendisinden aşağı gördüğü bu ülkeleri sürekli bir sömürü planı içerisinde ham madde kaynağı ve mamül madde pazarı olarak kullanmak, böylece dünya egemenliğini sürekli elinde bulundurmak amacındadır. Bu yönde geliştirdiği kuramların başında, "Batılılaşma antipatisini" örtmeye ve önlemeye yönelik olarak modernleşme kuramı gelmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı'daki yeni siyasal ve ekonomik gelişmeler sonucu, Batılı sosyologlar, Batı'nın ihtiyaçlarını karşılamak ve Batı dışı toplumlara bakış açısını yansıtmak amacıyla üretilen modernleşme kuramı; Batı'nın, Batı dışı toplumlar karşısında tarihsel yargılarının en son ürünüdür.⁵⁵

Batı, 19. Yüzyıl'a kadar özellikle doğu toplumlarına "barbar", "yabani" milletler olarak bakarken, 19. Yüzyılda dünya egemenliğini klasik doğu dışında, tarih dışı kalmış, savunmasız halklar üzerinde kurunca, görüşlerinde bazı değişimler olur ve dünyadaki tüm gelişmeler artık Avrupa merkezci açıklamalar çerçevesinde değerlendirilir.⁵⁶ Bu değerlendirmeler o kadar ileriye gider ki, Batı dışı toplumların aydınları bile tüm sorunları ters bir açıdan, yani Avrupa merkezci bakış açısı ile değerlendirmeyi, eleştiriye olanak vermeyecek şekilde savunmayı bilimsellik sayarlar.

Daha önceki sayfalarda, bizim de, yerli yazarlara dayanarak aktardığımız görüşlere benzer şekilde, Doğu-Batı toplum karşıtlığını kanıtlamaya yönelik olarak Batılılar tarafından ortaya atılan modernleşme kuramına göre, Doğu toplumları için gerekli çözüm Batı'da bulunmaktadır. Ancak, Doğu ile Batı arasında

giderilmez farklılıklar söz konusudur. Doğu toplumları durağan, kendi kendini yönetme ilkesini tanımayan, despotizmin mutlak iktidarı altında her türlü hak ve özgürlükten yoksun halk yığınlarının oluşturduğu gelişmeye kapalı toplumlardır.⁶⁶

Modernleşme kuramı dışında geliştirilen kuramlardan biri de az gelişmişlik veya geri kalmışlık kuramıdır. Batılı sosyologlar, gelişmiş ve azgelişmiş toplum tiplerini karşılaştırarak, olumsuz kabul ettikleri "az gelişmişlik" ögelerini Batı dışı toplumlara, olumlu ve pozitif-rasyonel kabul ettikleri ögeleri de, kendi toplumları adına artı değer olarak kaydedip, bizim için varılması gerekli hedefleri belirlemişlerdir. Bu hedeflere varışta söz sahibi de Batı'dır. Batı'nın istediği ölçülerde Batı'ya yaklaşmamız mümkün olacaktır. Bunun dışında, kendi adımıza kendi çıkış yolumuzu bulma özgürlüğümüz bile denetim altındadır ve tehlikeli olduğu ölçüde önlenir.

İç siyasetle ilgili olarak düşünce platformunu etkileyen dış gelişmelerden biri de, 1960'lı yıllarda bloklar arasında meydana gelen yumuşama politikası ve bu politikanın yol açtığı bloklar arası yakınlaşma çabalarıdır. Zaten, Amerika ile Sovyet toplumları arasında bir farkın bulunmadığını, her iki toplumun da sanayi toplumu olarak benzer özellikler gösterdikleri sosyologlarca vurgulanmaktadır.

Batı dışı toplumların Batı ile olan farklılıklarını açıklamak için geliştirilen kavramlardan biri de çağdaşlaşma kuramına dayanmaktadır. Batılılaşma teriminin çokca kullanılmasının neden olduğu hoşnutsuzluk ve Batılılaşmaya karşı yürütülen karşı tepkileri-teorileri pasifize etmek amacıyla geliştirilen çağdaşlaşma teorisi, Batılılaşma taraftarlarına iki yönlü bir avantaj sağlamaktadır. Bunlardan ilki, Batılılaşmaya karşı getirilen eleştirilerden ve terimin sıkça kullanılmasından doğan antipatiden kurtulmak; ikincisi de, sanki Batılılaşmaya karşı bir tavır takınarak, biz Batılılaşmak değil çağdaşlaşmak istiyoruz denilebilmektedir. Oysa çağdaşlaşmanın ne olduğu, nereye ulaşmayı amaçladığı, top-

lumsal çıkmazlar konusunda çözüm yollarının ve önerilerinin neler olabileceği yolundaki sorulara getirilen cevaplar tahlil edildiğinde asıl amacın Batılılaşmak olduğu ortaya çıkmaktadır. Çağdaşlaşma çoğu kez uygarlık ve Batı uygarlığı ile eş anlamlı kullanılır. Batı uygarlığına katılmama ise çağdışı kalmakla eş anlamlıdır.

Batı dışı ülkelerde ve özellikle Türkiye’de gündeme gelen kavramlardan birisi de “geri kalmışlık” teorisidir. Bu teori zamanla yumuşatılmış ve “gelişmekte olan”, “az gelişmiş” teorilerine dönüşmüş; az gelişmişlik teorisi diğer iki nüansını geride bırakarak gündeme egemen olmuştur. Bu oluşum sırasında, “az gelişmişlik” teorisinin özelliklerini belirleyen çalışmalar da hız kazanmıştır. Batı’da “az gelişmişlik”i tanımlamak için çeşitli girişimler olmuştur. Ancak, bu girişimlerin bilimsellik görüntüsünü kazanması 1956 yılında Paris’te Institut National d’Etudes Demographiques’te Georges Balandier yönetiminde yapılan çalışmalar sonucu gerçekleşmiştir. 11 ölçütten yararlanarak “az gelişmişlik” tanımlanmak istenmiştir. Sonradan 1959 yılında Yves Lacoste bu ölçütlerin sayısını 15’e çıkarmıştır.⁵⁸

Baykan Sezer’in belirttiğine göre, “Batı’da ‘az-gelişmişlik’ kavramının gelişmesi bazı yeni koşulların zorlaması sonucu olmuştur. Doğu ülkelerinin giderek siyasi bağımsızlıklarına kavuşmalarıyla artık tek elden yönetilemeyen dünyada toplumlararası ayrılıklar daha iyi duyulmaya başlamıştır. Bu ayrılık bilinmezden gelinemediği gibi yakın bir gelecekte bütün toplumların Batı uygarlığı içinde kaynaşacakları ve böylece toplumlararası farklılıkların kendiliğinden ortadan kalkacağı görüşü de eskisi kadar inandırıcı olmaktan çıkmıştır. Batı bu ayrılığa daha bilimsel, başka deyişle daha inandırıcı bir açıklama getirmek zorunluluğunu duyacaktır. Batı-dışı toplumlarla artık günümüzde gizlenmez olan ayrılığı açıklama çabaları yeryüzünde kurulu denge dağılmasını doğrulamak girişimleri ile birleşti ve karşımıza ‘az-gelişmişlik’ kavramını getirdi.⁵⁹

Konunun Türk düşününde 1960'lı yıllarda ilk sıraları işgal etmesi de ayrıca düşündürücüdür. Batı'da yayınlanan kitapların neredeyse tamamının hemen ardından Türkçeye çevrilmesi ve yine konuyla ilgili olarak yüzlerce makale-inceleme kaleme alınması, görüşlerimizin haklılığını göstermektedir. Bu konudaki kitap sayısı kaba bir tasnifle 100, dergi ve gazetelerden "seçme" makale sayısı da 300'e yaklaşmaktadır.⁶⁰ Bu yayınlarda gelişmişlikle az-gelişmişlik ölçütleri üretilerek Batılı ülkelerle Batı dışı ülkeler, Batılı ülkelere göre karşılaştırılmıştır.

Görüldüğü gibi, Türkiye'nin hedefi Batılılaşma, modernleşme, çağdaşlaşma ve azgelişmişlik kuramlarının Türkiye'ye uyarlanmasıyla bu özelliklerden kurtulmak amaçlanmıştır. Zira, Türkiye, Batılılaşmamış, modernleşmemiş, çağdaşlaşmamış ve gelişmemiş bir ülke olarak algılanmaktadır. Kısaca, Türkiye geri kalmıştır ve bu durumdan kurtulabilmenin tek çıkar yolu Batılı siyasal-düşünürlerin gösterecekleri yöntemlerin aydınlar tarafından halka ve yöneticilere aktarılarak çözüm bulunmasıdır.

5. 1960-1971 Döneminde Ortaya Çıkan Bazı Fikir Hareketleri

Bu uzun giriş ve bazı tartışma başlıklarından sonra, şimdi de döneme damgasını vuran siyasal fikir hareketlerinin neler olduğunu, gelecek bölümlerde tek tek inceliyelim. 27 Mayıs 1960 darbesi ile Türkiye'nin gündemine yerleşen ve ülkenin toplumsal sorunlarını ayrıntılı bir şekilde tartışan ve bu sorunlara çözüm yolları arayan siyasal fikir hareketlerinin başlıcaları şunlardır:

- A. Yön-Devrim Grubu ve Zinde Güçler Teorisi,
- B. Ortodoks Marksistler :TİP,
- C. Milli Demokratik Devrimciler,
- D. Asya Tipi Üretim Tarzı Yanlıları,
- E. Sosyalizm ve İslamîyet Tartışmaları,

F. Ortanın Solu,

G. Liberalizm ve Sözcüsü Ahmet Hamdi Başar,

H. Hareket Okulu ve Nurettin Topçu,

I. Milliyetçi-Toplumcu Doktrin.⁶¹

Yukarıda bahsettiğimiz ve gelecek bölümlerde ayrıntılı şekilde inceleyeceğimiz gruplar, bir anlamda, 27 Mayıs darbesi ile doğmuş ve yine bir anlamda, 1971 darbesi ile sona ermiş veya şekil değiştirerek varlıklarını sürdürmüş, toplumsal içerikli siyasal fikir hareketleridir. Bu dönem, 1800'lerde ve hatta çok daha önce başlayan Batılılaşma geleneğinin yeni boyutlar kazanarak karşımıza çıkması, yeni bir formasyon kazanmasıdır.

İşte gelecek bölümlerde, Osmanlı toplumunda ortaya çıkan sorunları çözmek amacıyla otoriter bir rejimden meşruti bir rejime ve meşruti rejimden de Cumhuriyet'e geçen, fakat beklenilen gelişmelerin gerçekleşmemesi üzerine 1960'lı yıllarda, bu sefer sorunları devrimci düzen değişikliği ve hatta silahlı mücadele ile çözerek Batılılaşma ereğini gerçekleştirmek isteyen fikir hareketleri ile karşı karşıyayız.

1960-1971 döneminin en belirgin özelliği, düzen değişikliği isteklerinin sosyalizm adı altında gündeme gelmesidir. Bu dönemde ortaya çıkan tüm grupların ortak isteği, ister adı konulmuş isterse konulmamış olsun, sosyalist bir düzendir. Birbirlerine tamamen zıt görüşler taşıyan bu grupların sosyalizm anlayışları da birbirlerinden oldukça farklıdır. Kimi gruplara göre sosyalizm, emekten yana ve emek gücünün düzeni iken, kimi gruplar, zinde güçlerle düzenin ele geçirilmesini sosyalizm olarak yorumlamışlardır. Kimi gruplar da faşizme yakın, hatta tamamen faşizmle örtüşen görüşleri sosyalizm olarak sunmuşlardır.

Döneme damgasını vuran bir başka özellik de, her grubun devletçi olmasıdır (Başar da 27 Mayıs'ın hemen başlarında devletçidir. Tamamen liberal oluşu 27 Mayıs'dan bekledikleri, daha doğrusu, 27 Mayıs'cılarının görüşlerine itibar etmemesinden son-

radır.). Devletçilik, idealizm ve planlı kalkınma istekleri bu dönemde ortaya çıkan tüm grupların ortak paydası olarak karşımıza çıkmaktadır. Grupların bir diğer söylevi de, hangi grup olursa olsun, “bizim programımız uygulanırsa Türkiye, 25-30 yıl içerisinde düzlüğe çıkar, Batı ile aynı düzeye gelir” türünden savları sürekli tekrarlamalarıdır.

Yani, yürürlükteki düzen değişmeli, kalkınma yeni metodlarla hızlandırılmalıdır. Bu değişim, kimilerine göre emekle, kimilerine göre zinde güçlerle ve kimilerine göre de devletçi unsurları tamamen ortadan kaldırıp Batılı anlamda bir demokrasi ve liberalizmle gerçekleştirilecektir.

Bu gruplara göre, Devlet 200-250 yıldır Batılılaşmaya çalışmakta, fakat bu amacını bir türlü gerçekleştirememektedir. O halde, Batılılaşmaya engel olan unsurlar nelerdir; bunların tesbit edilerek kaldırılması gerekir. Ve gruplara göre, kalkınmayı engelleyici unsurlar, her grubun fikirleri doğrultusunda belirlenir. Buna göre, Batılılaşmamızı engelleyen sorunlar şunlardır: Batı ile aynı evrim çizgisinde olan toplumumuzun Batı'yı çok geriden, çok daha yavaş bir gelişme çizgisiyle izlemesi ya da Batı'yla aynı evrim çizgisine sahip olamadığımızdan ona ulaşmak için çektiği zorluklar ya da Türk toplumunun despotik bir devlet geleneginden gelmiş olması vesaire.

Toplumsal özelliklerimiz kesin şekilde belirlendikten sonra bu özelliklerimiz doğrultusunda; Batılılaşma yarışında en hızlı ve kısa yol bulunacaktır. Yani, özelliklerimize göre uygulayacağımız metodlar da farklı olacaktır. Çünkü, Türkiye dünya ilişkilerinde sahip olduğu rol ve etkinlikten memnun değildir. Kendisini, ilişkiye girdiği bazı ülkelere göre, çok geri bulmaktadır; fakat bir hedefi vardır ve o hedefe en kısa yoldan ulaşmayı amaçlamaktadır ki bu hedef de demokrasi ve çağdaş bir Batı devleti olmaktadır.

Türkiye'nin hedefi Batılılaşmaktır ve bu hedefin içerisinde sanayileşme ile şehirleşme de yatmaktadır. Zira, son iki kelime

çağdaşlaşmaya, yani Batılılaşma ile özdeşir. Batı standartları ile aramızdaki her türlü farklar; bunlar, sanayii göstergelerinden köy ve şehir merkezlerinde ikamet eden nüfusun yüzdelik oranları, nüfus artış hızı, kişi başına düşen kitap-gazete-dergi tüketimine kadar akla gelen tüm alanlar ülkemizle Batı'yı karşı karşıya getirmiş ve belirgin büyük farklar ülkemiz lehine olmayan yorumlara yol açmıştır. Amaç, Batı'daki mevcut standartları tutturacak bir düzeye ulaşmaktır.

Demek ki, toplum olarak hedeflerimiz bellidir; demokratik, laik ve Batı modeli bir toplum, 1960'lı yıllarda, önümüzde, bizden daha hızlı bir şekilde Batı modeline doğru yol alan Üçüncü Dünya Ülkelerinden bazılarının oluşturduğu örnekler de vardır: Mısır, İsrail, Hindistan ve özellikle Japonya. Ayrıca Batı'nın kendi içerisinde daha net örnekler de karşımıza çıkarılır: Beyaz zambaklar ülkesi Norveç, İsveç gibi sosyal demokrasinin kaleleri olan İskandinav ülkeleri.

Birinci Bölümün Dipnotları

- 1 Ali Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s. 4-24.
- 2 İsmail Cem, Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi(9. baskı), Cem Yayınları, İstanbul, 1986, s. 349.
- 3 Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 450.
- 4 Oysa devletin en fazla kar ettiği ve özel sektörün de her zaman büyük kar hevesleri ile yatırım yapmayı amaçladığı tekel sanayinde devlet, tekelciliğini son zamanlara kadar özel sektöre bırakmamıştır.
- 5 Dikkat edilirse bu kuruluşların oluşturulduğu tarihlerde özel sektörün sözünü ettirebilecek büyüklükte bir kuruluşu yoktur. Ve yıllar sonra KİTLER özel sektöre eleman yetiştiren atıl kuruluşlar haline getirilmiştir.
- 6 Milli Şef Dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; Cemil Koçak, Türkiye’de Milli Şef Dönemi(1938-1945), Yurt Yayınları, Ankara, 1986.
- 7 Hikmet Özdemir, Rejim ve Asker, Afa Yayınları, İstanbul, 1989, s. 17.
- 8 Ziya Gökalp, Türkleşmek, İslamlaşmak, Çağdaşlaşmak ve Doğru Yol, İnkılap ve Aka Yayınevi, İstanbul, 1976.
- 9 Erol Güngör, Kültür Değişmeleri ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1986.
- 10 Ali Bulaç, İslam Dünyasında Toplumsal Değişme, Nehir Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.
- 11 Emre Kongar, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.
- 12 Cem, yukarıda adı geçen eseri.
- 13 Atilla İlhan, Hangi Batı(3. baskı), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1982.
- 14 Cem, a.g.e., s. 242.
- 15 Cem, a.g.e., s. 244-246.
- 16 Cem, a.g.e., s. 299-306.
- 17 Cem, a.g.e., s. 319-321.

- 18 Ahmet Hamdi Başar, "Bir Memleketin Kalkınması Otoriter bir Rejimle Mümkündür", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 53, 1966, s. 16.
- 19 Forum Dergisi, "Atatürk ve Batı", Sayı: 231, 15 Kasım 1963, s. 3-4.
- 20 Kongar, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, s. 131.
- 21 İlhan, a.g.e., s. 92.
- 22 Baykan Sezer, Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1981.
- 23 Yaşar Nabi, iki medeniyet arasındaki zihniyet farklarını iki ayrı din anlayışına bağlamaktadır. İlgili makale için bakınız; Yaşar Nabi, "Batı Acısı", Varlık Dergisi, Sayı: 480, 15 Haziran 1958, s. 3.
- 24 Gevgilili, a.g.e., s. 92.
- 25 Cem, a.g.e., s. 321.
- 26 İlhan, a.g.e., s. 26.
- 27 Suat Erginer, "Batının Üstünlüğü", Varlık Dergisi, Sayı: 471, 1 şubat 1958, s. 3.
- 28 Selahattin Batu, "Batıyı Anlamak", Varlık Dergisi, Sayı: 411, 1 Ekim 1956, s. 3.
- 29 Orhan Hançerlioğlu, "Batıya Yöneliş", Varlık Dergisi, Sayı: 426, 1 Ocak 1956, s. 6.
- 30 Çağlar Keyder, Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 89.
- 31 a.g.e., s. 101-102.
- 32 Muzaffer Sencer, Dinin Türk Toplumuna Etkileri, Garanti Matbaası, İstanbul, 1968.
- 33 Bu konuda bakınız; Metin Toker, İsmet Paşa ile On Yıl, Cilt II, Akis Yayınları, Ankara, 1964.
- 34 Aydemir, a.g.e., s. 161-168.
- 35 Aydemir, a.g.e., s. 163.
- 36 Bu konuda bakınız; Ali Gevgilili, a.g.e., s. 23. Muhsin Batur, Anılar ve Görüşler, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s. 73. Aydemir, Menderes'in Dramı(3. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 277. Hikmet Bila, Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1987, s.234.
- 37 Şevket Süreyya Aydemir, II. Adam, Cilt: III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 424-427.
- 38 Nilüfer Göle, Mühendisler ve İdeoloji, Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s. 77-80.
- 39 Keyler, a.g.e., s. 119.

- 40 Ceyhun Atıf Karsu, "Türkiye'nin Ana Sorunları", Forum Dergisi, Sayı: 151,1960, s. 13.
- 41 Gevgilili, a.g.e., s. 13.
- 42 Gevgilili, a.g.e., s. 168.
- 43 Anayasa Komisyonu yahut Üniversite Heyeti Raporu için bakınız; şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, Cilt III, s. 459-463. Biz burada sadece, raporda imzası bulunan hocaların isimlerini vermekle yetinelim: Başkan: İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Sıddık Sami Onar, Üye: İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanı-Ceza Hukuku- Prof. Naci Şensoy, Üye: İstanbul Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Prof. Ragıp Sarıca, Üye: İstanbul Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Üye: İstanbul Hukuk Fakültesi Anayasa Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Üye: İstanbul Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Doçenti İsmet Girtili.
- 44 Kongar, a.g.e., s. 166.
- 45 Gevgilili, a.g.e., s. 168.
- 46 Gevgilili, a.g.e., s. 175.
- 47 Gevgilili, a.g.e., s. 225-226.
- 48 Gevgilili, a.g.e., s. 227.
- 49 Olayın ilginç bir hikayesi için bakınız; Tayyar Şafak, "Cumhurbaşkanlarını Nasıl Seçtik:", adlı yazı dizisinin 29-30 Eylül 1989 tarihli bölümleri, Tercüman Gazetesi.
- 50 Gevgilili, a.g.e., s. 228.
- 51 Aydemir, İkinci Adam, Cilt III, s. 537-538.
- 52 Aydemir, a.g.e., s. 545-553.
- 53 Aydemir, a.g.e., s. 558-559.
- 54 Oral Çalışlar, 68 'Başkaldırımın Yedi Rengi, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1988, s. 104.
- 55 İsmail Coşkun, "Modernleşme Kuramı Üzerine", Sosyoloji Dergisi, Dizi: 3, Sayı: 1, 1988-1989, İÜEF Yayını, İstanbul, 1989, s. 289-290.
- 56 Coşkun, a.g.m., s. 290-291.
- 57 Bu konudaki iddialar için bakınız: Raymond Aron, sanayi Toplumu, Çeviren: Erol Güngör, Dergah Yayınları İstanbul 1978.
- 58 Baykan Sezer, Türk Toplumunun Ana Sorunları, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1988, S. 43-44.
- 59 Sezer, a.g.e., s. 43-44.
- 60 Bu konuda bakınız; Cavit Orhan Tütengil, Az Gelişmenin Sosyolojisi, İÜİF yayınları, İstanbul, 1970 ve "Az Gelişmiş Ülkeler ve Gelişme İktisadi Konusundaki Türkçe Kitaplar ve Yazılar Bibliyografyası", İÜİF

- Mecmuası, Cilt: 28, Ekim 1968 - Eylül 1969, No: 1-41 olan Aynı Basım, İstanbul, 1971
- 61 1960-1971 döneminde ortaya çıkan ve toplum yapısı, toplumsal düzen, rejimin meşruluğu, sosyalizm dışında farklı toplumsal çıkış yolları öneren grupların sayısı sadece bunlarla da sınırlı değildir. Örneğin, 1990 'larda Islahatçı Demokrasi Partisi olarak örgütlenen ve daha sonra farklı siyasal ittifaklara girişen ve en son Millet Partisi adı altında yaşamını devam ettiren siyasi parti mensuplarından bir grup; 1970 'li yıllarda, "Yeniden Milli Mücadele" fikri ile ortaya çıkarak, Cumhuriyet'e karşı yeniden milli mücadele önermiş ve bu amaçla aynı adı taşıyan bir de dergi yayınlamışlardır. Solu ve ünlü sosyologları, bilim adamlarını Yahudi-Mason olmakla suçlayan ve hedef gösteren Yeniden Milli Mücadeleciler, zinde güçler teorisine, yani şeriat kökenli sağ darbe girişimlerinde askerlere güvenmekte; parlamenter mücadeleyi reddetmektedirler. Ancak, Yeniden Milli Mücadelecilerin şeriat anlayışları klasik islamcı anlayışla da örtüşmemektedir. Yeniden Milli Mücadelecilerin önderi Aykut Edibali; dergileri, 3 Şubat 1970-23 Ocak 1973 tarihleri arasında toplam 156 sayı yayınladıkları Yeniden Milli Mücadele; gazeteleri de Bugün'dür.

Bölüm II

Yön-Devrim Grubu ve Zinde Güçler Teorisi

1. Yön-Devrim Grubunun Ortaya Çıkışı

1960 sonrası sol hareketinin en güçlü gruplarından birini oluşturan Yön-Devrim grubu, yine bu dönemde, diğer grup ve dergiler tarafında ele alınıp incelenen grup olma özelliğini taşımaktadır. Türkiye'nin hızlı bir şekilde Batılaşması için zinde güçlere dayalı otoriter bir rejim öneren Yöncüler, Türk toplumunun nicel ve nitel bakımdan en popüler aydınlarını bünyesinde toplayan bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. 20 Aralık 1961 tarihinde bir bildiri ile yayın hayatına başlayan Yön Dergisi'yle birlikte yayınlanan Yön Bildirisini önce 164 ve daha sonra da 878 kişi olmak üzere toplam 1042 kişi imzalamıştır ki, bunlar arasında ünlü gazeteciler, profesörler, milletvekilleri, yargı görevlileri de bulunmaktadır.¹ Dergi, toplam 222 sayı çıkmış ve 30 Haziran 1967 tarihinde kapanmıştır. Yön Dergisi'nin kapanmasından sonra, Yöncüler, 1969-1970 döneminde Devrim Dergisi'ni çıkararak görüşlerini burada sürdürmüşlerdir.

Yön Hareketi üzerine doktora çalışması yapan Dr. Hikmet Özdemir, Yön yazarlarını dört grup altında toplamaktadır:

a) Birinci gruba, Yön'ün yönetici ve başyazarları girmektedir. Bunlar; Doğan Avcıoğlu, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal'dır.

b) İkinci grubu, Yön'de yöneticilik yapmayan, ancak Yön'ün savunduğu temel tezlerin oluşumuna en az birinciler kadar etkide bulunmuş yazarlar oluşturmaktadır. Bunlar da; Niyazi Berkes, Şevket Süreyya Aydemir, Sadun Aren (Aren daha sonra Yön'den ayrılmıştır).

c) Üçüncü grupta; Cahit Tanyol, İdris Küçükömer, Fethi Naci, Rauf Mutluay, Adil Aşçıoğlu, Atilla İlhan, Mehmet Kemal, Erol Ulubelen, Çetin Altan, İbrahim Çamlı bulunmaktadır.

d) Daha geniş bir yazar çerçevesini kapsayan dördüncü grupta; Nimet Arzık, Hasan Hüseyin, Ayperi Akalan, Nijat Özön, Muzaffer Erdost, Mehmet Fuat, Samim Kocagöz, Aziz Nesin, Fakir Baykurt, Muammer Aksoy, Mustafa Ekmekçi, Selahattin Hilav, Arslan Başer Kafaoğlu, Mehmet Karabulut, Yaşar Kemal, M. Şükrü Koç, Melih Cevdet Anday, Hayati Asilyazıcı, Behzat Ay, Türkkaya Ataöv, M. Sırrı Hocaoglu, Turan Güneş, Taner Timur, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ömer Faruk Toprak, Ceyhun Atıf Kansu bulunmaktadır.²

Yön'de yazan ve yukarıda bahsettiğimiz gruplar içerisinde yer alan yazarların tamamını aynı görüş etrafında toplamak da mümkün değildir. Başlangıçta Yön Dergisi etrafında toplanan bu kişiler zamanla sol gruplar içinde bulunan ve Yön'e karşı görüşler üreten partilere, dergilere ve gruplara dağılmışlardır. Yön'le MDD'cilerin görüşlerini ilk bakışta ayırmak güçse de, Yön'den ayrılarak bir grup MDD'cilere ve TİP'e girmiş; yine Yön'den ayrılarak sol literatüre daha orijinal eser kazandıran "sui generis" yazarlar da çıkmıştır.

Yön, başlangıçta ayrışmamış sol içerisinde bütünleştirici ve toplayıcı bir işlevi yerine getirmiş; özellikle sosyalizm, devletçilik, milliyetçilik, kalkınma, demokrasi, bağımsızlık gibi konulara ağırlık vermiş ve Türkiye'nin kimlik arayışına, "Türk solu" adına yardımcı olmaya çalışmıştır. Hatta, Yön grubu kalkınma sorununa o kadar büyük bir önem vermiştir ki, iktidar ve devrim sorunlarını, kalkınma temelinde toplamış ve bu anlayışını, dö-

nemin diğer güçlü iki akımı, TİP ile MDD'cilere bile temel sorun olarak benimsetmiştir.³

Diğer yandan, 1962 yılında, aralarında Yön yazarlarının da bulunduğu bir grup aydın, Yön Dergisi paralelinde, Sosyalist Kültür Derneği'ni kurmuşlardır.⁴ Derneğin kuruluş amacı, Özdemir'in de belirttiği gibi, bilimsel açıdan Türk sosyalizmini incelemek ve yaymak olmuştur.⁵

Yön Bildirisi ile Sosyalist Kültür Derneği Kuruluş Bildirisi incelendiğinde, her iki bildirinin ortak noktalara temas ettikleri görülmektedir. Bu bildirilerden aşağıdaki ortak sonuçları çıkarmak mümkündür:

1. Atatürk devrimleriyle amaçlanan çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak için iktisadi alanda hızla kalkınmak gerekmektedir.

2. Atatürk devrimlerinin amacı olan Batılılaşma, Batı'nın istihsal seviyesine ulaşmak, Batı uygarlığının temeli olan akılcı düşünceyi kitlelere yaymakla mümkündür.

3. Yukarıdaki amaçlara, devletçiliği benimseyen kalkınma anlayışı ile ulaşılabilir. Karma ekonomiye saygılı, özel sektörü tamamen reddetmeyen fakat, ağırlık merkezi özel teşebbüs olan bir iktisadi sistemin, bugünkü yapısıyla Türkiye'yi hızlı ve sosyal adalet içinde, çağdaş uygarlık seviyesine erdirtirebileceğine inanılmaktadır.

4. Kalkınmayı hızlandırmak için vergilerin artırılması, ulusal gelirdeki artışların tasarrufa yöneltilmesi, devlet müdahalesi ile mümkündür.

5. Devletçilik, demokrasinin kitlelere malolmasını sağlayacak temel araçtır. Planlı bir eğitim seferberliği, yetişkin kitlelerin eğitimi ve eğitimi eşit şekilde yurdun her köşesine yayarak yurttaşlarımıza benzer olanaklar sunabilmek devletçilikle mümkündür.

6. Sendikaların kuvvetlendirilmesi, ağanın yerini teşkilatlanmış çiftçilere bırakması, kooperatifçiliğin geliştirilmesi, reformların gerçekleştirilmesi, modern devletçiliğin görevidir ve bunlar ancak devlet müdahalesi ile başarılabılır.

7. Sosyalizm, toplum refah ve saadetini birey ve grup çıkarlarının üstünde tutan bir dünya görüşüdür.

8. Sosyalist düzen, insan ve tabiat kaynaklarının israfını önler, bunları akılcı bir şekilde değerlendirir. Toplumun olanaklarını ve yaşam gücünü artırır, fırsat eşitliği ve sosyal adaleti gerçekleştirir.

9. Sosyalist düzen, aynı zamanda kapitalist bir gelişmenin sonucunda, özellikle az gelişmiş bir toplumda meydana gelen aşırı sınıf çatışmalarının demokratik yollarla önlenmesinin tek yoludur.⁶

Yön Bildirisi ile Sosyalist Kültür Derneği Kuruluş bildirisi'ni ele alarak sınıflandırmaya çalıştığımız görüşleri daha yakından incelediğimizde görülmektedir ki;

1. İlk amaç, biran önce Batılı bir düzeye erişmektir. Bu anlamda bildirileri imzalayanların sosyalizm veya aynı anlamda kullandıkları fakat "Atatürk devletçiliği" ile örtüşmeyen devletçilik anlayışlarının kaynağı, Marksist anlamda bir sosyalizm değil, Batılı anlamda sosyalizmdir.

2. Batı'ya, liberalizm, demokrasi veya halkın çıkarları doğrultusunda yönelmek yerine; halk adına aydınların karar verme yetisini kabul eden ve Batı toplumsal tarihi ile hiç bir benzerlik göstermeyen, Doğu toplumları ve özellikle Osmanlıda yaygın halk-devlet ayırımına dayalı yöntemi benimsemiş oldukları gözlenmektedir.

3. Batılılaşma ereğinde her yolun geçerli olduğunu kabul ettikleri ve onun dışında bir başka alternatif tanımadıkları görülmektedir.

Tekrar Yön Dergisi'ne dönersek, orada oluşturulan ve sosyalizme ulaşmak için zinde güçleri ön-plana çıkarmaya çalışan Avcıoğlu ve ekibine, çoğu zaman, Kemalist Devrimciler⁷ veya Sol Kemalistler de denilmektedir.⁸ Biz ise, Avcıoğlu grubunun bu arayış içerisinde olmaları ve yayınladıkları dergilerle -Yön

ve Devrim- Türk soluna damgalarını vurdukları için, "Yöncüler" demeyi daha uygun buluyoruz.

Yöncü aydınların sayısal kabarıklığına rağmen, Yön'cü fikirlerin sistemli savunucusu ve teorisyeni Doğan Avcıoğlu'dur. Bu nedenle, akım hakkında bilgi edinmek açısından ekol içerisinde Doğan Avcıoğlu'nun görüşlerini temel almak, ekolü incelemek açısından daha sağlıklı sonuçlar verecektir. Avcıoğlu'nun kaleme aldığı Türkiye'nin Düzeni adlı çalışması, ülkemizde, sosyal bilimler alanında en çok baskı yapan, hakkında en çok yazı yazılan ve en çok eleştirilen eserler arasındadır. Yine, aydınlar ve bürokratlar tarafından en çok okunan kitapların başında gelmektedir. Yöncüler adına Avcıoğlu'nun görüşlerini temel alışımızın bir diğer nedeni de, başlangıçta Yön Hareketi içerisinde bulunan bir çok aydının daha sonra çeşitli gruplar ve görüşlere kaymalarına karşın; Avcıoğlu, Yön Hareketi içerisinde ileri sürdüğü tezlerini sonuna kadar savunmuştur. Yine, bilindiği gibi, Yön Hareketi, bürokrat kesimde çok taraftar toplamış ve zaman zaman da askeri müdahale girişimlerine yasallık kazandırmaya çalışmıştır.⁹

2. Yön-Devrim Grubunun Türk Toplum Tarihini Yorumlayış Biçimi ve Pre-Kapitalist Düzen

Yön-Devrim grubunun Türk toplum tarihine ve onun geçirdiği evrimlere yönelik düşüncelerini inceleyecek olursak; Avcıoğlu, gerek Selçuklu gerekse Osmanlı devletini çağlarının en ileri toplumları olarak değerlendirmektedir. Yazara göre, Batı, Osmanlıya el açmakta; örneğin François I, Osmanlı devletinden iki milyon duka altın borç ile cephane, at ve savaş gemisi istemekteydi. Akdeniz adaları ve İtalya açıklıktan ölmek için Türk buğdayına muhtaçtı. Kraliçe Elizabeth, Türk yün boyama tekniğini çalmak için İstanbul'a ajanlar göndermekteydi.¹⁰

Osmanlı toplum düzenini ATÜT ve Feodalizm ile değerlendiren 1960'lı yılların en popüler tarih teorilerine karşı çıkan

Avcıoğlu, bu teoriler hakkında şöyle demektedir: “16. Yüzyıl başlarına kadar en ileri uygarlık düzeyinde bulunan Türk toplumunun ve evriminin açıklanmasında Asya Üretim Tarzı kavramının ne ölçüde yararlı olabileceği ortaya konulmuş değildir.”¹¹ “Feodal bir düzene de sahip olmayan Osmanlı toplumu(...) tarihi, iktisadi, coğrafi ve askeri vb. nedenlerle, Batı’dakinden farklı bir görünüş kazanmıştır.”¹²

Doğu toplumları için üretilen ATÜT ve Batı toplumları için belirli bir dönem geçerli olan feodalizm teorilerini Osmanlı toplumu için kabul etmeyen Avcıoğlu’na göre, Osmanlı Türk devleti, Doğu ile Batı arasındaki tarihi İpek yolunun geçtiği topraklar üzerinde kurulmuştur. Daha Selçuklular zamanından başlayarak hanlar ve kervansaraylarla donatılmış; geniş bir yol şebekesi, yaygın bir posta ve güvenlik sistemi Anadolu’yu kaplamaktaydı. Bu coğrafi durum ve geniş ticari yatırımlar, Anadolu’yu “bir nakliyecisi ve tüccar memleketi” haline getirmiştir. Demek ki, Anadolu Türk toplumu milletlerarası ticarete bağlı olarak; a) zenaatın tarımdan ayrılması, b) şehirlerarası ticaret aracılığı ile zenaat ve ticaretin birbirinden kopması gibi Ortaçağ düzeninden modern çağa geçişte önemli rol oynayan iki evrimi gerçekleştirme yolunda büyük mesafe almıştır.¹³

ATÜT ve feodalizmle teorik olarak uzlaşmayan, merkeziyetçiliğin, Osmanlı Devleti’nin asıl karakteristik yanını oluşturduğunu vurgulayan Avcıoğlu, şöyle devam etmektedir: “Profesyonel bir ordu eliyle gerçekleştiren ve devam ettirilen fetihlerin, merkeziyetçi bir devlete yol açacağı açıktır. Anadolu’yu boydan boya geçen milletlerarası ticaret yolu ve büyük şehirlerin beslenmesi sorunları da, aynı zorunluluğu ortaya çıkarmaktaydı. Osmanlıların Selçuklulardan miras buldukları geniş ticaret şebekesinin korunması, can ve mal güvenliğinin sağlanması, ancak merkezi bir otorite tarafından yürütülebilirdi. Nitekim Batı’da da şehirlerarası ticaretin gelişmesi ve milli pazarın oluşmaya başlamasıyla birlikte, feodallerin egemenliği zayıflamış, merke-

ziyetçi devlet güçlenmiştir. Osmanlı devleti ise, başından beri milletlerarası ticaret yolu üzerinde bulunduğu için, zorunlu olarak merkeziyetçi bir kuruluşa yönelmiştir. Milletlerarası ticaret gibi, büyük şehirlerin iâşesi ve fetihler de merkeziyetçilik yönünde işleyen öteki güçlü faktörler olmuşlardır. Osmanlı toplum düzeninde, aynı üretim tarzına dayanmakla birlikte, Batı feodalitesinden farklı bir üstyapı örgütlenmesini gerektiren, milletlerarası ticaret, büyük şehirler ve fetih diye özetlediğimiz zorunluluklar olmuştur.”¹⁴ Yine Batı'daki senyörlerden farklı olarak Osmanlı'da sipahiler, devletin bir hizmetlisi, bir memuru durumundadırlar.¹⁵

Feodalizm ve ATÜT terimlerinden sürekli kaçınan Avcıoğlu, Osmanlıyı tanımlamak ve bir terimle ifade etmek için, herkesin üzerinde daha kolay birleşebileceklerini öne sürdüğü, “pre-kapitalist düzen” terimini kullanmaktadır.

Avcıoğlu'nun ileriye sürdüğü pre-kapitalist düzenin özellikleri ise şunlardır:

1. Belirli bir noktada toprağa bağlı köylünün, bu bağılıktan kurtulmaya başlaması,
2. Uzmanlaşmış bir şehir zanaatının varlığı ve serbestleşmesi,
3. Ticaret ve tefecilikten sağlanmış olan nakit servet birikimi.¹⁶

Fakat, yazarın burada ileriye sürdüğü “pre-kapitalist toplum düzeni” tanımı, öyle görünüyor ki, Marx'ın feodalizm ile kapitalizm arasındaki geçiş süreci için geliştirdiği ve böyle bir toplumu karşılayan, Batı'ya özgü bir ara toplum düzeni olsa gerek. Osmanlı'nın feodalizmi yaşamadığına ve kapitalizme geçmeyi de başaramadığına göre, kullanılan terimin yerine tam olarak oturmadığını belirtmek gerekmektedir.

3. Yön-Devrim Grubunun Cumhuriyet ve Özellikle DP Dönemine İlişkin Eleştirileri

Avcıoğlu, Osmanlı klasik dönemini, dünyanın en ileri toplum düzeni olarak kabul ettikten sonra, Osmanlı'nın sömürgeleştirilmesi sürecini de ayrıntılı şekilde ortaya koymaktadır. Yazar, günümüz düzenini ise, Batı emperyalizminin, bütün Avrupa dışı toplumlarda yarattığı kökü dışarda bir sömürge ve talan düzeni olarak tanımlamaktadır.¹⁷

Osmanlı klasik dönemini dünyanın en ileri toplum düzeni olarak değerlendiren Yöncüler, ülkenin Tanzimatla başlayan zayıflama dönemiyle emperyalizmin açık pazarı haline geldiğini belirtmektedirler. Cumhuriyetle birlikte bir süre gerçek anlamda Batılılaşmaya çalışan Türkiye'nin 1945 ve özellikle 1950'lerde tekrar Tanzimat Batılılığına dönerek, Batı emperyalizmine, ekonomik olarak bağımlı hale getirildiği de belirtilmektedir.

Yöncüler, DP yönetimini liberal ekonomi anlayışına dayalı olarak devlet fabrikalarını satışa çıkardığını, fakat 1954 yılında ortaya çıkan ekonomik güçlüklerin, devlet fabrikalarının satışını engellediğini söylemektedirler. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nın önerilerine uygun olarak dış ticarete liberasyona gidildiğini belirten Yöncüler, tarımdaki ürün artışları ve dış yardımlara rağmen, altın ve döviz mevcudunu tüketmek ve kısa vadeli borçlanmalara gitmek pahasına yürütülen bu politika, özel sektörün yatırım malları ithalini artırmakla birlikte, lüks tüketim mallarının cömertçe ithaline yol açtığı belirtilmektedir.

1950'li yıllarda, ülkeye, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile davet edilen yabancı sermayenin, yerli kapitalist sınıfın yetiştirilmesi için güçlü bir destek sayıldığını belirten Yöncü yazar Avcıoğlu, 1926 yılında çıkarılan Petrol Kanunu ile Türkiye'de petrol arama ve işletme hakkını devlete veren Petrol Kanunu'nun, 1954 yılında Amerikan Petrol Şirketi'nin avukatı Max

Ball'e bir petrol kanunu taslağı hazırlatılarak değiştirildiğini yazmaktadır. Böylece, Arap şeyhlerinin bile razı olmadıkları hükümleri içeren bir petrol kanunu benimsenmiştir. Bu kanun, açık bir imtiyaz kanunudur. Her şeyden önce, Türkiye'ye petrol alanında belli bir ekonomik doktrini empoze etmektedir. Kanuna göre Türkiye, petrolde devletçilikten vazgeçmekte, petrol kaynaklarının özel teşebbüs eliyle değerlendirilmesini kabul etmektedir. Böylece, Türk Devleti, kendi kaynaklarını kendi eliyle değerlendirme hakkını, yine kendi eliyle ortadan kaldırmaktadır.¹⁸

Yöncülere göre, 1950'li ve 1960'lı yıllarda, geniş devlet yardımları ve Amerika'nın ekonomik desteklerinden çok sınırlı sayıda büyük girişimci yararlandırılmıştır. Yine, DP döneminde, kapitalizmin sağlam bir temele oturtulması için küçük sanayinin gelişmesine önem verilmiş; küçük atölyelerden başlayıp büyük fabrikalara doğru yükselen "orta sınıflar" övülmüştür. Burada amaç, muhafazakar bir toplumsal grubu güçlendirerek, kapitalizmi daha geniş bir temel üzerine oturtma çabasıdır. Özellikle ABD'leri 1960'tan beri yaptığı karşılıksız para yardımları ile bu tür politikaları teşvik etmektedir.¹⁹

Yöncüler'e göre, kapitalizmi geliştirme yolunda gösterilen büyük çabalara rağmen, Türkiye hala geri kalmış bir kapitalist ekonomiye sahiptir. Geri kalmış kapitalizm, özellikle 1967'den sonra, sistemli bir şekilde büyük sermayeyi teşvik politikası uygulamakta, tekeller yaratmakta, büyük holdingler kurmakta ve sermayedarlara vergi kolaylıkları sağlamaktadır.

DP ve sonrası Batılılaşma girişimlerini, tanzimat tipi Batıcılık anlayışının devamı olarak niteleyen Yöncüler, konuyu ekonomik boyutlarda irdeleyerek; yabancı sermayeye bağımlı ve ülkeyi kalkındırma güç ve yeteneğinden yoksun bulunan kapitalist sınıf Türkiye'nin kalkınmasından umudu kesmiştir.²⁰

Türkiye'nin toplumsal yapısında meydana gelen değişimleri Tanzimat'a kadar geriye götüren Yöncüler, o tarihten sonra

Türkiye'nin gelişmiş ülkelerin açık pazarı haline geldiğini ve ülkeyi tutucu güçler koalisyonunun yönettiğini ileri sürmektedirler. Buna göre, İzmir, İstanbul gibi büyük liman şehirlerinde, Avrupa bankalarının ve ticaret evlerinin temsilcileri yerleşmişlerdi. Bu alış-verişe aracılık edenler çoğunlukla Rum ve Ermeni kompradorlar, zengin mahallelelerinde 'Avrupalı' bir görünüş kazanan İstanbul ve İzmir şehirlerinin büyük zenginleri arasına girmişlerdi. Daha sonraları bunların arasına, bir kısım Musevi ve Müslüman tüccarlar da katılmışlardır. Anadolu çiftçisinin ürünlerinin ihracından sağlanan gelirin büyük kısmını bu komprador unsurlar, "Avrupalı" bir yaşayış içerisinde lüks ithal mallarıyla beslenerek tüketmişlerdir.²¹ Tarımda ise açık pazar ekonomisi gelişmemiş, geniş köylü kitlesi "bir lokma bir hırka" ilkesine dayalı kapalı ekonominin koşullarından kurtulamamış; toprak düzeni egemen sınıfların hegemonyası altında işlemiştir. Köylünün sömürülmesine yabancı firmalar da katılmıştır. Cumhuriyet döneminde ise, yarı sömürge ülkelere özgü tarımsal yapı değiştirilmeden "milli iktisat" denemelerine gidilmiştir. Bu siyaset, yerli kapitalistlerin büyük şehirlerdeki komprador unsurların arasına katılmalarından öte bir sonuç vermeyince, yerli kapitalistler, yabancı firma temsilciliklerine ve çeşitli ticaret faaliyetlerine yönelmişlerdir.²²

Yöncülere göre, Türkiye'deki kapitalist gelişmeler, 1948'de Amerikan yardımıyla ve özellikle 1950'den sonra hükümetin destekleriyle hızlanmıştır. Makinalı tarım ve artan ihracat olanakları, tarımda bir kapitalist sınıfın yaratılmasına yol açmıştır. Eski toprak ağaları, "kapitalist" çiftçi haline gelmiştir. Buna rağmen, Türk tarımı hala pre-kapitalist özelliklerden kurtulamamıştır. Yaratılan ekonomik fazlayı, rant olarak ağa, faiz olarak tefeci, kar olarak aracı ve çok az bir miktarını da vergi olarak devlet almıştır.²³

Avcıoğlu'na göre, toprak reformu söylentileri ile sol akımların güçlenmesi, pre-kapitalist, kapitalist sektörleri ve sınıflarını

işbirliğine itmiştir. Bu sınıflar, kapitalist çiftçilerin liderliğinde, statükonun korunması için örgütlenerek güçlü bir grup halinde mücadeleye başlamışlardır.²⁴

Yöncülere göre, tutucu güçler koalisyonunu, özellikle azınlıklara mensup tüccarlar, yerli tüccarlar, tarımda egemen sınıflar(bey, ağa, şeyh, mültezim, tefeci, aracı) yabancı firma temsilcileri, kapitalist çiftçiler, ithalatçılar, ithalata dayalı sanayiciler ve ihracatçılardan oluşmaktadır.

Yöncülere göre, bugün düzen değişikliği isteyen köylü ve işçi sınıfı, sözkonusu bilinci daha önceleri sahip olamadığından, Kurtuluş Savaşı'nın milliyetçi-devrimci kahramanları, böyle bir sınıfsal temelden yoksun olarak, boşlukta kalmamak için, ister istemez eşrafla uzlaşmak zorunda kalmışlardır. Fakat bugün koşullar değişmiş, milliyetçi-devrimci hareketin dayanacağı sağlam bir temel doğmaya başlamıştır. Düzen değişikliğinin zorunlu olduğunu ilk fark edenler, orta tabakadan gelen, Kemalizme bağlı milliyetçi aydınlar (gençler, öğretmenler, subaylar, memurlar, yazarlar ve serbest meslek sahipleri) olmuştur. Namık Kemal'den 27 Mayıs'a kadar süren, mükemmel bir anayasa ile çağdaş uygarlığa ulaşma hayali artık geride kalmış ve anayasaların gerisinde yatan toplumsal güçlerin farkına varılmıştır. Milliyetçi-devrimciler, çeşmenin başında olanların mevcut düzeni her ne pahasına olursa olsun sürdürmek için direndiğini, sosyal adalet içinde kalkınmaya en büyük engeli bu tutucular koalisyonunun teşkil ettiğini ve yeni bir düzenin, yeni toplumsal güçlerle kurulabileceğini sezmeye başlamıştır. "Hür Dünya" şalına bürünen emperyalizmin, tutucu güçler koalisyonu ile ittifakı, gözler önüne serilmiştir. Böylece düzen değişikliğinden yana olan gruplar belirlenmekte, düzenin ve o düzenden yararlananların ancak bu güçbirliği sayesinde tasfiye edileceği ortaya çıkmaktadır. Yöncüler, milliyetçi-devrimci çevrelere egemen olan bu tür görüşlerin amacının, "bağımsızlık içinde toplumsal devrim yoluyla çağdaşlığa ulaşma"nın yolu olduğu belirtilmekte ve

Kemalizmin amacının da bundan başka bir şey olmadığı söylenmektedir. Türkiye'nin dinamik koşullarında bugünün Kemalistlerine düşen görev, Atatürk devrimlerini devam ettirmek, derinleştirmek ve temele indirmekten ibarettir.²⁵

Yöncülere göre, kalkınmamızdaki engel sermaye yetersizliği değil, mevcut ekonomik fazlanın verimli yatırımlara yöneltilememesidir.²⁶ Bunun da çeşitli nedenleri vardır. Daha doğrusu artı sermayenin verimli yatırımlar yerine inşaat sektörü gibi ölü yatırımlara yöneltilmesi, bir kısım iş adamlarının karlarını Avrupa bankalarına aktarmaları, yine zengin sosyetenin Avrupa burjuvazisi ile yarışır nitelikte eğlenceye ve giyime para yatırması, yılın 3-4 ayının yurt dışında geçirmesi, yazlık-kışlık-villa talepleri, üretici kesimlerin sağladığı dövizlerin bir kısmının heba olmasını neden olmaktadır. Ayrıca, bu grupların hizmeti için kullanılan işçilerin ve hizmetlilerin sayısal fazlalığı da önemli bir gider kalemini teşkil etmektedir. Oysa, hızlı bir kalkınma, israf edilen ekonomik fazlayı verimli yatırımlara yöneltmeyi sağlayacak biçimde bir düzen değişikliği demektir. Düzen değişikliği ise, topluma egemen olan güçlerde bir yenileme ile başarılabilir. Türkiye, bugün milli gelirlerinin tutucular koalisyonu tarafından tüketilen yüzde 32'sinin büyük kısmını yatırımlara kaydıramadıkça, gerçek kalkınma yoluna giremeyecek, Kemalizm'in amacı olan çağdaş uygarlık seviyesine ulaşamayacaktır.²⁷

Bu cümlelerden anlaşılmaktadır ki, kalkınmanın temeli, düzen değişikliği ile eş anlamlıdır ve bu da tutucu güçlerin elindeki ekonomik değerin israfını önlemek ve ekonomik birikimleri yatırıma dönüştürmekle mümkündür. Çünkü, kalkınma, toplumsal düzen ve toplumsal güçlerle ilgisiz, soyut bir para, kredi, tasarruf, yatırım ve bu gibi şeylerin ayarlanmasından ibaret değildir. Bu, bir anlamda düzen değişikliği sorunudur.²⁸

Yöncülere göre, dünyadaki kalkınma çabaları üç grupta toplanmaktadır:

1. Komünist kalkınma yolu,
2. Amerikan tipi, yabancı sermayeye ve özel sektöre dayanan kalkınma yolu,
3. Prof. Oscar Lange'nin "Milli Devrimci Kalkınma" yolu dediği devletçi kalkınma yolu.²⁹

Yöncüler'e göre, komünist kalkınma yolu başarılı olmuş ve bu ülkeleri kısa süre içerisinde modernleştirmiş; geri bir tarım toplumu olmaktan çıkarıp sanayi toplumu haline getirmiştir.³⁰ Buna karşın, Amerikan tipi kalkınma yolu ya da yerli-yabancı özel sermaye işbirliğine dayanan kalkınma yolu, hiç bir geri kalmış ülkede ciddi bir gelişme ve sanayileşme sağlayamamış ve üstelik gelir dağılımındaki uçurumu genişleterek toplumsal huzursuzluğu artırmıştır.³¹

Avcıoğlu'na göre, ABD, Türkiye'nin askeri önemi ve geniş bir pazar teşkil etmesi nedeniyle, kalkınma sistemini Türkiye'ye empoze etmiştir. Buna göre, Türkiye'nin İlk Beş Yıllık Plan'ının kağıt üzerinde kalan devletçi eğilimine rağmen, İkinci Beş Yıllık Plan, açıkça Amerikan tipi kalkınma modelini benimsemiştir.³²

4. Milli-Devrimci Kalkınma Modeli

Yöncüler, komünist ve Amerikan kalkınma modelleri yerine, Türkiye'yi kalkındırma ve bunu başarmanın yolunun "Milli Devrimci Kalkınma" modeli olduğunu belirlemişlerdir: Komünist kalkınma yolu, proletarya hegemonyası temeline oturmadır. Amerikan tipi kalkınma, tutucular koalisyonu dediğimiz sınıflara yaslanmaktadır. Milli Devrimci Kalkınma yolu ise, tutucular koalisyonu dışındaki geniş bir kitle hareketine dayanmaktadır. Proletarya hegemonyası olmadığı için birinci yoldan, tutucular koalisyonuna karşı bulunduğu içinde de ikinci yoldan ayrılmaktadır. Genellikle küçük burjuva çevrelerinden gelen milliyetçi aydınlar bu tip kalkınmada ön planda rol oynamaktadırlar.³³

Milli Devrimci Kalkınma modelinin nitelikleri ise şunlardır:

1. Kamu sektörü, ekonomide daimi bir yere sahiptir. Kamu sektörünün büyüme hızı, özel sektör büyüme hızından daha yüksektir. Böylece, kamu sektörü giderek bütün ekonomide egemen duruma gelmektedir.

2. Stratejik nitelikteki belli üretim kolları devletin elindedir. Bu faaliyetlere kamu sektörü egemenliği en kısa zamanda gerçekleştirilmektedir.

3. Birinci ve ikinci şıklar sonucu, tekelci özellik taşıyan yerli ve yabancı sermayenin faaliyet alanları daraltılmaktadır.

4. Ortaçağ kalıntısı sınıfların tasfiyesi ve tarımın kalkınmada gerekli rolü oynayabilmesi için, köklü bir toprak reformu zorunludur.

5. Temel sanayilerin kurulmasına öncelik veren ve esas itibarıyla kamu sektörüne dayanan planlı sanayileşme, ülkenin kalkınmasını gerçekleştirmek ve ekonomik bağımsızlığını sağlamak temellere oturtmak amacını gütmektedir.

6. Kaynakların hem mali, hem de fiziki planlamasını öngören geniş çaplı ve gerçekleştirilmesi zorunlu bir plan, bu tip kalkınmanın vazgeçilmez aracıdır.³⁴

Ancak, böyle bir devrimci modelin kısa sürede başarıya ulaşacağı konusunda Yöncüler'in ciddi kaygıları vardır: "Bu kalkınma yolu, güçlü ve azimli bir halk hareketine dayanabildiği ve tutucular koalisyonunun kaçınılmaz direnmesi ile pusuda bekleyen emperyalizmin oyunlarını bilinçli kitle gücüne dayanarak yenebildiği ve köklü reformları en kısa sürede gerçekleştirebildiği ölçüde başarılı olabilir. Ne var ki, kitlelerin pek az bilinçli, pasif, örgütsüz ve tutucular koalisyonunun ideolojik egemenliği altında bulunduğu az gelişmiş ülkelerde, küçük üreticilerin muhafazakarlığı ve kalkınmanın zorlukları da hesaba katılınca, bu tip hareketlerin genelde öncülüğünü ele geçiren milli devrimci aydınlar yarı yolda kalmakta, sonunda tutucular koalisyonu ve emperyalizmle uzlaşmaya gitmekte"dir.³⁵

Türkiye için devrimci kalkınma stratejisinin zorluklarını belirten Yöncüler, Türkiye'de kalkınma davasının tutucular koalisyonu tarafından baltalandığını vurgulamaktadırlar. Zira, sözü edilen sınıflar, üreticilerin sağladığı ve çeşitli kaynaklardan elde edilen milli geliri israf etmektedirler. Bu engel aşılmadıkça, girilen reform hareketleri, beklenen sonuçları vermeyecektir. Nitekim, devlet teşebbüslerinin ıslahı, kooperatifçiliğin geliştirilmesi, planlama gibi çabalar tutucu güçler koalisyonunun egemenliği altında soysuzlaştırılmaktadır.³⁶

Devrimci kalkınma stratejisinin ilk amaçlarından biri toprak reformu yapmaktır. İktidara gelecek devrimci parti, köylü kitlelerini kalkınmada itici güç olarak kullanacak, daha rasyonel tarım işletmeleri kurulacak, köylüyü sefaletten kurtaracak, makinalı tarıma geçecek ve cüce işletmeleri tasfiye edecektir. Bunları yapmak için de, devrimcilerin toprak reformu yapmaları kaçınılmaz bir ilke haline gelmiştir. Sosyal adalet açısından ele alınan toprak reformu, politik ve ekonomik açıdan da zorunludur. Politik açıdan toprak reformuyla, tutucular koalisyonunun tefecisi, aracısı ve büyük arazi sahipleriyle en güçlü dayanağını teşkil eden toplumsal güçlerin ekonomik ve dolayısıyla politik egemenliğine son verilmesi söz konusudur. Devrimci parti, köylü kitlelerinin tam özgürlüğünü sağlamak ve gericilik kaynaklarını kurutmak için sonuna kadar gitme durumundadır. Hemen gerçekleştirilmeyip zamana bırakılan yarım önlemlerle yütürülen bir toprak reformu, karşı güçlere toparlanma olanağı verir. Devrimci parti, toprak düzeninde bir değişikliği şiddetle isteyen köylülere dayanarak, toprak savaşını en kısa sürede kazanmak zorundadır. Toprak reformunun ekonomik amacı üretimi artırmaktır. Beceriksizce yürütülen bir toprak reformu, üretimin düşmesine neden olacağından devrimci iktidarın da sonu olabilir. Ayrıca, halkın beslenmesini sağlayamayan bir iktidar, emperyalizme gıda yardımı için avuç açabilir. Bu da devrimciliğin tasfiyesiyle sonuçlanır. Diğer yandan, halkın hayat seviyesinin

yükselmesi ve sanayileşmenin gerçekleştirilebilmesi için tarım üretiminde artış gereklidir. Sanayileşmeyle artan şehir nüfusunu tarım besleyecek, döviz ihtiyacını uzanca bir süre tarım karşılayacaktır. Kıtlik koşullarında bir kalkınma çabasının büyük hoşnutsuzluklar yaratabileceği ve devrimci hareketi tehlikeye düşürebileceği açıktır. Bu nedenle, az çok verimli büyük işletmeleri parçalamaktan kaçınıp, büyük işletmelerin üretimi artırıcı olanaklarından yararlanmaya önem vermek gerekebilir. Ayrıca ilk andan başlayarak ilkel tarım yapan milyonlarca cüce işletmenin toplulaştırılması ve verimli tarım yapma koşullarının hazırlanması önemle ele alınmalıdır. Toprak reformunun amaçlarından biri de, tarımın makinalaştırılmasıdır.³⁷

Demek ki, toprak reformunun üç amacı vardır:

1. Siyasal amaç; tutucular koalisyonunu tasfiye etmek, yani yönetimi ele geçirmek,

2. Ekonomik amaç; üretimi artırmak ve bunu sağlayacak her türlü önlemi almak,

3. Birinci ve ikinci ilkeye bağlı olarak teknikten yararlanmak, makinalı tarıma geçmek ve tarımda kullanılan teknik araç-makina sayısını artırarak, tarımda daha az sayıda insanı istihdam etmek ve böylece şehirlere emek transferi yaparak sanayiye iş gücü kazandırmak; nihai amaç olarak da, toplumu harekete geçirebilecek sayıda proletere ulaşmaktır.

Yöncüler, toprak reformu konusunda daha da ileriye giderek, ufak ve dağınık köylerin birleştirilerek, büyük işletmeler etrafında rasyonel bir şekilde toplanılmasını, orman içi köylerindeki fazla nüfusun ihtiyaç duyulan bölgelere aktarılmasını, köylünün zihniyetini değiştirmek için onun tutucu, dar, bireysel psikolojisine yol açan ufak işletme tipinin tasfiyesi ile büyük işletmelere geçilmesini istemektedirler. Zira, büyük işletme modern araçlarla ortak çalışma düzeni içinde, çiftçiye yeni bir zihniyet getirecektir. Böylece, köy-şehir farklılaşması geniş ölçüde azalacak, köylü "ekonomik ve sosyolojik inziva"dan kurtulacaktır.³⁸

Devrimci iktidarın görevi, sadece toprak reformunun ilkelelerini belirlemekle bitmemektedir. Bu iktidar, sanayi alanında, montajcı olmayan özel sektöre geniş yer bırakacaktır. Fakat ticaret sektörünün asalak nitelikteki alanlarında, devrimci iktidar, devlet ofisleri ve alım-satım kooperatifleri eliyle, en geniş biçimde girmekte tereddüt etmeme durumundadır.³⁹ Pazar için üretilen ve ihracata yönelik ürünlerde, alım-satım tekeli elinde bulunduran kuruluşlar etkin biçimde örgütlenerek, aracı-tefecî sömürüsüne son verilecektir. Pazara pek az açılmış ufak aile işletmelerinin modern tarıma geçebilmeleri ve aracı-tefecî sömürsünden tamamen kurtulabilmeleri için büyük üretim kooperatifleri oluşturulacaktır.⁴⁰

Diğer yandan kalkınma için gerekli ekonomik ve teknolojik bağımsızlığı elde etme açısından, hızla sanayileşme hareketine geçilmesi gerekir. Ve bu sanayileşme teşebbüsleri de belli bir sıra izlemelidir. İlk önce, makina imal edecek makinaların imalı gereklidir. İlk kesimde üretilen bu makina yapan makinalar sayesinde, ikinci aşamada traktör, dokuma tezgahı gibi üretim araçları sayesinde tüketim malları üretilecektir. Ayrıca, tarımın kalkınması ve modernleştirilmesi için, makina imal eden makina kesiminin bir an önce kurulması zorunludur. Zira büyük üretim kooperatiflerine dayanan modern tarımın ekonomik temeli ağır sanayidir.⁴¹

Yöncüler'in millileştirme konusundaki görüşleri ise şöyledir: Ekonominin kilit sektöründe, kamu teşebbüsünü egemen kılmak, tutucular koalisyonunun tarım dışındaki temsilcileriyle yabancî müttefiklerinin ekonomik ve politik kudretlerine son vermek ve bunlar elinde ısraf edilen ekonomik fazlanın kalkınma yolunda kullanılmasını sağlamak amacıyla, ekonomide hemen bir takım millileştirmelere gitmek gereklidir. Çelik ve enerji alanlarında özel teşebbüslerin varlığı savunulamaz. Birinci ve ikinci kesim sanayi prensip itibarıyla devlet elinde olmalıdır. Tüketim malları imal eden üçüncü sanayi kesiminde ise, özel

sektöre geniş faaliyet alanı bırakılabilecektir. Ayrıca, küçük sanayi ve el sanatları alanında, devlet bu küçük üreticilere yardımcı olmak ve onların etkin çalışmalarını sağlayacak önlemleri almak durumundadır. Madenlerin millileştirilmesi, özel madenlerde iş koşullarının kötü, ücretlerin çok düşük olması ve madenlerin kapkaç bir zihniyetle yeraltı zenginliklerinin tahrip edici biçimde işletilmesi dolayısıyla, Türkiye’de bugün bazı tutucu işçi sendikaları liderleri tarafından dahi ısrarla savunulmaktadır. Bununla birlikte, maden arama işlerinde ve ufak sermayeyle verimli işletilebilecek maden işletmelerinde, özel teşebbüslerden yararlanılması olanağı vardır. Ulaştırma hizmetleri de devlet elinde bulunmalıdır. Ancak karayolu taşımacılığında özel işletmeler yer alabilecektir. Devrimci bir iktidarın, petrol üretme, tasfiye, depolama ve dağıtım işlerini millileştirmekte tereddüt etmemesi gerekir. Bu millileştirme, aynı zamanda kömür, elektrik ve petrol üretimi ve tüketimi arasında denge kurarak, rasyonel bir enerji politikasının temellerini atma olanağını getirecektir. Halk sağlığını korumak için ilaç sanayinin de millileştirilmesi gerekmektedir. Bunlardan başka, şeker sanayi, çimento sanayi, sigorta şirketleri ve bankalar da devletleştirilmeli; devlet, ticaret alanında faaliyet göstermeli; ürettiği ürünleri, ofisler eliyle piyasaya sunmalı ve kooperatifleri geliştirmelidir.⁴²

Tüm bunlara karşın, Yöncüler, yabancı sermayeye karşı olmadıklarını vurgulamaktadırlar: “Milli devrimci kalkınma tipinde, belli alanlarda plan disiplinine uymak ve yeni teknoloji getirmek şartıyla, yabancı sermaye kuruluşlarına yer vardır.”⁴³

Yöncüler’e göre, kapitalist yöntemlerle kalkınmak mümkün değildir. Halktan yana, milliyetçi, devrimci ve devletçi bir kalkınma yolu izlenmelidir. Bu model üç aşamalıdır:

1. *Modelin Ön Koşulları:* Gelişmiş kapitalist ülkelerle olan yeni sömürgecilik tipi bağımlı ilişkilere ve sermaye egemenliği-ne, bunların ülke içindeki temellerini kaldıracak biçimde son verilmesi. Bu, tutucu güçler koalisyonunun politik ve ekonomik

egemenliğinin son bulması ve tam bağımsızlığı gerçekleştirecek halk güçlerinin politik ve ekonomik egemenliğinin sağlanması demektir. Kısaca, bir toplumsal değişme ve dönüşüm, çağdaş uygarlık savaşının ön koşuludur.

2. Modelin Kuramsal Özellikleri: Milliyetçi Devrimci Kalkınma yolu, tarımda büyük kooperatif çiftliklere dayanır. Tarım dışında, kamu iktisadi kuruluşları egemendir. Plan disiplini, gerek kamu, gerekse özel kesim için esastır.

3. Kalkınma Stratejisi: Sermaye birikiminde çok yüksek oranlara erişilmesi, temel yatırım malları sanayine öncelik tanınması, hayati alanlarda yoğun sermaye kullanan en ileri teknolojiye, ikinci derecedeki üretim faaliyetlerinde ise bol işgücü kullanan tekniklere yönelinmesi, milletlerarası ticarete ithalat ikamesine dayalı bir politika izlenmesi, yılın büyük kısmında atıl kalan tarım işgücünün sermaye birikiminde kullanılması ve insan sermayesine sağlık, eğitim gibi alanlarda büyük çapta yatırım yapılması, milliyetçi devrimci kalkınma stratejisinin ana çizgilerini teşkil eder.⁴⁴

Yöncülere göre, “köklü bir toprak reformuna, büyük arazi sahibi gibi, sanayi burjuvazisi de karşıdır. Sanayici, ithalatçı, bankacı, büyük sanayici, küçük sanayici gibi kapitalist sınıfın çeşitli kesimleri arasında çıkar çekişmeleri olsa dahi, çağdaşlaşmaya engel mevcut bağımlı düzeni sürdürmede tam bir çıkar ve eylem birliği vardır. Bu nedenle bir tutucu güçler koalisyonu, yatırımcı ve kalkınmacı değil, tüketicidir. Uluscu değil işbirlikçidir.” Bu nedenle çağdaş uygarlık savaşını kazanmanın yolu, devrimci iktidara ulaşmaktır.⁴⁵

Yöncülere göre, eğer önerdikleri ve önerecekleri programlar uygulanırsa, 20-25 yıl içinde kalkınmış ülkeler grubuna dahil olacağımız vurgulanmaktadır. Bu amaçla, kaynaklar gereksiz harcamalar için kullanılmayacak ve hedefe ulaşma yolunda seferber edilecektir.⁴⁶

Böyle bir kalkınma stratejisinin ana çizgileri de şunlardır:

1. Kalkınma programlarında öncü sektör sanayidir. Bu, tarım ihmal edilecektir anlamına gelmez. Fakat tarım yatırımları asgari sınırdan tutulacaktır. Genişleyen sanayi işgücünü besleyecek fazla ürünü, gereksiz ham maddeyi, ihracat ihtiyaçlarını sağlamak ve sanayiye yeteri kadar işgücü vermek, tarım yatırımlarının amacıdır. Tarım yatırımları bu sınırlar içinde tutularak kaynakların büyük bir kısmı sanayiye akıtılacaktır.

2. Çok yüksek bir yatırım ve tasarruf oranı sürdürülmelidir. Egemen sınıfların gereksiz tüketimini kısmak ve tarımda büyük kooperatif çiftlik yapısını gerçekleştirmek suretiyle, geniş kitlenin yaşam düzeyi iyileştirildiği halde, yatırım ve tasarruf oranını yüzde yirminin çok üstüne çıkarmak, yüzde otuz oranına ulaşmak mümkün ve gereklidir.

3. Sanayiye ayrılan kaynakların büyük bir kısmı, ağır sanayiye yöneltilmeli, Batılı iktisatçıların deyimiyle “dengesiz bir gelişme modeli” izlenmelidir.

4. Alternatif üretken tekniklerin seçiminde en ileri teknoloji kullanılacaktır. Fakat, aynı zamanda, en kıt girdiler olan sermaye ve yetişmiş işgücünün tasarrufuna dikkat edilecektir.

5. Hızlı kalkınmanın temel koşullarından biri olarak teknik ve meslek eğitiminde bir seferberliğe gidilerek “insan sermayesi stoku” yapılmalıdır.

6. Dış ticarete, ithalat ikamesine öncelik tanıyan bir politika izlenmelidir. Bu politika, planlı ekonominin ve ağır sanayiye yönelmenin kaçınılmaz sonucudur. Böylece, ithalat, sermaye malları ithaline yönelecek, makina yapan makinalar ithal edilecektir.⁴⁷

Yöncülere göre, bu ilkelerin uygulanması sonucu, “bir nesil zarfında Atatürk’ün emrettiği çağdaş uygarlık savaşının kazanılması” kaçınılmazdır.⁴⁸

5. Yöncülerin Atatürkçülük Anlayışları ve Orduya Dayalı Milliyetçi Türk Sosyalizmi

Yöncülerin Atatürkçülük anlayışları ise şöyledir: “Batılılaşa-bilmek için, önce bağımsızlığın elde edilmesi ve bağımsız kal-kınma olanağına kavuşulması şarttır. Kurtuluş Savaşı’ndan son-ra bu yolda ikinci bir savaş, kapitülasyonların ve imtiyazlı ya-bancı sermayenin tasfiyesinde verilmiştir. Bağımsızlık elde edi-lince, yapılacak iş, devrimler yoluyla bir düzen değişikliğinin gerçekleştirilmesidir. Batılılaşma, batının uydusu olmakla değil, içeride devrimler yoluyla düzeni değiştirmek suretiyle müm-kündür. Saltanatın ve hilafetin kaldırılması, dogmaları reddede-rek, akla ve bilime dayanan laik bir dünya görüşünün getirilme-si, bu görüşün eğitim sistemine egemen kılması ve bu anlayışın getirdiği çeşitli kurumların kurulması, eski düzeni yıkıp yeni bir düzen getirme yolunda atılmış devrimci adımlardır.”⁴⁹

Kısaca, Yöncülere göre Kemalist tez, “bağımsızlık içinde toplumsal devrimler yoluyla çağdaş uygarlığa ulaşmak”tır. Bu-na rağmen, “devrimler eski düzenin temellerini tamamen yıka-mamış, köklü bir toprak reformuyla, ortaçağ kalıntısı güçler tas-fiye edilememiştir. Toprak reformunu gerçekleştirme çabaları, tutucu güçler koalisyonu engeli önünde tıkanıp kalmıştır.”⁵⁰

Bu tıkanıklıkları gidererek, Atatürk devrimlerinin sekteye uğraması nedeniyle yarım kalan devrimleri ve düzen değişik-liğini gerçekleştirecek yeni tez, Yöncülerin “Milli Devrimci Kal-kınma” modelidir. Bu model, “Kemalist tezin temele indirilme-sinden ve böylece Atatürk devrimlerinin devam ettirilmesinden başka bir şey değildir.”⁵¹

Bir başka anlatımla, çağımızdaki devrimleri, ulusal kurtuluş devrimleri ve sosyalist devrimler olmak üzere ikiye ayıran Yön-Devrim grubu, Atatürk’ün başlattığı ulusal kurtuluş devriminin yarı yolda bırakılması ve yolundan sapıtırılması nedeniyle, Tür-

kiye'nin ulusal kurtuluş devrimi aşamasında olduğunu belirtmektedirler. Buna göre, ulusal kurtuluş devriminin amacı tam bağımsız ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış bir Türkiye kurmaktır. Atatürk'ün başlattığı ulusal kurtuluş devrimini, günümüz koşullarında bütün sonuçlarıyla gerçekleştirmektir. Bu amaca ulaşmak için kapitalist yapının kırılması ve devletleştirme politikalarının izlenmesi gerekmektedir.⁵²

Türkiye'de Yön-Devrim grubunun gerçekleştirmek istediği bu amacı başaracak ve oradan sosyalizme geçecek en kısa yol, sosyalist aydın ve bürokratlarla askerlerin işbirliğine dayanmaktadır. Tepeden inmeci yöntemleri uygulayan "devletçi-seçkinci" cephenin sol kanadı;⁵³ iktidara gelmek için askeri eylemler tasarlamış ve bunun teorisini oluşturmak istemiştir. Bir başka anlamıyla, Kemalizme dayalı düzen değişikliğini zinde güçler, özellikle de zinde güçlerin askeri kanadı yapacaktır. Bu görüşün önde gelen savunucuları ise, Doğan Avcıoğlu, General Cemal Madanoğlu, İlhan Selçuk, Uğur Mumcu ve İlhami Soysal gibi Yön-Devrim grubuna yakın yazarlardır. Bu savın en güzel örneği, pek çok aydın, 20'den fazla dernek ve örgüt ile bazı sol görüşlü yazarların 12 Mart darbesine ilk anda destekleyen makaleler yazmış olmalarıdır.⁵⁴ Yöncüler için ordu ile parti, Kemalist devrimin iki temel dayanağıdır.⁵⁵

Yöncülere göre, Batı'da ordu, burjuvazinin tam bir aleti olmuştur. Batı burjuvazisi kendi çocuklarını asker yapmış, onları sınıf menfaatlerini koruyacak şekilde yetiştirmiş ve askerlik mesleğini işçi ve köylü çocuklarına kapamıştır. Bu sebeple, Batı'da ordu, daima gerici kuvvetlerin safında yer almış, haklarını arayan işçilere kurşun yağdırmıştır. Türkiye'de ise halkın içinden çıkmış Atatürkçü bir ordu vardır. Bu orduyu egemen sınıfların elinde itaatkar bir alet olarak düşünmek büyük bir hatadır. Türkiye'de ordu, ileri hamlelerde dayanılacak en sağlam kuvvetlerden biridir. Memleketimizin Batılılaşma hamlelerinde, ordu daima ilericilerin safında yer almıştır. Bugün de, ilercici kuv-

vetlerin, anayasadan da kuvvetli teminatı ordudur. Ordu, elbet-teki günlük politikanın dışındadır ve dışında kalmalıdır. Bu durum, ordunun Milli Kurtuluş cephesinin en güvenilir manevi desteklerinden biri olduğu gerçeğini değiştirmez.⁵⁶ Bugün sosyal adalet fikrini boğmaya çalışanların yeteri kadar cüretkar olmasını önleyen tek kuvvet ordudur. Atatürk devrinde de, memleketin hızla ileri gitmesi için liderlik yapan ordu, bugün de en sağlam kuvvettir.⁵⁷

Bir başka Yöncü, İlhami Soysal'a göre, Türkiye'nin bütün ilericilerine, bütün zinde kuvvetlerine düşen iş, memleketimizin en kudretli, en organize ve güvenilir kuruluşu olan ordunun etrafında kenetlenmektir. İçten ve dıştan gelecek gerici veya sömürücü her tecavüzü önleyecek olan ordudur.⁵⁸ Devrimci yolu açacak olanlar, bugünkü siyasal partiler değil, asker-sivil aydınlardan oluşan milliyetçi devrimcilerdir. Milliyetçi devrimciler ise, burjuvazinin sol yanı olarak nitelenen bir çevreden çıkan asker-sivil aydınlar toplumdur.⁵⁹

Ordu konusuna olumlu yaklaşan bir başka Yöncü de İlhan Selçuk'tur. Selçuk'a göre, "Devrimci sol eylemi, Türk ordusunu öcü gibi göstererek engellemeye çalışmak hem Atatürk ordusuna iftira, hem de devrimciliğe yakışmayacak bir pısrıklıktır. Ordu, ne bir faşist yönetimin aracı, ne Yunanistan'daki gibi Amerikan uşağı olabilir."⁶⁰

Devrimin öncülüğünü askerlerin yapacağı öngörüsü, sadece Yöncü'lere ait değildir. Aynı görüşün MDD'ciler arasında da yaygın olduğu, dönemi inceleyen yazarlarca ileriye sürülmektedir. Hatta, Aydınlık Dergisi'nde Milli Birlik Kurulu'na övgüler sıralandığı görülmektedir.⁶¹

Yöncülerin zinde güçler ve ordu ile devrim yapma konusunda, Üçüncü Dünya ülkeleri ve özellikle Mısır'dan etkilendikleri görülmektedir. Avcıoğlu'nun konuyla ilgili görüşlerini incelersek: "Anti-emperyalist hareket, işçisi, köylüsü, aydını, gençliği, esnafı ve milli sanayicisi ile birlikte, milletçe yürütülen milli bir

mücadeledir.”⁶² Avcıoğlu’na göre, işin derinliğine inilirse, Mısır’da gerçekleşen olaylar, bizi, eski yargılarımızdan kurtarır. Öncelikle devrimin sadece işçi sınıfı ile gerçekleştirebileceğini sanma yanlışlığından kurtulmamız gerekir. Bazı ilerici aydınlar, ordumuzu Batı ordularından ayıran bu temel farkı görmemekte ısrar etmektedir. Buna sebep, Batı’dan aktarma düşünceler olsa gerektir. Ordunun mutlaka faşizm getireceğini ileri sürenler, her şeyden önce Nasır denemesini aydınlığa çıkartmalıdırlar. Nasır, feodaliteyi ve burjuvaziyi siyasi ve iktisadi güç olarak tasfiye etmiş, bunların yerine işçi ve köylülere dayanma zarureti duymuştur. Başkan Nasır’ın programı oldukça ileri sosyalist bir programdır. Bu değişikliği nasıl izah etmeli? Ordu ve faşizm kelimelerini aynı anlamda kullanmayı uygun görenler, her şeyden önce bu soruyu cevaplandırmalıdır.⁶³

Yöncü sosyalistleri yakından etkileyen Üçüncü Dünya ülkeleri konusuna tekrar dönersek, Yöncülerin, Türkiye için bir milliyetçi sosyalizm önerisinde bulunması, literatürdeki Afrika Sosyalizmi, Mısır Sosyalizmi ya da Arap Sosyalizmi gibi adlarla anılan modellerle birlikte düşünülmesini gerekli kılmaktadır.⁶⁴

Özdemir’e göre, Yöncülerin kendileri, ara tabakaların birer üyesi oldukları için, burjuvazinin kalkınma çabalarında başarısız kalması ve kitlelerdeki sosyal huzursuzluk, onları, kapitalist olmayan bir yola girmeye zorlamıştır. Ve bazı Üçüncü Dünya Ülkelerinde(Mısır, Cezayir...gibi) denenilen yeni kalkınma modelinin Türkiye’de de denenmesi neden düşünülmesin, şeklinde bir yaklaşım, zinde güçleri siyasetin içine davet etmiştir.⁶⁵

Avcıoğlu’na göre, “Cezayir’de milli kurtuluş devriminin kapitalist olmayan bir yön alışı, halk kitlelerinin aşağıdan gelen itici gücüyle olmuştur. Mısır’da aynı yönde gelişme, halk kitlelerine dayanmakla beraber, bugünkü safhasında, yukarıdan aşağıya doğru meydana gelmiştir.”⁶⁶

Görüldüğü gibi, Yön-Devrim grubu, Orta Doğu’daki gelişmelerden de etkilenererek, zinde güçlere dayalı, yarım kalan Ata-

türk devrimlerini gerçekleştirmek istemektedir. Ve dayandıkları zinde güçlerin öncülüğü de askerlere verilmektedir.

Yön-Devrim grubunun yarım kalan ulusal devrimleri gerçekleştirme yöntemi, kendilerince devletçilik olarak belirlenmiş ve bu devletçilik de “Türk Sosyalizmi”, “Yeni Devletçilik”, “İleri Devletçilik”, “Memleketçi Sosyalizm”, “İslahatçı Sosyalizm” gibi isimler almışlardır.

6. Milliyetçi-Türk Sosyalizminin İlkeleri

Yöncülerin devletçiliğe dayalı Türk sosyalizminin ilkeleri de şu şekilde belirlenmiştir:

1. Anti-emperyalizm: İstiklalcilik,
2. Anti-kapitalizm: Milli ve halkçı ekonomi,
3. Karma ekonomiyi reddetmeyen, fakat parazit bir istismarcılığı reddeden bir devletçilik,
4. Halk için, halkla beraber halkçılık. Faydanın halk yararına kullanılışı, yani sosyal adalet,
5. Mustafa Kemal'in anladığı anlamda bir vatan imajı. Saldırganlığa ve istilacılığa karşı çıkış,
6. Mustafa Kemal'in anladığı anlamda bir millet imajı. Dil, tarih ve kültür işlerinde bilimsel bir milliyetçilik,
7. Devlette, rejimde, dış politikada ve ekonomide milli olmak özelliği,
8. Demokratik düzende sosyal devlet anlamının işlenmesi ve organlarının yaratılması,
9. Milli hayatın bütün kollarını içine alan bir plancılık,
10. Emegın ve hizmetin korunması ve teşkilatlandırılması, güçlü ve bağımsız sendikacılık,
11. Din ve devlet işlerinin kesin olarak ayrılması, laiklik⁶⁷

Türk sosyalizminin, memleketçi sosyalizm olduğunu belirten Aydemir, memleketçi sosyalizmi, az gelişmiş ülkelerdeki milli kurtuluş hareketlerinin ilerici bir devamı olarak yorumla-

maktadır. Aydemir, memleketçi sosyalizmin demokratik bir zemin üzerinde gelişebileceğini ve Atatürk halkçılığının ön plana çıkarılacağını söyledikten sonra, bu sefer, memleketçi sosyalizmin temel ilkelerini şu şekilde belirlemekte ve Atatürk devrimleri ile doğrudan bağlantı kurmaya çalışmaktadır:

1. Demokrasi,
2. Halkçılık,
3. Devletçilik,
4. Anayasa ve karma ekonomi,
5. Toprak ve toprak sahipliği,
6. Sosyalizm ve laiklik,
7. Orta sınıfların geliştirilmesi,
8. Planlı bir ekonomi ile sınıf kavgalarını önleme.⁶⁸

Görüldüğü gibi, bu sınıflamada yer alan maddelerin bir kısmı Atatürkçülükten alınırken, bir kısmı da, Batı'daki sosyal demokrasinin önemli niteliklerinden aktarılmıştır.

Türkiye'deki en büyük tehlikenin kara-kızıl kardeşler olduğunu belirten bir Yöncü yazar da, Türk sosyalizminin temel ilkelerinin devletçilik, halkçılık, milliyetçilik, inkılapçılık, laiklik ve cumhuriyetçilik olduğunu belirtmektedir. Kendi deyimi ile, "Kemalizm'in altı oku, Türk sosyalizminin temel taşlarıdır."⁶⁹

Yöncülere göre, Memleketçi Sosyalizm, 19. Yüzyılda Marx'ın gözlemlediği ve açıkladığı sosyalizm değildir. Memleketçi Sosyalizm, proletarya ile kapitalizm arasındaki teadları ihtilal yoluyla çözümlemeyi de amaçlamaz; yani komünizm de değildir. Memleketçi Sosyalizm az-gelişmiş ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin, milliyetçi aydınları aracılığıyla, işlerine egemen olmaları ve komünist hareketleri zayıflatmaktadır. Bunun örneklerini Mısır'da, Irak'ta, Cezayir'de, Küba'da ve diğer Afrika ülkelerinde görmekteyiz.⁷⁰

Yöncüler, sosyalizmi, ihtilalci ve ıslahatçı sosyalizm olmak üzere ikiye ayırmakta ve ihtilalci sosyalizmin komünizm ol-

duğunu belirtmektedirler. Batı Avrupa'da yaygın olan ıslahatçı sosyalizmin ise sınıf kavgasına dayanmadığını vurgulayan Yöncüler, Batı ıslahatçı sosyalizminin amacı; "sınıf kavgalarını geliştirecek bir ihtilale ulaşmak değildir. Bunun yerine, aşırı sınıf farklılaşmalarını devletin iktisadi ve sosyal hayata müdahalesi suretiyle önleyerek, cemiyette gelirlerin dağılımını sosyal adalete uyan bir nizam içine almaktır. Bizim Atatürk devletçiliğimiz, batı manasında bir sosyalizmden başka bir şey değildir" denmektedir.⁷¹

Batı'nın bugünkü sosyalizm anlayışının ihtilalcı sosyalizm karşısında en kuvvetli set oluşturduğunu belirten Yöncüler, Türk sosyalizmi olarak nitelendirilen yeni devletçilik akımının, ülkemize özgü meslek ve metodları ile, ülkenin gelişmesine ve ilerlemesine önemli katkılarda bulunacağını söylemektedirler. Yöncüler, bu sistemle sadece sanayi ve ekonominin değil, milli hayatın her cephesini, Atatürk'ün çeşitli demeçlerinde yer alan ilkelere göre düzenleyeceklerini de belirtmektedirler.⁷²

Anayasa'nın zümre ve sınıf hakimiyetini reddetmiş olması nedeniyle, sosyalizmin, Anayasa dışına çıkarak işçi diktatörlüğü kuramayacağını belirten Yöncüler, Batı Avrupa'da görülen "eşitlikçi" ve "paylaşımçı" sosyalizm anlayışını savunmaktadırlar.⁷³

Dünyada çok çeşitli sosyalizm anlayışlarının bulunduğunu belirten Yöncülerin sosyalizm anlayışları, Atatürk'le başlayan, Milli Kurtuluş hareketlerini başaran, az gelişmiş ülkelerin tek çıkar yol olarak seçtikleri, demokratik reformlara dayalı, kapitalist olmayan gelişme yolunun, aslında Atatürk'ün büyük bir seziyle bulduğu devletçilik ve halkçılık ilkelerinin uygulanmasına dayanmaktadır. Yani, ileri kapitalist ülkelerin ilerledikleri kalkınma yolu, az gelişmiş ülkelerde tekrarlanamayınca, kapitalist olmayan gelişme yolları, kalkınmanın ve Batılılaşmanın tek çaresi olarak görülmektedir.⁷⁴

Yöncüler, Amerikan'ın bile artık sosyalizmden ürkmeye başladığını ve Orta Doğu ile az gelişmiş ülkelerdeki sosyalizme hoşgörü ile baktığını belirtmektedirler: Amerika, Sovyet yayılcılığına karşı Nasır tipi sosyalizm idarelerinin daha istikrarlı olabileceğini düşünmeye başlamıştır. Bu nedenle, "Nasır'ı desteklemek, sosyalizme yönelmiş bir Arap dünyasını desteklemektir."⁷⁵

Yöncülerin köye yönelik sosyalizm anlayışları da "herkese toprak" parolasına dayanmaktadır. Bazı sosyalistlerin, "aydın din adamı eliyle köyü uyandırmak ve kalkındırmak" formülünün yanlış bir sapma olduğunu belirten Yöncülere göre, sosyalizmin köydeki müttefiki öğretmendir. Dini, kendi kaderiyle başbaşa bırakmak ve din konusunda köylüyü ürktürmeden, halkın kalkınmasını başka yerlerde aramak gerekmektedir.⁷⁶

Sosyalizm anlayışlarını devletçilik, Atatürk devrimleri ve az gelişmiş ülke sosyalizmleriyle temellendiren Yöncüler, Türk sosyalizminin başlıca hedeflerini de şu şekilde belirlemişlerdir:

1. Kapitalizm öncesi iktisadi yapıyı, kalkınmayı sağlayacak biçimde modernleştirmek,

2. Başta kullanılan (atıl) işgücü olmak üzere kaynakların tam istihdamını sağlamak,

3. Planlamayı, sosyal, iktisadi, siyasi ve kültürel alanlarda büyük değişiklikleri sağlayacak güçlü bir müdahale aracı olarak kullanmak,

4. Çalışmayı toplumun en yüksek değeri haline getirmek ve kültür için fırsat eşitliği yaratmak,

5. Çalışanlar demokrasisi kurmak.⁷⁷

Yöncülere göre, milli demokrasi, burjuva demokrasisinden farklıdır. Bu tip demokraside milli burjuvazinin egemenliği kesindir. Milli demokrasinin sosyalist demokrasi olmadığını da belirten Yöncüler, bu tip demokrasilerde işçi sınıfının egemenliğinden söz etmektedirler. Milli demokrasi, toplumun anti-emperyalist ve anti-feodal bütün güçlerini temsil eden karma bir tiptir. Milli demokraside emekçiler iktidarı milli burjuvazi ile

paylaşmaktadırlar. Bu tür demokrasi anlayışında sosyalistler iki yönlü mücadeleye gireceklerdir. Bunlar; (a) **Milli yön:** Milli egemenliği kuvvetlendirecek, ekonomik bağımsızlığa ulaşacak, milli rönesansı gerçekleştirecek, her türlü gericilik ve feodal eşitsizliği kaldıracak bir mücadele, (b) **Sınıfsal yön:** Kapitalist gelişme yönünden sakıncalarını göstermek, burjuvazinin milli amaçlarla çatışan sınıf çıkarlarını gözler önüne sermek, işçilerin ve işçi-köylü ittifakının toplumdaki rolünü güçlendirmek ve yerli-yabancı tekellerin gücünü kırmak yoluyla çaba harcamaktır.⁷⁸

Türkiye'nin kalkınmasını sanayileşmede gören Yöncüler, sanayileşmenin başarılabilmesi için de dört koşul ileri sürmüşlerdir:

1. Üretimin artırılması ve toprak reformu,
2. Dış ticaretin ve bankaların kamulaştırılması,
3. Temel sanayinin devlet elinde olması,
4. Devlet örgütlerinin yeniden düzenlenmesi.⁷⁹

Yöncülerin kurmak istedikleri yeni sosyalist düzen, “özgür bir köylü ve güçlü bir işçi sınıfı”na dayanmaktadır. Özdemir, bu anlayışın klasik Marksizm'den çok, “sol literatürde Afrika sosyalizmi” denilen görüşe daha yakın olduğunu belirtmektedir.⁸⁰ Yine, Yön-Kadro, Yön-Kemalizm, Yön-Üçüncü Dünya sosyalizmi ve Yön-Batı düzeni arasında da benzerlikler kurulmuştur. Örneğin Yıldız Sertel, Yöncülerin, “tutucu güçler koalisyonu”nu ortadan kaldırmak için “halk diktası” kurmak istediklerini bile yazmaktadır. Bu dikta, “işçi, köylü ve aydının en bilinçli unsurlarını sinesine toplayan bir devrimci parti” aracılığı ile gerçekleştirilecektir.⁸¹

7. Yön ve Kadro Hareketlerinin Benzer ve Farklı Yanları

Yöncülerin bir diğer özelliği de, 1930'ların Kadro Hareketi ile olan benzerlikleridir. Bu nedenle, Yön-Devrim grubu, bazı araştırmacılar tarafından Kadro Hareketi'nin bir devamı olarak değerlendirilmektedir. Bu araştırmacıardan Hikmet Özdemir, Yöncüleri değerlendirirken şu yorumu yapmaktadır: İdeolojik planda yaptıkları iş, bir bakıma Kemalizmin sol bir yorumudur. Elbette bunu yaparken, kendilerinden önceki aydın kuşağından, Kadroculardan büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Fakat Yöncüleri, 1960'ların Kadrocuları olarak görmek, gerçeği tam olarak yansıtmayacaktır. Aralarındaki en büyük fark; Kadro'nun iktidarın sözcülüğünü, Yön'ün ise iktidarı hedefleyen bir grubun sözcülüğünü yapmasıdır. Bu da; birincilerin, Marksizmi, geliştirmek istedikleri Kemalizm için; ikincilerin de Kemalizmi, yorumlamak istedikleri Marksizm için kullanmalarına yol açmıştır. Bir başka önemli fark da; Kadroculuğun bir hareket olmayıp, olsa olsa bir girişim olması, Yöncülüğün gerçek anlamda bir hareket olmasıdır.⁸²

Gerçekten de, Kadro ile Yön'ün benzer yanları olduğu gibi, tamamen farklı yanları da bulunmaktadır. Kadro hareketi, sosyalizm ile kapitalizm arasında bir üçüncü yol bulma girişimi; İsmet İnönü Hükümeti'nin devletçilik eğilimine teorik bir temel arama çabasıdır. Kadrocular, "ilerici bir iktidara dayalı, sınıfsal bir dayanağı olmayan, yukarıdan aşağıya uygulanacak reformları öngörüyorlardı. Yön'cüler ise, bambaşka bir dönem ve konjonktürde, askeri, ilerici, radikal bir darbeye dayalı, yani sınıfsal dayanağı olmayan yukarıdan aşağıya uygulanacak reformlar öngörüyorlardı."⁸³

Kadrocularla Yöncülerin sosyalizm anlayışları konusundaki farklılıklar, Merdan Yanardağ'ın çalışmasında şöyle karşımıza çıkmaktadır: Kadrocular, tek parti döneminde, Kemalist iktidarı

etkileme ve onun sözcülüğünü, teorisyenliğini yapmak isterken; Yön hareketi çok partili dönemde, siyasal iktidara ve sisteme karşı mücadeleyi amaçlamıştır. Yöncülerin sosyalizm anlayışları, Marksist sosyalizmden çok uzaktır. Bu çizgi daha çok Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde ortaya çıkan ulusal kurtuluşçu ve popülist ideolojileri hatırlatmaktadır. Tipik bir "halka rağmen, halk için" çizgisidir. Ekonomik ve siyasal model olarak devletçilik önerilirken, savunulan devletçilik, özel mülkiyeti tamamen dışlamamaktadır. Yani, hedef, bağımsızlığı esas alan karma-ekonomi modelidir.⁸⁴

Rasih Nuri İleri de, Kadro ile Yön hareketlerini karşılaştırarak şu yorumu yapmaktadır: Gerek Kadro ve gerekse Yön hareketleri ile, Üçüncü Yolun bir hayal olduğu kanıtlanmıştır. Yön hareketi daha olumsuz bir dönemde ortaya çıkmıştır. Zira, 1930'ların cılız kapitalizmi, 1960'larda yerini yabancı sermaye ile işbirliği yapan bir Holding Kapitalizmine bırakmıştır. Ve her iki harekette de işçi sınıfına karşı bir inançsızlık söz konusudur.⁸⁵

8. Yön-Devrim Grubuna Yönelik Eleştiriler ve Kısa Bir Değerlendirme

Yöncülerin fikirleri Türk düşününde bir dizi eleştiriyle de karşılaşmıştır. Yöncülere yöneltilen bu eleştirilerin özellikle sol grup ve kişilerden geldiğini de belirtmekte yarar var. Eleştiriler, yukarıda olduğu gibi, zaman zaman Kadrocularla Yöncüleri karşılaştırılarak yapılırken, zaman zaman da sadece Yöncülere yönelik olarak yapılmıştır.

Yön-Devrim hareketini, bu hareketin olduğu dönemde, 1970'de, eleştirenlerin başında Dr. Hikmet Kıvılcımlı gelmektedir. Kıvılcımlı, özellikle, Yöncülerin devletçilik anlayışını eleştirmektedir: Batı'da sosyalist devletçilik, işverenin hesaplılığına dayanır; bizde "Devletçi Sosyalizm" Ortaçağın tartısız, darasız keyfilliğini okşar.⁸⁶ Kıvılcımlı, alaycı bir dille, makineyi en iyi

yapıldığı Avrupa'dan sokuyoruz da, "Sosyalizmi" niçin Avrupa'dan almalıyız? diye sorduktan sonra, Avrupa'da hiç bir sosyalizm devletçikle başlamadı. Tersine, her sosyalizmin, devletçilik yüzünden boynu altında kaldı, demektedir.⁸⁷

Sosyalist harekete işçi sınıfı adına yaklaştığını öne süren Kıvılcımlı, Avrupa'da Büyük Sanayinin kuruluşundan sonra, işçi sınıfının yığın hareketi sosyalizmi yaratırken, bizde "devletçiliğimiz" adıyla savunulan tutum, pratikte, işçi hareketlerini yer altına sokup, vergi kaçakçılığı ile sosyal adaletsizliği göklere çıkaran bir sanayileşme geriliğini kışkırtmıştır. Avrupa'da sosyalizm, az çok işçi yığınları için, işçilerle birlikte, işçiler tarafından benimsendikçe güçlenmiş ve işçi katına inmemiş, işçi ile gerçekten omuz omuza güreşmemiş aydın "ütöplast-hayalci" sayılmıştır. Bizde ise devletçi sosyalizm, düşünce çoraklığımızda kolay satış yapmaya memur bir kaç yarım-aydın "münevver avuntusu" olmuştur. Bizde kanunlar değil, şahıslar, derebeğiler "Devletçiliğimiz"nin özü, "Devletlu"ları kanunların üstünde saymaktadır.⁸⁸

Kıvılcımlı'ya göre, dünün tek parti dönemi devletçileri, "komünizm" sürpüntüsü "Kadroculuk"; bugün, çok partili dönemde ise "Yöncülük"tür. Türkiye'deki Yöncü sosyalizmin devletçi olduğu ve toplumsal temele, yani büyük sanayinin ürünü işçi sınıfına dayanmadan başarıya ulaşamayacağını öne süren Kıvılcımlı'ya göre, bizde sosyalizm; hammadde Avrupa'dan kaçak olarak yurda sokulan afyon kadarcık bir yerli malı olmayan, keyif veren zehirdir.⁸⁹

Kıvılcımlı'ya göre, Yöncizm: Sınıfların artık "milli şef"çe ilan edilmiş bulunduğu Türkiye'de, sınıflar üstü "aydın ve zinde kuvvetler"in güdeceği devletçiliktir. Yazar, Yöncizmin; ünlü imtiyazlı "Bildiri"sinde, Gökalt'ın "Hak yok, vazife var" şiarı yerine, "sınıf yok, Devlet var" şiarını bütün kapıkulları bile değil, "mevki sahipleri birleşiniz" gibi azınlık felsefesine dayandığını yazmaktadır.⁹⁰

Yön devletçiliğini, kapitalizm fideiği üzerine oturtulmuş bir küçük burjuva kuruntu fikri olarak değerdendiren Kıvılcımlı, Yönizmi bir küçük burjuva devrimciliğinin “vicdan azabı” teorisi olarak değerdendirmektedir. Kıvılcımlı, Yön hareketinin üç doktrin ve üç parolasından da bahsetmektedir. Doktrinler:

a) Batılılaşma doktrinini, b) İktisadi doktrin, c) Devletçilik doktrinini. Parolalar ise; a) İstismarı kaldırmak, b) Sosyal adalet, c) Planlı istihlal.”

Kıvılcımlıya göre, Batılılaşmak, bir ülkede kapitalizmi kurmaktır. Oysa Türkiye’de kapitalist sınıfın her zaman “kökü dışarda” olduğu için, Yöncüler olayı çarpıtarak, kapitalleşmeyi “Batılılaşma” terimiyle örtmeye kalkışmışlardır.”

Yön hareketinin teorik temellerini oluşturmaları bakımından ayrı bir yere sahip olan Doğan Avcıoğlu’nun “Türkiye’nin Düzeni” adlı eseri de, bu eleştirilerden payına düşeni almış ve eser tek nedenli açıklamalara dayanmakla suçlanmıştır. Avcıoğlu’nun “Türkiye’nin Düzeni” adlı eserini eleştirenlerin başında yer alan sosyoloji Profesörü Nurettin Şazi Kösemihal, eleştirilerini, kitabın Osmanlı İmparatorluğu’na ait bölümleri üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Kösemihal’e göre, Avcıoğlu, pek çok nedeni göz ardı ederek, açıklamalarını tek yanlı nedenselliğe; ekonomik nedene indirgemektedir. Osmanlıyı açıklamaya çalışan çeşitli teorileri (feodalizm, İslamiyet, ATÜT, Göçebe Türk Aşiretleri vb. teoriler) bir kalemde reddederek, “pre-kapitalizm” kavramını ileri sürmüştür. Pek çok iç neden varken, tek bir dış neden olarak, Osmanlı’nın geri kalışında emperyalizmi suçlamak, olayları tek nedenle açıklama girişiminin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kösemihal, Avcıoğlu’nun Tanzimat hareketini; eğitim, öğretim, adet, hukuk yönünden Batılılaşma hareketi olarak algılaması gerektiği halde, sadece ekonomik yönden Batı’nın sömürgesi olarak görmesini de tek nedenli açıklama girişiminin bir sonucu olarak değerdendirmektedir.”

Ahmet Hamdi Başar da, Avcıoğlu'nun eserini eleştirirken iki noktadan hareket etmektedir: a) Geri kalışımızın nedeni emperyalizm değil, Osmanlı devletidir. Osmanlı, "değişen dünyayı fark edememiş ve ona vaktinde karışamamış"tır. b) Osmanlının Anadolu'yu egemenliği altına almadan önce, Anadolu'da esnaf ve ulema, iktidara beylerle birlikte hakim olduklarından; son iki yüzyıllık Batı düzenine altıyüz yıl önce ulaşmıştır. Fakat, "biz Türkler, Osmanlı denilen istilacı, Batı medeniyetine düşman, ilkel bir devletin sömürgesi olmuştuk. Bu devlet, Anadolu'da Türklerin üstün medeniyet seviyelerini silip süpüren her şeyi yaptı. Beylerini, zenginlerini, tüccar ve esnafını, ulemasını kırıp geçirdi. Milli kurtuluş hareketlerini "Celali eşkıyalıkları" diye onbinlerce Türkün kanına girerek bastırdı. Burjuvazinin olmaması yüzünden Batı medeniyetine karışamadık ve ondan uzak kaldık. Eğer Anadolu'da Osmanlı devrinden evvelki kendi arasında mükemmel örgütlenmiş bütün dünya ile ilişki kurmuş burjuva sınıfımız yaşasa ve kökünden kazınmasaydı, Batı medeniyetine karışabilir ve orada yerimizi alabilirdik."⁴

Bir başka eleştiri de, olaya Batılı bir perspektiften bakan ve sosyalizm anlayışlarına Üçüncü Dünya etkenini katan gruplara karşı, İsmail Türk'ten gelmektedir. Buna göre, sosyalist yazarlar, hemen hemen bütün yazılarında Nasır ve Castro'ya hayran görünmektedirler. Halbuki, Mısır ve Küba'daki iktisadi sistem Batı'da mevcut olan ve kişi haklarını ihmal etmeyen demokrat sosyalizm veya liberal sosyalizm değil, Türk Anayasa'sının Türkiye'de hiç bir zaman kurulmasına olanak vermeyeceği bambaşka bir sistemdir."⁵

Cahit Talas da, Forum'daki bir yazısıyla, Yöncüleri eleştirmekte ve "demokrasi tek bir sınıfın inhisarı altında değildir" demektedir. Talas, Forum ekibini kasederek, kendilerinin de saf bir kapitalizmi savunmadıklarını, karma ekonomiden yana olduklarını vurgulamaktadır."⁶

Yöncülerin Kemalizm, Marksizm ve Üçüncü Dünya sosyalizminden etkilendikleri bir gerçek. Fakat, etkili öge, Batı sömürü anlayışının dünyadaki güç dengelerine bağlı olarak yöntem değiştirmesi ve “yeni sömürgecilik” politikası gereği, kendi dışına empoze ettiği yeni düşüncelerin, az gelişmiş olarak nitelenen tüm Batı dışı ülkelerin aydınları tarafından iç politikaya yansıtılması ve oradan kalkarak, kendi ülkeleri adına dış politikada yeni bir rota çiziyormuş havasına girmelerinden başka bir şey değildir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Batılılaşması yeni bir olay değildir ve yaklaşık 200-250 yıllık bir geçmişi içerir. Demek ki, olay yeni ortaya çıkmamış; izlenen devlet politikaları ile üstten alta doğru toplum katmanlarına kabul ettirilerek, toplumsal bir taban da yavaş yavaş, fakat mevcut tabakaların çıkarlarına cevap getirebildiği ölçüde oluşmaya başlamıştır. Buradan Yöncü-Kemalist etkileşime gelirsek; Kemalizm, Batı'nın dünya egemenliğini farklı bir konumda elinde tuttuğu bir dönemde; Yön hareketi, yine Batı'nın dünya hakimiyetini farklı dengelere oturttuğu; fakat bu sefer herşeye hakim olarak egemenliğinin tadını, üstünlüğünü tam bir inanç ve güven içerisinde duyumsayarak, dünyadaki diğer ülkeleri tek tek sömürmek yerine, tüm Batı'nın, yine tüm dünyayı ortak paydalara dayalı bir sömürü çerçevesinde yönettiği sıralarda ortaya çıkmıştır.

Yöncülerin sürekli Kemalizme dayanıyormuş gibi görünmelerinin asıl nedeni; daha önce Batılılaşma yönünde en radikal devrimleri yaparak, Batı ile bütünleşme yolunda en hızlı ivmeyi kazanan Kemalizm ve onun ürünü olan Atatürkçülüğe dayanarak, kendilerine resmi ideoloji çerçevesinde bir sığınak aramalarından kaynaklanmaktadır. Başka bir ifade ile, Türkiye'de ileriye sürülen tüm uç fikirler, bir anlamda; asıl amaçlarını saklayarak, resmi ideolojinin herhangi bir açılımından yararlanmışlardır. Yani, Yöncü görüşler, Atatürkçü görüşlerle çelişse de, onlar için Atatürkçülük bir anlamda maske görevi görmektedir. Bu bağlamı biraz zorlarsak; “yeni Batı'nın” yeni bir yansıması olan

Yöncüler, bir bakıma Kemalizme dayanmak, Kemalizmin yeni bir görüntüsü olarak ortaya çıkmak zorunda kalmışlar; bu şekilde mücadelelerini daha rahat sürdürme olanağına kavuşmuşlardır. Bu konudaki diğer bir öge de, Atatürkçülük yerine Kemalizmin tercih edilmesidir. Zira, Yöncülerle Kemalizmin benzer noktalarda örtüşmelerine karşın,, Atatürkçülükle Yöncülerin konumları bakımından tam benzerlik gösterdikleri söylenemez.

Yön, başlangıçta henüz bir hareket değil, en yaygın sol çevreleri kucaklamaya çalışan geniş bir platformdur. Tek ölçü, mevcut “statükoya karşı çıkmak” ve “ilerici olmak”tır. Ancak, Yön’de savunulan görüşler bir süre sonra kaçınılmaz olarak bazı ayrışmaları da beraberinde getirmiştir. Saflaşma ilk başlarda TİP ile Yön arasında gelişmiştir. Bu süreçte Yöncülerin, TİP içinde mualif bir grup olan MDD’cilere daha yakın davrandığı ve bu muhalefet hareketinin önderlerine Dergi sayfalarını açtıkları görülmektedir. Gerçi Yön’de değişik sol siyasal anlayışlara sahip bir çok kişi yazı yazmıştır (Örneğin Behice Boran, Sadun Aren gibi TİP’liler.). Ancak, bu isimler sürekli yazarlar arasında değildir. Bu durum, Yön çizgisinin iyice netleşmeye başladığı 1965 yılının sonuna kadar devam etmiştir. Bu tarihe kadar Yön, genel bir sol platform görünümündedir. 1965 sonrasında ise Yön’ün sol bir siyasal dergi olmasının yanında, bir siyasi hareket olarak da şekillenmeye başladığı görülmektedir.” Ve nihayet Yön’ün çizgisi kesin olarak belirginleşmeye başlayınca, bu çizgiyle tam olarak kaynaşamayanlar yavaş yavaş Yön’den kopyaya başlarlar. Yöncülerin çizgisi, 21 Ekim 1969’da çıkmaya başlayan haftalık “Devrim” Dergisi ile tam olarak netleşmiştir.

Mehmet Ali Aybar’la birlikte, fakat farklı açılardan Yöncüler de, Türkiye’ye özgü sosyalizmin en etkili savunucuları olmuşlardır. Daha önce bahsettiğimiz dış gelişmelerle birlikte, sosyalizm için, İslamiyetten, az gelişmiş ülkelerin denemelerinden ve İsveç sosyalizminden de yararlanılmaya çalışılmıştır.

Avcıoğlu ve Yöncülerin Türkiye'ye ve Türkiye'nin sınıfsal yapısına göre bir sosyalizm önermelerine karşılık, hedeflenen düzen değişikliği, Batı'dan bağımsız ve tamamen kendi koşullarımız göz önüne alınarak, sorunları çözmek için üretilen alternatif metod veya rejim veya düzen değişikliği veya yeni bir sınıf teorisi, üretim biçimi ve yeni gelişmeleri, tamamen yeni bir dünya-siyasal yapısında lehimize oluşturmayı hedefleyen bir "çıkış teorisi", "anlatısı" değildir. Evet, dünyadaki ve Batı'daki gelişmeler göz önünde bulundurulur; amaçlanan düzene ulaşan yolların metodları değiştirilir, yeni öneriler ve değişme-kalkınma teorileri gündeme yüklenir, fakat tüm bu çabalar, yeni gelişmeler doğrultusunda Batı çıkarları ve Batı'nın toplumsal ve siyasal yapısına daha çabuk ulaşmak içindir. Başka bir deyişle, Tanzimat ve daha sonrasının acemi "kopyecileri", yılların verdiği deneyimle biraz daha "usta"laşmışlar; önerdikleri değişmeleri gösterdikleri yöntemleri, örnek aldıkları unsurları, Batı'dan alarak veyahut tüm bunlara geçerlilik sağlamak, aykırı şeyler olmadıklarını vurgulamak, "işte Batı'da böyle yapmıştı" diyerek kendilerini ortaya koymuşlardır. Belki de, bu örnekleri bilinçli olarak seçmişler ve "biz ne dersek diyelim, yönümüz Batılı düzendir" anlayışını topluma benimsetmeyi hedeflemişlerdir.

Türkiye'ye özgü sosyalizm tezini ileri sürerek, 1960'lı yıllarda çevresine en fazla aydını toplayan ve büyük bir yankı yapan Yöncülerin savlarına karşın, Batı'da feodalizmi ve aristokrasiyi alt ederek devrimci bir işlevi yerine getiren burjuvazi, Avcıoğlu ve dolayısıyla Yöncülere göre de, Türk toplumunda çok önemli bir yere sahiptir. Burjuvazi için, "milli burjuvazi", "küçük burjuvazi", "ara tabakalar" deyimlerini kullanan Yöncüler, bu görüşleriyle, sözü edilen tabakalara bizde de devrimci bir görev yüklemişlerdir.

Yöncülere göre, 19. Yüzyıl Batı'sında olduğu gibi bizde de ara tabakalar, toplumun ilerici kesimini teşkil etmektedir. Çıkarları, modernleşme ve hızla kalkınmadan yanadır. Toplum haya-

tındaki önemli rolleri dolayısıyla, öncü bir rol oynamaya, kendilerini özel çıkarlarının üstüne çıkmaya zorlayan tarihi bir misyona sahiptirler. Bu tabakalar, burjuvaziye dayalı kalkınma çabalarında başarısızlık görüldüğü ve kitlelerden gelen sosyal baskı arttığı ölçüde, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna yönelmişlerdir.” Başka bir anlatımla, burjuvasız Batılılaşma, az gelişmiş ülkelerde ara tabakalarla olmaktadır ve sosyalizme geçiş, ara tabakaların başarısına bağlıdır.

Gerek Yöncüler ve diğer sol çevreler ve gerekse sağ çevreler, sınıfsal yapı örneklerini Batı’dan alarak, söyledikleri ve önerdikleri her teoriyi, Batı toplum yapısıyla temellendirmeye çalışmaktadırlar ve daha sonra, geriye dönerek, acaba aynı örneklerden ülkemizde de var mıdır sorusunu araştırmaya koyulmaktadırlar. İşte Yöncü sosyalizmin birinci görevi, Türkiye’nin kalkınması ve Batılılaşmasıdır. Diğer bir anlatımla, kalkınmanın ve Batılılaşmanın tek yolu devlet eli ve üst yapı kurumları ile hedefe ulaşma ve bu hedefe ulaşmada sosyalist yöntemleri kullanmaktır.

“Yön yazarlarınca kullanılan batıcılık, milliyetçilik, sosyalizm, laiklik ve halkçılık gibi kavramlar (bunlara bağımsızlık, kalkınma ve demokrasi de eklenebilir) birbirini tamamlayan, adeta birbirinin içine geçmiş durumdadır. Öyleki, batıcılık denilen yere milliyetçilik, milliyetçilik denilen yere sosyalizm veya halkçılık kavramı kullanıldığından büyük bir farklılık görülmeyeceği söylenebilir(...) Batıcılık ve milliyetçiliğin birlikte ele alınarak milliyetçilikten yoksun bir batıcılık milli ihanettir tezi ni savunan Yöncülerin, milliyetçiliği, emperyalizmin ve kapitalizmin anti-tezi olarak sosyalizmle birlikte düşündükleri ayrıca belirtilmelidir.”⁹⁹

Çetin Yetkin’in değerlendirmesi ile, “Türkiye az gelişmiş bir ülkedir, bu nedenle de işçi sınıfı hem sayıca azdır ve hem de bilinçsizdir. İçinde bulunduğu bu koşullar işçi sınıfının devrimci eyleme öncülük etmesini olanaksızlaştırmıştır. Oysa Türki-

ye'deki ara tabakaların, asker-sivil aydın zümrenin, kökeni tarihimize bulunan devrimci bir geleneği vardır. Öncülük bu tabakalardadır ve onlarda olmalıdır. Öte yandan, Türkiye'de solun seçim kazanma olanağı yoktur, çünkü toplumumuz ters bir biçimde koşullandırılmış kapitalistlerin, ağaların, tefecilerin(...) öngördüğü bir ağ içinde tutsaktır. Parlamentoda çoğunluğu sağlayarak iktidara geçmek sol için bir düştür. Olanaklı olsa bile bu çok uzun bir süreyi gerektirir ki, Türkiye'nin bu süreye dayanma gücü yoktur. Ne var ki, devrimci bir yönetim toplumdan yana olursa, toplum onu kendiliğinden destekleyecektir."¹⁰⁰

Yöncülere göre, Batılılaşmanın tamamen gerçekleştirilmediği bir toplumda parlamentoculuk, Anglo-Sakson çıkarlarına uygun düşen bir politik sistemdir. Türkiye'de parlamentoculuğun şampiyonluğunu tefeciler, ağalar, beyler ve kompradorlar gibi tutucu güçler koalisyonu yapmaktadır. Dolayısıyla Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde, kalkınmak için köklü düzen değişikliğine ihtiyaç vardır. O nedenle, devrimciliği değil, tutuculuğu kolaylaştıran parlamenter sistem, kalkınma çabasındaki ülkeler için elverişli bir sistem değildir.¹⁰¹

Kısaca Yön-Devrim grubu;

1. Batı sosyalizmi ve sosyal demokrasi anlayışından,
2. Orta Doğu veya az gelişmiş ülkeler sosyalizmi ile İslamiyetin bazı özelliklerinden,
3. Kemalizm ve Kadro hareketinden,
4. Marksist teori ve bu teorinin "sağ" yorumlarından, etkilennmiştir.

Bir anlamda, Yön-Devrim hareketi, elli yıllık Cumhuriyet devrimlerinin istenilen ölçülerde başarıya ulaşamaması nedeniyle, aydınlar arasında duyulan öfkenin yeni bir çıkış yoludur. Zira, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (8 Ağustos 1930) kuruluşundan 3.5 ay sonra, 17 Kasım 1930 tarihinde kapatılması, aslında Batılılaşma karşısında birdenbire yükselen muhalefetin, Batılı devrimlerin tam yerleştirilmediği bir dönemde susturul-

masıdır. Bu olay, Batılılaşmanın çok partili demokratik Batı düzeninden de önce geldiğini kanıtlar. Bir başka anlatımla, Batılı kurumlarla Batılılaşmayı tehlikeye sokmak yerine, Batı kökenli devrimleri sağlam temellere oturtuktan sonra, geç, fakat daha sağlam bir zemin üzerinde, Batılı kurumların bir kısmını uygulamaya açmak, Batılılaşma adına daha sağlıklı olacaktır. İşte Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan çıkarılan sonuçlar karşısında yeni yönelimlerin gönüllü teorisyenliğini 1930'ların tek parti döneminde Kadrocular, 1960'ların çok partili döneminde de Yöncüler üstlenmişlerdir.

Yön-Devrim grubunun amacı, düzen değişikliğini gerçekleştirerek, yönetimi tutucular koalisyonundan almak ve Türkiye'ye özgü memleketçi sosyalizmi kurmaktır. Bu sosyalizmin dayana-acağı zinde güçler koalisyonudur ve bu koalisyonu da askerler, öğretmenler, memurlar, yazarlar, serbest meslek mensupları gibi aydınlar meydana getirmektedirler.

Yön-Devrim grubunun amacı, devletçiliğe dayalı, planlı ve programlı bir ağır sanayi gerçekleştirmektir. Yöncülerin milli devrimci kalkınma yolu adını verdikleri kalkınma modeline göre, ekonomide verimsiz ve ölü yatırımlar kaldırılır, yabancı sermayeye kapılar kapatılmaz; montajcı olmayan özel sanayi korunur; milli burjuvaziye yer verilir. Bunların yanında ticaret sektörü, büyük çaplı taşımacılık, maden-kömür ve petrol işletmeleri, bankalar, büyük ve önemli sanayi kuruluşları, demir-çelik, enerji, elektrik, ilaç, şeker, çimento sanayileri devletleştirilir. Kalkınmanın öncü sektörü ağır sanayidir ve dengesiz bir gelişme modeli izlenir. Türkiye'nin "bugün" beslediği küçük sanayi ise kapitalist ve tutucu orta sınıflar yaratmayı amaçladığı için tasfiye edilir.

Yön-Devrim grubuna göre, 1948'den beri ABD'nin yaptığı yardımların amacı, muhafazakar orta sınıfların yaratılmasıdır. Bu amaçla küçük işletmeler beslenerek devrimci sınıfların önüne bir set çekilmek istenmektedir.

Yön-Devrim grubuna göre, tarım sektörü de gelişmemiştir. Ülkenin bazı bölgelerinde kapitalist tarım işletmelerinin kurulmasına karşın, tarımda geleneksel ve yarı feodal ilişkiler sürmektedir. Tarımda toprak reformu esastır. Hazine arazileri ve büyük toprak parçalarının halka dağıtılması, atıl olan küçük toprak birimlerinin birleştirilmesi veya küçük toprak sahiplerine yeni toprak verilerek, köylünün elindeki toprakların artırılması gerekir. Tarım işletmeleri verimli bir hale getirilmeli; gerekirse küçük köyler birleştirilmelidir. Tarımdaki büyük-özel teşebbüsler tasfiye edilmeli ve yerlerine devlet çiftlikleri, büyük tarım kooperatiflerine dayanan çiftlikler kurulmalıdır.

Kısaca, tarımda büyük ve cüce işletmeler tasfiye edilmeli, küçük köyler birleştirilmeli, tarımın esas kooperatifçiliğe dayandırılmalı ve geniş çaplı bir tarım reformu yapılmalıdır.

Yön-Devrim grubunun "devrimci, devletçi ve milliyetçi kalkınma yolu"nda kapitalizme yer yoktur. Milli demokrasi ile ancak milli burjuvazinin bir yeri olabilir. Merkezîyetçiliği sürekli savunan Yön-Devrim grubu, tepeden inme, jakobenci ve sınıflarüstü bir hareketi benimsemektedir.

Batıcı ve ıslahatçı sosyalizmi benimseyen Yön-Devrim grubunun temel amacı ise, Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak ve yarım kalan devrimleri tamamlamaktır. Bunu yapmak için de, Kemalist devrimin iki temel dayanağı, ordu ve parti ile, düzeni değiştirip, tutucular koalisyonunu alt etmek ve zinde güçleri iktidara getirmek gerekmektedir.

Kısaca, Atatürk devrimlerinin, tutucular koalisyonu tarafından engellendiğini ve bu nedenle bir üst yapı ürünü olarak kaldığını öne süren Yön-Devrim grubu, 1960-1971 döneminde geliştirdiği zinde güçler teorisi ile, hem devrimci ve devletçi kalkınma yolu izleyerek Batılı bir düzeni hedeflemiş ve hem de Atatürk devrimlerini tabana-geniş halk kitlelerine yaymaya çalışmış, devrimci aydın hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci Bölümün Dipnotları

- 1 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bakınız; Hikmet Özdemir, Kalkınmada Bir Strateji Arayışı: Yön Hareketi, Bilgi Yayınları, Ankara, 1986.
- 2 Özdemir, a.g.e., s. 59-60.
- 3 Haluk Yurtsever, Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu, Etki Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 155.
- 4 Sosyalist Kültür Derneğinin Kurucuları: Başkan: Osman Nuri Torun (Devlet Planlama Teşkilatı Eski Müsteşarı), Genel Sekreter: Necat Erder (Devlet Sosyal Planlama Dairesi Eski Başkanı), Araştırma ve Dökümantasyon İşleri: Atilla Karaosmanoğlu (DPT İktisadi Planlama Dairesi Eski Başkanı), Yayın ve Konferans İşleri: Doğan Avcıoğlu (Yön'ün başyazarı), Mali İşler: Adnan Başer Kafaoglu (Maliye Müfettişi), Muhaseplik: Güney Özcebe (Yüksek Mühendis), Teşkilatlanma: Sırrı Hocaoglu (CHP Hatay Milletvekili) ve Cemal Reşit Eyüpoğlu (Avukat, Yön Kurucularından), Koordinasyon İşleri: Cahit Tanyol (Sosyoloji Profesörü).
- 5 Özdemir, a.g.e., s. 58.
- 6 Her iki bildirinin tam metni için bakınız; Özdemir, a.g.e., s. 295-300 ve 339-343.
- 7 Bu konuda bakınız; Yıldız Sertel, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 53.
- 8 Bu konuda bakınız; Merdan Yanardağ, Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1988.
- 9 Ne yazık ki, 12 Mart'ta tutuklananların başında Doğan Avcıoğlu gelmektedir.
- 10 Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni(Dün-Bugün-Yarın), I. ve II. Cilt, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 11-12.
- 11 Avcıoğlu, a.g.e., s. 16.
- 12 Avcıoğlu, a.g. e., s. 18.
- 13 Avcıoğlu, a.g.e., s. 18-19.
- 14 Avcıoğlu, a.g.e., s. 23.
- 15 Avcıoğlu, a.g.e., s. 24.

- 16 Avcioğlu, a.g.e., s. 29.
- 17 Avcioğlu, a.g.e., s. 221.
- 18 Avcioğlu, a.g.e., s. 701-713.
- 19 Avcioğlu, a.g.e., s. 889-890.
- 20 Avcioğlu, a.g.e., s. 910.
- 21 Avcioğlu, a.g.e., s. 934.
- 22 Avcioğlu, a.g.e., s. 935.
- 23 Avcioğlu, a.g.e., s. 935-936.
- 24 Avcioğlu, a.g.e., s. 937.
- 25 Avcioğlu, a.g.e., s. 955-957.
- 26 Avcioğlu, a.g.e., s. 972-973.
- 27 Avcioğlu, a.g.e., s. 999-1007.
- 28 Avcioğlu, a.g.e., s. 1010.
- 29 Avcioğlu, a.g.e., s. 1011.
- 30 Avcioğlu, a.g.e., s. 1011.
- 31 Avcioğlu, a.g.e., s. 1048.
- 32 Avcioğlu, a.g.e., s. 1088.
- 33 Avcioğlu, a.g.e., s. 1091.
- 34 Avcioğlu, a.g.e., s. 1091-1092.
- 35 Avcioğlu, a.g.e., s. 1092-1093.
- 36 Avcioğlu, a.g.e., s. 1100.
- 37 Avcioğlu, a.g.e., s. 1109-1111.
- 38 Avcioğlu, a.g.e., s. 1112.
- 39 Avcioğlu, a.g.e., s. 1114.
- 40 Avcioğlu, a.g.e., s. 1114.
- 41 Avcioğlu, a.g.e., s. 1114-1115.
- 42 Avcioğlu, a.g.e., s. 1118-1130.
- 43 Avcioğlu, a.g.e., s. 1122.
- 44 Avcioğlu, a.g.e., s. 1172-1173. Doğan Avcioğlu, Devrim Üzerine, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1971, s. 35-36.
- 45 Avcioğlu, Türkiye'nin Düzeni, s. 1174.
- 46 Avcioğlu, a.g.e., s. 1180.
- 47 Avcioğlu, a.g.e., s. 1180-1183.
- 48 Avcioğlu, a.g.e., s. 1183.
- 49 Avcioğlu, a.g.e., s. 1123-1124.
- 50 Avcioğlu, a.g.e., s. 1124.
- 51 Avcioğlu, a.g.e., s. 1124.
- 52 Avcioğlu, Devrim Üzerine, s. 9-11.

- 53 Emre Kongar, İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı(4. baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, s. 180.
- 54 Uğur Mumcu, Bir Uzun Yürüyüş, Tekin Yayınları, İstanbul, 1988, s. 73-74.
- 55 Yıldız Sertel, Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, Cem Yayınları, İstanbul, 1978, s. 61. Yıldız Sertel'in aynı ismi taşıyan ve 1969'da Ant yayınları arasında çıkan ve yaklaşık aynı dönemleri içeren bir başka eserinin daha kapsamlı olduğunu belirtmek isterim. Bu iki eserin ayrımı, dipnotlarda yayınevlerinin parantez içine alınması ile yapılacaktır.
- 56 Doğan Avcıoğlu, "Sosyalist Gerçeklik", Yön Dergisi, Sayı: 39, s. 20.
- 57 Doğan Avcıoğlu, "Rejim Buhramı", Yön Dergisi, Sayı: 10, s. 3.
- 58 İlhami Soysal, "Ordu", Yön Dergisi, Sayı: 43, s. 7.
- 59 Uğur Mumcu, "Türkiye'nin Yapısal Özellikleri ve Anayasa Düzeni", AÜHF Dergisi, Cilt:XXVI, Sayı: 3-4, ayrı basım, Ankara, 1969.
- 60 İlhan Selçuk, "İcaretili Muhalefet, Muhalefet Değildir", Cumhuriyet Gazetesi, 24 Aralık 1969'dan aktaran Çetin Yetkin, Türkiye'de Soldaki Bölünmeler(1960-1970), Toplum Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 124.
- 61 Yetkin, a.g.e., s. 144-146.
- 62 Doğan Avcıoğlu, "Sınıf Mücadelesi, Sosyalizm ve Milliyetçilik", Yön Dergisi, Sayı: 182.
- 63 Doğan Avcıoğlu, "Sosyalist Gerçeklik", Yön Dergisi, Sayı: 39.
- 64 Özdemir, Yön Hareketi, s. 279-280.
- 65 Özdemir, a.g.e., s. 185.
- 66 Doğan Avcıoğlu, "Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu", Yön Dergisi, Sayı: 111.
- 67 Şevket Süreyya Aydemir, "Türk Sosyalizminin İlkeleri", Yön Dergisi, Sayı: 56, 1963, s. 8.
- 68 Şevket Süreyya Aydemir, "Memleketçi Sosyalizmin İlkeleri", Yön Dergisi, Sayı: 58, 1963, s. 5.
- 69 Muzaffer Karan, "Kemalizm ve Sosyalizm", Yön Dergisi, Sayı: 39, 1962, s. 6.
- 70 Şevket Süreyya Aydemir, "Marksizm, Memleketçi Sosyalizm ve İhtilal", Yön Dergisi, Sayı: 59, 1963, s. 15.
- 71 Şevket Süreyya Aydemir, "Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü", Yön Dergisi, Sayı: 7, 1962, s. 7.
- 72 Aydemir, a.g.m., s. 7.
- 73 Mümtaz Soysal, "Sosyalizmin Sınırları", Yön Dergisi, Sayı: 7, 1962, s. 13.

- 74 Doğan Avcıoğlu, "Sosyalizmden Önce Atatürkçülük", Yön Dergisi, Sayı: 69, 1963.
- 75 Doğan Avcıoğlu, "Amerika ve Arap Sosyalizmi", Yön Dergisi, Sayı: 61, 1963, s. 3.
- 76 Mümtaz Soysal, "Köyde Sosyalizm", Yön Dergisi, Sayı: 38, 1962, s. 20.
- 77 Özdemir, a.g.e., s. 247-248.
- 78 Doğan Avcıoğlu, "Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu", Yön Dergisi, Sayı: 111, s. 9.
- 79 Özdemir, Yön Hareketi, s. 363.
- 80 Özdemir, a.g.e., s. 265.
- 81 Sertel, a.g.e., s. 54. (Cem)
- 82 Özdemir, a.g.e., s. 273-275.
- 83 Merdan Yanardağ, Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi, İstanbul, 1988 adlı kitaba Rasih Nuri İleri'nin yazdığı Önsöz, s. 5.
- 84 Yanardağ, a.g.e., s. 16-17.
- 85 Yanardağ, a.g.e., s. 9-10.
- 86 Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs ve Yön Hareketi'nin Sınıfsal Eleştirisi, Ant Yayınları, İstanbul, 1970, s. 7.
- 87 Kıvılcımlı, a.g.e., s. 10-11.
- 88 Kıvılcımlı, a.g.e., s. 12-15.
- 89 Kıvılcımlı, a.g.e., s. 21.
- 90 Kıvılcımlı, a.g.e., s. 27.
- 91 Kıvılcımlı, a.g.e., s. 39-42.
- 92 Kıvılcımlı, a.g.e., s. 43-44.
- 93 Nurettin Şazi Kösemihal, "Türkiye'nin Düzeni Üzerine", Sosyoloji Dergisi, Sayı: 21-22, İstanbul, 1970, s. 221-243.
- 94 Ahmet Hamdi Başar, "Türkiye Neden Geri Kalmıştır?", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 82, 1969, s. 22-25.
- 95 İsmail Türk, "Tek Çıkar Yol Sosyalizm Midir, Türkiye'deki Sistemin Adı Nedir?", Forum Dergisi, Sayı: 212, 1963, s. 16-18.
- 96 Cahit Talas, "Yön, Sosyalizm ve Siyasi Sistemler", Forum Dergisi, Sayı: 212, 1963, s. 10-12.
- 97 Yanardağ, a.g.e., s. 191-192.
- 98 Doğan Avcıoğlu, "Bir Sosyalist Stratejinin Esasları", Yön Dergisi, Sayı: 185.
- 99 Özdemir, a.g.e., s. 179-180.
- 100 Yetkin, a.g.e., s. 16.
- 101 Avcıoğlu, Devrim Üzerine, s. 16.

Bölüm III

Ortodoks Marksistler: TİP

I. TİP'in Kuruluşu ve TİP İçindeki Mücadeleler

Çalışmamızın zaman boyutunu oluşturan 1960-1971 döneminde Türk toplumuna getirdiği yeni tartışma konuları ile etkili olmuş belli başlı sol hareketlerden biri de, Ortodoks Marksist grup, bilimsel sosyalistler veya TİP'tir.¹ Ortodoks Marksist grup, Türkiye'yi kapitalist olmayan bir yolla, Batılı anlamda sosyalizme ulaştırmayı amaçlayan, bilimsel çevreler yanında bir de siyasal parti ile (TİP) görüşlerini geliştiren ve bu görüşler çerçevesinde mücadele eden bir gruptur. Ayrıca, bu grup, çalışmalarını, sadece bilimsel-entellektüel boyutlarda sürdürmekle kalmamış; partileşerek TBMM'ne girmiş ve mücadelesini Meclis'te sürdüren tek sosyalist sol grup olmuştur.²

Ülkemizdeki sosyalist devrim mücadelesinde, sosyalist devrim-milli demokratik devrim tartışmaları bağlamında TİP, sosyalist devrim tezini savunmuştur. Bu yönü ile TİP, sosyalizmi bir üst yapı ürünü olarak algılayan ve devrimlerin önderliğini halk kitleleri ve işçi sınıfı yerine, zinde güçlere ve devlete bırakan diğer sosyalist gruplara şiddetle karşı çıkmış, onların bürokrat-asker-aydın işbirliğine dayalı sosyalizm anlayışlarını reddetmiştir.

Sosyalizmi gerçekleştirme yöntemlerindeki farklılıklarıyla diğer sosyalist gruplardan tamamen ayrılan Ortodoks Marksist-TİP'liler, mücadelelerini parti aracılığı ile ve demokratik ilkele-re bağlı kalarak sürdüreceklerini sürekli vurgulamışlardır.

TİP'in parti olarak kuruluşu ve Ortodoks Marksizme kayışı oldukça farklı olguları ve gelişme çizgilerini içermektedir. Gerçekten, işçi kökenli sendikacıların kurduğu partinin başlangıçta Marksizmle bir ilgisi yoktur. Partinin Marksizme kayışı, daha sonra partiye giren bürokrat kökenli aydınlar sayesinde olmuş-tur.³

Türkiye'nin önde gelen pek çok aydını TİP içerisinde yer almasına karşın, parti'nin yükünü 1968 tarihine kadar Aybar-Aren-Boran üçlüsü taşımıştır. 1968'de Aren-Boran ikilisi ile Aybar'ın yolları ayrılmış ve 1968'den sonra Parti'yi Aren-Boran önderliğinde bir grup aydın 12 Mart'a kadar taşımıştır. 12 Mart'la birlikte TİP sıkıyönetim mahkemesince komünizm ve bölücülük suçlaması ile kapatılmış ve yöneticileri de tutuklan-mıştır.

TİP'in kuruluşuna gelince; sola dönük bir grup avukat ve sendikacı, 27 Mayıs sonrası, Aybar'ın öncülüğünde sosyalist içerikli bir parti kurmak için kolları sıvarlar. Kurulacak parti, emekçileri söz ve karar sahibi etmeyi amaçlamaktadır. Bu parti, "öncü parti teorisi"nden hareket etmeyecektir. Zira, öncü parti teorisi ilk bakışta doğru görünse de, böyle bir örgütlenme biçiminin geçmişte sosyalizme zarar verdiği ve sosyalizmin gelişmesini önlediği bilinmektedir. Yeni partinin tüzük çalışmalarının ilerlediği bir sırada, sendikacıların bir başka parti kurmak için harekete geçtikleri öğrenilir. Maden-iş, Lastik-İş, Basın-İş, Müskirat Federasyonu gibi güçlü kuruluşların başkanları ile, sendikacılık dünyasında ün yapmış kimi sendikacıların, bir işçi partisi kurmakta kararlı oldukları ve çalışmalarının da bir hayli ilerlediği anlaşılır. Böylece Aybar'ın önderliğindeki grup, parti çalışmalarına son verir.⁴ TİP'in kuruluş çalışmaları 12 sendikacı

tarafından yürütülmektedir.⁵ Ancak, çeşitli zorluklarla karşılaşan parti çok yavaş örgütlenebilmektedir. Aybar'ın deyimi ile, bu aşamada TİP'le ilgilenen, sadece bazı aydınlar, güvenlik örgütü ve bazı Amerikalı uzmanlardır.

Aybar, TİP'i yönlendirmek isteyen grupları da şöyle sınıflandırmaktadır: TİP'i uzaktan kumandalı uçak gibi yönlendirmek isteyen Marksist-Leninistlerin Ortodoks kanadı,⁶ sola dönük CHP'li aydınlar ve Aybar'ın deyimiyle, "bizler gibi, yıllardır işçilerle çalışmanın özlemini çekmiş solcular."⁷

Saniyoruz ki, TİP'i gerçekten yönlendirenler, Aybar'ın sınıflandırmasındaki üçüncü grup değil, birinci gruptur. Örneğin, Akar, "araştırma boyunca edindiğimiz izlenim, TKP, TİP'i sandığından fazla etkilemişe benzemektedir", demektedir.⁸ TİP'in kurulduğu ve çalışmalarını sürdürdüğü dönemde TKP'nin hemen unutulmuş olması da bu savları güçlendirmektedir.

Oysa TİP'i kuran sendikacıların başlangıçta siyasal bir eğilimleri bile yok gibidir. Hatta bunlara yardımcı olan Aybar grubu, Z. F. Fındıkoğlu ve daha başka kişilerden program taslakları isterler ki, bu taslaklardan birini partilerine program olarak seçsinler. Ismarlanan programın içeriği hakkında bir önerileri, ağırlık verilmesini istedikleri ilkeleri yoktur. Buna rağmen Fındıkoğlu ve diğer aydınlardan bekledikleri yardımlar gelmeyince, kendi programlarını kendileri hazırlarlar. Bu arada Aybar'ın da programa ufak tefek katkıları olur.⁹

TİP'in 13 Şubat 1961 tarihinde resmen kurulmasının hemen ardından 14 Şubat 1961 tarihinde Parti kurucuları bir basın toplantısı düzenleyerek, "TİP'in ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için kurulmuş olduğunu; işçinin şimdiye dek çeşitli siyasi partilerin kadroları içinde eriyip kaybolduğunu; TİP'in ise, işçi sınıfının temsilcisi olmak amacıyla kurulduğunu açıklıyorlardı. TİP'in, ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için kurulduğu açık olarak" belirtiliyordu.¹⁰

Bu gelişmeler karşısında, bir başka işçi partisi kurma yönünde çalışmalar yapıldığı gözlenmektedir. Yeni parti aydın-sendikacı işbirliği ile oluşturulacak ve Türk-İş'in yurt düzeyine yayılmış örgüt ve üyelerinden gelecek katkılarla geliştirilecektir. Partinin adı, ya Türkiye Çalışanlar Partisi ya da Sosyal Güvenlik Partisi olacaktır. Partinin kurucuları ise Seyfi Demirsoy, Bahir Aksoy, Celal Beyaz, Mehmet Alpdündar, Ziya Hepbir, Burhanettin Asutay gibi tanınmış sendikacılarıdır.¹¹

Aybar'a göre, bu atılım, "bey takımı"nın TİP'teki gelişmeleri denetim altına almak için başvurdukları bir yöntemdir. Ancak, tasarlanan bu yeni işçi partisi bir türlü kurulamaz. Fakat, soldaki partileşme girişimleri devam etmektedir. Bu son girişimin öncüleri de, Yön ve Sosyalist Kültür Derneği mensuplarıdır. Sosyalist Kültür Derneği, seminer ve konferanslar düzenleyerek, işçi sınıfından yana yeni bir parti için gerekli birikimi sağlamaya çalışır. Ancak bu girişimler de başarıya ulaşamaz.¹²

TİP'in kuruluşundan yaklaşık bir yıl sonra kurucular kendi aralarında oybirliği ile Mehmet Ali Aybar'ı Parti'nin genel başkanlığına seçerler ve bu kararlarını 1-2 Şubat 1962 tarihinde Aybar'a bildirirler.¹³ Böylece Aybar, TİP'in ikinci genel başkanı olur. Behice Boran da, Aybar'ın teşvikleri ile 1962 yılı içerisinde Partiye girer.¹⁴

Aybar'ın başkanlığı, solcu ve ilerici aydınların Partiye katılımlarının ardından, 1964 Şubat'ında yapılan kongre ile oluşturulan parti programı, "Marksist bir kimlik" kazanır.¹⁵

Yeni programa dahil edilen ve daha sonra ortaya çıkacak çeşitli sorunları kaynağı olan maddelerden biri; Parti'de sol aydınlar hegemonyasını önlemek ve yönetimde işçileri söz sahibi kılmak için programa konulan 53. maddedir.¹⁶ Bu maddeye göre, "partinin bütün organlarında görevli bulunanlardan yarısını, kendi üretim araçlarına sahip olmadığı için emek gücünü üretim aracı sahiplerine satarak yaşayanlar veya işçi sendikaları yönetim organlarında görevli bulunan üyeler arasından seçilmiş ol-

ması gözetilir. Yönetim organlarınca kongrelere sunulacak aday listeleri bu esasa göre tertiplenir; kongrelerde delegeler, organları bu esastan ilham alarak seçerler.¹⁷

Aybar, 53. maddenin nedeninin, Osmanlı bey takımından gelen ya da küçük burjuva kökenli sosyalistlerin yönetimde bir aydın hegemonyası kurmalarını önlemek olduğunu söylemektedir. Yine bu maddeye karşı çıkarak partiden ayrılanları Aybar, ortodoks sosyalistler, olarak nitelendirmektedir.¹⁸

1964 yılında toplanan 1. TİP Kongresinden önce, TİP yöneticileri arasında bir de bilim kurulu oluşturulmuştur. TİP'deki ilk ayrılık, bu kurulun çalışmaları sırasında, öncülüğünün ve tarihsel ağırlığın işçi sınıfı üzerinde yoğunlaşıp yoğunlaşmayacağı tartışmalarında ortaya çıkar. Behice Boran'ın önderliğindeki bir grup klasik Marksist tezi savunurken; karşılarında, milli demokratik devrim tezini bulurlar.

9-10 Şubat 1964'te İzmir'de toplanan 1. TİP Kongresinde, sosyalizmden söz edilmemekle birlikte, Türkiye için kapitalist olmayan bir kalkınma modeli benimsenir. Büyük üretim birimlerinde kamusal mülkiyet öngörülmekte, buna rağmen, oldukça uzun bir süre için küçük özel üretimin desteklenmesi ilkesi benimsenmektedir.¹⁹

TİP yönetiminde üç temel grup bulunmaktadır. Bunlar; Doğulular, Sendikacılar ve Sosyalist aydınlar.²⁰

TİP'in üç ana nokta etrafında belirlenen ilkeleri 1962 yılında hazırlanan tüzükte belirlenmiş ve bu ilkelerde hiç bir sapma görülmemiştir. Bunlar; (a) TİP, işçilerin ve emekçilerin partisi olarak yurt ve dünya olaylarına onların açısından bakmak, onların çıkarlarını savunmak, (b) emekçileri yurt işlerinde söz ve karar sahibi yaparak, insanın insan tarafından sömürülmesine son vermek, (c) tam bağımsız olmak.²¹

1968'e kadar Aybar-Aren-Boran ve diğer üst düzey yöneticiler arasında bir sorun çıkmaz. Hiç olmazsa, ciddi boyutlarda bir sorun yoktur. 1964 yılında TİP'in birinci kongresinde önce parti

programının hazırlanışı sırasında işçi sınıfının öncülüğü konusu tartışılmış ve işçi sınıfının öncülük yapabilecek ağırlıkta olmadığını vurgulayanlar çıkmıştır. 1966 yılındaki Malatya Kongresinde de geniş cephe stratejisinin ortaya atılması sorun yaratmıştır. Fakat bu iki sorun da Aybar-Boran-Aren öncülüğünde atlatılmıştır. 16 Ekim 1968'de ise beş imzalı bir önerge ile Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Nimetullah Haydaroğlu ve Şaban Erik, Mehmet Ali Aybar'ı karşılarına almışlardır. Sorun nedir? Boran'a göre sorun, Aybar'ın "horlama" konusunu baş tema yapmak istemesidir. Boran şöyle devam eder: "Ben ve diğer bazı arkadaşlar karşı çıktık. Horlamanın da sınıfsal bir olgu olduğunu, sömüren sömürülen, egemen ve ezilen sınıfsal ilişki ve ilişkisinden doğduğunu söyledim ve bu konu işlenecekse, bu sınıfsal bağlam içerisinde işlenmesi gerektiğini belirttim(...). Özgürlük ve horlama ve benzeri konuları Aybar, sınıfsal bazından soyutlayarak ele almaya, işlemeye yönelmişti. Aramızda geçen bir konuşmada, Aybar'ın görüş ayrılığının, sosyalizmin bilimselliğini ve merkezi planlamanın sosyalist sisteme, özgü olduğunu reddetme noktasına kadar varmış olduğunu hayretle dinledim(...). Aynı yıl Aybar ilçe toplantılarında 'güler yüzlü sosyalizm'den söz etmeye koyuldu. Üyelerden tepki gelmeye başladı. Parti temel belgelerinde, yayınlarında böyle bir deyim, sosyalizmin 'güler yüzlü olanı-olmayanı' diye bir ayrım yoktu(...). Parti'nin 'Türkiye'ye özgü sosyalizm' diye bir anlayışı da yoktu ve böyle bir deyim hiç kullanılmış değildi. Merkez Yürütme Kurulu'na verdiğimiz beşli önergede, 2. büyük kongre kararlarında partinin sosyalizm anlayışının tanımlanmasının yapılmış olduğunu belirterek, genel başkanın parti belgeleri dışına çıkan beyanlarının partiyi bağlamayacağı ifade edilmiştir."²²

Aybar ise bu suçlamalara karşı kendisini şöyle savunmaktadır: "TİP'in sosyalizm çizgisini ben saptamıştım. Buna karşı çıkmam kendi düşünce ve inançlarıma ters düşmek olurdu(...). Bir oyun tezgahlanıyordu. Tezgahlayanlar da benim arkadaşla-

rımdı. Behice 1947'den beri tanıdığım, güvendiğim bir dosttu. Bu komployu hazırlayanlar, her gün, mecliste ve partide beraber olduğum, birlikte çalıştığım insanlardı. Şaban Erik, Merkez Komitesi toplantısından bir gün önce benimle İzmit'e gelmişti(...) ama hiç renk vermemişti(...). Tüzüğe, programa ve Malatya Kongresi kararına aykırı konuşmalar yapmak ve kişisel yönetime yönelmekle suçlanıyordum. Ve dostum Behice de bunlar arasındaydı. Yeni yayınlanan kitabında Türkiye'ye özgü sosyalizm deyimini kullanan; sosyalizmin neden bize özgü olduğunu uzun uzun açıklayan, o değil miydi?"²³

29 Ekim 1970'de Ankara'da toplanan TİP 4. Büyük Kongresi'nde Aren-Boran grubu, hem Aybar ekibine ve hem de MDD'cilere karşı yürütülen parti içi mücadeleden başarılı çıktılar. Aybar önce TİP başkanlığından ve ardından TİP'ten istifa etti.²⁴ Kongre'den, "Doğu'da bir Kürt halkının yaşadığını ve Doğu sorunu'nun, kapitalizmin eşitsiz gelişim yasasının yanı sıra, iktidarların güttükleri politikaların da bir sonucu olduğunu bildiren 6 numaralı karar oybirliğiyle çıkarılıyordu. TİP, söz konusu kararda, 'ırkçı-milliyetçi-şoven burjuva ideolojisine karşı savaş açacağımı' bildirmekteydi."²⁵

Bu kararlar 12 Mart sonrası TİP'e yöneltilen suçlamaların dayanağını oluşturacaktır. Gerçekten de, 12 Mart'ın hemen sonrasında Ankara Savcılığı, TİP'in 4. Kongresi'nde alınan bazı kararlarla, komünizm ve Kürtçülük propagandası yaptığını ve bu nedenle, TİP'in kapatılması için dava açmıştır.²⁶ 29 Mayıs 1971'de TİP lideri Boran ve Aren başta olmak üzere TİP'in tüm sorumluları tutuklanır.²⁷ Boran ve arkadaşları, Partiyi gizli komünist partisine dönüştürmekle yargılanır ve cezalandırılırlar. Böylece TİP tarihinin birinci bölümü kapanır.

2. Ortodoks Marksistlerin Türk Toplum Tarihini Yorumlayış Biçimleri ve Feodalizm

Marksizme bağlılığa paralel olarak, TİP'lilerin sosyalizm anlayışlarındaki farklılık, onları, Osmanlı üretim ilişkilerini feodal olarak değerlendirmeye götürmüştür. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve siyasal yapısı feodal üretim tarafından biçimlendirilmiştir. Ancak, feodal yapı tasfiye edilerek Cumhuriyetle birlikte burjuva devrimleri gerçekleştirilmiştir. Bugün az gelişmiş bir kapitalist yapıya sahip Türkiye'nin önündeki hedef demokratik yolları kullanarak ve işçi sınıfı olayına dayalı olarak sosyalizmi gerçekleştirmektir.

Marksizmin klasik beşli aşamasında, Batı için geliştirilen toplumsal evrim tipolojisine paralel olarak, feodalizmden kapitalizme ve sosyalizme geçiş sırasını izleyen Ortodoks Marksistlerin bu anlayışı, Türkiye'nin Batı gelişme çizgisi ile paralel olduğunu, yani Batı dışı toplumlar için farklı bir toplumsal evrim çizgisi yerine, Marx'ın öne sürdüğü toplum aşamalarını aynen benimsedikleri görülmektedir.

Bu noktadan hareketle, Ortodoks Marksistler ve onlara sempati duyan bilim adamları, Osmanlı toplum yapısını nasıl değerlendiriyorlardı? Bu yapıdan burjuva devrimlerine ve sosyalizme varan yol, hangi aşamalardan geçiyordu ve geçişin ne kadarlık bir bölümü tamamlanmıştı?

TİP üyesi olsun veya olmasın Ortodoks Marksist-bilimsel sosyalistlerin ortak görüşü Osmanlı toplum yapısının feodal olduğu yönündedir.²⁸

Osmanlı toplumunu feodalizmle açıklamak isteyen TİP'lilerin başında ise Behice Boran gelmektedir. Konunun teorik temelini oluşturmaya çalışan Boran, Türkiye'de kurulacak sosyalist düzenin sorunlarını ve bunun tarihsel temellerini incelerken bir partili gibi değil, bir sosyolog olarak konuya yaklaşmakta-

dır. Toplumsal evrimi tek yönlü ve zorunlu bir ilerleme anlayışının ürünü olarak kabul eden görüşleri benimseyen Boran, her toplum gibi Türkiye'nin de kendi içine kapalı tecrit edilmiş bir toplum olmadığını ve sosyalizmin ne kadar mahalli özellikler gösterirse gösterebilir, temel ilkeleri, genel teorisi ve metoduyla bir bütün olduğunu; Türkiye'den dünyaya açılmak, Türkiye'yi ve Türk sosyalist hareketini dünya tablosu içine oturtmak gerektiğini yazmaktadır.²⁹ Boran, konunun tarihsel temellerini de ihmal etmeyerek, görüşlerine tarihsel bir yorum, içerik ve dayanak kazandırarak determinist ve evrensel bilimselliği tarihsel bir metodla zenginleştirmektedir. Boran'a göre, toplumun durumu, sorunlarını doğru teşhis edip değerlendirebilmek ve uygun, geçerli çözüm yolları belirleyebilmek için o toplumun geçmişten söz konusu olan zamana kadar geçirdiği değişikliklerin, kaydettiği gelişmenin temel çizgisini, doğrultusunu bulmak ve bu çizgiyi yakın geleceğe doğru uzatmak gerekir. Temel olgu, bu değişme ve gelişmedir. Toplumsal değişme ise gelişigüzel dalgalanmalar çizen bir oluşum değildir; bir determinizmi ve belirli bir doğrultusu vardır.³⁰

Boran'a göre, bir toplumun değişme ve gelişmesinde ya iç koşullar ve oluşumlar ağır basar, dış ilişkiler ancak yardımcı rolü oynar ya da dıştan gelen baskı ve zorlamalar -hatta istilalar- iç yapıyı etkiler, değiştirir ve sonra içte beliren tepki dışa yönelerek dış ilişkileri değiştirir.³¹ Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bugünkü Türkiye'ye geçişin anlatımı, belli bir toplum yapısından başka bir toplum yapısına doğru değişmedir.

Boran'a göre, sorunlara toplum yapısı açısından yaklaşmak, onlara, üretim güçleri, ilişkileri ve bu ilişkilerin meydana getirdiği sosyal sınıflar açısından bakmak anlamına gelir. O nedenle, her toplum tipinin yapısal niteliğini tayin eden temel faktörler vardır. Osmanlı toplumunu belirleyen temel faktörler de derebeylik toplum düzeninin bir çeşidi olmaktadır.³²

Yazara göre, Batı, kapitalizmin ilk aşamalarını geliştirirken, biz genç bir toplumun bütün enerjisiyle merkezi feodal bir imparatorluk kuruyor; yani Avrupa Ortaçağa özgü düzenden çıkarırken, biz o düzenin başka bir varyansını kurmaya ve geliştirmeye çalışıyorduk.³³

Derebeylik düzeni tasfiye edip kapitalist sisteme geçmiş Batı toplumlarının, Osmanlı İmparatorluğunu hammadde kaynağı ve mamül eşya pazarı olarak zorlamaları sonucu Osmanlılarda da bir "Batılılaşma" hareketi başlamış; ilk yenilikler askeri ve eğitim alanlarında yapılmıştır. Fakat reformlardan, Batılılaşmadan yana olacak, bu hareketleri destekleyecek güçlü bir milli burjuvazi olmadığından Batılılaşma ve modernleşme de Osmanlılarda başarıya ulaşamamıştır. Bu arada Batı burjuva ideolojisini benimseyen yönetici-aydın tabaka, politik gücüne dayanarak yukarıdan aşağıya toplumu değiştirmeye çalışmışsa da dayanağı bir sınıf olmadığından başarısız olmuştur.³⁴

Osmanlı toplum yapısını feodal ilişkilere dayandıran Oya Sencer'e(Baydar) göre, Osmanlı'da 11. Yüzyılda başlayan feodalleşme, 13. Yüzyıla doğru oldukça gelişir ve 16. Yüzyılda yerini merkezi feodaliteye bırakır. Devlet bütün tarım ve toprak sistemini "feodal" denilebilecek bir sınıf aracılığı ile kontrol eder. 16. Yüzyılın ortalarından 17. Yüzyılın başlarına kadar, Devlet koyu merkezci feodal bir yapı göstermekte; toprağın, tarımsal rantını imtiyazlı bir sınıf elinde bulundurmaktadır. En küçük feodal bey olan tımarlı sipahiden başlayarak, miri toprakları tasarruf edenlerin tümü padişah'tan aldıkları mülk topraklarının sahipleri ve padişahın kendisi ile ailesi, feodal egemen sınıfı oluşturmaktadır. Bu dönemi, merkezin her yönden zayıflamasıyla birlikte, merkez dışı bir feodalite izlemiş; tımar sisteminin çözülmesi ve halkın artan sefaleti, iltizam uygulaması, bağımsız büyük topraklara, çiftliklere doğru gidişi hızlandırmıştır.³⁵

Görüşleri açısından Ortodoks Marksistlere yakın değerlendirmelerle konuya yaklaşan Bahattin Akşit, Asya Türü Üretim Biçiminden az gelişmişliğe, kölelik ve feodalizmden kapitalizme geçişi iki ayrı yol gibi göstermek yerine, tek ve helezoni bir durumun daha uygun olacağı savındadır. Yani, Akşit'e göre, toplumların gelişmesinde tek doğrusal ve beşli aşama geçerlidir. Bunun dışında çok doğrusallı toplumsal evrim şemaları aramak; konuyu çarpıtmak anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak Akşit şöyle demektedir: Batı kapitalizmi, Yunan uygarlığını çok gerilerde bırakmış ve insanlığı bir dünya toplumu halinde birleştirmiş ve yeni bir aşamaya girmiştir.³⁶ Bu aşama, Batı-evrensel evrim çizgisinden sosyalizme geçişin sancılarını yaşayan kapitalizmin son çırpınıları olsa gerek.

Kısaca, Akşit'e göre, Asya-Türü Üretim Şekli ile kölelik ve derebeylik üretimi arasında temelde bir ayrılık yoktur ve her iki üretim şekli de ilerlemiş tarım üretimine dayanmaktadır.

Akşit, bu tanımlamalardan sonra, Osmanlı üretim tarzının feodal-derebeylik düzenine sahip olduğunu kanıtlama aşamasına gelir ve görüşlerine dayanak olarak Kanuni Sultan Süleyman dönemini örnek gösterir. Buna göre, "Kanuni Sultan Süleyman zamanında bu derebeylik ilişkileri şöyleydi. Fethedilen bir yer, ya Osmanlıların kendi düzenlerine göre yeniden düzenlenir ve Sipahi Derebeyliği ilişkileri kurulurdu yada o yerin toplumsal kuruluşu olduğu gibi bırakılır ve oraların beyleri vergiye bağlanırdı(...) Sipahi derebeyliğinin toplumsal kuruluşu, toprağın dirlik yönetimine göre bölünmesiyle başlar ve derebeyi-devlet ve derebeyi-köylü arasındaki ilişkilerin biçimiyle belirlenir"di.³⁷ Yazara göre, bu üretim şekli, derebeylik mülkiyet düzeninden başka bir şey değildir. Bu toplumsal yapı Osmanlı'nın güçlü olduğu bir dönemde yaşandı ve Devlet zamanla zayıflamaya başlayınca, devlet örgütü de parçalandı ve Osmanlı İmparatorluğu kapitalizmin açık pazarı haline geldi. 1900'lere gelindiğinde Türkiye feodal toplum olmaktan çıkmış fakat tam olarak kapita-

lizmi de kuramadığından bugün geçiş toplumu durumundadır. Bu da az gelişmiş ülkelere özgü feodalizm-kapitalizm karışımı tekelciliği yaratmıştır.³⁸

Kısaca, Ortodoks Marksistler, Osmanlı toplum düzenini feodal olarak değerlendirmişler; bu feodalizm tanımları, Batı feodalizmi ile örtüşmeyince, tanımlarına “askeri feodalizm”, “merkezi feodalizm”, “doğu feodalizmi”, “despotik merkezi feodalizm” gibi ek tanımlar getirmek zorunda kalmışlardır.

3. Ortodoks Marksistlerin Cumhuriyet Dönemine Bakışları

Osmanlı üretim biçimini, feodalizm ya da derebeylik üretim biçimi şeklinde tanımlayan Ortodoks Marksistler, Cumhuriyet’le birlikte yapılan devrimlere ayrı bir önem vererek, bunları burjuva devrimleri olarak yorumlamışlardır. Diğer sosyalist gruplar, burjuva devrimleri tam olarak gerçekleştirilemedi; bu nedenle, toplumsal evrim oluşumunun devlet eliyle hızlandırılması gereklidir, türünden görüşlerine katılmayan Ortodoks Marksistlerin direkt hedefi sosyalizme ulaşmaktır.

Ortodoks Marksistlere göre, Atatürk devrimlerinin temel fikri ve bu fikrin belkemiği Batı uygarlığı içinde yer alacak bir devlettir ve bu devletin iki önemli belirleyicisi, laiklikle halk egemenliğidir. Devlet, 1923 sonrası üst yapı devrimlerini gerçekleştirmiş ve böylece yeni bir devlet, yeni bir ideoloji, yeni bir kadro doğarak, 1928-1938 döneminde sosyal yapı değişiklikleri gerçekleştirilmiştir.

Özellikle Behice Boran ve Sadun Aren, Türkiye’de demokratik devrimlerin geniş anlamıyla Atatürk döneminde yapıldığını ve o aşamanın çok gerilerde kaldığına inanmaktadırlar.

Ortodoks Marksistlere göre, Türkiye, burjuvazinin öncülüğünde, demokratik devrimleri, Milli Kurtuluş Savaşı’ndan sonra sultanlığı ve halifeliği ortadan kaldırarak Cumhuriyetle birlikte

ve Atatürk devrimleri ile yapmış tek parti dönemini yaşamış, çok partili döneme geçmiş ve 27 Mayıs hareketiyle bu devrimleri sürdürerek geliştirmiştir. "Gizli oyla genel seçim, sekiz saatlik çalışma günü, sendika kurma, grev ve toplu sözleşme hakları tanınmış ve uygulamaya konulmuş, diğer 'klasik' demokratik haklar tanınmış, hatta bir çeşit toprak reformuna, yani devlet topraklarının dağılmasına girişilmiş, tarımda derebeyliği artışı düzen, ülkenin batısında tasfiye olunarak kapitalist işletmelere geçiş" ve tüm bunlar cılız bir burjuvazinin becerebildiği kadarıyla yapılabilmiş ve bu kadarıyla bile Türkiye, diğer azgelişmiş ülkelerden ayrılmıştır.³⁹

4. Sosyalist Devrim-Milli Demokratik Devrim Tartışmaları

Ortodoks Marksistlerin fikirlerine, Parti içerisinde muhalif bir grup olarak beliren ve 1966 yılındaki Malatya Kongresi ile tasfiye edilen MDD'lere karşı yönelttikleri eleştirilerle başlamak istiyoruz. Buna göre, Milli Demokratik Devrim tezi, işçi sınıfı bulunmayan ya da çok cılız olan ve yeni bağımsızlıklarını kazanmış Asya ve Afrika ülkeleri için ileriye sürülmüştür. Milli Demokratik Devrim hareketi, antiemperyalist olduğu ve demokratik, eski geleneksel düzeni tüm kalıntıları ile tasfiye etmek istediği için devrimcidir. Fakat, MDD'ciler için işçi sınıfı, diğer sınıflar yanında azbuçuk yedek bir sınıf olarak kabul edilmektedir.⁴⁰ Oysa Türkiye'nin toplumsal yapısı ve işçi sınıfının durumu diğer azgelişmiş ülkelere benzememekte; sosyalist hareket farklı bir konumda bulunmaktadır. Bu da, Türkiye'nin diğer azgelişmiş ülkelere göre farklı bir tarihsel geçmişe sahip oluşuna dayanmaktadır: Türkiye yüzelli yıldır Batı kapitalizmi tarafından sömürülegelmiş, ancak hiç bir zaman tam sömürge olmamıştır. Bunun önemi; (a) Türkiye'nin altı yüz yıllık bağımsız bir devlet deneyimi ve geleneği vardır, (b) Türk ekonomisinin

sömürge ekonomileri ile benzerlik göstermesine rağmen, az gelişmiş ekonomilerde meydana getirdiği çarpıklıklar Türkiye'de o derece keskin ve sivri olmamıştır.⁴¹

Bugün Türkiye'de egemen üretim tarzı feodalizm değil, kapitalizmdir ve kapitalizmin ardından sosyalizme geçilmesi söz konusu olmaktadır: "Türkiye'de hakim üretim biçimi kesin kes kapitalizmdir. Ama gelişmemiş ölçüdedir. Kapitalizmden sonraki aşama ise, sosyalizmdir."⁴² Gerçi, ülkemizde, Batı'daki gibi bir burjuvazi sınıfı yoktur ama, Batılı anlamda bir burjuvazi vardır ve gelişmektedir. Bizim burjuvazimiz de bizim toplumun çapına göre bir burjuvazidir. Bugünkü politik düzen, bu burjuva sınıfına dayanmakta ve onun yararına işlemektedir. Ağalar artık eski feodal beyler durumunda değildir; büyük ölçüde burjuva-laşmıştır. Türkiye'de, Batılı anlamda özel mülkiyet ve burjuvazi yoksa, tabi o zaman burjuvazinin karşı kutubu işçi sınıfı da yok demektir. İşçi sınıfı olmayınca da, bir işçi sınıfı ideolojisi ve hareketi olarak sosyalizm de söz konusu olamaz. O zaman sosyalizm, toplumda gerçek bir dayanak ve kuvvetten yoksun, havada kalmış, bir takım hayalperest fikirler ve dilekler sistemi veya bir seçkin kadro yönetimi hülyasından ileri geçmez.⁴³ Oysa bir ülkenin sosyalizmi benimsemesi için, o ülkedeki kapitalizmin Batı Avrupa'daki kadar gelişmiş olmasına lüzum yoktur. Bugün, kapitalizmin henüz gelişmemiş olduğu ve dolayısıyla işçi sınıfının bir kuvvet olarak mevcut bulunmadığı az gelişmiş dediğimiz ülkelerde sosyalist bir idarenin kurulması pekala mümkündür. Mısır ve Hindistan buna en güzel örneklerdir. Demek ki, bizden çok daha geri ülkelerde bile sosyalist idareler kuruluyor. Oysa Türkiye'de oldukça büyük bir işçi sınıfı mevcuttur ve gelişmektedir.⁴⁴

Türkiye, milli demokratik devrimleri Cumhuriyetle birlikte gerçekleştirildiği için, şimdi yapılması gereken sosyalist devrimi, işçi sınıfı ile birlikte gerçekleştirmektir. Bu amaca ulaşmanın yolu, TİP'in çatısı altında ve demokratik düzen içinde, sos-

yalizm için mücadeledir. Fakat burada akla gelebilecek ilk soru, Türkiye’de işçi sınıfı var mıdır? Toplumun yüzde kaç işçi sınıfını oluşturmaktadır ve mevcut işçi sınıfının tamamı sınıfsal bilince sahip midir? Oysa, Ortodoks Marksistlere yakınlığı ile tanınan Oya Sencer’in(Baydar), Türkiye’deki işçi sınıfıyla ilgili olarak yaptığı bir çalışmaya göre, Türkiye’de, 1923 tarihine kadar bilinçli bir işçi sınıfının varlığından söz edilemez ve Türk işçi sınıfının doğuşu, Batı’daki sınıflarının doğuş özelliklerine benzememektedir.⁴⁵

Yine de, bu verilerden yola çıkılarak Türkiye’de işçi sınıfının varlığı kabul edilmekte ve bu sınıfa dayalı sosyalist devrim aşaması planlanmaktadır. Bugün, “feodal ağa-ortakçı ilişkilerinden modern teknolojinin belirlediği kapitalist-ücretli işçi ilişkilerine geçiş(i) gerçekleştirmiş” ve yoksul olan ücretli işçilerle azınlıkta kalan kapitalistler farklılaşması doğmuştur.⁴⁶ Bilimsel sosyalistlere göre, “Kapitalizmin ülkemizde hakim üretim biçimi olarak yerleşmiş olması, doğal olarak, hem sanayide, hem tarımda kapitalist sömürüye karşı ve sosyalizm için mücadelenin öncülüğünü yapabilecek bir işçi sınıfının da teşekkül etmesini sağlamıştır.”⁴⁷

Boran’a göre, bütün kapitalist ülkelerde işçi sınıfının sermaye sınıfı karşısında konumu ve temel çıkarları aynıdır: “Sömürüden ve sömürü düzeninin ürünü olan sosyal eşitsizlikten ve adaletsizlikten ve diğer olumsuzluklardan kurtulmak. İşçi sınıfının bu çıkarlarına cevap veren, kurtuluş yolunu gösteren ideoloji ise, sosyalist ideolojidir(...). Toplumsal gerçekliğin yasalarının, süreçlerinin, nesnel sınıf ilişkilerinin bilimsel incelenmesine dayanan bir sosyalist ideoloji. Somut olayların yüzeydeki çeşitliliği dalgalanmalarının temelinde yatan, gerçeklere inilerek oluşturulan sosyalist ideoloji”dir.⁴⁸

Bilimsel sosyalistlere göre, Türkiye az gelişmiş bir ülke olmasına rağmen, işçi sınıfı, sayısal olarak küçümsenemeyecek boyuttadır. Diğer yandan, sosyalist hareket, işçilerle birlikte

öbür emekçi kitlelerin doğrudan doğruya birleşik hareketi olarak gelişmesi, sosyalist hareketin sınıfsal temelini genişletmekte, güçlendirmektedir.⁴⁹

“Türk işçi ve emekçi sınıfları sosyalist hareketi yürütecek güçtedir ve onlara bu işte yardım edecek yetenekli Türk sosyalist aydınları da vardır; sosyalizm aydınlar arasında gittikçe tutunmaktadır” diyen Ortodoks Marksistlere göre, bir ülkenin işçi ve emekçi sınıfları ve aydın kadroları o ülkede sosyalist hareketi yürütebilecek güçte ve yetenekte değillerse, dıştan hiç bir yardımın, hiç bir işbirliğinin, hareketin yürümesi ve başarıya ulaşmasını sağlayamaz. Yani, gelişmiş ve güçlü sosyalist ülkelerin ve partilerin “vasiliği”, müdahalesi ile sosyalizm başarıya ulaşmaz.⁵⁰

Bilimsel sosyalistlere göre, üretim araçlarının kamulaştırıldığı toplumlarda “artık değer” işçi sınıfı tarafından üretilir ve bu sınıf tarafından kontrol edilen kurumlar aracılığı ile üretimi ve tüketimi bilimsel bir plana uygun şekilde işlem görür.⁵¹

İşçi sınıfının bu bilinçli ayrışımı yanında köylü sınıfı da feodal ilişkileri geride bırakarak kapitalleşmiş ve feodal düzende kendi yoğaltımı için yaptığı üretimini, pazar için üretim aşamasına yükseltmiştir. Üretim biçimindeki bu değişim, köy toplumlarının üretim araçları ve biçiminde meydana getirdiği değişimlerin ürünü olarak, yani modern teknolojinin köye girişi ve buna bağlı toplumsal değişimin nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵²

Buraya kadar incelediğimiz Ortodoks Marksistlerin görüşlerinden çıkaracağımız sonuç şudur: Türkiye, Batı ile aynı toplumsal sınıflara ve düzeye sahip olmasa da, Batılılaşma yolunda, Batı'nın sınıflı yapısına benzer bir yapıya sahiptir. Türkiye'nin Batı'dan farkı az gelişmiş bir yapıya sahip oluşu, onu Asya ve Afrika ülkelerinin az gelişmişlik yapısına yaklaştırmaz. Türkiye bugün sınıflı bir toplumdur. Tabakalaşmış ve pazar için üretim yapan bir köylü sınıfı, kapitalizmin gelişmesi sonucu çı-

karları çatışan burjuvazi ve işçi sınıfı bulunmaktadır. Hatta işçi sınıfının demokratik yollardan iktidara yürüyecek bir siyasal partisi bile vardır; TİP, “emeğiyle yaşayan bütün yurtdaşların kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilatıydı.”⁵³

5. TİP’in Sosyalizm Anlayışı ve Türkiye’ye Özgü Sosyalizm

Türk toplumu, feodal aşamayı Cumhuriyet’in burjuva kökenli devrimleri ile birlikte geride bırakmış, toplumda devrimci bir işleve sahip burjuvazi sınıfı da tarihsel fonksiyonunu tamamlamıştır. Önümüzdeki aşama ise işçi sınıfının oyları ile ve demokratik ilkelere bağlı kalarak Batılı bir sosyalist devrim gerçekleştirme aşamasıdır. Bu aşama, işçi sınıfının yasal temsilcisi ve siyasal örgütü, İşçi Partisi’nin önderliğinde, hep birlikte gerçekleşecek ve yine iktidar olma veya iktidardan muhalefete geçme, sandıktan çıkacak sonuçlara göre belirlenecektir. Türkiye’de sosyalizm çok partili düzene dayandırılacak; sosyalizmin insancıl ve hürriyetçi özellikleri uygulanarak sosyalist partilerle sosyalist olmayan partiler arasında bir ayırım yapılmayacaktır.⁵⁴ Yani, TİP’in sosyalizm anlayışında tek parti diktasına yer yoktur. “TİP, Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğünde toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların, kanun yolundan iktidara yürüyen, siyasi teşkilatıdır(...) Kanun yolundan iktidara gelen TİP, halkın oyunu kaybedince, yine kanun yolundan iktidardan” çekilecektir.⁵⁵

Bilimsel sosyalistler, Batılı anlamda ve Batı standartlarında bir demokrasi istemektedirler. Batı modeli çok partili düzende, tüm siyasal partilerin bulunması gerektiği, yani sol partileri olmayan bir Batı demokrasisinin düşünülemeyeceği ve Batı’da sınıflar arası güç ilişkilerinin politik alanda yansımaları ve dengelemenmesinin sol partiler şeklinde geliştiği belirtilmektedir.⁵⁶ Batılı düzeye erişmiş demokrasi anlayışı yanında Türkiye’nin toplum-

sal yapısından kaynaklanan bilimsel metodlarla araştırılarak ortaya çıkan özelliklere paralel olarak Türkiye'ye özgü sosyalizmin de belirlenmesi gerekmektedir.⁵⁷ Zira, Türkiye'nin asıl meselesi, kalkınma, sanayileşme ve toprak reformu ile tarımı modernleştirmektir.⁵⁸

Boran'a göre, Türkiye'de sosyalist hareket, Batı'daki sanayileşmiş ülkelerdekinden önemli bir farklılık gösterir. Boran, "sosyalizm elbette işçi sınıfının bilimsel ideolojisidir. Batı'da sanayileşme ile birlikte işçi sınıfının gelişi ve güçlenişi sonucu doğmuştur. Onun için başlangıçtan itibaren işçi sınıfı sosyalist hareketin temeli olmuştur. Daha sonraları, tarım işçileri, fakir köylüler, sanayi işçilerinin müttefiki olarak görülmüş ve işçilerle köylülerin işbirliği zorunlu ortaya atılmış ve savunulmuştur. Büyük toprak sahiplerine karşı, orta halli burjuvaziye karşı küçük burjuvazinin desteğini, yardımcı bir güç olarak, kazanmak düşünülmüştür(...). Türkiye'de ise sosyalist hareket işçi-emekçi sınıfların birleşik hareketi olarak gelişmiştir" demektedir.⁵⁹

Demokratik yollarla işbaşına gelme konusunda Tarık Ziya Ekinci de şunları söylemektedir: "Memleketimizde sosyalizme giden yol, ancak demokratik düzen içinde çok partili hayatın bütün vecibelerine uymak suretiyle, her türlü engelleyici amilleri, halkı eğiterek politik faaliyet sahasına sokmak ve bu maksatla onları teşkilatlandırmak, memleket işlerinde söz ve karar sahibi kılarak demokratik mücadele usulleriyle kat edilebilir(...). Halkın eğitilmesini esas almayan, askeri müdahalelerle küçük bir azınlığın kuracağı diktatoryal idareler hiç bir zaman sosyalizmi uygulayamaz."⁶⁰

Yetkin, TİP'in resmi görüşünün, herhangi bir iktidarın emekçilerden yana olabilmesi için mutlaka emekçilerin meclise girmeleri gerektiğine, emekçilerden kopuk iktidar değişikliklerinin emekçilerin yaşantısına herhangi bir yenilik ve değişiklik getiremeyeceğine inandığını söylemektedir.

Ortodoks Marksistlere göre halkçılık, demokrasi ve sosyalizm anlamına gelir. Halk ve halkçılık terimlerinin Atatürkçü düşünce sistemindeki yeri onlara göre, sınıfsız bir toplum yaratmaktır. CHP'nin amacı da bu sınıfsız topluma yol göstermektir. Sosyalizmin amacı da sınıfsız bir toplum kurmaktır.⁶¹ Bu görüşlerle bir anlamda kendi kendileri ile çelişkiye düşen Ortodoks Marksistler, sosyalizm konusunda, öncelikle Anayasal hakları sonuna kadar zorlamak ve hukuksal yollardan mücadelelerini sürdürmekte kararlıdırlar.

Aren'e göre, "demokratik yolla sosyalizmin gerçekleştirilmesi öyle uzun bir süreyi gerektirecek değildir. Çünkü, (a) egemen çevreler kendi aralarındaki çelişmeler, ulusal varlığın sürdürülmesinin gerekirliği ve ulusal ve uluslararası kamu oyunun baskısı nedeniyle eksik ve isteksizce olsa da birtakım reformlar yapmak zorundadırlar. Bu reformlar ise emekçi kitlelerin bilinçlendirilmesini ve örgütlenmesini kolaylaştıracaktır; (b) emekçi kitleler çok partili dönem süresince kendi güçlerinin bilincine varmaya, oylarını vermedikleri egemen çevrelerin partilerinin kendilerinden yana olmadıklarını anlamaya başlamışlardır ve (c) emekçilerden yana olan bir partinin iktidara gelmesi için tüm emekçilerin uyarılması da gereksizdir. Bir bölümün ötekileri ardından sürükleyecek ölçüde bilinçlendirilmiş olması yeter."⁶²

TİP'in kuracağı sosyalist düzende sömürüye son verilecek, halk işbirlikçi burjuva ile toprak ağaları ve tefecilerden, onların efendilerinden kurtarılacaktır.⁶³ Zira, geri bırakılmış bir ülke olan Türkiye'nin kalkınabilmesi için, sömürü düzenine son vermenin yolu, kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin, ağır sanayinin, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılık gibi alanların devletleştirilmesi, toprak ağalarının egemenliğine son verilerek bir "toprak reformu"nın yapılmasına bağlıdır.⁶⁴

"Türkiye İşçi Partisi, yurt ve dünya olaylarına Türk işçi sınıfı ve emekçi halk yığınları açısından değerlendirir; onların menfaatlerini savunur; hak ve hürriyetlerinin gerçekleştirilmesi için mü-

cadele eder; yani Türk ulusunun bütününün hak, hürriyet ve yüksek menfaatleri için mücadele eder.”⁶⁵

Türkiye İşçi Partisi programına göre, Ülkeyi geri kalmışlıktan kurtarabilecek köklü dönüşümler, işçi sınıfının tarihsel ve demokratik öncülüğünde gerçekleştirilecektir.⁶⁶

TİP programında belirtildiğine göre, Türkiye'nin özel sektör eliyle, yani kapitalist bir düzen içinde kalkınması mümkün değildir. O halde Türkiye için kurtuluş, kapitalist olmayan bir kalkınma yoluna girmektir. Kapitalist olmayan kalkınma yolu, emekten yana ve emekçilerin yürütümüne ve denetimine katıldığı planlı bir devletçilik olarak tanımlanabilir. Böyle bir düzende kamu sektörü esastır ve ekonomiye hakim olacak kadar geniştir. Özel sektör plan çerçevesi içinde kamu sektörünün yarıdıcısı olarak çalışır; önemi gittikçe azalır ve zamanla ortadan kalkar.⁶⁷

Ortodoks Marksist-TİP Programı'nda Türkiye'nin sınıfsal yapısı da şu şekilde sınıflandırılmıştır:

1. Egemen Sınıflar:
 - a. Büyük toprak sahipleri
 - aa. Derebeylik kalıntıları
 - bb. Kapitalist tarım işletmeciliği sistemi
 - b. Tüccarlar
 - c. Sanayiciler
 - d. Mali sermaye çevreleri
 - e. Devlet işletmeciliği,
2. Orta Sınıflar:
 - a. Küçük tüccar, esnaf ve zanaatkarlar
 - b. Orta toprak sahipleri
 - c. Memurlar, ücretliler, serbest meslek memurları,
3. Türk işçi sınıfı ve topraksız köylü
 - a. Sanayi işçisi
 - b. Tarım işçileri, topraksız ve az topraklı köylüler.⁶⁸

Ortodoks Marksistlerin sosyalizm anlayışı ve mücadele platformu nedir, hangi sınıflara dayanmaktadırlar, sosyalizme geçiş metodları ile ekonomi anlayışlarının boyutları nelerdir gibi soruları daha yakından inceleyelim.

Boran, az gelişmiş ülke sosyalistlerinin yeni sosyalizmi kendi toplum koşullarına göre inceleyip değerlendirmeye ve kendi toplumlarına özgü sosyalist rotayı çizmeye başladıklarını söylemektedir. Bu bağlamda, bilimsel sosyalistlere göre, milliyetçilik, demokrasi, laiklik gibi sosyalizm kavramları da, Türkiye'ye Batı'dan gelmiştir. Bunun nedeni, Türkiye'yi sosyalizme götürecek yolun araştırma çabalarının Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri engellenmiş olmasından kaynaklanmaktadır.⁶⁹

Bilimsel sosyalistlere göre, Türkiye'de Batı demokrasisi düzeyinde ve Batı demokrasinin tüm özelliklerine sahip, fakat Batı'lı sosyalist teorilere dayanmayan; Türkiye gerçeklerinden kaynaklanan bir sosyalizme ihtiyaç vardır. Bu amaçla ve Batılı teoriler doğrultusunda kurulan TİP sayesinde Türkiye bugün Batı örneklerine benzer bir demokrasi yoluna girebilmiştir.⁷⁰ Ülkemizde sosyalizmin zorunluluğu ve hızla gelişmekte olması, yıllardır kalkınma ve Batılılaşma çabası içinde çırpınan toplumumuzun birikmiş deneyimleri ve bugün içinde bulunduğumuz koşullarda aranmalıdır. Sosyalizmin en büyük gerekçesi kalkınma ve Batılılaşmamazın yegane aracı, toplumumuzun ve dünya koşullarının bizi zorladığı bir sistem olmasıdır.⁷¹

Bilimsel sosyalistlere göre, kapitalizm, "sömürüye dayalı sosyo-ekonomik bir sistemdir. Bu üretim biçimi, feodalitenin yıkılışından sonra dünyaya egemen olmuştur. Kapitalizm işçi sınıfının sömürülmesine dayalı bir düzendir. İşçilerin çalışarak yarattığı değerlere, yani mallara burjuva sınıfı sahip olur(...). Sermayeyi işçi yaratır; ama ona sahip olan işçi değil patrondur."⁷² Ancak, yine de, sosyalist devrimin amacı, ülkenin sorunlarına özel çözümler bulmak değil, ülkeyi Batı uygarlığı seviyesine çıkarma çabasıdır.⁷³

Ortodoks Marksistlere göre, "sosyalizm, insan topluluklarının geçirdiği tarihsel evreler içinde, kapitalizmden sonra gelen evrenin adıdır. Bu anlamda sosyalizm, bir tanedir. Ancak, her toplumun gelişme düzeyleri aynı olmadığı ve sosyalizme farklı zamanlarda ve farklı yollardan geçtikleri için, uygulamada sosyalizm farklı biçimler almıştır(...). Aynı bilimsel teoriden hareket ettiğimiz, yani Marksizm'den yola çıktığımız için, nihai amacımız ve bu amaca ulaşmak için genel çizgide alacağımız önlemler aynı olacaktır(...). Bizim sosyalizmimiz insan içindir. İnsanlar içindir. Ve bizim sosyalizmimizi, bizim insanlarımız kuracaklar; gerekecek fedakarlıkları ortaklaşa paylaşacaklardır."⁷⁴

Aren'e göre, bilimsel sosyalizm, "en kaba çizgileriyle, bir bütün olarak insanların tabiatla ve bu bütünün parçaları olarak sınıfların birbirleriyle giriştikleri mücadelenin ortak hareket kanunlarının bulunması, bu yoldan edinilen tüm bilgi ve deneyimlerin soyutlanarak genelleştirilmesidir. Teori geçmişteki deneyimlerden gün ve gelecekteki kuşakların yararlanabilmesi için yol gösteren bir pusula, ışık tutan bir fenerdir. Pratik ise, teori ışığında yürütülen ve yürütülmesi sırasında edinilen deneyimlerle teoriyi zenginleştiren eylemin genel adıdır."⁷⁵ "Bilimsel sosyalizme bağlı olmak demek, toplumsal olayların temel nedenlerini, gelecekteki muhtemel gelişmelerini, sınırlı da olsa, şimdiden bilmek ve yine sosyalizmin bize sağladığı metodolojiyle geleceği belirli sınırlar içerisinde şimdiden etkilemek, belirlemek demektir."⁷⁶

Ortodoks Marksistlere göre, sosyalizm, bilimsel metodlara ve işçi sınıfının önderliğinde küçük burjuvanın ilerici kesimi ve devrimci gençlikle birlikte gerçekleştirilecektir.⁷⁷ Bir başka anlatımla, sosyalizmi, yurtseverlik duyguları ile harekete geçen sınıf ve zümreler kuracaktır ki, bunlar da, işçi sınıfı olmak üzere, köylüler, esnaf ve zanaatkarlar, aydınlar ve milli burjuvaziden oluşmaktadır. Fakat bu sınıflar içinde en aktif ve siyasal rolü işçi sınıfı oynayacaktır.⁷⁸

Ortodoks Marksistlerin bir süre ileri sürüp daha sonra ayrılığa düştükleri, Türkiye'ye özgü koşullardan kaynaklanan bir sosyalizm anlayışına, sahip oldukları görülmektedir.⁷⁹ Daha sonra ortaya çıkan çatışmalara baktığımızda, aslında ayrılığın nedeni gerçekten farklı fikirlerden kaynaklanmamaktadır. Örneğin, Türkiye'ye özgü sosyalizm çatışmasının iki kutup ismi Aybar ve Boran'ın, çalışma dönemimiz içerisinde, yazdıklarını incelediğimizde benzer fikirler ileriye sürdükleri görülmektedir. Bu durumda, Türkiye'ye özgü sosyalizm olur mu olmaz mı tartışması parti içi mücadelenin söz konusu başlık altında dışa yansımasıdır. Zira, Boran da, Aybar da, Türkiye'nin koşullarının Batı'dan farklı olduğunu ve bu nedenle kurulacak sosyalizmin de Batılı ülkelerin sosyalizm anlayışından farklı olması gerektiğine inanmaktadırlar.

Ortodoks Marksistler, Osmanlı üretim şeklini feodal olarak kabul edip, Batı feodal üretim biçimi ile özleştirirken en büyük açmazları, Osmanlı devlet yapısı ve devlet-halk ayrımını görmezlikten gelmeleridir. Yani, Osmanlı'nın bu özelliğinin Batı ile örtüşmediğini bilmektedirler. TİP'li Marksistlere göre, Osmanlı devlet yapısının yüzlerce yıl süren bu özelliklerini, Türkiye'de sosyalizmi oluşturma aşamasında göz önünde bulundurmamak gerekir. Fakat, Marksistlerin dikkatini çeken bu farklılıktan yararlanmak ve diğer sosyalist grupların yaptığı gibi bu özellikler doğrultusunda sosyalizmi kolaylaştırıcı bir oluşum olarak faydalanmak yerine; Türkiye'deki sosyalizm aşamasını köstekleyici bir unsur olarak kabul etmişlerdir. Yani, Batıyla benzer üretim yapısına sahip Osmanlı'nın bu özelliği, Batı ile benzer aşamaları yaşamaya engel bir set oluşturmuştur. O zaman yapılması gereken eylem; Osmanlı tarihinden gelen bu tür engelleyici mirasları unutmadan, en az zararlı şekilde atlamak ve Batılı toplumsal yapılarla en kısa zamanda birleşmektir. Bunları başarmenin ve tarihsel birikimleri törpülemenin ilk aşaması da Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal koşulları ile çatışmaya girmeden "Türkiye'ye özgü sosyalizm"i biran önce kurmaktır.

Ortodoks Marksistlerin önde gelen isimlerinden Mehmet Ali Aybar, bir yandan, Batı'daki ve Osmanlıdaki devlet-toplum farklılıklarını yakından gözleyerek "Türkiye'ye özgü sosyalizm"den bahsederken, diğer yandan, Osmanlı devlet anlayışını şöyle eleştirmektedir: "Osmanlı toplumunu analiz etmek için, Batı Avrupa toplumları örnek alınamaz. Çünkü tarihsel gelişmeleri başkadır(...). Birinin geçtiği aşamalardan, öteki geçmemiştir. Örneğin Osmanlı toplumunda devlet başkadır, toplumlar başkadır, üretim başkadır(...). Devlet Osmanlıda sadece buyurma gücüdür(...). Padişah, aynı zamanda halife olduğu için, Tanrı'dan başka kimseye hesap vermez(...). Padişahın buyurma gücü pratikte mutlaktır. Oysa Batıda Kralın karşısında Katolik kilisesi var. Krala tacını Kilise giydirebilir ve Hristiyanlık adına Kralı Kilise, yani Papa afaroz edebilir. Avrupa'da tarihsel koşullar, Devlet gücünün gittikçe daha çok sınırlanmasını gerektirmiştir. Bizde ise Devlet sadece ve sadece buyurma gücü olarak görülmüştür. Batıda Devleti, Kilise sınırlamıştır; komün'ler sınırlamıştır; üniversiteler sınırlamıştır; deniz aşırı ticaret sınırlamıştır; nihayet demokrasi için, insan hakları için, işçi hakları için verilen savaşimler sınırlamıştır. Ve de burjuva hukukçularının getirdikleri türlü mekanizmalar Devleti sınırlamıştır. Batı'da Kuvvetlerin ayrılığı ilkesi başlı başına bir güvence antıdır. Bizde ise üretim ve üretim dolayısıyla oluşan ilişkiler Devletin buyurma gücünü daha da güçlendirmiştir. Devletin karşısında(...) kişiler birer hiçtir. Onların doğal haklarla donatılmış olduğu ve Devletin buyurma gücünün, kişinin özgürlükleri ile sınırlı bulunduğu; esas olanın Devlet değil kişi ve toplum olduğu görüşü bizde hiç ciddiye alınmamıştır(...). Demokrasi, hak, hukuk, özgürlük Devlete sahip olanların, diledikleri sınırlar içinde halka ihsan ettikleri nimetler olarak görülmüştür(...). Evet izlediğimiz yol başka olmuştur. Bundan dolayı Batı için geçerli olan analizleri, olduğu gibi benimseyerek, sorunlarımıza çözüm aramak sonuç vermeyecek bir iştir. Örneğin Batı'daki sınıflar tablosuna baka-

rak, bizim toplumumuz için, sözde bilimsel tablolar çıkarmanın bir anlamı yoktur. Osmanlı Devleti, ekilen biçilen toprakların sahibidir. Toprak o çağlarda başlıca üretim aracıdır. Devletin sahip olduğu toprağın rantını ise, Devlete sahip olanlar sınıfı elde eder(...). Devlete sahip olanlar sınıfı, kent ekonomisini de denetimlerinde tutarlar(...). Asker-sivil kadroya, Devlete sahip olanlar sınıfı adını veriyorum”⁸⁰. Demokrasinin Batıda uzun bir geçmişi vardır. Demokrasi hareketi sivil toplumun Devlet karşısında hakları için direnişi ile başlar. Osmanlı’da ise Devlet her şeydir. Devletin dışında hak, hukuk yoktur. Devlet, yani başta sultan olarak yöneticiler, Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesidir. Devletin karşısında ne toplulukların ne de kişinin hakkı vardır.⁸¹

Bu görüşlerden hareketle, Türkiye’ye özgü sosyalizmin Batı gelişme çizgisinden farklı bir yapılanmayı gündeme getirmesi düşünülemez. Bu konuya açıklık getirmek amacıyla Aybar’ın demokrasi anlayışını yansıtan görüşlerini izleyelim: “Demokrasi halkın ağırlığında işleyen bir siyasal rejimdir. Aşağıdan, tabandan, yüzyılların pratiği içinde kurulur. Bundan dolayı iktidarı elinde tutanların buyruklarıyla, yukarıdan aşağıya kurulamaz. Hele bu yöneticiler halka vasilik etmek, Devleti koruyup kollamak gibi bir tarihsel görev içinde olduklarına inanmışlarsa, demokrasi kurma girişimi daha başlangıçta çıkmaza girer. Çünkü vesayetin sürdürülmesi halkın haklarına sonuna dek sahip çıkmasına engel olur. Demokrasi halk için, halkın rejimidir. Dolayısıyla halkın devlet olmasını öngörür. Halkı vesayete muhtaç görenler, daha işin başında demokrasiye ters düşmektedir. Demek oluyor ki, demokrasi halka vasi kesilebilenlerin barınabileceği bir rejim değildir. Hele hele bu gibilerin tepeden inme buyruklarla kurup yaşatabilecekleri bir düzen hiç değildir. İnsanların komutla sağa sola sevkedildikleri bir düzenin demokrasi ile hiç bir ilişkisi olamaz. Demokrasi, aşağıdan yukarıya doğru kurulan, halkın sağduyusuna inanan ve halkın yönetime gelmesini amaçlayan, insancı bir toplum düzenidir. Herkesin

doğuştan, dokunulmaz, devredilmez, zaman aşımına uğramaz temel haklarına el süremez. Demokrasi en kısa tanımla, iktidara karşı olma hakkının Anayasal güvence altında olduğu rejimdir;⁸² diyen Aybar, milli demokratik devrim, devlet eli ile devrim ve kısaca zinde güçlerle devrim tezlerine inanan tüm grupları da eleştirmiş olmaktadır. Bir başka anlatımla, tarihsel mirastan yararlanma yerine, onu dikkate alarak biran önce o özelliklerin etkisinden toplumu kurtarma anlayışı ağır basmaktadır.

Bu durumda Türkiye'ye özgü sosyalizmin ne olduğunu ve hangi özellikleri taşıdığına daha yakından bakarsak, öncelikle belirtmemiz gerekir ki, TİP'li sosyalistlere göre, TİP, Marksist bir partidir; Leninist değil ve işçilerin, köylülerin iktidarını amaçlamıştır. "Öncü" bir parti hiç değildir.⁸³ Bu iddialar, TİP'i Sovyet ya da dikta yanlısı sosyalist Öncü-Devlet despotizmine dayalı doğu bloku komünist partilerden ayırmak ve Batılı anlamda, Marksizme dayalı bir sosyalist parti olduğunu kafalara yerleştirebilmek içindir.

TİP'in Marksist bir parti olduğu ve bu nedenle Sovyetler Birliği ve dünya sosyalist sistemi çizgisinde yer aldığı vurgulanmakla birlikte,⁸⁴ bu bağlılık, Sovyetlerden "direktif" almak anlamına gelmemektedir: "Parti, kendi çizgisini her zaman kendi çizmiş, strateji ve taktiklerini kendi saptamış ve karara bağlamıştır. Bu işlevi bilimsel sosyalizmin ilkeleri ve öğretisi ışığında, onları Türkiye'nin somut koşullarında değerlendirip uyarlamaya çalışarak yapagelmıştır." Bu çizgi bir anlamda "enternasyonal dayanışma" ve "işbirliğini" içermektedir.⁸⁵

TİP, Marksizm'den yola çıkmasına rağmen kendi yorumunu getirebilen; işçi sınıfı ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıfların kanunlar çerçevesinde iktidara yürüyen, siyasi teşkilatı olarak ortaya çıktığını iddia etmiştir.

TİP'in sosyalizmi herhangi bir sosyalizm değildir. Marksizm'den yola çıkan ama Türkiye'ye özgü olan bir sosyalizmdir. Devletin yönetimi emekçi halkın fiilen elinde bulunacak, emek-

çiler yönetimde fiilen söz ve karar sahibi olacaklardır. Bu sosyalizmi Leninizmden kesinlikle ayırmak için adına Türkiye sosyalizmi ya da Türkiye'ye özgü sosyalizm denmiştir. Bu deyimlerin kullanılmasının iki önemli nedeni bulunmaktadır: (a) TİP sosyalizminin, Kurtuluş Savaşını kendisi için miras kabul etmesi, ulusal bağımsızlığı sosyalizmin bir ögesi sayması; (b) Marksizm'den hareket etmekle birlikte bürokrasi çıkmazına girmemek; yani aşağıdan yukarıya emekçilerin kuracağı bir sosyalizme dayanmak. Aybar, Türkiye'ye özgü sosyalizm konusundaki görüşlerine devamla, Marksizmin artık-değer teorisinden ve tarih tezinden yola çıkarak Türkiye'nin somut koşulları içinde kendi sosyalizmimizi kurmaya kararlıydık. İlkelerimiz, programımız bu doğrultuda hazırlanmış kaleme alınmıştır, demekte ve Marksizm'den hareket eden, Türkiye'nin tarihsel koşullarına göre biçimlendirilmiş bir sosyalizm istediklerini vurgulamaktadır.⁸⁶

Ant Dergisi'nin Aybar ile yaptığı bir konuşmada, Aybar, Türkiye'ye özgü sosyalizm konusunda şunları söylemektedir: "Türkiye İşçi Partisi'nin sosyalizmi, 'Türkiye sosyalizmi' ithal malı değildir. Bu, ne batıdaki, ne doğudaki örneklerine benzer. Çünkü, Türkiye ne batıdır, ne doğudur. Türkiye kendine özgü koşulları olan bir ülkedir. Koca bir imparatorluktan yarı sömürge durumuna düşmüş; bir milli kurtuluş savaşıyla politik bağımsızlığına kavuştuysa da, bunu da yitirmiş, bir benzeri galiba bulunmayan, geri kalmış bir toplumdur."⁸⁷

Bilimsel sosyalistlere göre, sanayi alanında büyük sermaye ve en ileri teknolojinin kullanılmasını gerektiren yeni işletmeler büyük birimler halinde devlet eli ile kurulacaktır.⁸⁸ "Devlet sektörünün, kamulaştırmanın dışında bıraktığı özel sektör sıkı bir şekilde plana bağlanacaktır. Hangi ekonomi dallarına ve memleketin hangi bölgelerine yatırım yapılabileceği ayrıntılı bir şekilde belirlenecektir."⁸⁹ Plan, sosyalist bir düzen için elverişli bir araç olması dolayısıyla, gerçek anlamda plan değil, programlaş-tırmadır.⁹⁰

Bilimsel sosyalistlere göre, özel sektör eliyle kalkınma bir iflastır ve bu nedenle de kalkınmanın doğru bir yolda olması için iki temel koşul vardır: (a) Politik, ekonomik ve mali dış münasebetlerde milli çıkarların göz önüne alınarak ayarlanması ve bağımsız bir dış politikanın yürütülmesi; (b) içte köklü dönüşümler yapılarak halktan yana demokratik bir devletçi kalkınma yolunun benimsenmesi.⁹¹

Bilimsel sosyalistlere göre, hızlı kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekli koşulları ancak devletçilik sağlayabilir. Çözüm yolu, iktisadi politikada devletçiliği kabul etmektir.⁹² Devletçiliğin büyük üstünlüğü, bugünkü koşullarımıza en uygun araç oluşudur. Gerçekten hızlı bir kalkınma ancak devletçilik aracılığıyla yürütülürse, sosyal adalet ve dolayısıyla demokratik şartlar içinde mümkün olur. Devletçilik, kısaca kalkınmanın aracıdır. Devletçilik, yaratıcı heyecan ile birleştiği takdirde kendisinden beklenileni verebilir. Devletçilik, Türkiye'nin özlediği kalkınma için zorunlu koşuldur. Ancak, insan heyecanını, bilgisini ve yaratıcı gücünü devletçiliğe aktarmak gerekir. Plancılık da, devletçiliğe heyecanın bilgisini ve ahengini sağlar.⁹³ Plancılığın iki amacı vardır:

1. Ülkenin iktisadi kaynaklarının en verimli şekilde, yani en çok kazanç getirecekleri yerlerde kullanılmasını sağlamak,

2. Atıl duran veya az kullanılan işgücü ve sermaye kapasitesini harekete geçirerek tam çalışmasını sağlamak.⁹⁴

Ortodoks Marksist grupta, ekonomik kalkınma, kapitalist olmayan kalkınma yolu olarak adlandırılmakta ve bu yol, yarı-feodal ya da sömürge ekonomisinden, kapitalist dönemi atlayarak, sosyalizme geçişin meydana getirdiği ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişme oluşumu olarak tanımlanmaktadır. Bir başka anlatımla, kapitalist olmayan yol, az gelişmiş kapitalist ilişkilerin var olduğu ülkelerde, yarı sömürge ve yarı feodal bir ekonomiden, olgunluk durumuna ulaşmış sanayi kapitalizm dönemini atlayarak, sosyalist bir ekonomiye muhtemel bir geçişi sağlayan

sosyal mekanizmadır. Yani, feodalizm-sosyalizm şeklinde tabii ardarda gelişindeki sırayı bozmak ve sosyalizme, kapitalizm dönemini büsbütün atlayarak veya olgunluğa ulaşmış bir kapitalizm dönemini durmadan geçmek demek olan devrimci bir oluşumdur.⁹⁵

Ortodoks Marksistler, Türkiye'nin kapitalist yolla kalkınmayacağını şöyle açıklamaktadırlar:

1. Avrupa devletlerinin geçen yüzyılda kalkınmaları, emeğin aşırı sömürsü ile biriktirilen özel sermaye ve özel teşebbüs sonucudur. Çünkü o tarihlerde işçi sınıfının haklarını koruyacak güçlü teşkilatlar yoktu. Türkiye'de ise, sendikacılık ve demokratik kuvvetlerin gelişmesinden ötürü böyle bir sömürü güçtür.

2. Batılılar sermaye biriktirmek için başka ülkeleri de sömürmüşlerdir. Türkiye için ise sömürgecilik söz konusu olamaz.

3. Batı ülkeleri kalkınma yoluna girerken karşılarında rekabet eden gelişmiş ülkeler olmadığından küçük işletmeler yavaş yavaş büyüme imkanı buldular. Türkiye ise gelişmiş ülkelerle rekabet etmek ve kalkınmak zorundadır. Özel sektörün ise bugünkü tekniğe uygun büyük tesisler kurmaya gücü yetmemektedir.

4. Özel sektör, eline geçen gelirlerin büyük bir kısmını tüketim harcadığından sermaye birikiminin yavaşlamasına neden olmaktadır.

5. Kapitalist gelişme mümkün olsa bile, bu istenilen bir çözüm yolu değildir. Çünkü bu sistem büyük çelişkiler doğurmaktadır ve kapitalist sistemle kalkınma denemesi Türkiye'de olumlu sonuçlar vermemiştir.⁹⁶

Ortodoks Marksistlerin, "kapitalizmden sosyalizme geçiş safhası için öngördükleri yol ise, işçi-emekçi yığınların egemenliği altında onların menfaatlerini koruyan anti-emperyalist, ilerici bir devletçilik".⁹⁷

Ortodoks Marksistlere göre, sosyalizm yalnız bir ekonomi tekniği de değildir. Bütün bir sosyal değerler sistemi ve sosyal-

kültürel kurumlarıyla bir toplum düzeni ve felsefesi; temel ilke ve amaçları ile somut kişi olarak insanı mutlu kılan ve ona saygı duyan bir sistemdir.⁹⁸ Hatta, sosyalizm, ülkemizde yalnız bir hayat tarzı da değil, demokratik koşullar altında iktisadi kalkınmanın gerekli bir şartıdır.⁹⁹

6. Ortodoks Marksist Görüşlerin Değerlendirilmesi

TİP-Ortodoks Marksistler ya da bilimsel sosyalistler dediğimiz grubun buraya kadar izlediğimiz görüşlerini kısaca toparlarsak şu şekilde özetleyebiliriz:

- Osmanlı toplum yapısı feodal üretim tarzına dayanmaktadır.
- Osmanlı devlet yapısının merkezi oluşu ve mutlak-despot özelliği, Osmanlıyı, Batılı devlet yapılarında ve Batı'daki gelişmelerden uzaklaştırıcı bir niteliktir.
- Osmanlı toplumu, Batı karşısında çözülmeye başladıktan sonra Batı'ya yönelmiştir.
- Türkiye, burjuva devrimlerini Cumhuriyetle birlikte gerçekleştirmiştir.
- Türkiye, bütün sanayileşme çabalarına rağmen, tarıma dayalı yapısı ile geri bir ülkedir.
- Türkiye'nin toprak mülkiyeti şu tarihsel aşamalardan geçmiştir:
 - a. Derebeylik kalıntısı toprak ağalığı sistemi,
 - b. Kapitalist tarım işletmeciliği sistemi.¹⁰⁰
- Artık Türkiye'nin önündeki zorunlu aşama sosyalist aşamadır.
- Bu kapitalist olmayan kalkınma yoludur ve devletçi bir sisteme, planlı ekonomiye dayanmaktadır.
- Sosyalist devrim, Marksizme dayanırken Leninizmi reddeder.
- TİP, çok partili ve serbest seçimlerle, sandıktan çıkacak oylarla iktidara gelir ve yine seçim sonuçları ile iktidardan gider.

- Batı'dan farklı olarak, Türkiye'nin koşulları da göz önüne alınır ve Türkiye'nin sorunlarına cevap verebilecek bir sosyalizm kurulur.

- Türk toplumu, sınıflı bir yapıya sahiptir.

- Devrimin bel kemiğini işçi sınıfı oluşturacak ve diğer emekçi sınıfların rehberi, önderi ve yol göstericisi olacaktır.

- Türkiye'de devrim işçi sınıfı dışında hiç bir sınıfa dayandırılmaz.

- Türkiye'de burjuvazi, emperyalizme bağımlı ve işbirlikçi bir sınıftır. Fakat, sosyalizm kurulduktan sonra bir süre milli çıkarlarla bağdaşan bir kısım özel teşebbüs ve özel teşebbüs sahiplerine, geçici de olsa, özel mülkiyet hakkı tanınacaktır.

- TİP'in kuracağı düzende, kalkınma planlarında, kapitalizm yer almayacaktır.

- Ekonominin temeli devletçiliğe dayandırılacak ve küçük müteşebbüsler dışında kalan tüm üretim birimleri devletleştirilecektir.

- Ülkenin kalkınma hedefleri önceden belirlenmiş planlar çerçevesinde gerçekleştirilecek ve plansız hiç bir ekonomik yatırıma girişilmeyecektir.

- 500 dönümün üzerindeki topraklar kamulaştırılacak ve hazine toprakları köylüye dağıtılacaktır. Tarım kooperatifleri, devlet çiftlikleri, devlet bölge tarım istasyonları kurulacaktır. Küçük-özel toprak mülkiyetine dokunulmayacak, fakat kiracılık ve ortakçılık tamamen kaldırılacaktır.

- Türkiye'nin kalkınması için tam bağımsızlık ilkesinin, yani ikinci kurtuluş savaşının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Denilebilir ki, Batı-evrensel düzenini yakalamak ve Batılı anlamda demokrasiye geçmenin yolu, devlet eliyle gelişmeyi hızlandırmakla mümkündür. Bir başka anlatımla, TİP, Batı düzeni ile bütünleşen ve Batı sistemini tamamlayan bir sosyalizm anlayışını Türkiye'de yerleştirme çabasıdadır.

Kısaca, Ortodoks Marksist hareket, 1960-1971 döneminin en ilerici hareketi olarak ortaya çıkmış ve sosyalizmin bilimsel özelliklerini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Üretimin sosyalleşmesi, işçi sınıfına dayanma, demokratik yollarla iktidara gelme ve yine demokratik yollardan iktidardan gitme gibi ilkeleri ile diğer sosyalist gruplardan ayrılan TİP, askeri hareketlere de sıcak bakmamıştır. Bunun yanında, devletçilik, planlı kalkınma, milli burjuvazinin varlığını koşullu olarak kabul etme, işçi sınıfı dışındaki diğer üretici sınıfların “devrim”deki rolünü benimseme, köy ve tarım kalkınması gibi alanlarda getirdiği çözüm önerileri ile diğer sol gruplara yaklaşan TİP’in de asıl amacı, Batılı anlamı ile bir sosyalizm kurmaktır. Bu noktada ileriye sürülecek eleştirilere karşı, TİP, Avrupa komünizmine yakın bir sistem tasarlamıştır, denilebilir. Yine, “ideolojisi eklektik, siyaseti parlamentocu ve pasifist, örgütlenmesi zayıf ve popülist bir parti olan TİP, içinden ve dışından gelen muhalefet hareketleri karşısında bütünlüğünü koruyamamış ve 1960 ’lı yılların sonlarında bölünmüş, küçülmüş, önemli güç ve prestij kaybına uğramıştır.”¹⁰¹

Üçüncü Bölümün Dipnotları

- 1 Çalışmamız boyunca Ortodoks Marksistler, Bilimsel Sosyalistler, TİP, TİP'liler, TİP Mensupları gibi terimleri yaklaşık aynı anlamda kullanacağız.
- 2 10 Ekim 1965 Genel Seçimlerinde %3 oy oranı ile 14 milletvekilini Meclis'e sokan TİP, 12 Ekim 1969 seçimlerinde %2.7 oy oranıyla, sadece Mehmet Ali Aybar ve Rıza Kuas'ı Meclis'e gönderebilmiştir.
- 3 Behice Boran Ankara Üniversitesi DTCF'den çıkarılan bir sosyoloji doçentidir. Mehmet Ali Aybar, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi doçenti iken Üniversiteden uzaklaştırılmıştır. Sadun Aren iktisat profesörüdür. Batılı terimleri kullanırsak, Boran küçük burjuva kökenlidir; Aybar ise tam bir aristokrat-bürokrat kökenli. Bir Osmanlı Paşa'sının oğlu olan Aybar; Nazım Hikmet'ten Prof. Sabri Ülgener'e, Oktay Rıfat'tan General Ali Fuat Cebesoy'a kadar Türkiye'nin üst düzey alanlarında yer alan ve yönetimden bilim ve edebiyata kadar çeşitli alanlarda söz sahibi olan bir aileye mensuptur.
- 4 Mehmet Ali Aybar, Türkiye'de İşçi Partisi Tarihi, Cilt I, BDS Yayınları, İstanbul, 1988, s. 111-114.
- 5 TİP'in kurucuları: Avni Erakalın-TİP Genel Başkanı ve Sendikalar Birliği Genel Başkanı, Kemal Türkler-TİP Genel Başkan Yardımcısı ve Maden-İş Genel Başkanı, Şaban Yıldız-Tekstil işçisi ve eski sendikacı; diğer kurucular ise, basın işçisi İbrahim Güzelce, OLEYİS Sendikası yöneticilerinden Kemal Nebioğlu, basın işçisi Salih Özkarabay, Lastik-İş Sendikası Genel Başkanı Rıza Kuas, Hüseyin Uslubaş, Saffet Göksüzoğlu, İbrahim Denizcier, Adnan Arkin ve Ahmet Muşlu'dur (bakınız; Aybar, a.g.e., s. 176.).
- 6 "Eski Tüfek Sosyalistler", yani TKP'li oldukları bilinen ve TİP'e üye olmak isteyenlerin üyelik istekleri, Partiyi zan altında bırakır korkusu ile kabul edilmez. Mihri Belli'nin etkisi ise, Partiye sızdırdığı adamları aracılığı ile. Oysa Boran da TKP'li olmak suçundan 1951 tevkifatında tutuklanmış ve yargılanmıştır. Boran'ın TKP'li olduğu kanıtlanamadığından beraat etmiştir. Daha sonraki yayınlarda ise, Boran'ın gerçekten

- TKP'li olduğu ve 1951 tevkifatında sorgulanan sanıkların Boran'ı ele vermedikleri için beraat ettiği yönünde iddialar vardır.
- 7 Aybar, a.g.e., s. 170.
- 8 Atilla Akar, Bir Kuşağın Son Temsilcileri: "Eski Tüfek" Sosyalistler, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989, s. 138.
- 9 Aybar, a.g.e., s. 175-177.
- 10 Aybar, a.g.e., s. 197.
- 11 Aybar, a.g.e., s. 192-194.
- 12 Aybar, a.g.e., s. 192-195.
- 13 Aybar, a.g.e., s. 203-204. Ve TİP'e yöneltilen saldırıların artması üzerine ilk Genel Başkan Avni Erakalın Aralık 1962 tarihinde TİP üyeliğinden ayrılır.
- 14 Uğur Mumcu, Bir Uzun Yürüyüş, s. 54.
- 15 Aybar, a.g.e., s. 204.
- 16 53. maddenin işçi ve sendikacılara verdiği ağırlığa ilk tepkiler Fethi Naci, Doğan Özgüden, Prof. İsmet Sungurbey, Edip Cansever, Demir Özlü, Muzaffer Buyrukçu gibi aydınlardan gelir.
- 17 Aybar, a.g.e., s. 217.
- 18 Aybar, a.g.e., Cilt III, s. 50.
- 19 Gevgilili, a.g.e., s. 317.
- 20 Aybar, a.g.e., s. 66.
- 21 Aybar, a.g.e., s. 13.
- 22 Mumcu, a.g.e., s. 59.
- 23 Aybar, a.g.e., s. 124-125.
- 24 TİP'in genel başkanları: Avni Erakalın (13 Şubat 1961-2 Şubat 1962), Mehmet Ali Aybar (1962-1969), Mehmet Ali Arslan (1969'da 40 gün), Şaban Yıldız (yaklaşık bir yıl) ve 29 Ekim 1970'de toplanan TİP 4. Büyük Kongresi'nde Behice Boran, TİP Genel Başkanı seçilir.
- 25 Gevgilili, a.g.e., s. 477.
- 26 a.g.e., s. 523.
- 27 a.g.e., s. 530.
- 28 Şunun da bilinmesi gerekir ki, Osmanlı toplum yapısını feodal olarak açıklamaya çalışanlar sadece MDD'ciler ve Ortodoks Marksist-TİP'liler değildir. Bu teorinin asıl savunucuları Batılı yazarlardır. Türkiye'de de bu teoriyi, söz konusu iki grubun dışında, benimseyenler de bulunmaktadır.
- 29 Behice Boran, Türkiye ve Sosyalizm Sorunları(2. baskı), Tekin Yayınları, İstanbul, 1970, s. 11.
- 30 a.g.e., s. 15.
- 31 a.g.e., s. 16.

- 32 a.g.e., s. 17-19.
- 33 a.g.e., s. 20.
- 34 Behice Boran, "Yakın Tarihimizde Yönetici-Aydın Kadro ve Kalkınma Sorunumuz", Sosyal Adalet Dergisi, Sayı: 8, 1964, s. 6-8.
- 35 Oya Sencer(Baydar), Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi, Habora Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 22-36.
- 36 Bahattin Akşit, Türkiye'de "Azgelişmiş Kapitalizm" ve Köylere Girişi, ODTÜ Öğrenci Birliği Yayınları, Ankara, 1967, s. 20-22.
- 37 a.g.e., s. 40.
- 38 a.g.e., s. 41-55.
- 39 Sencer(Baydar), a.g.e., s. 253.
- 40 Boran, a.g.e., s. 256-257.
- 41 a.g.e., s. 141.
- 42 Yetkin, a.g.e., s. 187.
- 43 Behice Boran, "Türkiye'de Burjuvazi Yok Mu?", Yön Dergisi, Sayı: 39, 1962, s. 8-9.
- 44 Sadun Aren, "Sosyalizm Tartışmaları", Yön Dergisi, Sayı: 40, 1962, s. 5.
- 45 Oya Sencer(Baydar), Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu ve Yapısı, İstanbul, 1969.
- 46 Yetkin, a.g.e., s. 62.
- 47 Mumcu, a.g.e., s. 82.
- 48 Boran, a.g.e., s. 160.
- 49 a.g.e., s. 160-161.
- 50 a.g.e., s. 45.
- 51 Akşit, a.g.e., s. 82.
- 52 a.g.e., s. 92-152.
- 53 Bozbeyli, a.g.e., s. 242.
- 54 Sadun Aren, "Dernek ve Sosyalizmin Meseleleri", Yön Dergisi, Sayı: 60, 1963, s. 8.
- 55 Ballı, a.g.e., s. 187.
- 56 Boran, a.g.e., s. 42.
- 57 a.g.e., s. 43.
- 58 a.g.e., s. 51.
- 59 a.g.e., s. 64.
- 60 Tarık Ziya Ekinci, "Azgelişmiş Ülkelerde Kalkınma Yolu", Sosyal Adalet Dergisi, Sayı: 14'ten aktaran Yetkin, a.g.e., s. 104.
- 61 Sadun Aren, "Halkçılık İlkesi ve Sosyalizm", Yön Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, 1962, s. 5.

- 62 Yetkin, a.g.e., s. 103.
- 63 Muzaffer Sencer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971, s. 333-334.
- 64 a.g.e., s. 394.
- 65 Ferruh Bozbeyli, Parti Programları, Ak Yayınları, İstanbul, 1970, s. 242.
- 66 a.g.e., s. 276.
- 67 a.g.e., s. 283-316
- 68 a.g.e., s. 252-276.
- 69 a.g.e., s. 70.
- 70 a.g.e., s. 64.
- 71 Sadun Aren, "Devrimcilik Nedir?", Yön Dergisi, Sayı: 48, 1962, s. 6.
- 72 Mehmet Ali Aybar, Neden Sosyalizm, BDS Yayınları, İstanbul, 1989, s. 23.
- 73 Aren, "Dernek ve Sosyalizm Meselesi", s. 8.
- 74 Aybar, a.g.e., s. 155.
- 75 Yetkin, a.g.e., s. 28.
- 76 Sedat Özkol, Geri Bırakılmış Türkiye, Ant Yayınları, İstanbul, 1969, s. 127.
- 77 Boran, a.g.e., s. 124.
- 78 Fethi Naci, Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm, İstanbul, 1966, s. 77.
- 79 Boran, Türkiye'ye özgü sosyalizmin teorisini yapanlardan ve Batı ile farklılıklara dikkat çekenlerdendir. Fakat, daha sonraki tarihlerde Uğur Mumcu ile yaptığı ve Mumcu'nun Bir Uzun Yürüyüş adını verdiği kitapta, Türkiye'ye özgü sosyalizm anlayışını yanlış bulduğunu belirtmektedir.
- 80 Aybar, TİP Tarihi, s. 43-45 ve 66-67.
- 81 a.g.e., s. 67-68.
- 82 a.g.e., s. 70.
- 83 Rafet Ballı, Sosyalist Sol Konuşuyor, Cem Yayınları, İstanbul, 1989, s. 163.
- 84 Mumcu, a.g.e., s. 83.
- 85 Boran, a.g.e., s. 83.
- 86 Aybar, a.g.e., Cilt: III, s. 129-131.
- 87 14 Şubat 1967 tarihinde Ant Dergisi'nin M.A. Aybar'la yaptığı bir söyleşiden aktaran Yetkin, a.g.e., s. 35.
- 88 Boran, a.g.e., s. 244.
- 89 a.g.e., s. 246.
- 90 a.g.e., s. 250,
- 91 Behice Boran, "Kalkınma ve Gericilik Üstüne", Sosyal Adalet Dergisi, Sayı: 7, 1964, s. 5.

- 92 Sadun Aren, "Kalkınma, Demokrasi ve Metod", Yön Dergisi, Sayı: 2, 1961, s. 16-17.
- 93 Sadun Aren, "Devletçilik ve Ötesi", Yön Dergisi, Sayı: 6, 1962, s. 15.
- 94 Sadun Aren, "Plan Meselesi", Yön Dergisi, Sayı: 19, 1962, s. 7.
- 95 Fethi Naci, a.g.e., s. 74-75.
- 96 Sertel, a.g.e., (ant), s. 297.
- 97 a.g.e., (ant), s. 312.
- 98 Boran, a.g.e., s. 252.
- 99 Sadun Aren, "Demokrasi ve Sosyalizm", Yön Dergisi, Sayı: 34, 1962, s. 3.
- 100 Sertel, a.g.e., (ant), s. 295.
- 101 Haluk Yurtsever, a.g.e., s. 170.

Bölüm IV

Milli Demokratik Devrimciler

1. MDD'cilerin Ortaya Çıkışı ve Bölünüşü

1960-1971 dönemindeki sosyalist gruplar içerisinde, farklı bir sosyalizm anlayışı ile gündeme gelen ve gerek örgütleniş biçimi ve gerekse etrafında topladığı genç kitleleri aktif bir şekilde harekete geçiren gruplardan biri de, Milli Demokratik Devrim anlayışını benimseyen harekettir.¹

Türkiye'nin bugünkü toplumsal yapısının yarı feodal, yarı dışa bağımlı burjuvazi özellikler gösterdiğini vurgulayan Milli Demokratik Devrimciler, sosyalist bir devrimden önce milli-demokratik devrim yanlısıdır. Bunu gerçekleştirmek için de Yön-Devrim grubunda olduğu gibi, zinde güçlere dayanmak eğilimindedirler. Bir başka özellikleri de, devrimi kırlardan başlatarak şehirlere doğru geliştirmeyi amaçlamalarıdır.

Osmanlı'nın feodal üretim tarzına sahip olduğu görüşünde TİP'le birleşen MDD'ciler, sosyalizmi gerçekleştirme konusunda TİP'ten ayrılmaktadırlar. TİP, normal demokratik yollarla ve işçi sınıfının önderliğinde sosyalizme ulaşmayı hedeflerken, MDD'ciler, milli sınıflara dayanarak ve zinde güçlerin yardımı ile önce demokratik devrimlere ve daha sonra da sosyalizme geçmeyi hedeflemektedirler.

Başlangıçta, Milli Demokratik Devrimci mücadele TİP içerisinde başlatılmış ve “oportünist parti yönetimi”ne karşı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Parti içerisinde başarı sağlayamayan bu grup daha sonra TİP’ten koparak “aktif eylemler” yapacak şekilde örgütler oluşturmuştur.

TİP’in 20-24 Kasım 1966 tarihleri arasında toplanan Malatya Kongresi’nde, parti içi muhalefeti oluşturan ve o tarihte birden bire ağırlık kazanan MDD’ciler “geniş cephe stratejisi” görüşünü ortaya atarlar. Kongre’de MDD’cilerin sözcüsü Vahap Erdoğan’dur. Söz konusu muhalif grubun tezi sanayileşmemiş ülkelerde devrime işçi sınıfının değil, orta tabaka sınıfların öncülük ettiğidir. Mihri Belli aynı tezi, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerine verdiği bir konferansta daha da açar. Belli, “eğer bizler geniş cephe stratejisine yönelmezsek, Türkiye’de sosyalizm kurulamaz. Bütün eylemlerimiz bir çeşit sol gevezelik olmaktan ileri gidemez. Ülkemiz tam bağımsız olmadıkça sosyalizm kurulamaz” demekte ve TİP’in tezlerini sol gevezelik olarak nitilemektedir.²

1966 yılında MDD’cilerin TİP yönetimine karşı başlattıkları siyasi mücadele, TİP içinde 1968-1969’a kadar sürmüş ve TİP yönetimi ele geçirilemediğinden, MDD’ciler, TİP’ten tamamen koparak 1969’da, yasal olmayan TİİKP’ni kurmuşlardır. Aslında MDD’cilerin TİP’ten tasfiyesi 1966 yılındaki Malatya Kongresi’nde gerçekleştirilmiştir. Daha sonra MDD’ciler TİİKP’ni kurmakla kendi aralarında bir bütünlük oluşturamamış ve çeşitli gruplara ayrılmışlardır.

Ülkemizde “Maocu” olarak tanınan Milli Demokratik Devrimci hareket, 1969 yılından itibaren kendi içerisinde de bölünmeye başlamış ve bu bölünmeden çeşitli partiler ve örgütler doğmuştur. Milli Demokratik Devrim hareketinin önderi Mihri Belli’den ayrılarak aynı görüşlerin farklı bir varyansını oluşturan ilk hizipleşmenin lideri Doğu Perinçek’tir.³ Diğer yandan, Milli Demokratik Devrimciler içerisinde, Pekinci eğilim denilen

bir grup daha doğmuştur⁴ ve bu ayrışma-hizipleşmeler günümüze kadar devam etmiştir.⁵

1969'da, MDD'ci ekolün Mihri Belli grubundan ayrılan Doğu Perinçek ve arkadaşları, Proleter Devrimci Aydınlik Dergisi'ni çıkarmaya başlamışlardır. Böylece, Belli'nin daha önce çıkardığı ve devam eden Aydınlik Sosyalist Dergi'si ile birlikte aynı adlı iki dergi yayın hayatına devam etmiştir. MDD'cilerin diğer önemli yayın organları Türk Solu Dergisi'dir. Bunlardan başka, MDD'ciler görüşlerini, İşçi-Köylü ve Devrimci T.İ.P. Haberleri adlı yayın organlarında dile getirmişlerdir.⁶

2. MDD'cilerin Türk Toplum Tarihini Yorumlayış Biçimleri ve Feodalizm

Milli Demokratik Devrimciler, Osmanlı toplum yapısını ve üretim ilişkilerini nasıl görüyorlardı? Cumhuriyetle birlikte bu üretim ilişkilerinde ne yönde ve ne ölçüde değişme olmuştur? MDD'ciler, Osmanlı Devleti'ni feodal, Türkiye Cumhuriyeti'ni de yarı feodal ve emperyalizme bağımlı, çarpık bir kapitalist düzen olarak tanımlamaktadırlar.⁷

Grubun önde gelen temsilcilerinden Doğu Perinçek'e göre, Osmanlı Devleti'nin kurulması göçebe demokrasinin yıkılması ve yerini feodal bir devletin alması olayıdır. Osmanlı Devleti, toprak üzerinde özel mülkiyetin gelişmesi, toplumun feodalleşmesi, sınıfların belirginleşmesi ve sınıf çelişmelerinin keskinleşmesi yönündeki bir gelişme üzerine doğmuş, büyümüş ve güçlenmiştir.⁸ Yazara göre, feodalleşme ilerledikçe Devlet güçlenmiş, Devlet güçlendikçe feodalleşme süreci hızlanmıştır. Feodal sınıfın baskı gücünü yeniçeri ve sipahi teşkilatı oluşturmuştur. Ordunun görevi, köylünün feodal sömürü altında ezilmesine bekçilik yapmak ve dışta Osmanlı feodal merkezi otoritesinin egemenliğini genişletmektir. Osmanlı ordusunun kuruluş amacı, toplumun sınıflaşmasını ve feodalleşmesini hızlandır-

mak, feodalizmin emrinde köylüleri ve göçebeleri baskı altına almaktır.

Kısaca, Milli Demokratik Devrimciler de, Osmanlı üretim ilişkilerini feodalizmle açıklamaktadırlar. Klasik feodalizm tanımına uydurmakta güçlük çektikleri kısımlar için de feodalizm kavramına ek terimler eklemektedirler.

3. Milli Demokratik Devrim Tezi Nedir?

Milli Demokratik Devrim tezi, 1960-1970 döneminin ikinci yarısından itibaren kendisini fark ettirmeye başlamış ve 1971 sonrasında, bölük-pörçük, fakat çok daha yaygın bir devrimci-eylemci sol hareket olarak devam eden bir teori şeklinde karşımıza çıkmıştır.

Milli Demokratik Devrim teorisinin Marx, Engels, Lenin, Stalin ve Mao Zedung'un düşüncelerinden oluşan ve bilimsel sosyalizmin, emperyalizmin sömürü alanı ve yerli uşaklarına karşı yürütülen bir devrim teorisi olduğu vurgulanmıştır.⁹ Teori, Lenin'in "Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği" isimli kitabında geliştirdiği,¹⁰ Milli Demokratik Devrim tezi ne dayanmaktadır. Bu tez, komünist partilerin, toplumların kapitalist dönemden sosyalizme geçişinde uyguladıkları bir strateji, geçilmesi zorunlu bir aşamasıdır. Aclan Sayılğan'ın deyimi ile, MDD tezi, komünizmin klasik bir "cephe" stratejisinin "Geniş Cephe" olarak adlandırdığı bir yöntemle az gelişmiş ülkelere sızma çabasıdır. Yani, sosyalist literatürde, kapitalizmle sosyalizm arasında zorunlu bir aşama olarak değerlendirilmektedir.¹¹

Milli Demokratik Devrimcilere göre, çağdaş sosyalizm, bir toplum biçimi olarak, kapitalizm-emperyalizm dünya düzenini izleyen, üretim araçlarının özel mülkiyeti ile üretimin kollektif niteliği arasındaki çelişkiye son veren üretim araçlarını da toplumun kollektif mülkiyeti durumuna getirerek insanın insan tarafından sömürülmesine meydan vermeyen, insanın maddi ve

manevi bakımdan açılıp gelişmesi koşullarını yaratan gelişmiş toplum biçimidir. Sosyalizmin birinci aşamasında “herkesten yeteneğine göre, herkese üretimine göre” ilkesini gerçekleştirir. İkinci aşamasında da kent ile köy arasındaki çelişkiye, kol emeği ile kafa emeği arasındaki çelişkiye son verir ve sınıfların, dolayısıyla da devletin ortadan kalkacağı koşulları hazırlar ve “herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyaçlarına göre” ilkesini gerçekleştirir. Sosyalizm emekçilerden yana, sömürücü sınıflara karşı bir toplum düzenidir. Sosyalizm doktrin olarak, başta işçi sınıfına dayanır. Fakat bu işçi sınıfı her zaman ve her yerde olacaktır anlamına gelmez.¹²

4. Türkiye Neden Milli Demokratik Devrime İhtiyaç Duymaktadır

MDD’cilere göre, Türkiye, bugün tam anlamı ile bağımsız değildir; feodal unsurları tamamen tasfiye edememiştir. Milli bağımsızlığın gerçekleştirilmesi ve feodalizmin ortadan kaldırılması, demokratik devrimin iki ana görevidir. Demokratik devrim emperyalizm-komprador-ağa üçlü ittifakına karşıdır. Kompradorla feodal ağa dışında Türk ulusunun tümü, emekçi Türk halkını oluşturmaktadır. Türk proleteryası ise toplum biçimine, sosyalizme bağlıdır. Sosyalizm herkesten önce onun öz toplumsal düzenidir. Bu bakımdan gerek demokratik devrim aşamasında gerekse onu izleyecek olan sosyalist devrimde proleteryanın en devrimci sınıf olarak devrimci çizgiyi sonuna kadar izlemesi ve tarihsel gelişmeye damgasını vurması mukadderdir. Diğer devrimci sınıf da köy ve şehir küçük burjuvazisidir. Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan asker-sivil aydın zümre ordu ve devlet mekanizmasında kilit noktaları elinde tutmuş; Türkiye’nin yönetiminde Tanzimattan beri önemli rol oynamıştır. O nedenle de bu aydın zümreler ihmal edilmemelidir. Türk ordusu, Güney Amerika orduları durumuna hiç bir zaman düşmemiştir. Hangi yönden bakarsak bakalım asker-sivil aydın zümre

ile komprador-ağa arasında derin bir sınıf çelişkisinin olduğu ortadadır.¹³

Kısaca, Millî Demokratik Devrim aşamasında, şehir ve köylü proletaryası, şehirlerin ve köylerin yarı-proleter unsurları, şehir ve köy küçük burjuvazisi, asker-sivil aydın zümre devrimin temel kuvvetlerini; burjuvazinin millî özellikler gösteren kanadı da devrimin yedek kuvvetlerini oluşturmaktadır.

MDD'ciler göre, çağımızda, sosyalist ve millî demokratik olmak üzere iki tür devrim vardır. Sosyalist devrim, kapitalist düzeni değiştirerek insanın insanı sömürmesine, üretim araçlarının da özel mülkiyet ile üretimin kollektif mülkiyeti arasındaki çelişkiye son vermeyi amaçlar. Sosyalist devrim ezilen kitlelerin devrimidir. Bu nedenle de, yalnızca bu kitlelerin katılmasıyla gerçekleştirilebilir. Millî Demokratik Devrimcilerin görevi ise, ulusal bağımsızlığın gerçekleştirilmesi, işbirlikçi sermayenin ekonomik etkisinin kaldırılmasını, feodal sömürüyü kaldırmak için feodal üretim ilişkilerine son verilmesini sağlamaktır. Ayrıca, Türkiye'de sosyalizmin her tür kapitalizm öncesi sömürü biçimini ortadan kaldırmayı, vatandaşların tümüne eşit hak ve özgürlük sağlamayı amaçlar.¹⁴

MDD'ciler, Türkiye'nin henüz sosyalist devrim aşamasına ulaşmadığı kanısındadırlar. Zira, Türkiye daha ulusal bağımsızlığına kavuşmamıştır. Sosyalizme geçme aşamasında bulunan bir toplumun ise bu aşamaya varmadan önce, gerçekten tam bağımsız ve gerçekten demokratik olması gerekmektedir.

Yıldız Sertel'e göre, MDD'ciler iki nedenden dolayı sosyalist devrime karşıdırlar:

1. Türkiye, feodal üretim ilişkilerinin hala önemli bir rol oynadığı geri kalmış bir ülkedir. Feodalizm emperyalizmi kurma aracıdır ve bu nedenle de, devrimin başlıca görevi, feodalizme ve emperyalizme karşı savaşımdır.

2. Türkiye'de "burjuva demokratik" devrimleri tamamlanmamıştır.¹⁵

Milli Demokratik Devrimcilere göre, Batı'da burjuvazi devrimci sınıf iken, feodalizme karşı mücadele ederek devrimi gerçekleştirmiştir. Oysa burjuva devriminden geçmemiş ülkelerin tümü, emperyalizmin sömürüsü altında olduğundan, feodalizme karşı savaş, emperyalizme karşı savaşla bağlantılıdır. O nedenle de, devrim yalnızca bir sınıf devrimi değil, ulusal-millî demokratik devrimdir. Bu aşamada devrim, emperyalizme doğrudan doğruya bağlı olan kapitalistlere ve onların müttefiki, feodal ağalara karşı yapılacaktır.¹⁶

Milli Demokratik Devrimcilere göre, köylüyü sömüren belli başlı üç grup vardır: Yarı-feodal toprak ağaları, büyük kapitalist çiftçiler ve köy burjuvazisi.¹⁷ MDD'ciler, devrimin itici gücü olarak proletaryayı görmekle beraber, millî demokratik devrim aşamasında, emperyalizmle işbirliği yapan grupların dışında, toplumun bütün sınıflarının anti-emperyalist savaşa katılacağını düşünmektedirler. Bunlar; proleterya ile birlikte köylü sınıfı, köy ve kent küçük burjuvazisi, asker ve sivil kadrolarla aydınlardır. Bu sınıfların yanında millî burjuvazinin de ihmal edilmemesi gerekmektedir. Köylü kitleleri ise devrim için önemli bir potansiyel güçtür.¹⁸

Mihri Belli'nin sosyalizm anlayışı şöyledir: "Sosyalizm bir dogma değil, bir hareket klavuzudur. Yani sosyalizmde dogmalar, hazır reçeteler aramak yanlış, boşuna gayrettir. Sosyalizm metodunu benimsemek, bu metodu doğru uygulayarak, her soyut durumda doğru yorumu, doğru uygulamayı kafamızı yorarak kendimiz bulmak zorundayız. Bu temel teoriye katkıda bulunmak olmasa bile, hiç değilse teorisinin uygulanmasında orijinal olma görevini bize yükler."¹⁹

Milli Demokratik Devrimcilere göre, Türkiye'deki "millici" güçlerin doğal "müttefikleri" vardır. Bunlar, (a) ulusal kurtuluş savaşları, (b) sosyalist devletler ve (c) emperyalist ülkelerin proletarya sınıfı.

Küçük burjuvazi sınıfı konusunda MDD'cilerin görüşü şöyledir: "Küçük burjuvazinin, bir sınıf olarak, en belirgin özelliği, proleterya ile burjuvazi arasında yer alması ve her iki tarafın baskısı altında olmasıdır."²⁰ Buna rağmen, "yarı-bağımlı bir ülkede, küçük-burjuvazinin milli niteliği, devrimci imkanlardan biridir. Ama, küçük burjuvazinin bir kesimi, yabancı sermaye ile temasa gelmiştir ve milli niteliği zedelenmiştir."²¹

MDD'cilere göre, Türkiye'de ulusal burjuvazi mutlaka vardır ve bu sınıf devrime katkıda bulunacak sınıflardan biridir. Mihri Belli bu konuda şunları söylemektedir: "Milli burjuvazinin devrimci potansiyeli hakkında hayallere kapılmadan söyleyebiliriz ki, bu sınıf Türk ulusal topluluğu içinde sayılmalıdır ve Türk ulusal ekonomisinde bir süre yeri olacaktır(...) Burjuvazinin milli nitelik taşıyan kolunun nisbi gücü ne kadar önemsiz olursa olsun, biz sosyalizmin bilimini klavuz edinen devrimciler olarak milli burjuvaziye, milli demokratik devrimi gerçekleştirmek amacıyla devrimci güçbirliği saflarına, millî cepheye davet etmek zorundayız. Bu sınıfın işbirlikçi sermayenin baskısı altında olduğunu, ondan bağımsız hareket etmesinin imkansız değilse bile, çok güç olduğunu ve milli burjuvazinin ancak bir emekçi halk şahlanması karşısında milli niteliğini hatırlayarak demokratik devrim saflarına bir süre için katılmasının söz konusu olabileceğini bile bile bunu yapmak zorundayız."²²

Sınıflararası mücadele konusunda Dr. Çetin Yetkin'in sorularına cevap veren Doğu Perinçek de, bu konuda şunları söylemektedir: "Bir kere, emperyalizmin işbirlikçilerine karşı bütün Türkiye halkı dediğimiz milli sınıflardır. Tabii bunların menfaatleri arasında çelişki var. Yalnız bunların menfaatleri arasındaki çelişkiler antagonist olmayan çelişkiler. Yani emperyalizme karşı birleşen ve düşmanca olmayan, çözümü de düşmanca olmayacak olan çelişkilerdir. Ama biz proletaryanın menfaatlerini sonuna kadar bütün sınıflara karşı yürüteceğiz. Fakat bu mücadelede metod değişiktir. Halk içindeki çelişkilerle, emperya-

lizmle halk arasındaki çelişkiler farklıdır. Halk içindeki çelişkiler düşmanca metodlarla çözülemez. İkna yoluyla, eleştiri metoduyla ve gene proletaryanın iktisadi mücadelesiyle çözülür. Biz mesela proletaryanın bugünkü dönemde milli burjuvaziye karşı iktisadi-ekonomik hakkı için mücadelesini bütün gücümüzle geliştiririz. Ama, biz bugün milli burjuvaziyi tamamen ortadan kaldıracak şiarı atmamız.”²³

Yetkin'in değerlendirmesi ile MDD'cilere göre, emperyalizme karşı mücadele, asla işçi sınıfının tekelinde değildir. Öteki sınıflar da bu mücadeleye katılacaklardır. Emperyalizm, işbirlikçi burjuvazi ve feodalite ile çıkarları çelişen bütün sınıflar tek bir cephe oluşturacaklardır. Buna karşılık, sosyalist eylem içindeki “oportünistler” ile uzlaşma düşünülemez. Çünkü, böyle bir uzlaşma emperyalizmle uzlaşmaktır. Ama, sosyalist olmasa da, ulusal kurtuluş için çalışan bir kimsenin saflarımız içinde yeri vardır görüşü ağırlıktadır.²⁴

Bilindiği gibi, MDD'ciler sosyalizme giden yolda mücadelelerini demokratik yöntemlerle yapmaya hiç bir zaman yanaşmamışlar; asker-sivil zinde güçlerin tepeden inme metoduna güvenmişlerdir. Mücadeleyi demokratik yollardan ve seçim sandıklarından çıkacak oylarla yürütmeyi amaçlayan TİP'in bu anlayışını her zaman küçümsemiş ve eleştirmişlerdir. TİP'in 1969 seçimlerinden ağır bir yenilgi ile çıkması da MDD'cilerin cesaretini artırmıştır. Bir kısım genç insan da, TİP'den koparak MDD'cilerin saflarına katılmış; MDD içerisinde alt gruplara ayrılarak, şehir-kır gerillası metodları ile silahlı mücadeleye girişmişlerdir. Şiddet ve korkutma yöntemleri, milli demokratik devrimde ön plana çıkmıştır.

MDD'cilerin seçimle işbaşına gelmeyi, daha doğrusu demokratik mücadeleyi küçümseyişini Belli'nin şu satırları açık açık ortaya koymaktadır: “Türkiye’de sosyalistlerin seçim kazanabileceğini düşünmek, gerçekten gülünç bir duruma düşmektir. Zira taban feodal üst-yapının gelişmesine elverişli. Tarikatçılık,

nurculuk, süleymancılık, tekkecilik(...) ve bunun sonucu Türkiye’de gerici parlamentarizm feodal üst-yapı kurumlarının desteğini sağlayamadan seçim kazanamaz.”²⁵

MDD’ciler, devrim konusunda öncülüğü işçi sınıfına tanıyan ve bunu parti programının 53. maddesine koyan TİP’i oportünizmle suçlamaktadırlar. Diğer yandan öncülüğün işçi sınıfında olması gerektiğini, fakat bugün Türkiye’de devrimi gerçekleştirecek sayıda işçi sınıfı olmadığından ona öncelik tanımının devrimden vazgeçmek olacağını vurgulamaktadırlar. Ancak, proletarya, gerek demokratik devrim aşamasında ve gerekse sosyalist devrim aşamasında en ilerici sınıftır.

5. Maoculuk

Bilindiği gibi Millî Demokratik Devrimciler, ülkemizde “Maocu” olarak da tanınmaktadırlar. Başka bir ifade ile, MDD’ciler, “ne Amerika, ne Rusya” diyerek, Sovyetleri, sosyal emperyalizmle suçlamışlar; diğer yandan Çin’e ve Çin Lideri Mao Zedung’un fikirlerine yakınlık göstermişlerdir.²⁶

Millî Demokratik Devrimciler daha 1965 yılında, Türk Solu Dergisi ile, Sovyet modern revizyonuna karşı açık bir tavır alınmasını istiyorlardı. Bunlara göre, 1965’ten beri parlamentocu niteliği açıkça ortaya çıkan Aybar-Aren-Boran oportünizmine karşı mücadeleye başlamak gerekiyordu. Amaç, sosyalist devrim değil, parlamentoculuğa karşı çıkan millî demokratik devrimdi.²⁷

Gerçekten de, gerek Mao Zedung’un Çin devrimi için geliştirdiği kuramların ve gerekse örgütlenme ve mücadele yöntemlerinin ülkemize uygulanışı MDD’cilerce gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu konuda araştırma yapanların ve MDD grubuna mensup olanların zaman zaman açık beyanları da bu iddiaları doğrulamaktadır. Örneğin, Türkiye’deki ilerici akımları inceleyen Yıldız Sertel, araştırmasında, Mao Zedung’un ulusal düşmana karşı ulusal cephe kuramının, feodalizme ve emperyalizme karşı savaşta işçi sınıfı ile köylülerin müttefik olabileceğini,

zira toplumdaki temel çelişkinin halk kitleleri ile emperyalistler ve emperyalizmin aracılığı yapan feodaller arasında olduğunu öne süren görüşlerinin MDD'cilerce Türkiye'ye aktarıldığını söylemektedir.²⁸ Diğer yandan, lise yıllarında aktif-siyasal mücadeleye atılan ve bu dönemde, MDD'ci görüşleri benimseyen Taner Akçam, Mao'ya özel bir hayranlık duyduğunu günümüzde şöyle açıklamaktadır: "Hiçbirinin bizim kelimize melhem olarak alınması taraftarı değilim. Sosyalizmin peygamberlere ve Kuran-ı Kerim'e ihtiyacı yoktur. Mao'ya ise özel bir sempati duyduğumu söylemek isterim. Çünkü o, (Çin'de yol açtığı yıkımları unutmadan) bana göre Avrupalı efendinin ve Marksizmin efendilerinin karşısında köylü ve ezilen bir ulusun onurunu çıkardı(...). Kastım, Mao'nun sosyalizm anlayışının Avrupalı ve Rusların anlayışından ciddi farklılıkları olduğudur."²⁹ Doğu Perinçek, "Mao, Marksizme önemli katkılarda bulunmuş uluslararası önemi olan büyük bir devrimcidir" demektedir.³⁰ Oral Çalışlar, "TİKP olarak Çin'in politikalarından etkilendik. Bu etkilennemiz çeşitli aşamalar geçirdi. 1960'lı yıllarda Kruşçev-Mao arasındaki tartışmada bize Çin'in tezleri sıcak geldi. Gerçekten de o yıllarda Kruşçev'in ABD'ye teslimiyet çizgisi izlemesi, kurtuluş savaşlarına soğuk davranması, Mao ve dünya devrimcileri tarafından haklı olarak eleştiriliyordu. Biz bu yönüyle Mao'dan olumlu yönde etkilendik, devrimci mesajlar aldık" demektedir.³¹

Sosyalist mücadelede, milli demokratik devrim tezini savunan Mao'cu akıma göre, Sovyetler Birliği, sosyal emperyalist bir ülkedir. Bu grubun önde gelen sözcülerinden ve TYKP Genel Başkanı Doğu Perinçek, 1989 yılında yaptığı bir özeleştirisinde MDD ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Türkiye'nin milli demokratik devrim aşamasında bulunduğunu saptayan görüş, yalnız Türkiye gerçekleriyle değil, dünya sosyalizminin deneyimleriyle de doğrulandı. Parlamentarizme hapsolmak yerine kitle insiyatifi temel almak, bireysel terörü esas alan 'öncü sa-

vaş' teorisi ve pratikleri yerine kitleleri seferber etmeye yönelen devrimcilik geleceğe ışık tutuyor" derken, bir anlamda TİP'i ve TİP'in sosyalist devrim teorisini de suçlamış olmaktadır.³²

6. Proleter Devrimciler

1970 yılının başlarında MDD'ciler kendi aralarında ciddi bir şekilde iki gruba ayrıldılar. Doğu Perinçek'in deyimi ile, kitle çizgisini savunan proleter devrimcilere karşı Mihri Belli gibi darbeciler ve gençlik içindeki maceracılar birleştiler. Mao Zedung'un Marksizme yaptığı katkıları savunanlar, dolayısıyla Marksizmi savunanlar Proleter Devrimci aydınlık safında toplandılar. Başını Mihri Belli'nin çektiği ilkesiz Birlik Cephesi ise, ayrılıktan sonra çıkardıkları ilk aydınlık Sosyalist Dergi'de Proleter Devrimcileri 'Maoculuk' ve 'Pekincilik'le suçladılar.³³

1970'lerde artık MDD'ciler de iki farklı grup haline gelmişlerdir. Proleter devrimciler, proletarya partisi ve bu partinin önderleri olmadan devrimin gerçekleşmeyeceği görüşünü savunmaktadırlar. Proletarya partisi emperyalizm ve işbirlikçilerinin iktidarını yıkan devrimci mücadeleye önderlik eden partidir. Böyle bir parti Marksizm-Leninizm-Mao Zedung düşüncesinin sağlam temeli üzerine inşa edilir. Ancak böyle bir parti yığınlar içinde kök salar, eleştiri-özeleştiri ilkesini uygular, halkın devrimci cephesini gerçekleştirir ve halk ordusunu yönetir.³⁴

Proleter Devrimcilere göre, Marksizm-Leninizme karşı bütün milliyetçi, oportünist ve revizyonist akımların tutumu aynıdır. Mao Zedung düşüncesinin evrenselliğini inkar etmek, her türlü milliyetçi düşünceye sırt dayamaktır. Oysa, Marksizm-Leninizm-Mao Zedung düşüncesi bütün insanlığın ortak malıdır. Proletarya, tarihin en ilerici sınıfı olarak bütün insanlık düşüncesinin mirasçısıdır. Proletaryanın devrimci düşüncesi olan Diyalektik Materyalizm ve Tarihi Materyalizm, insanlığın hayatı kavramak ve açıklamakta ulaştığı en ileri düşünce düzeyidir. Bu bağlamda, Çin devriminin ve bütün dünya halklarının devrimci

tecrübelerini değerlendiren ve Büyük Proleter Kültür Devrimini Yöneten Mao Zedung da Marksizm-Leninizmi daha ileri bir aşamaya yükseltmiştir.³⁵

Proleter devrimcilerin fikirleri şu noktalarda toplanmaktadır:

– Milli demokratik devrimde mücadele, proleteryanın ideolojik ve örgütsel önderliğinde yürütülür.

– Milli demokratik devrim mücadelesi süreç içinde, bağımsız sınıf örgütleriyle mücadeleye katılan köy ve şehir proleteryası, milli sınıflar arasındaki kuvvet ilişkilerini değiştireceği gibi, bağımsızlık ve demokrasi zaferinin kazanılmasında da en önemli rolü oynayacaktır.

– Hedefe varmak için, ileri örgütlenme biçimi, proleteryanın siyasi örgütüdür. Türkiye'de bugün önümüzdeki mesele, proleteryanı gerçek siyasi örgütüne kavuşturmadır.

– İşçi sınıfının ve onun öncü partisinin yönetiminde olmayan milli ve demokratik doğrultudaki hareketler, devrim niteliği kazanamaz. İşçi sınıfının ve onun öncü partisinin öncülüğü olmaksızın milli demokratik mücadelenin kalıcı zaferlere ulaşması mümkün değildir.³⁶

7- Milli Demokratik Devrimci Görüşlerin

Değerlendirilmesi

MDD'ciler arasındaki nüanslara dayalı ayrımlara girmeden grubun görüşlerini bir bütün olarak ele alıp kısaca özetleyelim:

- Osmanlı Devleti Batı'da görülen feodal üretim tarzına benzer bir feodalizm yaşamıştır.

- Osmanlı Devleti'nde ATÜT benzeri bir üretim tarzı yoktur.

- Osmanlı Devleti'ndeki üretim ilişkileri, feodal üretim tarzına ve bu üretim tarzının varyansları olan askeri-merkezi-feodal yapıya dayanmaktadır.

- Osmanlı'da, özel ve devlet mülkiyeti bir arada yaşamıştır.

- Osmanlı feodal yapısında burjuva demokratik devrimlerine geçiş olan Cumhuriyet döneminde, İmparatorluğun, burjuva de-

mokratik devrimlerin alt yapısını oluşturan ekonomik aşamaya ulaşamamasından dolayı son yüzyılda çözülmüş olan “askeri feodal” yapı yerini kapitalizme değil, iktisadi feodaliteye bırakmıştır. Bir başka anlatımla askeri-merkezi-feodal devlet, yerini, burjuva demokratik devrimlerine tekabül eden Cumhuriyet’e bırakmış; fakat bu değişim, feodalitenin bağrında biriken servetin üretken sermayeye dönüşmesinden veya burjuvazinin güçlenmesi gibi altyapı devrimlerinden kaynaklanmamıştır.

- Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, “Kemalizmin egemenlik dönemi, burjuvazinin ve işçi sınıfının henüz yeterince güçlenmemiş olduğu, asker-sivil, küçük-burjuva demokratlarının iktidarı dönemidir.

- 27 Mayıs’da ise Kemalist ulusalcı ve bağımsızlıkçı geleneğe bağlı olarak, demokrasi modern kurumları ile pekiştirilirken, işçi sınıfının iktisadi ve siyasal demokratik hakları belirli ölçülerde Anayasa’da yer almış ve işçi sınıfı uluslararası sermayeyle bağlaşıklık tekelci burjuva arasında savaşım aşamasına doğru evrimleşmiştir.

- Demek ki, Türkiye yarı feodal, yarı dışa bağımlı kapitalist bir ülkedir.

- Bu nedenle Cumhuriyet’in tamamlamadığı tam bağımsız burjuva demokratik devrimlerini tamamlamak ve ardından sosyalizme geçmek için mücadele etmek gerekmektedir.

- Türkiye geri kalmış ve bütün az gelişmiş ülkelerin ortak özelliklerine sahiptir. Bunun yanında çarpık bir kapitalizme sahip olan Türkiye, feodalizmin etkilerini hala üzerinden atamamıştır; bazı bölgelerinde feodalizmin özelliklerini yaşamaya devam etmektedir.

- İşte tüm bu özelliklere sahip geri kalmış ve feodal unsurlardan arınamamış bir ülkenin yapacağı ilk eylem, emperyalizm ve feodaliteye karşı savaşmak sosyalizmden önce milli demokratik devrimleri gerçekleştirmektir.

- Sovyetler Birliği'ni sosyal emperyalist olarak tanımlayan ve ülkemizde Mao'cu olarak tanınan MDD'ciler, Cumhuriyet'in tamamlamadığı milli demokratik devrimleri, ikinci kurtuluş savaşıyla tamamlayacaklardır. Bu savaş içte emperyalizmle işbirliği yapan burjuvazi sınıfı ve feodal unsurlara, dışta, emperyalistlere karşı gerçekleştirilecektir. Yani savaş emperyalizme bağımlı işbirlikçi kapitalistlerle feodal ağalara karşı verilecektir.

- Zira, az gelişmiş ülkelerde köylüyü sömüren sınıf yarı feodal toprak ağaları, büyük kapitalist çiftçiler ve köy burjuvazisidir.

- Batı'da da burjuva devrimleri feodalizme karşı gerçekleştirilmiştir.

- MDD'cilerin gözünde işçi sınıfının genel, milli burjuvazinin de özel bir yeri vardır. Köylü sınıfı ise işçi sınıfını tamamlayan potansiyel devrimci güç olarak görülmektedir.

- Milli Demokratik Devrimleri gerçekleştirmek için anti-emperyalist savaşa katılacak sınıflar ise şunlardır: İşçiler, köylüler, köy ve kent küçük burjuvazisi, asker ve sivil kadrolar, aydınlar ve milli burjuvazidir.

- Bu savaşımın dış destekleyicileri ise; ulusal kurtuluş savaşları, sosyalist devletler ve emperyalist ülkelerin proletaryasıdır.

Kısaca, MDD'cilere göre, Türkiye, emperyalizme bağımlı, geri ve ilkel kapitalizmin egemen olduğu ve bağrında feodal, yarı-feodal kalıntıları barındıran bir ülkedir. Ülkenin her alanına işbirlikçi burjuvazi ile feodalitenin oluşturduğu gerici ittifakı egemendir. Tüm milli sınıflar, bu gerici ittifakın tahakkümü altındadır. Halkımızın kesin kurtuluşu ise işçi sınıfının devrimci iktidarı altında sosyalizmin kuruluşuyla sağlanacaktır. Sosyalizme giden yol ise işçi sınıfı ve onun partisi öncülüğünde yapılacak demokratik devrimden geçmektedir.³⁷

Dördüncü Bölümün Dipnotları

- 1 Milli Demokratik Devrim hareketi, 1970'li yıllarda yasal ve yasa dışı pek çok kola ayrılarak, sol içerisinde en güçlü eğilim olarak varlığını sürdürmüştür.
- 2 Gevgilili, a.g.e., s. 373.
- 3 Doğu Perinçek bu sırada Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde asistan ve Fikir Kulüpleri Federasyonu Genel Başkanı'dır(1968). Baba Sadık Perinçek de AP Genel İdare Kurulu üyesi ve milletvekilidir.
- 4 Pekinci Eğilimi temsil eden grup ise şu isimlerden oluşmaktadır: Şahin Alpay, Halil Berktaş, Nuri Çolakoğlu ve Ömer Madra.
- 5 Milli Demokratik Devrimciler başlangıçta iki büyük kola ve bu kollar da daha alt kollara ayrılmışlardır. Mihri Belli-Türk Solu ve Aydınlık Sosyalist Dergi-kolu zamanla çeşitli partilere ve örgütlere ayrılmıştır. Bunların birkaçı: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu-1969 (Deniz Gezmiş), Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi-1970 (Mahir Çayan), Türkiye Emekçi Partisi (Mihri Belli tarafından 12 Şubat 1975'te kuruldu.), Türkiye Komünist Emek Partisi(1975), Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği(1977), Halkın Yolu, Devrimci Yol, Kurtuluş, Acilciler, Işık, Devrimci Sol, Marksist Leninist Silahlı Propaganda Birliği, Halkın Devrimci Öncüleri, Türkiye Devrimci Komünist Partisi(1980), Devrimci Halkın Yolu ve 1980 sonrası devam eden yeni gruplar. Milli Demokratik Devrimciler'in Doğu Perinçek-Proleter Devrimci Aydınlık Grubu da Türkiye İşçi Köylü Partisi(Perinçek tarafından 1978'de kuruldu.) ile diğer yandan TKP-ML-TİKKO, Kurtuluş Yolu, Halkın Birliği, Devrimci Halkın Birliği şeklinde devam etmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız; Balı, a.g.e., s. 18-19.
- 6 Çalışmamızın tarihsel sınırı 12 Mart 1971 tarihinde sona erdiğinden, MDD'cilerin görüşlerinin de bu tarih esas alınarak inceleneceğini belirtmek isterim.
- 7 Ekol mensuplarının Osmanlı toplumunun üretim ilişkilerine yönelik çalışmaları, bu çalışma dönemi sonrasında yoğunlaşmıştır. Örneğin, Halil Berktaş'ın Kabileden Feodalizme adlı eseri 1983 yılında, Muzaffer İlhan Erdost'un Kapitalizm ve Tarım adlı eseri 1988 ve Osmanlı İmparator-

- luğunda Mülkiyet İlişkileri, Asya Bıçımı ve Feodalizm adlı eseri 1989 yılında yayınlanmıştır.
- 8 Doğu Perinçek, Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1986, s. 64-78.
- 9 Proleter Devrimci Aydınlik: Seçmeler I(1969-1970), Aydınlik Yayınları, İstanbul, 1979, s. 101.
- 10 Kitap 1967 yılında Türkçeye de çevrilmiştir.
- 11 Aclan Sayılğan, "Milli Demokratik Devrim Kavramı", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 96, s. 49-50. Aynı görüşleri doğrulayan bir yazı için bakınız; Proleter Devrimci Aydınlik: Seçmeler I, s. 82.
- 12 E. Tüfekçi(Mihri Belli), "Sosyalizmde Metod Meselesi", Yön Dergisi, Sayı: 152, 1966, s. 12.
- 13 E.Tüfekçi, "Demokratik Devrim: Kimle Beraber, Kime Karşı?", Yön Dergisi, Sayı: 175, 1966, s. 10-11.
- 14 Sertel, a.g.e., (cem), s. 71-72.
- 15 a.g.e., (cem), s. 72.
- 16 a.g.e., (cem), s. 73-75.
- 17 a.g.e., (cem) s: 80.
- 18 a.g.e., (cem), s. 87-89.
- 19 Yetkin, a.g.e., s. 44.
- 20 a.g.e., s. 64.
- 21 a.g.e., s. 63.
- 22 Tüfekçi, "Demokratik Devrim-Kimle Beraber, Kime Karşı?", s. 10-11.
- 23 a.g.e., s. 93-94.
- 24 a.g.e., s. 100.
- 25 a.g.e., s. 116.
- 26 Bu iddialar için bakınız; Kemal Burkay, Sosyal Emperyalizm Sorunu ve Türkiye'de Maoçu Akım (3. baskı), Özgürlük Yolu Yayınları, İstanbul, 1980.
- 27 Proleter Devrimci Aydınlik: Seçmeler I, s. 10-11.
- 28 Sertel, a.g.e., (cem), s. 73-74.
- 29 Ballı, a.g.e., s. 92.
- 30 a.g.e., s. 30.
- 31 a.g.e., s. 42.
- 32 Ballı, a.g.e., s. 22.
- 33 Proleter Devrimci Aydınlik, s. 15-16.
- 34 a.g.e., s. 371-374.
- 35 a.g.e., s. 377-379.
- 36 a.g.e., s. 367.
- 37 a.g.e., s. 371-374.

Asya Tipi Üretim Tarzı Yanlıları

1. ATÜT Tartışmalarının Ortaya Çıkışı

1960'lı yıllarda, Türk toplum yapısını tanımlama ve açıklama girişimlerinden biri de, Asya Tipi Üretim Tarzı teorisi ve bu teoriyi Türk toplum tarihine uygulayarak, Türk toplumunun geleceğini açıklama girişimleridir.

Marx'ın Batı toplumları için geliştirdiği klasik-toplumsal evrim teorileri ile Doğu toplumlarını açıklamakta güçlük çektiği, bu nedenle, çeşitli yazılarında, Doğu toplumlarının farklı bir üretim biçimine sahip olduğunu öne sürdüğü ve böylece ATÜT kavramını geliştirdiği biliniyor.

“Asya Tipi Üretim Tarzı”, “Asya Tipi Üretim Biçimi” ya da “Asya Üretim Tarzı” kavramları, Türk sosyalist hareketini ilk defa 1965 yılından itibaren etkilemeye başlamıştır. Kavramı, Türk okurlarına tanıtan ilk yazı, 1 Mart 1965 tarihinde Selahattin Hilav imzası ve “Asya Tipi Üretim Biçimi” başlığı ile Eylem Dergisi'nde çıkmıştır. Bundan sonra, bu yeni teori, makale ve kitaplara konu olarak, Türk düşün hayatında yerini almıştır.¹

Marx, Asya Tipi Üretim Biçimini, 1859'da yazdığı ve ancak 1939-41 yılında yayınlanan “Grundrisse der Kritik der Politischen Oekonomic” adlı eserinin “Formen” bölümünde, geniş şekilde ele almıştır.² Bu tarihten önce de, Marx, konuya değinmiş-

se de, bu değinme, Formen'deki gibi sistemli bir ele alış değil-
dir. Marx, 1853 yılında Engels'e yazdığı bir mektupta; Türkiye,
İran ve Hindistan gibi Batılı olmayan toplumların üretim tarzla-
rını, özel mülkiyetin yokluğu ile açıklamanın mümkün olacağı-
nı belirtmekte ve Engels de Marx'a yazdığı mektupla hem
Marx'ı desteklemekte ve hem de teoriyi ilerletir nitelikte yeni
görüşler ortaya atmaktadır.³ Marx, bu tarihten sonra ATÜT kav-
ramını çeşitli eserlerinde kullanarak geliştirmiş ve aynı konuyu
New York Daily Tribune'de bir dizi makale ile işlemiştir.

1930'ların sonlarında yeniden gündeme gelen ATÜT kavra-
mı, büyük yankı uyandırmaz. Ancak, 1950'lerin sonlarına doğ-
ru Wittfogel'in konuya ilişkin eserinin yayınlanması ve "İkinci
Dünya Savaşından sonra Asya ve Afrika devletlerinde ortaya çı-
kan bağımsızlık hareketleri; bu ülkelerin kapitalist olmayan bir
yolu deneyerek kalkınma çabalarına teorik bir temel hazırlamak
amacıyla ATÜT'ün yeniden gündeme getirildiği" iddia edil-
mektedir.⁴ Oysa asıl amaç, ileriye sürülen nedenlerin yanında
Batı'nın tek merkezli sömürü planlarını haklı göstermeye elve-
rişli bir teori olması bakımından yeniden piyasaya sürülmesidir.
"Sizi ancak biz idare edebiliriz, çünkü toplumsal aşamada çok
gerisiniz" anlayışının bir ürünüdür. Doğulu halkların kendi baş-
larına bir şeyler yapamayacaklarını; sosyalist de olsalar o sosya-
lizmin veya komünizmin önderliğini Avrupa'nın yapabileceğini
kanıtlamaya yönelik bir girişimdir. Diğer yandan önemli bir
başka neden de, Çin-Sovyet çekişmesinden kaynaklanmaktadır.
Bu çekişmenin kaynağı kendi iç üretim ilişkilerini kuramayan
Çin gibi kapalı toplumların sosyalizm konusunda Sovyetlere rak-
ip olamayacağı görüşüdür. Bu tartışmalar ortamında ülkemize
giren teori, oldukça geniş bir yankı yapmış; ülkemizin sosyalist
bir yöntemle sorunlarının üstesinden gelebileceğine inanan bir
grup bilim adamı tarafından benimsenmiştir. Kavramın daha
önce ele alınarak yıpranmamış olması; Osmanlı tarihini sosya-
lizme göre açıklamada sağladığı kolaylıklar ve klasik anlayışla-

rın dışında farklı açıklama biçimlerine izin vermesi nedeniyle, Asya Tipi Üretim Tarzı anlayışı, ciddi bir şekilde tutulmuş ve taraftar bulmuştur.

Bu anlayış, Marksist literatürden geniş ölçüde yararlanarak Osmanlı toplumunu feodal olarak değerlendiren araştırmacıların yanında; Marksist literatürden hareket etmekle birlikte diğer az gelişmiş ülkelerin toplumsal yapılarındaki farklılıkları ortaya koyarak sosyalizmle ATÜT arasında daha yakın ilişkiler kurmaya çalışanların ortak anlayışdır.

ATÜT teorisi, aynı zamanda kendi toplumsal gelişmelerini Batılı teorilerle açıklamakta güçlük çeken Batı dışı sosyal bilimcilere de kolaylık sağlayarak, sosyalizmi hedefleyen bir grup bilim-düşün adamına, sosyalizme geçme konusunda, yeni ve farklı stratejiler çizme olanağı sağlamıştır. Buna göre, Osmanlı toplum yapısı ile sosyalizm çatışmamaktadır. Osmanlı mülkiyet ilişkileri ve Osmanlı devlet yapısı, Asya Tipi Üretim Tarzına çok benzemektedir. Sosyalizmle ATÜT arasında da pek çok benzerlikler bulunmaktadır. O halde, Batı toplumsal evrim aşamalarını geçmeye gerek kalmadan, daha farklı ve daha kolay bir şekilde sosyalizme ulaşma şansı vardır. Türk toplumu da bu şansını, yani ATÜT özelliklerini kullanarak en kısa sürede sosyalizme ulaşabilecektir.

2. 1960'lı Yıllarda Osmanlı Üretim İlişkilerine Yaklaşım Biçimleri

Bilindiği gibi, 1960'lı yıllarda sosyal tarihe büyük bir önem verilmiş ve eski Türk toplumlarından Selçuklu ve Osmanlılara ve hatta Türkiye'nin mevcut toplumsal yapısına kadar tüm Türk toplum tiplerinin durumu, hangi aşamalardan geçtiği ve nereye varması gerektiği konusu, uzun süre tartışılmış ve bu tartışmalardan değişik ve birbirleriyle uyuşmayan farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşleri o dönem için dört grupta toplayabiliriz:

1. Osmanlı İmparatorluğu'nun, dolayısıyla toplumun kendine özgü bir yapısı olduğu ve bu nedenle Türk toplumunun klasik Batı gelişme çizgileriyle bir benzerlik göstermediğini ileri süren tarihçilerin görüşü,

2. Türk toplum yapısını feodalizmle açıklamaya çalışanların görüşü,

3. Türk toplum yapısını Orta Asya'dan klasik Osmanlı döneminin sonuna kadar ATÜT'le açıklamaya çalışanların görüşü,

4. Batı ile eş değer bir gelişme çizgisi izlerken Batı'nın keşifler ve Okyanus denizciliği sayesinde hızlı sermaye birikimi; sömürü düzeni ve bunun emperyalizme dönüşmesi ile birdenbire öne fırlayarak kapitalizme geçmesi karşısında, Osmanlı'nın aynı ilerlemeyi gösteremeyerek yerinde saydığı ve böylece bir zamanlar dünyanın en ileri toplumunun "pre-kapitalist" dönemde kaldığını öne süren görüş.

Osmanlı veya Türk toplum yapısını Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyet'i tarihlerinden daha uzun bir dönemini açıklamak isteyen bu teorilerin belli başlı ortak özelliklerini de beş grupta toplamak mümkündür:

1. Tarihçiler dışında kalan diğer üç grubun da, toplumsal yapı bakımından sosyalizmi hedeflemeleri,

2. Feodalizm teorisyenleri dışında diğer üç teori mensuplarının da 1960'larda Türk toplum yapısının Batı toplum yapılarından farklı özellikler taşıdığını belirtmeleri,

3. "Pre-Kapitalist" ve ATÜT teorilerini savunan görüşlerin sosyalizm için devlet güçlerini, bir başka deyişle, zinde güçleri kullanma isteğinin ön planda olması,

4. ATÜT ve Feodalizm teorilerinin temelinde Marksizmden kaynaklanması,

5. Pre-Kapitalistlerin, feodalizm ve ATÜT teorisyenleri gibi Marksizme ulaşma, toplumu Marksizm benzeri hedeflere yöneltme eğilimleri.

3. ATÜT'ün Özellikleri

Bu tanımlamalar ve sınıflamalardan sonra tekrar ATÜT kavramının genel özelliklerini izlemeye ve konunun Türk toplumuna uyarlanması çalışmalarına dönebiliriz.

Marx, “merkezi iktidarı” bir üst yapı kurumu olarak kabul etmekte ve Doğu ile Batı arasındaki farkı coğrafi şartlarda değil, Doğu’da “uygarlığın çok alçak bir düzeyde ve toprakların çok geniş tutulmasında” görmektedir. Bu bağlamda, O, Engels’in, toplumsal durgunluğu coğrafi koşullarla açıklayan görüşlerini tamamen benimsemez. Engels’in aksine Doğu’daki durgunluğu coğrafi şartlara bağlamak yerine, bunun tam tersini söylemenin daha büyük açıklama imkanı sağlayacağına inanmaktadır. Marx’a göre, genel bayındırlık işlerinin merkezi bir iktidar tarafından geliştirilmesini sadece coğrafi şartlarla açıklamak imkansızdır. “Yani, burada önemli olan uygarlığın düzeyinin çok alçak olması ve böyle bir düzeyin geniş topraklarla karşılaşmasıdır. Daha açıkça söylemek gerekirse, Marx’a göre, Doğu’da rastlanan toplumsal durgunluk toprak mülkiyetinin (yani aşiret mülkiyetinin) süregitmesinden ve toplumsal işbölümünün gerektiği gibi gelişmemiş olmasından doğmaktadır.”⁵

Asya Tipi Üretim Biçiminin özelliklerine gelince; ATÜT, ilkel üretim biçimlerinden çıkışı simgeleyen bir üst aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani, toplayıcılık, avcılık ve ilkel-gezici tarıma dayalı ilk üretim biçimlerinin bir üst aşaması olarak nitelendirilen Asya Tipi Üretim Biçimi, Marx’ın antik ve köleci aşama dediği ve toplumsal üretim aşamasının ikinci sırasında yer verdiği üretim ilişkilerinin altında yer almaktadır. Başka bir deyişle, insanın toplumsal hayata geçtiği en ilkel toplumsal aşama olan toplayıcılığın bir önünde, antik-köleci üretim biçimi olan ve yaklaşık M.Ö. 700-200 tarihlerine rastlayan Yunan uygarlığının çok gerisinde bulunmaktadır. Yine bir başka açıdan, Osmanlıyı ATÜT olarak kabul ettiğimizde, Antik-köleci üretim

biçimi, feodal üretim biçimi ve arkasından kapitalist ve sosyalist üretim biçimleri bizleri beklemektedir.

Marx, Batı dışı toplumların üretim biçimlerini şöyle sınıflandırmaktadır:⁶

1. Antik Üretim Tarzı: Güney Avrupa'nın ilkel topluluklarında görülür. Ticaretin gelişmesi ile kentler ortaya çıkmış, kentleşmenin sonucunda toplum dinamizm kazanmıştır. Bu üretim tarzı sonradan Avrupa kölelik sistemine dönüşmüştür.

2. Germanic Üretim Tarzı: Toplum hayatı kırsaldır. Her evlek bağımsız bir üretim birimi olarak yaşar. Evlekler arasındaki işbirliği ancak savaş gibi ortaklaşa faaliyetler zorunlu olduğu vakit ortaya çıkar. Bireyleşme bu üretim tarzında doğaldır. Bu toplumların derebeylik sistemine geçiş yolu açıktır.

3. Asya Tipi Üretim Tarzı: Bu toplumlar kapalı köy ekonomisi halinde yaşar. Köy birimi içinde tarım ve küçük sanayi işbölümü oldukça gelişmiştir. İşbölümü sonucunda yaratılan artı-değer bir "üstün otorite"(devlet) tarafından vergi ya da iç yağma yolu ile zaptedilir. Üstün otorite kamu hizmetlerini (özellikle toprağı sulama hizmetini) sağlamakla görevlidir. Bundan dolayı, toprağın mülkiyeti müşterek ya da Devlete aittir.⁷

Marx'ın ortaya koyduğu bu üretim biçimleri tipolojisi, Divitçioğlu'nun da vurguladığı gibi, toplumların gelişme kanunlarının "çokdoğru" üzerinde incelemesinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, "antik tipolojiden kölelik sistemine, germanic tipolojiden derebeylik sistemine geçiş yolları açık olduğundan gelişme tek doğrusundan uzaklaşmış da sayılmaz. Bunun tek istisnası ATÜT'ün uygulandığı toplumlarda kapitalizm karakteri görülmemekte, bu toplumların sanayi öncesi az gelişmişlik içerisinde bulunduk"ları vurgulanmaktadır.⁸

Divitçioğlu, ATÜT'le ilgili olarak şunları söylemektedir: Tabiatıyla, ATÜT'ün tarihsel, fakat aynı zamanda tarihsiz olduğu asla unutulmamalıdır. Tarihsizdir, çünkü, Asya toplumlarının uzak tarihlerinde yaşanmıştır. Tarihsizdir çünkü, başlangıç ve

sona eriş tarihleri kesin olarak bilinmediği gibi her toplum için eş zamanlı da değildir. ATÜT olsa olsa bu toplumların (geçmiş) tarihlerindeki iktisadi sistemlerini açıklayan bir modeldir(...). Marx'ın analizini izlersek, ATÜT'ün ortaya çıkabilmesi için iki önşartın gerçekleşmesi gerekir: (a) Söz konusu toplumlarda iş bölümü oldukça gelişmiştir. Bunun sonucunda, köy ekonomisi içinde, köy ve küçük sanatlar tabakalaşması doğacaktır. Yani ekonomi kendisini destekleyen bir evreye ulaşmıştır. İhtisaslaşmanın gelişmesi ile yaratılan artık değer fazlalaşacak ve bundan dolayı ekonomi gerekli ürün üretiminden, artı-ürün üretimine geçecektir. Bu süreç artık-değerin daha fazla artırılmasına yol açar. (b) Göçebe toplumlarda savaşı yönetmek, yağmaları örgütlemek yerleşik toplumlarda ise kamu yatırımlarını (tapınak, yol, köprü gibi) gerçekleştirmek ve özellikle sulama tesislerini yapmak için üstün bir otoriteye ihtiyaç vardır. Bu devlettir. Dağınık ve seyrek köy toplumlarında kamu fonksiyonlarını başarmak için Devlet, toprağın mülkiyetine sahip olmalıdır. Eğer toprak mülkiyeti Devletin ise, bu toplumlarda sınıflaşma olayı ortaya çıkmaz. Gözüken sadece Devlet ve halk sözde-sınıflarıdır. Yalnız, Devletin ulu kişiliği yine devletin yarattığı bir 'kapıkulu' sınıfı ile temsil edilir.”⁹

Divitçioğlu'na göre, kapıkulu devlet ile özdeşdir. Kapıkulu sınıfını ise; din adamları, askerler, ulema ve memurlar oluşturmaktadır. Bu nedenle, devlet, gerek toplumsal geleceği garanti altına almak, gerekse kapıkulu sınıfını beslemek için, kapalı köy ekonomilerinde artık-değeri, vergi yolu ile kendisine aktarır. Buna iç talan gelirleri denmektedir. Dış talan gelirleri ise; yağma, bağ ve haraç gelirlerinden oluşmaktadır.¹⁰

Divitçioğlu'na göre, “asıl bünyesi kapalı köy ekonomisi olan (kendi kendini destekleyen) ancak Devletin varlığı ile merkezi şehirlerin ortaya çıktığı bir sistemde, piyasa genişleyemez. Böyle olunca, Devlet faaliyetleri içinde ticaretin nisbi önemi azdır.”

Yazar, ATÜT'de devletin "Kerim Devlet" olduğunu öne sürmekte ve buna tanık olarak da, devletin kamu hizmetlerini yerine getirmesi olayını göstermektedir.¹¹ Yani, Marx ve Engels'e göre, kamu hizmetlerini yerine getiren mülk sahibi üstün otorite devlettir.

Divitçioğlu'na göre, "toprakları sulama zorunluluğu nasıl toprak mülkiyetsizliğini doğuran bir etkense, ordu beslemek ve ona bağlı olarak ulaştırma şebekesini kurmak da diğer bir etken olabilir. Orduya silah, malzeme, erzak, insan temini ve nihayet ulaştırma şebekesinin kuruluşu ekonominin tek elden güdümlü bir şekilde idaresini gerektirdiğinden, topraklar üzerinde özel mülkiyet ortaya çıkmaz. Bunun gibi, hayali ve hakiki menfaatleri için girişilecek kamu yatırımlarında da aynı durum vardır. Mesela, tapınak, kale ve yol gibi müşterek çalışmanın ürünü olan muazzam inşaatlara girişmek, basit bir üretim tekniği içinde, ancak mülkiyetsizlik ortamında mümkündür." Buna rağmen, "Asya toplumlarında devlet toprağın mülkiyetine sahip olsa bile, gerçek topluluklar toprağın tasarruf hakkına sahiptirler. Fakat yine de, aslında birey tek başına mülksüzdür. Böyle olunca, Asya üretim tarzında mülk sahibi olan sadece devlettir."¹²

Sencer Divitçioğlu, ATÜT'ün bazı özelliklerini de şöyle sıralamaktadır:

1. Bu topluluklarda tarım ile el sanatları arasındaki işbölümü oldukça gelişmiştir.

2. Ekonomide üretilen ürünün büyük bir kısmı ailenin yoğaltımına tahsis edilmekte ve geriye kalan artık-ürün toprağın tek mülk sahibi devlete geçmektedir.

3. Bundan dolayı, ekonomide meta üretimi gelişmemiştir. Köy topluluklarında üretim, kullanma değeri sağlamak için yapılır. Hele devlete verilen vergiler muhakkak aynı vergi mahiyetinde ise, bu olay, mübadele-değeri için meta üretimini bütünü kısıtlar.

ATÜT'te toplum müşterek mülkiyete sahip olduğundan, "üretici birey özel ve bağımsız olarak ürettiği maldan, kişisel

yoğaltımının üstünde kalan kısmı, yabancılaşabilir nesne olarak kabul edemez. Birey üretimi sadece kullanma-değeri yaratmak için yapar. Üretilen nesnelerin mübadelesi ve dolayısıyla meta üretimi söz konusu değildir. Bu bakımdan birey toplumun diğer bireylerinden ayrılmamıştır. Birey ancak toplumla birlikte oluşur. Özel ve bağımsız birey ortaya çıkamaz(...) Bununla birlikte, Marx, bu toplumlarda meta-para-meta şeklinde basit dolaşımın mevcut olabileceğini söylemektedir.” Fakat, “devleti temsil eden ceberrutun sınırsız yoğaltım harcamaları nakti sermaye birikimini engellediğinden duraklama kaçınılmaz olmaktadır.”¹³

Hilav’a göre, Marx, kölelik sistemini, Asya Tipi Üretim Biçimi’nden ve derebeylik sisteminden kesin olarak ayırır: “Asya-tipi-üretim biçiminde üretim şartlarını ellerinde tutan köylüler özel mülk sahipleri karşısında değil, ortaklaşa toprak mülkiyetini sürdüren ve koruyan devlet karşısında bulunmakta ve bundan dolayı Devlet, toprak rantını almak için ekonomi dışında bir zorlamaya başvurmak zorunda kalmamakta ve köylü ancak tab’a olarak yükümlülük (mükellefiyet) duymaktadır. Bundan ötürü, Derebeylik düzeninin toprak kölesi (serf’i) ya da küçük köylüsü, Asya-tipi toplum köylüsü kadar politik baskı altında bulunmamakta ve bu baskıya boyun eğmek zorunda kalmamaktadır. Asya-tipi toplumda, özel toprak mülkiyeti olmadığı için tab’a yani yükümlü, ortaklaşa mülkiyeti sürdüren ve koruyan ve bir zamanlar gerçekliği olan ‘yüksek topluluğun’ temsilcisi olarak ortaya çıkan kimseye yani despota ya da Devleti temsil eden memurlara haracını (vergisini) vermek durumunda bulunmamaktadır. Demek ki, Asya tipi toplumda gördüğümüz devlet gelirleri (vergiler) sistemi, ilkel-topluluğun içinden ve bu topluluğun binlerce yıllık ortaklaşa yedekleme (yedek besin ve gereç verme) töresinden doğmakta ve köylüler hayatın değişmiş olduğunu ya da kamusal kurumların kendi aleyhlerine döndüğünü (eskiden olduğu gibi işlemediğini) çok sonra anlamaktadırlar.”¹⁴

Asya Tipi Üretim Biçimi'nin temel ilkesinin ilkel aşiret mülkiyeti olmasına karşın, bu üretim biçiminin egemen olduğu toplumların sınıfsız toplumlar olduğu da söylenemez. Bu üretim biçiminde aile yapısının gelişip ortaya çıkardığı toplumsal yapı KAST SİSTEMİ'dir ve o nedenle de, Marx, Asya tipi toplumlarını, sınıfsız toplumlar olarak görmemektedir. Kast sisteminde de sınıf ilişkileri, köle ve köle-sahibi ilişkilerinden daha az gelişmiştir ve kölelik düzeninden daha tehlikeli ve gaddar bir ilişki olarak ortaya çıkar. Çünkü tarım döneminde toplumun gelişmesi ancak ataerkil ortaklaşa mülkiyetin yıkılmasıyla mümkündür.¹⁵

“Marx, eski köy topluluklarının (ortaklaşa toprak mülkiyetine dayanan tarım topluluklarının) en kaba devlet biçiminin yani Doğu Despotluğunun temeli olduğunu söylüyor. Marx'a göre bu toplumlarda, kastların ve hakim sınıfların kaynağını, kamu görevlerinde aramak gerekir.”¹⁶

Doğu toplumlarında, köy topluluklarına mensup köylüler için, vergi ya da salma alanların kimler olduğu önemli değildir. Doğu despotlarının iktidarını sağlayan şey istila değil, bir takım kamu görevlerinin eksiksiz yerine getirilmesidir.

Asya Tipi Üretim Biçiminde, fazla ürünü olan devlet, yani Doğu Despotudur. Toprağın sahibi olarak ortaya çıkan devlet, ortaklaşa aşiret mülkiyetini düzenli bir sömürü sistemi içerisinde yürütür.

Son olarak Asya Tipi Üretim Biçiminde, şehirlerin ekonomik hayatta büyük bir rollerinin olmadığı ve gelirlerin fonksiyonel olarak bir çeşit “fazladan eklenmişlik” niteliği taşıdığı vurgulanmaktadır.¹⁷

Kısaca, Asya tipi üretim tarzı'nın özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

– Asya Tipi Üretim Tarzı, toplumsal gelişme çizgisinde, ilkel-toplayıcı üretim biçiminden sonra, köleci üretim biçiminden önce gelen, ilkel denilebilecek, kapalı bir üretim biçimidir.

– ATÜT’ün hangi tarihler arasında ve hangi toplumlarda ne kadar geçerli olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

– Buna karşın, Asya Tipi Üretim Tarzı, göçebe ve yerleşik Asya toplumları için öne sürülmüştür.

– Yaklaşık olarak, söz konusu edilen dönemin diğer gelişme çizgilerinden, antik üretim biçiminden, kölelik ve Germanic üretim biçiminden, derebeylik üretim biçimlerine geçmek mümkün olduğu halde, Asya Tipi Üretim Biçimi bir üst aşamaya geçebilme içsel dinamiğine sahip değildir.

– Asya Tipi Üretim Tarzında, söz konusu olan mülkiyet şekli, toplumsal evrim açısından ilkel bir üretime dayalı aşiret mülkiyetidir.

– ATÜT’de toprak mülkiyeti devlete aittir ve halkın toprağı sadece kullanım hakkı vardır. Yani ortaklaşa mülkiyet söz konusudur.

– Özel mülkiyet yoktur. Devlet tüm toprakların sahibi olarak ve yerine getirdiğı kamu hizmetleri karşılığında artı ürüne el koymaktadır. Burada üreticiye sadece ihtiyacı kadar ürün bıraktığından bireylerin birikimi söz konusu değildir.

– ATÜT’de üstün otorite; savaşları yöneten, yağmaları örgütleyen, kamu yatırımlarını yapan (yol, köprü, tapınak gibi) ve özellikle sulama kanallarını inşa eden devlettir.

– Devlet, üstün otoritedir ve görevi tüketim fazlası ürüne el koymak, üretimin sürdürülmesi için tarımdaki sulama rejimini düzenleme, kamu yatırımlarını yürütme ve dıştan gelen saldırılara karşı savunma hizmetlerini örgütlemektir.

– Kamu hizmetlerini örgütleyen ve konusunda uzmanlaşan güçlü bir merkezi otorite-Devlet mevcuttur.

– Asya Tipi Üretim Tarzında sınıflaşma görülmemekle birlikte sözde halk-devlet ayrımı mevcuttur. Sınıf ilişkileri gelişmemiştir.

– Sınıf ilişkilerinin gelişmemesine neden, toplumun yapısından kaynaklanan kast sistemidir.

– Asya tipinin ekonomik özelliği, birbirinden ayrı, kendi başına ve kendi içine kapalı-dışa sızmayan-kendi kendine yeterli bir köy ekonomisidir.

– Bu kapalı köy ekonomisinde gelişen el sanatları ile tarım arasındaki iş-bölümü gelişmemiştir.

– Asya tipi üretim tarzına egemen olan ekonomik biçimin kapalı olması nedeniyle, ekonomik kullanım değeri aynı değildir ve vergiler-rantlar devlet tarafından ürün tarzında tahsil edilir.

– Ülkenin gelirleri iki grupta toplanmaktadır: (a) iç talan-vergi, (b) dış talan-ganimet.

– Devletin sınırsız harcamaları nakti sermaye birikimini önler.

– Asya tipinde ticaretin önemi yoktur.

– ATÜT'de şehirlerin varlığı merkezi otorite içerisinde ortaya çıkan bir çeşit “fazladan eklenmişlik” niteliği taşır.

– Doğu toplumları için verginin ve salmanın kim tarafından alındığı önemli değildir; önemli olan kamu hizmetlerinin eksiksiz yerine getirilmesidir.

– Asya Tipi Üretim Tarzı, Doğu'da despotizme yol açmıştır.

4. ATÜT'ün Osmanlı Toplum Yapısına Uyarlanması

ATÜT modelinin teorik özelliklerinden sonra, bu model ile Osmanlı toplum yapısını örtüştürmeye-benzetmeye-açıklamaya çalışan ve buradan hareketle sosyalizme ulaşmanın toplum yapımız açısından daha kestirme bir yol olacağını savunan grubun, Osmanlı modeli ile ATÜT modelinin benzerliklerini belirten görüşleri üzerinde duralım.

ATÜT modelini, Osmanlı toplum yapısına ve tarihine uyuşturulanların başında Sencer Divitçioğlu, Muzaffer Sencer, İdris Küçükömer, Kemal Tahir ve Niyazi Berkes¹⁸ gelmektedir.¹⁹ Bu yazarlardan Divitçioğlu, konunun soyut ve teorik yanını da oluşturarak, iki yapıyı birbirine şöyle yaklaştırmaktadır: Asya Üretim Tarzına ait genel ve soyut, Osmanlı toplumuna ait tikel

ve somut modeller birbirleriyle uyuşmaktadır. Zira her iki tikel model, toplumlar arasındaki yapısal ve tarihi farklardan ötürü, genel modelden ayrılrsa da, tikel temsil eden somut modelin temel unsurları, geneli temsil eden soyut modelin temel unsurlarıyla uyuşmakta ve modelin genel geçerliliğini bozmamaktadır.²⁰

Söz konusu yazarlardan Muzaffer Sencer, ATÜT modelini Osmanlılardan çok daha öncelere, göçebe Türk toplumunun Orta-Asya bölümüne uygulayarak, her iki toplum modelinin benzer ve ayrı olan yanlarını ortaya koymakta ve modelin bu tarihsel dilimini, göçebe ATÜT modeli olarak tanımlamakta; hatta, göçebe topluluğunun evrimini üç aşamada inceleyen Engels'in, (a) klan örgütüne yol açan toplayıcılık, avcılık ve ilkel çobanlık dönemi, (b) kabile örgütünü hazırlayan hayvancılık ve çobanlık dönemi, (c) kabilelerin birleşmesini sağlayan gelişmiş hayvancılık ve ilkel tarım dönemi, ayrımlarına dayanarak, burada ortaya konulan üçüncü döneme, göçebe ATÜB denilebileceği savını öne sürmektedir.²¹ Sencer'e göre, göçebe Türk toplumlarının ekonomik uğraşları arasında tarım önemli bir yere sahip olmadığından merkezi otorite ve komünal toprak mülkiyetine yol açan tarımın örgütlenme ihtiyacı, bu toplumlarda görülmez. Bu nedenle, kamu hizmetleri adına toprakların kontrolü ve bu kontrolün gerektirdiği Doğu despotizmi veya merkezi otoritenin varlığından, göçebe Türk toplumları adına söz edilemez.²²

ATÜT modeli Türk tarihine uygulanırken sadece göçebe Türk toplumu ile yetinilmemiş; konunun Moğollarla, İslamiyetle ve Selçuklularla olan bağıntıları da kurulmuştur. Buna göre, Selçuklular, Moğollardan aldıkları bazı örnekleri kendi yapılarına uygulayarak ve bu arada İslam dinini benimseyip yerleşik tarım uygarlığına geçişin de getirdiği yeni bir yaşam anlayışı ile, belli kişilere askeri görev karşılığında, bir kısım toprakların vergilerini bırakan ikta sistemini benimsemişlerdir. Bir başka anlamla, Selçuklulardaki ATÜT'ün Türk toplum tarihine tam ola-

rak yerleşmesinde, (a) Moğol, (b) İslam dini, (c) göçebe Türk toplumunun ordu temeline dayalı organizasyon anlayışının etkisi olmuştur.²³ Başka bir anlatımla, Abbasi (İslam) yahut Moğol-Türk (İslam-öncesi) geleneğine göre, toprak, hükümdarın hassa mülküdür.²⁴ Türk saltanat anlayışına göre hükümdarın hassa mülkü olan toprak, hükümdar ölünce kendi sülalesine irsen geçer. Burada önemli olan, hükümdarlığın aile üyelerinden kime geçeceği değil, toprak üzerindeki hakların devlet ile özdeş olan yeni varise geçmesidir.²⁵

ATÜT'ün Osmanlılarla ilgili bölümüne gelince; Niyazi Berkes, İbn-i Haldun ve Marx'a dayanarak, Osmanlı toplumunu, diğer Doğu toplumlarının açıklanmasında kullanılan Doğu despotizmi ile açıklamaktadır. Buna göre, Osmanlı'nın, Doğu despotizmi niteliklerinden ayrı, kendine has özellikleri yoktur. Değişme, "düzenin bozulması", "fesad"lık, "ihtilal" anlamlarına gelmektedir.²⁶

Divitçioğlu ise, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında göçebe Türk mülkiyet anlayışının ağırlıkta olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Buna göre, "Osmanlı sultanları yerleşilen ve fethe edilen miri toprakların sağladığı rantı, hatta şer'i hukuk kaidelelerini bile çiğneyerek, farklı amaçlara göre ve değişik iktisadi hukuki şekillerde, hükümdar ailesi mensupları ile devletin dayandığı askeri ve dini zümrelerin seçkinleri arasında dağıtmışlardır(...). Daha Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş sıralarında, devlet henüz bir beylik iken, miri toprakların köy ve şehirleriyle birlikte hükümdarın oğulları, kardeşleri ve amcaları arasında 'üleştirildiği' olağandır."²⁷

Fakat bu gelişmiş bir bölüşme şeklidir. Divitçioğlu, Gibbons'a eleştiri olarak, Osmanlı uçbeyliğinin iktisadi bünyesini, göçebe toplumlar seviyesine indirerek, ilkel göçebe ve savaşçı bir kabilenin "inanılmaz başarısı" olarak kabul etmenin tarihi gerçeklerle bağdaşmayacağını belirtir. Yazar, miri topraklardan elde edilen rantın, hükümdar ailesi arasında payedilme mesele-

sinin daha az gelişmiş üleş sorunu ile açıklanamayacağını, zira Osmanlı toplumunda ortaya çıkan üleşmenin yeni iktisadi koşulların bir yansıması sonucu ortaya çıktığını; dirlik denilen iktaların askeri iktalar olarak kullanışının Osmanlı'da sipahi tımarını doğurduğunu söyler.²⁸

Berkes, Osmanlı tarihinin dört dönemde incelenebileceğini öne sürmektedir: (a) Doğuş ve kuruluş dönemi, (b) düzeni sürdürme dönemi, (c) düzenin bozuluşu veya bozuk-düzen dönemi, (d) yeni bir düzen kurma çabaları dönemi.²⁹ Berkes'in "Osmanlı sistemi"nden anladığı klasik yapı, XV. yüzyılın ortaları ile XVII. yüzyıl başlarına kadarki dönemi içermektedir ve bu dönemin özelliği, Asya tipi despotizm modeline uygun olmasıdır.³⁰

Osmanlı Beyliği, büyüyüp imparatorluk haline gelmeye başlamasıyla birlikte, tımarların da hangi amaçlarla kullanılacağı ve ne tür özelliklere sahip kişilere verileceği ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Asker beslemek amacıyla oluşturulan tımarlar, büyüklüklerine göre sınıflandırılmış; tımarların büyüklüklerine göre, beslenecek asker sayısı da tesbit edilmiştir.³¹ Tımar sahibinin görevi, topladığı vergi karşılığında devlete asker beslemektir. Sistem, dirlik sahibinin toprağın mülk sahibi gibi algılanmasına elverişli değildir. Tımar sahibi, mülk sahibi olmadığı gibi, toprakları tasarruf etme hakkına da sahip değildir. Toprakların mülkiyeti tamamen devlete ait olup, tımar sahibi ancak devletin bir memuru, bir temsilcisi olarak vergi toplayan ve asker besleyen, verilmiş bir bölgede devlet otoritesini yerine getiren askeri bir memurdur. Kısaca, (a) tımar sahibi ne toprağın mülkiyetine, ne de tasarruf hakkına sahiptir, (b) tımar verasetle geçmez. Sultan tımar verip almakta tamamen serbesttir.³²

Osmanlı toplumunda asli üretim aracı olan toprağın mülkiyeti devlete aittir. Toplumda egemen ve yaygın mülkiyet şekli miri toprak rejimidir. Topraklar "daimi ve irsi kiracılık" şeklinde reaya verilmiştir. Topraklar üzerinde mülkiyet hakkı olmayan reaya, toprakların tasarruf hakkına da sahiptir. Soyut devleti

sultan, ülema ve asker üçlüsü temsil eder. Toprağın mülkiyetinden yoksun olan üretici sınıf ise reayadır. Öyle ise, reaya tabi sınıftır. Bundan dolayı da, Osmanlı toplumu sınıflı bir toplumdur. Buna rağmen, Osmanlı toplumunda devlet ve reaya, her kişi birlikte anonim bir niteliğe sahip olduğundan, Osmanlı insanı sömürülen bir sınıf içinde köylü, hür köylü olarak da efendidir. Birinci niteliği, yani “genelleşmiş raiyat” oluşu, onu kendi sınıfı içinde kalmaya zorlarken, ikinci niteliği, yani bireysel hür-raiye oluşu sınıf değiştirmesini kolaylaştırır.³³

ATÜT modelini benimseyen yazarların vurguladıklarına göre, Osmanlı Devleti sınıflı bir toplumdur ve bu sınıflar da kaba çizgilerle devlet-reaya şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Daha doğrusu Osmanlı sisteminde, devlet sınıflara değil sınıflar devlete dayanmaktadır.³⁴ Yani, “devlet babadır.” Osmanlı tarihinde, devlet katı organları ile toplum sınıfları kesinlikle ayrı tutulmaktadır. Osmanlıya göre, toplum “reaya” ve “beraya”, yani köylü ve kentli halktır. Devlet ise efendi veya babadır. Toplumla devlet arasında doldurulmaz bir uçurum olacaktır. Bu iki varlığı onlar çok defa ve açık açık “sürü” ile “çoban”a benzetmişlerdir. Toplum, daima bir çobana ihtiyacı olan bir sürüdür.³⁵

Osmanlı devleti sınıflı bir toplum olmasına karşın bu sınıflar arasında Batılı anlamı ile katı kurallar ve geçilmez duvarlar yoktur. Bir başka anlatımla, Osmanlı İmparatorluğu'nda padişaktan başka soylu yoktur. Herkes reayadır. Ancak padişah dileğini reaya arasından çeker alır ve onu kendi işinde kullanırken birtakım ayrıcalıklar kazanmasına göz yumar. Padişahın çizgisinde kaldığı sürece zenginliğe de kavuşur, üne de, ayrıcalığa da. Ama çizgiyi bir geçti mi, ya da görevinden bir uzaklaştırıldı mı, zenginliği de, ünü de, ayrıcalığı da bitmiştir! Kellesi, padişahın iki dudağı arasındadır. Bu ortamda soylu aile yetişir mi? Demek ki, Osmanlı kurduğu imparatorluğu, soyluların birleşip elinden almasına ya da parçalanmasına böylece kapıları kapamıştır. Osmanlı'nın gözünde Devlet, oğlundan da, kardeşinden

de yücedir. Hiç bakmaz, Devlete zarar vereceğini sezdi mi keser koparır kellesini. Bu neyi belirler; Osmanlı'nın, Devletin sürekliliği uğruna kendi ailesini bile feda ettiğini değil mi?³⁶

Diğer ATÜT'cülerle birlikte, Osmanlıda devletin çok yüce bir yere sahip olduğunu vurgulayan Kemal Tahir, Osmanlı'nın sınıf yapısı konusunda onlardan ayrılarak, Doğu toplumlarında sınıflar olmadığı için devletin sadece adalete dayandığını ve bu nedenle, "adalet mülkün temelidir" ilkesiyle devleti yönettiğini vurgulamaktadır.³⁷

Divitçioğlu, müslim-gayri müslim Osmanlı köylüsü arasında herhangi bir çatışmanın çıkmamış olmasını, ATÜT modelini uygulayarak açıklamak istemektedir: "Toprak mülkiyetinin devlete ait olduğu arazi üzerinde kurulmuş olan bu iktisadi birimlerde ırkı yahut dini herhangi bir çatışmanın çıkmamasına şaşmamak gerekir. Bunun sebebi açıktır: Miri toprak sistemi, nisbeten gelişmiş bir işbölümü sonucunda yaratılmış olan artık-ürünün herhangi bir ırkı ya da dini zümrenin elinde olmasına ve onun toprağa yeniden yatırılmasına engeldir. Elde edilen toprak rantı ile karışık artı-ürün, şu ya da bu şekilde belirlenmiş bir reaya grubuna ait olmayıp, devlete aittir. Böyle olunca, Osmanlı toplumunda ırkı ya da dini üstünlük kisvesi altında bazı grupların iktisadi hakimiyeti sözkonusu olamaz. Artı-ürün, üstün otonite olan devlete aittir."³⁸

Asya Üretim Tarzı kavramının zamansız ve mekansızlığını vurgulayan (Hindistan dışında) Divitçioğlu, Osmanlı toplumu ile Asya Üretim Tarzını belirli yapılar etrafında karşılaştırmaktadır. Buna göre;

1. Her İki Modelde Toprak Mülkiyeti,
2. Her İki Modelde Sınıflaşma,
3. Her İki Modelde Sınıf Çatışması,
4. Her İki Modelde Devletin Yaptığı Kamu İşleri,
5. Her İki Modelde Köy Üretim Şekli,

6. Her İki Modelde Köy ve Şehir İşbölümü,

7- Her İki Modelde Durağan Hal,

olarak yedi ölçüt etrafında Osmanlı toplumu ile ATÜT modelini karşılaştırmakta ve 1., 2., 3., başlıkların her iki modelde de bariz bir yakınsallaşmasına karşın, Asya Üretim Tarzı ile Osmanlı toplumu arasındaki iraksallığın 4. ve 6. noktalarda göze çarptığı vurgulanmaktadır. 5. noktanın her iki toplum tipiyle de örtüştüğü vurgulanmakla birlikte 7. noktaya hiç değinmeyen yazar, final paragrafta şunları söylemektedir: “Her iki model arasında sayılan bu yakınsallık ve iraksallıklar genel bir çerçeve içinde Osmanlı toplumunu Asya Üretim Tarzına yaklaştırmaktadır, kanaatindeyiz. Yalnız şu farkla ki, Osmanlı toplumunda devletin yaptığı kamu iş ve hizmetleri toprak faktörü değil, fakat insan faktörüne doğru yönelmiştir ve Osmanlı ekonomisinde meta üretiminin hakim olduğu şehir kesimi çok gelişmiştir.”³⁹

Niyazi Berkes de, bir devlet; (a) hazinesi için tarımsal üretimi kontrol ederse, (b) ordunun malzeme ve teçhizatını sağlamak için zanaat piyasasına egemen olursa, (c) kamu hizmetleri için zanaat işlerinin üretim piyasasına girerse, (d) tüm değerli takım ve süs eşyalarının biricik müşterisi olursa; kısaca hem tarım, hem şehir ekonomisini kendisine bağlı hale getirirse, burada ne feodal ekonomiden, ne de serbest piyasa ekonomisine göre işleyen emtia üretimi kapitalizmden söz edilebilir. Bu anlamı ile sistem ne feodalizm, ne de kapitalizmdir. Berkes, özelliklerini saydığı dönemi “kapitalizm öncesi emtia üretimi ekonomisi” sistemi olarak nitelendirmektedir.⁴⁰ Yazar, kavramlar üzerinde oynamaya devam ederek,⁴¹ “Osmanlı sisteminde, Avrupa’daki XV. yüzyıldan önceki yüzyıllarda olduğu gibi siyasi anlamda feodalizm yok. Ekonomik anlamda feodal ekonomi ise kısmen var, kısmen yok. Kısmen var olduğu kesimlerde devlet için emtia üretimi yapan şehir ekonomisini, nakdi ve aynı gelirleri ve harcamalarıyla devlet hazinesi yolu ile finanse eden bir ekonomi var. Fakat bu emtia ekonomisi ‘kapitalist ekonomi’ olmaktan

çok uzak"tır demektedir.⁴² Dolayısıyla, tımar sahipleri de, ne kökenleri, ne de bileşimleri açısından, Batı Avrupa'da olduğu gibi, büyük toprak sahibi ve işletmecisi feodal beylerle eş-kaynaklı beyler değildirler.⁴³

Osmanlı sistemini, feodalizm, Asya Tipi Üretim Tarzı, pre-kapitalizm, kapitalizm öncesi emtia üretimi ekonomisi ile açıklayan yazarların bu görüşlerini belirleyen başlıca unsur, ekonomik verileri esas etken, "öncesi neden" olarak kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu ekonomik nedenler dışında, konuyu zaman zaman dinsel ve siyasal özelliklerle açıklamaya çalışan ve bu özelliklerinden dolayı Osmanlının geri kaldığını ileriye süren görüşlerinde bulunduğunu belirtmeliyiz. Fakat bunların tutarlı bir açıklama biçimi geliştirmek yerine, bazı görüşlere karşı antitez olarak ileriye sürüldükleri söylenebilir.⁴⁴

Sencer Divitçioğlu da, ATÜT modeli çerçevesinde, Osmanlı toplumunun iktisadi yapısı ile Avrupa'nın feodalizme dayalı yapısını karşılaştırarak, Osmanlının kesinlikle feodal bir yapıya sahip olmadığını belirtmektedir. Yazar, üst yapıların belirlediği toplumsal çelişkilerin son kertede ekonomiye dayandığını vurgulayarak; "IX ve XIV. yüzyıllar arasındaki iktisadi temel, değişik toplum şartlarından dolayı Avrupa feodalitesini yaratırken, başka toplumsal şartlar Osmanlı toplumunda, diyelim, Asya üretim tarzını yaratmış olabilir" demektedir. "Bu belirlenmiş Avrupa feodalitesinde sınıfları 'senyör-vassal'-serf (bazen hür köylü) olarak, Osmanlı toplumunda ise devlet-reaya olarak şekillenmiştir."⁴⁵

ATÜT modeli savunucularından bir diğeri, İdris Küçükömer de, Osmanlı devletinin içsel ve dışsal ama daha çok içsel nedenlerle kapitalizme geçemediğini yazmaktadır. Kapitalizmi engelleyen bu içsel nedenler aynı zamanda ATÜT'ün bazı özelliklerini yansıtması bakımından da hayli ilgi çekici olup, bu içsel nedenler şunlardır:

1. Toprak, tarımsal üretimde asıl araçtır.
2. Lonca sisteminde ve mevcut imalathanelerde kullanılan araçlar ilkeldir.
3. Reaya, serf olmasa da toprağa bağlıdır.
4. Kırsal bölgelerle şehirler arasında birbirini tamamlayacak şekilde gelişmiş bir işbölümü ve mübadele zayıftır.
5. Mübadelenin olmayışı, ticari ve tefeci sermayenin sanayi sermayesinin birikimine yol açamaması, dolayısıyla güçlü bir sermaye sınıfının ekonomik ve politik olarak ortaya çıkışını engellemiştir.
6. Merkantilizme ters düşen uygulamalara gidilerek dışarıya besin ve endüstri ürünleri ihracatı kısıtlanmıştır.
7. Beslenme ihtiyacını gidermek, başta saray ve konakların lüks gereksinmelerini nisbeten üstün Batı sanayi ürünleriyle karşılamak için dışarıdan mal getirilmesi, gümrük duvarlarının aşığıya çekilmesi ve ithalatın teşvik edilmesi.

Dışsal nedenler ise;

1. Uluslararası ticaret yollarının Okyanuslara kaymasını önlemeye çalışmak ve bu amaçla Doğu-Batı ticaretini daha doğrusu ithalatını teşvik etmek amacıyla, yeni ortaya çıkan zorunluluklar karşısında, Batıya kapitülasyon ayrıcalıklarının tanınması.

2. Dışarıdan ülkeye kaçak olarak giren altın ve gümüşün ülke ekonomisinde yol açtığı tahribatlar.

Küçükömer'e göre tüm bunlar;

1. Hem merkantilizme geçmek üzere, İmparatorluk içinde imalat sanayi ve tarımın mübadele ile ve kıtalararası ilkel birikim sağlayacak yağmacı ticaretle tamamlayarak gelişmesine engeldi.

2. Hem de, Batı'da özellikle dış ticaretin finansmanını sağlamış ve çok karlı olmuş kapitalist yan sermaye piyasasının çekirdeklerinin Osmanlıda ortaya çıkışına engeldi.⁴⁶

Küçükömer'e göre, Osmanlı üretim ilişkilerinin yapısı gereği, "merkezi-askeri ve yarı seferber haldeki devlet yapısı, batıda feodalite düzeninde ortaya çıkan otonom mahalli yönetimi bulunan, giderek burjuva egemenliğinin ağır basacağı şehirlere imkan vermeyecek"tir. Bunun nedeni, Osmanlı mülkiyet biçimi ve insan ilişkilerinin padişahın merkezi egemenliğine bağlı bulunması; sınıflararası çatışmayı önlemesidir.⁴⁷

Tüm bu durgun ve statik ekonomik yapının yanında bir de devletin giderek artan acil giderlerini karşılamak üzere önceden biriktirilen servetlerin iç talana uğraması, ticaret alanı ile imalat sanayiinde o çağa kadar biriken servetlerin de heba olmasına neden olmuştur.⁴⁸

Küçükömer'e göre Osmanlı tarihi Batı'ya göre sanki geriye doğru yürümeye başlamıştı. Bu tarihi gerileyiş içinde;

1. Ticaret ve tefeci sermayesi imalat sanayiine (manüfaktüre) yeterli bir derecede akamayacaktı;

2. Böylece sermayeye sahip burjuvazi sınıfı ortaya çıkmayacaktır;

3. Emek-gücünün "serbest piyasada" ücret karşılığında satarak geçinen işçiler bir sınıf olarak yeterli bir büyüklük kazanmayacak; lonca sistemi devam edecek ve orada çalışanlar da üretim araçlarından ayırıcı bir süreç ile işçi haline gelemeyecekti;

4. Manüfaktürün ve yeni sınıfın talebi ya da zorlaması olmadıktan, kırsal bölgelerde yerli manüfaktürle tamamlanmış çiftlikler kurulamayacaktı;

5. Ticaret ve tefeci sermayesi, kapitalist gelişmeye has yan kuruluşlar olarak bankacılığa, hele devlete borç vermeye ve sermaye piyasası kuruluşlarına da şüphesiz gidemeyecekti.⁴⁹

5. Osmanlı-ATÜT Toprak Sisteminin Bozuluşu

Tanzimatla birlikte meydana gelen değişme ve gelişmelerle spekülasyon halini alan tımar rejimi çözülmeye, geleneksel toprak tasarruf sistemi ortadan kalkmaya başlamıştır. 1839 Fermanı'yla bütün dirlikler kaldırılmış ve memur maaşlarının hazine-den verilmesi ve toprak vergilerinin devlet tarafından toplanması ilkesi benimsenmiştir.⁵⁰

1849 yılında mülkiyet ilişkilerinin değişmesiyle artık eski toprak kanunları geçerliğini yitirmiştir. Tanzimat'ın ilanından 1858 yılına kadarki süre, miri topraklar rejimi kurallarının Batı'nın özel mülk anlayışına göre değiştirilmesi yolundaki hazırlık yılları olmuştur. Yeni bir "Arazi Kanunu"nun çıkarıldığı 1858'de, miri topraklarda intikal hakkını bedelsiz olarak anababaya da yaygınlaştırıldığını ve tapu hakkı dereceye yükseltildiğini bildiren bir Hattı Hümayun çıkarılarak, veraset hakkı daha da temellendirilmek istenmiştir. Kanun ülke topraklarını beş kümeye ayırmaktadır:

- a) Mülk Topraklar,
- b) Miri Topraklar,
- c) Vakıf Topraklar,
- d) Metruk (terk edilmiş) Topraklar,
- e) Ölü Topraklar.⁵¹

Muzaffer Sencer, Osmanlıyı ATÜT modeli çerçevesinde değerlendiren eserinin sonuç bölümünde şunları yazmaktadır: "Osmanlı toplum yapısının, egemen mülkiyet ilişkilerinin türü açısından, feodalizm değil, Asya veya Doğu sistemine benzediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Osmanlı toplum yapısını (ATÜT'ün) Hint toplumunda kazandığı somut görünüşle ele almak, Osmanlı toplumu açısından yanıltıcı olacaktır(...). Diğer yandan, Osmanlı toplumunda egemen bir nitelik taşıyan miri toprak rejimi, emekle objektif çalışma koşulları arasında doğru-

dan bir komünal mülkiyeti ifade etmektedir. Bu komünal mülkiyet, emeğin objektif çalışma koşullarından ayrılarak özgürleşmesine, yani köylünün yığınlar halinde topraktan koparak özgür emekçi haline dönüşmesine imkan vermemiştir. Osmanlı toplum yapısının bu temel niteliğidir ki, belli bir ticaret ve tefeci sermayesi ve gelişmiş bir şehir zanaatının varlığına rağmen, bir kapitalist gelişimi engellemiştir.”⁵²

6. Osmanlı ATÜT’ünden Halk Sosyalizmine

Kısaca, ATÜT’cü yazarların büyük çoğunluğuna göre, Türkiye’nin bugünkü az gelişmişlik yapısı, Osmanlı’nın Asya Tipi Üretim Tarzı modelinin evrime karşı direncinden kaynaklanmaktadır. Araştırmacılarıdaki genel kanaata göre, 16. Yüzyılın ikinci yarısına kadar süren Asya Tipi Üretim Tarzı modeli, bu tarihten sonra Batı kapitalizmi ve buna bağlı olarak Batı’nın ileri ve üstün ekonomik gücü karşısında yavaş yavaş çözülmeye başlamış ve bu çözümlüş Cumhuriyet devrine kadar sürmüştür. Miri toprak rejimi çözerken buna paralel olarak emeğin özgürleşmesi belirlemiştir.⁵³

Kısaca, ATÜT, Batı gelişme çizgisine ayak uyduramayan, az gelişmiş ülkeler için önerilen bir modeldir. Bu modelin uygulandığı Osmanlı Devleti ve dolayısıyla onun mirascısı Türkiye Cumhuriyeti de az-gelişmiş bir ülkedir.

Yine, ATÜT’le ilgili görüşlerini açıklayan ATÜT yanlısı araştırmacılar, Osmanlı toplum yapısı ötesinde, göçebe-Türk, Moğol ve Selçuklu toplum yapıları ve üretim ilişkilerini ATÜT modeli ile açıklamaktadırlar. Bu araştırmacılara göre, ATÜT modeli tüm Doğu toplumlarında yerleşik medeniyetler kurmuş dünya çapındaki uygarlıklardan bozkır göçebelerinin toplumsal yapılarına kadar geniş bir bölge ve topluluk için bazı farklılıklara rağmen geçerlidir.

Türk toplum tarihi de, ilkelik aşamasından kurtulduktan sonra, hayatının göçebe-hayvancılık, yarı-göçebelik, yerleşik uygarlık dönemlerinde ATÜT özelliği göstermiştir. Bu özelliği-

ni Batı'nın ekonomik üstünlüğü karşısında sürdüremeyince, yine bozuk ATÜT dönemine devam etmiştir. Bugün de kimlik arayışına en kolay çıkış yolu sağlayacak sosyolojik evrim kanunu, tarihi miras olan ATÜT modelinde saklıdır ve bu modelden gereği gibi yararlanabilinirse Batı düzeyinde bir ileri aşamaya diğer üretim şekilleri yaşanmadan geçilecektir.

Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar-yüzyıllar çözülmeden yaşamasının sırrı ATÜT modeline sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Gerçi göçebe Türk toplumu ile yerleşik Osmanlı toplumunun gerek toplumsal özellikleri ve gerekse ATÜT modeline yansıtma biçimlerinde farklılıklar vardır. Fakat, yine de modelin temel ilkeleri aynı esaslar çerçevesinde işlemektedir.

ATÜT modelinin Osmanlı toplumunda işleyişi üç temel etken altında şekillenmiştir. Bunlar; (a) Göçebe Türk toplumu, (b) Moğollar, (c) İslamiyettir.

Görüldüğü gibi, Osmanlı tarihini en ayrıntılı şekilde inceleyenler, Asya Tipi Üretim Tarzı teorisinden hareketle, Batı'dan farklı bir tarihsel evrime sahip olduğumuz ve bu nedenle de sosyalizmin ülkemizde Batı'dakinden başka bir metodla, yani halk-devlet ayırımına dayalı olarak, sınıf ideolojisine sahip kitleler olmadan, tepeden kurulabileceği fikrine tarihsel-teorik bir temel hazırlanmak istenmiştir. Ve ATÜT teorisi, sadece 1960-1971 döneminde tartışılmakla kalmamış, eski güncelliğini ve canlılığını yitirmesine rağmen, tarihsel bir üretim biçimi olarak, 1970'li yılların sonlarına kadar yeni yorumlarla ele alınmış,⁵⁴ 1980'li yıllarda bile bazı eserlerde adından söz ettirmiştir.⁵⁵

1960-1971 dönemi sosyalizm tartışmalarında gündeme gelen ve sosyalizmi hedefleyen yolu, Türk toplum tarihinin bazı özelliklerini kullanarak, daha doğrusu ATÜT kavramı ile Türk toplum tarihini sosyalizme yaklaştırmak isteyen bir grup olarak karşımıza çıkan ATÜT'çülerin, Osmanlı toplumu hakkında ileri sürdükleri açıklama girişimleri kısaca özetleyerek, amaçladıkları "yeni düzen" in ne olduğunu görelim.

ATÜT'cülere göre, Osmanlı İmparatorluğu, ATÜT modeline bağlı olarak, dış gelişmelere dirençli ve toplumu harekete geçirecek iç dinamikten yoksundur. Ülke toprakları devlet adına hükümdarın mülküdür ve özel toprak mülkiyetinden söz edilemez; ekonomi tarımın artı ürün gelirlerine bağlıdır ve topraktan elde edilen ürünler hiç bir şekilde sermayeye dönüştürülemez. Devlet, artı ürüne memurları aracılığı ile el koymakta; eğer ele geçiremediği bir birikim söz konusu ise onu da çeşitli vergilerle nakten veya ayni veya angarya şeklinde tüketmektedir. Devletin yapısı miri toprak sistemi ve tüketim ekonomisi anlayışına göre şekillendirilmiştir. Başka bir deyişle, üretimin amacı kullanım değeri yaratmaktır; değişim değeri değil. Bu nedenle ülkede ticaret ve endüstriden söz edilebilirse de bunlar ikinci ve hatta üçüncü sırada, önemsiz bir konumda bulunmaktadır. Mutlak ve merkezi yapıya sahip olan devlet, toplumda yeni bir iç dinamizmin ve çözülmenin oluşmasına şiddetle karşıdır. Bu nedenle de meta üretimi gelişmemiştir. Köylünün ATÜT modeli çerçevesindeki durumu, Osmanlının merkezi yapısı, Devletin kutsal ve toplum üstü-otoriter-mutlak-"baba"lık fonksiyonu, içe kapalı bir tarım ekonomisine sahip oluşu, Osmanlının çözülüşünü yüzyıllarca geçiktirmiştir. Bu değişme ve ilerlemeyi engelleyen önemli olgulardan biri de İslam dininin Türk toplumu üzerindeki etkisi ve bunun ATÜT modelini tamamlayan yapısıdır.

Osmanlı köylüsünün sıkı kurallarla toprağa bağlanmış olması, onun serbest emek gücü haline gelmesini önlemiştir. Osmanlı'da tımar sahibinin emri altındaki toprakların mülkiyeti ile hiç bir ilişkisi yoktur. Tımar sahibi, kanunlar çerçevesinde, emri altındaki topraklarda devletin otoritesini temsil eden askeri bir memurdan öte herhangi bir anlam ifade etmez. Osmanlı Devleti'nde veraset, soyluluk ve tasarruf hakkı yoktur. Devleti, reaya ve yöneticiler olmak üzere iki sınıf oluşturmakta ve halkla devlet yani yönetici sınıf kesin sınırlarla birbirlerinden ayrılmış, yabancılaştırılmıştır.

Bu yapısal özellikler nedeniyle Osmanlının feodal olduğu asla iddia edilemez. Ülke feodal yapıya sahip olmayınca da katılaşmış yapısını, kapalı ekonomik ilişkilerini kıramamıştır. Dolayısıyla iç dinamikten yoksun olarak reaya topraktan koparak özgür emek gücü haline gelememiş, kapitalizm doğamamıştır.

16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'dan gelen baskılar, Avrupa'nın hızlı ilerleyişi ve ekonomik üstünlüğü Osmanlı'yı yavaş yavaş değiştirmiş ve ülke Batı için ucuz ham madde kaynağı, pahalı mamül madde pazarı haline gelmiştir. Osmanlı devleti kapitalizme geçen iç ve dış dinamiklere sahip olamadığından az gelişmiş bir ülke olarak varlığını sürdürmüş ve bu özelliklerini Türkiye Cumhuriyeti'ne de aktarmıştır. O nedenle az gelişmiş bir yapıdan kurtulmak için tarihten gelen özelliklerimizi kullanarak ATÜT- sosyalizme daha kolay geçebiliriz. Zira sosyalizmle ATÜT'ün bazı özellikleri örtüşmektedir. Böylece hem az gelişmişlikten kurtulmamız ve hem de Batı'nın toplumsal aşamalarından geçmeden onların ulaştığı son aşamaya kısa yoldan varmak mümkün olacaktır. Bunun gerçekleşebilmesi için izlenmesi gereken yolun ne olabileceği, devlet-halk ayrımı, devletin mutlak otoritesi, özel mülkiyet sorunu, yeni üretim ilişkilerinin biçimi, devletleştirme boyutları v.s. sorunların nasıl çözülebileceği, daha doğrusu, ATÜT modeli ile hedeflenen sosyalist aşamanın hangi noktalarda kesişeceği ve hangi noktalarda ayrılarak yeni yorumlar getireceği açık şekilde ortaya konulamamıştır. Buna rağmen konuya açıklık getirmek için modelin savunucularınca bazı açıklama girişimlerinde bulunduğu da görmekteyiz.

ATÜT modeli ve onun taşıdığı tarihsel miras dolayısıyla bugünkü az gelişmiş ülkelerde doğal bir sınıflaşma ve sınıflararası mücadele görülmez. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerin sosyalizme ulaşmaları, Batı için gösterilen toplumsal evrim aşamalarına paralel olabilecek midir? Başka bir deyişle, sosyalizm için Batı'nın geçirdiği evrelerden geçmek gerekir mi? Kuşkusuz ki Batı'dan farklı bir toplumsal yapıya sahip olan ve yüzlerce yıl bu

farklılığın oluşturduğu değişik ilişkilerle biçimlenen ve Devleti en üstte, kutsallık mertebesine ulaştıran bir toplumda sosyalizm sınıfsal evrimin başarısı olarak gelemmez. Durum böyle olunca, tarihi mirasa uygun bir çözüm yolu ile, yani devlet eliyle sosyalizme ulaşmak ve bunu yaparken de aydın-bürokrat zinde güçlerden yararlanmak en akılcıca yoldur.

Divitçioğlu'na göre, "Asya tipi ekonomik tarzı ne derebeyliktir ve ne de kapitalizme geçmek için içsel dinamiği taşımaktadır. Böyle olunca geçeceği tek üretim tarzı az-gelişmiş üretim tarzı olmaktadır(...). Elde edilen bu bozulmuş Asya tipi modeli, günümüzün az-gelişmiş toplumları ile aynı nitel benzerlikleri göstermektedir." Yani azgelişmiş ülkelerde, "Asya tipi üretim tarzının izleri kuvvetle hissedilmektedir."⁵⁶

Bugünün az gelişmiş ülkeleri, tarihsel mirasları ATÜT modellerinden de yararlanarak üç şekilde az gelişmişlik yapılarını kırabilirler. Divitçioğlu'na göre, az gelişmişlik yapısını kıracak modeller şunlardır: Kapitalist Sistem, Kerim Devlet ve Halk Sosyalizmi. Başka bir anlatımla, az gelişmiş ülkelerin ATÜT mirası doğrultusunda karşılına çıkan almasıklardan birini seçmeleri gerekmektedir ki, bu almasıkları; kapitalist sistem, kerim devlet sistemi ve halk sosyalizmidir.⁵⁷

Divitçioğlu'na göre, ATÜT toplumu, Batı kapitalizmi ile temasa geçince, toprak kulluğu kurumu ortadan kalkmak zorunda kalmış ve ATÜT modeli bozulmuştur. Bugün ise sistemin içsel ve dışsal dinamiği çözüldüğü için hiç bir az gelişmiş ülkede salt hali ile ATÜT modeli söz konusu olamaz. Buna rağmen, az gelişmiş ülkelerde bozulmuş ATÜT tipolojisinin bazı özellikleri kendisini gösterir. Bu özellikler şunlardır;

- Devlet ve halk sözde-sınıfları vardır. Yeterli kapitalist ve işçi sınıfı henüz teşekkül etmemiştir.

- Kapitalizm başlamak üzeredir. Kapıkulu kapitalistleri ile yabancı sermaye işbirlikçi kapitalistler zümresi yeni bir sınıfın habercisidirler.

- Kapitalist zümrenin amacı iktisadi sistemi kapitalizme dönüştürmektir.

- ATÜT devletinin kapıkulu sınıfını oluşturan bürokrat sınıfı, kapitalizme dönüştürülmeye çalışılan devletin, “Kerim Devlet” niteliğini muhafaza etmek istemektedir.

- Eski kapıkulu sınıfı içinde bir zümre az gelişmiş devletin idaresini ele alarak reformlar yapmaya çabalayabilmektedir.⁵⁸

Yukarıdaki özellikleri sıralayan Divitçioğlu'na göre, ATÜT ve bozuk ATÜT modellerinden yararlanılarak yeni bir ATÜT modeli kurulabilir ki, bu da, toplumda herhangi bir sınıfa dayanmayan sosyalist sistemdir.⁵⁹ Daha doğrusu, gelişmiş ülkelerdeki sosyalizmin hedefi sadece işçi sınıfına dayanmak iken, bozuk ATÜT tipolojisine sahip ülkelerin bu yapılarından elde edebilecekleri türev “Halk Sosyalizmi”dir. Ve bu sosyalizm anlayışı, halkın tercihlerini tam olarak yansıtabilecektir. “Halk bu sistemde kendi fayda fonksiyonuna (yoğaltım kararları) göre, halkın toplumsal yoğaltım (eğitim, sağlık, iç ve dış güvenlik ve çeşitli kamu hizmetleri) ve yatırım üzerindeki tercihlerini yansıtmaya çalışır. Ekonomide kaynakların dağılımı ve dolayısı ile gelirin yeniden-bölüşümü, artık ne bir kapitalist zümrenin ne de bir üstün refah fonksiyonundan sapmaları ve bunun maximum kılınmasında ortaya çıkacak tehditleri önler.”⁶⁰

Toplumdaki tüm sınıfların ortak çıkarların dayanacak ve aydın-bürokrat seçkinlerin kuracakları Halk Sosyalizminde asıl sorun, sistemin nasıl gerçekleştirileceğidir. ATÜT’cülere göre bu görev, kendini halk ile özdeş sayan tüm insanlara düşmektedir.⁶¹

ATÜT’cülerin 1960-1971 döneminde önerdikleri ATÜT mirasına dayalı bozuk ATÜT modeline uygun Halk Sosyalizminin özelliklerini kısaca iki noktada toparlamak mümkündür:

- Aydın-bürokrat zinde güçlere dayalı bir sosyalizm anlayışı;
- Bu sosyalizmi sınıfsız bir toplum modeli olarak gerçekleştirmeye hedefi.

Bunların nedeni de, Batı sosyalist düzenlerine daha hızlı ve kısa bir sürede ulaşmak için Osmanlı toplum mirasından sosyalizm adına yararlanmak; zinde güçlerle amaçlanan Batılı düzene daha çabuk ulaşmak; sosyalizmin nihai hedefi sınıfsız toplum modeli ile tarihsel verilere dayalı olarak daha kestirme bağlar kurmak ve az gelişmiş ülkelerde de sosyalist bir düzen kurulabilineceğini kanıtlamaktır.

Beşinci Bölümün Dipnotları

- 1 Konuyla ilgili bazı yazınlar: O Varga, "Asya Tipi Üretim Biçimi", çeviren; K. Somar, Sosyal Adalet Dergisi, No: 20; "Sovyet Bilim Adamları Asya Tipi Üretim Biçimini Tartışıyor", Dönüşüm Dergisi(15 Kasım 1966); Sencer Divitçioğlu, Asya Tipi Üretim Tarzı ve Az-Gelişmiş Ülkeler, Elif Yayınları, İstanbul, 1966; Selahattin Hilav, "Asya Tipi Üretim Nedir?", Yön Dergisi, No: 150-151; M. Godeller, Asya Tipi Üretim Tarzı, Çeviren: A. Tokatlı; K. Marx, Kapitalizm Öncesi Ekonomi Şekilleri, Çeviren: Mihri Belli; S. Hilav, "Asya Tipi Üretim Biçimi Üzerine Açıklamalar", Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm adlı eserin içerisinde; Asya Tipi Üretim Tarzı, Çeviren: İrvem Keskinoglu, Ant Yayınları, İstanbul, 1970; Sencer Divitçioğlu, Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, Köz Yayınları, İstanbul, 1971. Bunlardan başka, bazı yazarların ATÜT teorisini Osmanlı toplumunu açıklarken kullanmalarına yol açan eserler de mevcuttur. Bu gruba örnek olarak Muzaffer Sencer'in Osmanlı Toplum Yapısı adlı eserini gösterebiliriz.
- 2 Selahattin Hilav, "Asya Tipi Üretim Biçimi Üzerine Açıklamalar", Az Gelişmiş Ülkeler ve Sosyalizm, İstanbul, 1966 (Derleyen; Fethi Naci). Ayrıca, Sencer Divitçioğlu, Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, s. 21-22.
- 3 Maurice Godelier, Asya Tipi Üretim Tarzı, Çeviren: İrvem Keskinoglu, Ant Yayınları, İstanbul, 1966, s. 13.
- 4 Bu konuda Selahattin Hilav'ın "Asya Tipi Üretim Biçimi Üzerine Açıklamalar" adlı makalesine bakınız.
- 5 Hilav, "Asya Tipi Üretim Biçimi Üzerine Açıklamalar", s. 58.
- 6 Bu üretim tarzlarından başka Slovanic Üretim Tarzı denilen bir başka tarz daha varsa da, genelde bu tarz, ATÜT'den daha ileri bir aşama olarak değerlendirilmektedir.
- 7 Divitçioğlu, Asya Tipi Üretim Tarzı ve Az-Gelişmiş Ülkeler, s. 4-5.
- 8 a.g.e., s. 5.
- 9 a.g.e., s. 11.

- 10 a.g.e., s. 11-12.
- 11 a.g.e., s. 6-17.
- 12 a.g.e., s. 24-25.
- 13 a.g.e., s. 31-37.
- 14 Hilav, a.g.m., s. 59-60.
- 15 Hilav, a.g.m., s. 60-61.
- 16 Hilav, a.g.m., s. 61.
- 17 Hilav, a.g.m., s. 61-64.
- 18 Niyazi Berkes, Osmanlıyı açıklarken, zaman zaman feodalizme yer verse de, daha çok ATÜT'çüdür ve Osmanlıyı açıklarken ATÜT modelinin özelliklerini kullanmaya çalışır. Bir başka deyişle, Berkes %25 oranında feodalci ise %75 oranında da ATÜT'çüdür.
- 19 Bunların dışında Oya Sencer'in de zaman zaman ATÜT'cü, zaman zaman da feodalci anlayışı benimsemekle beraber, Osmanlı'nın Batı feodalitesinden ayrı bir feodal yapıya sahip olduğunu kabul eden görüşlerinin ağır bastığı söylenebilir. Sencer'in(Baydar) Türk tarihi için ileriye sürdüğü evrim çizgisi şöyledir: İlkel mülkiyet, ATÜT ve Feodalite. ATÜT'cü olarak Selahattin Hilav'ın bu konudaki önemini de unutmamak gerekir.
- 20 Sencer Divitçioğlu, Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, s. 19.
- 21 Muzaffer Sencer, Osmanlı Toplum Yapısı, s. 187-190.
- 22 a.g.e., s. 192-198.
- 23 a.g.e., s. 210-211.
- 24 Divitçioğlu, Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, s. 47.
- 25 a.g.e., s. 48.
- 26 Niyazi Berkes, 100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi, Cilt I, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1969, s. 13-15.
- 27 Divitçioğlu, a.g.e., s. 48.
- 28 a.g.e., s. 49-50.
- 29 Berkes, a.g.e., s. 16.
- 30 a.g.e., s. 32.
- 31 a.g.e., s. 52-53.
- 32 Divitçioğlu, a.g.e., s. 54-55.
- 33 a.g.e., s. 69-74.
- 34 Berkes, a.g.e., s. 41.
- 35 a.g.e., s. 43-44.
- 36 İsmet Bozdağ, Kemal Tahir'in Sohbetleri, Bilgi Yayınları, Ankara, 1980, s. 80.
- 37 a.g.e., s. 81.

- 38 Divitçioğlu, Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumu, s. 75.
39 a.g.e., s. 120-128.
40 Berkes, a.g.e., s. 24-25.
41 Berkes'in ATÜT, feodalite ve kapitalizm öncesi emtia üretimi ekonomisi tanımları arasında gidip gelmesine karşın, ATÜT'cü yanının ağır bastığını söylemek gerekir.
42 Berkes, a.g.e., s. 25.
43 a.g.e., s. 51-56.
44 Örneğin, ATÜT'ten yana olan Muzaffer Sencer'in, Dinin Türk Toplumu-na Etkileri adlı eserinde, Türk toplumlarının bir takım sapmalara rağmen tüm kurumları ile dinin etkisi altında kaldığını, bunun da yüzyıllarca değişmeden kalan statik bir sosyal düzene yol açtığını öne sürmektedir.
45 Divitçioğlu, a.g.e., s. 135.
46 İdris Küçükömer, Düzenin Yabancılaşması: Batılaşma, Ant Yayınları, İstanbul, 1969, s. 30-35.
47 a.g.e., s. 38-39.
48 a.g.e., s. 48.
49 a.g.e., s. 49-50.
50 Sencer, a.g.e., s. 311.
51 a.g.e., s. 314-315.
52 a.g.e., s. 327-328.
53 a.g.e., s. 328.
54 1970'li yıllarda yapılan ve ATÜT'e yer veren yayınlardan bir kaç örnek: Baykan Sezer, Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır uygarlıkları, İÜEF Yayınları, İstanbul, 1979; İdris Küçükömer, "Asya Üretim Biçimi, Yeniden Üretim ve Sivil Toplum", Toplum ve Bilim Dergisi, No: 2, 1977; Sina Akşin, "Osmanlı Türk Toplumundaki Sınıf Yapısı Üzerine Bir Deneme", Toplum ve Bilim Dergisi, No: 2, 1977; Asaf Savaş Akat, "Tarihi Maddecilik ve Kapitalizm Öncesi Toplamlar: Asya Toplumu Feodalite Tartışmalarına Yeni Bir Yaklaşım", Toplum ve Bilim Dergisi, No: 1, 1977.
55 Örneğin, Halil Bertkay'ın Kabileden Feodalizme, İstanbul, 1983 tarihli eseri.
56 Sencer Divitçioğlu, Asya Tipi Üretim Tarzı ve Az-Gelişmiş Ülkeler, s. 6.
57 a.g.e., s. 6-26 ve 28.
58 a.g.e., s. 14-24.
59 a.g.e., s. 26.
60 a.g.e., s. 29-30.
61 a.g.e., s. 30.

Bölüm VI

Sosyalizm ve İslamiyet Tartışmaları

1. Sosyalizm ve İslamiyet Tartışmalarının Ortaya Çıkışı

1960-1971 döneminde, Türkiye'deki siyasal fikir hareketleri içerisinde yer alan başlıklardan biri de, sosyalizm İslamiyet ilişkisi ve İslamiyetin sosyalizme engel teşkil edip etmediği tartışmalarıdır. Bir başka anlatımla, gündemin tamamını kapsayan sosyalist düzen tartışmaları, Türkiye'nin dinsel yapısını da göz önünde bulundurarak, İslamiyetin sosyalizme engel olup olmayacağını veya İslamiyetle sosyalizmin ortak noktalarının neler olduğunu tartışmaya çalışmıştır.

İslamiyetle sosyalizm arasında bağıntı kurmaya çalışan sosyologlar ve düşünürler, farklı bir sosyalist düzen önermeden, genel hatları ile İslamiyetin sosyalizme engel olmayacağını, zira İslamiyetle sosyalizmin benzer ögeler içerdiğini ve bu nedenle de İslamiyetin Türk toplumuna etkisi bakımından (ATÜT teorisinde olduğu gibi) sosyalizme geçişi kolaylaştırıcı bir unsuru olduğunu belirtmeye çalışmışlardır.

İslam sosyalizmi konusu, bu anlamda, dinsel boyutun gündeme getirilmesi ve sosyalizmle İslamiyetin teorik benzerliklerinin araştırılmasıdır. Burada İslamiyetin sosyalizme engel olmadığı savını ileriye sürenler olduğu gibi, İslamiyetle sosyalizm arasında hiç bir benzerliğin olmadığı savını ileri sürenler de ol-

muştur. Kısaca, konu Türkiye gündeminde tek yönlü değil; çok yönlü olarak ele alınmıştır.

İslamiyet ve sosyalizm tartışmaları, sadece sosyalizmin teknik ayrımları ve Türk tarihini yorumlama boyutlarıyla ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Yön ve MDD'ye yakın kişiler, sosyalizmle İslamiyetin bağdaşacağını, halkın dini inançlarının bundan zarar görmeyeceğini, sosyalizmin İslamiyet içerisinde zaten var olduğunu öne sürmüşlerdir.

Sosyalizm ve İslamiyet tartışmaları 1960-1971 döneminde üç başlık altında gündeme gelmiştir. Bu başlıklar şunlardır:

1. Sosyalizmden İslamiyete yaklaşmak ve sosyalizmin temel ilkelerini İslam dinini oluşturan bütünlük içerisinde arama eğiliminde olanlar. Prof. Cahit Tanyol ve bazı Yöncü yazarları bu gruba dahil edebiliriz.

2. İslam dinini oluşturan temel bazı ilkelerle sosyalizm arasında bağıntı kurmak isteyen ve farklı bir sosyalizmi Kur'an-ı Kerim'de arayanlar. Nurettin Topçu gibi.¹

3. İslamiyetle sosyalizmin her iki koşulda da birbirleri ile bağıntılı olamayacağını ortaya koymaya çalışan görüş. Bu görüşü de kendi arasında ikiye ayırmak gerekmektedir.

a) İslamiyetin ilahi, sosyalizmin ise dünyevi ve materyalist kaynaklı olduğunu; İslamiyetin getirdiği ilahi düzenin hiç bir beşeri düzenle karşılaştırılamayacağını; toplumsal hayatın esasını oluşturan ve kurtuluşu sağlayacak düzenin sosyalizme ve diğer düzenlere ihtiyaç duymayacak kadar yeterlilik taşıdığını savunan İslamiyetçi görüş ve bu görüşün sözcüsü Prof. Hüseyin Hatemi.

b) Batılılaşma-çağdaşlaşma adına sosyalizmle İslamiyetin bağdaşamayacağını ve her ikisinin de ayrı ayrı sistemler olduğunu ileri sürenler ve sözcüsü Prof. Niyazi Berkes.

Sosyalizm ve İslamiyet tartışmaları, 1966 yılında, Roger Garaudy'nin Cezayir'de "İslam Sosyalizmi", adlı eserinin Yön Yayınları tarafından Türkçeye çevrilmesi ile hızlanmıştır.² Gerçi bu eser içerik olarak daha çok klasik İslam ilkelerinden oluşan

bilgileri kapsamaktaysa da,³ ülkemiz aydınları arasında bir dizi tartışma başlatmıştır.

Garaudy'e göre, Marksizm, dini karşısına almaz. Marx'ın, "Din halkın afyonudur" formülü, 1843 yılında Marx daha 25 yaşlarında iken, yani Marksist olmadan, Feuerbach'ın etkisi altında, o da, "sadece belli bir coğrafi alanda ve belli bir tarihi dönemde yaşanan bir denemeyi özetlemektedir."⁴ Bu durumda, "din, halkın afyonudur" formülü ile İslamiyetin hiç bir ilgisi yoktur. "Dinin insanları her zaman ve her yerde çalışma, mücadele ve aksiyondan uzaklaştırdığı tezi tarihi gerçeklere tamamen aykırı düşmektedir. Bu Marksist bir tez değildir."⁵ Aksine, Cezayir'de, din artık mücahitleri felce uğratan bir afyon değil, mücadele ve kahramanlık ilham edici bir güçtür.⁶

Garaudy'nin Cezayir Sosyalizminden algıladığı, "İslami esaslar üzerine kurulmuş sosyalizm" ya da halkın bir elinde Kur'an diğesinde Kapital'le sosyalizme yürümesidir. İslam ülkelerine sosyalizmin gelmesi, çağdaş koşullar altında, Peygamberin sözünü ettiği insanların kardeş sitesini kurmalarına olanak sağlar.⁷ Özellikle sosyalizmin müslümanlık cephesi kaynağını, Kur'an'ın emeğe dayalı mülkiyet görüşünden ve zekat-vergi sisteminden almaktadır.⁸

Sosyalizm ve İslamiyet tartışmalarının hızlı bir şekilde gündeme gelişi, Garaudy'nin eserinin Türkçeye çevrilmesi ile hızlanmış olsa da, konunun tartışılması hiç de yeni değildir. İslamiyetle sosyalizm arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması ve İslamiyetle sosyalizm arasında yakınlaşmayı amaçlayan tartışmalar taa Osmanlı sosyalistlerine kadar geriye gitmektedir.⁹ Yöncü görüşlerin şekillenmesinde, daha doğrusu, Türk sosyalizmini oluşturma çabalarında Mısır ve Başkan Nasır'ın ülkemize etkisi, Cezayir ve Garaudy'nin etkisinden çok öncedir. Doğan Avcıoğlu bir anlamda laik Cumhuriyet'in "sivil Nasır"ı rolüne bürünerek dine-İslamiyete soğuk bakmamıştır. Az gelişmiş ülkelerin milliyetçi-nasyonal-memleketçi sosyaliz-

mi, Atatürk'ün devletçilik ve halkçılık ilkeleri Yöncü sosyalizme yol açmış olmaktadır.

Sosyalizm açısından İslamiyete yaklaşan ve Yön içerisinde bir alt grup oluşturan sosyalist İslamcıların dayanak noktaları teorik İslami kaynaklar olmakla birlikte, onları asıl cesaretlendiren oluşum, önce Mısır ve daha sonra da Ceyazir'de meydana gelen gelişmeler olmuştur. Bu iki sosyalist görünümlü ülkenin dine yaklaşımı ve dinsel kaynaklardan da yararlanan metodları laik-sosyalist Türk devrimcilerini de derinden etkilemiş ve halka hoş görünmek adına din ile sosyalizm arasında benzer yanlar aranmıştır. Başka bir anlatımla, sosyalizme ulaşma yolunda din-den medet uman bir anlayış söz konusu olmuştur.¹⁰

Sosyalizm-İslamiyet yakınlaşması, daha doğrusu yakınlaştırma çabaları, Ortadoğu ülkelerinin etkisi yanında, halkın yaklaşık yüzde doksan sekizinin müslüman olduğu ülkemizde halkın sosyalizm ile ateistliği aynı algılamasını bertaraf etmenin, sağ ve dinsel çevrelerden gelen saldırılara karşı korunmanın, dinsizliğin sosyalizme eşit olduğu imajını silmenin ve böylece halk kitlelerini sosyalizme çekmek düşüncesinin sonucudur. Başka bir anlatımla, dine bağlı halk kitlelerini sosyalizme yaklaştıracak yol olarak İslam sosyalizmi keşfedilmiştir.

Bu nedenlerin yanında, yüzyıllarca toplum hayatını etkileyen ve toplumla bütünleşen, onun içine sızan bazı İslami ilkelerle halkın ayrılmaz bir parçası olan bir kısım dini inanışlarla çatışmaya girmek, zindeci de olsa, Yöncüler için büyük bir kayıptır. Bu nedenle, Batıcı bir anlayış doğrultusunda sosyalizme ulaşma denemelerinde, halkın büyük bir çoğunluğunun karşı olduğu Batılılaşma ve sosyalizmi daha sevimli ve çekici kılmak, halkın Batılılaşma ve sosyalizm gibi yabancı olduğu dünya görüşleri karşısındaki pasif muhalefetini kırma girişimlerinde bulunmak gerekir. Halkı sosyalizme ısındırmanın yolu, sosyalizmle İslamiyetin benzer yanlarını ortaya çıkarmak, İslam dininin yüzlerce yıllık eşitlik, kardeşlik, hak, adalet, mülkiyet, üretim gibi il-

kelerinin sosyalizmin de esasını oluşturduğunu, bu nedenle, içimizde yaşamakta olan toplumsal örgü ile sosyalizmin yakın benzerlikler gösterdiğini ortaya koymak gerekir. Bu durumda sosyalizmden korkmaya ve çekinmeye gerek kalmayacaktır. değişmesi gereken bozuk düzenden kurtulmak ve her zaman özlediğimiz ideal İslam toplumunu kurmak istiyorsak zaman geçirmeden sosyalizmi gerçekleştirmemiz ve "İslamın cenneti"ni bu dünyada da kurmanın mümkün olduğunu halka anlatmamız gerekmektedir.

2. Sosyalizm Adına İslamiyetten Yararlanma Tartışmaları

Garaudy'nin Cezayir'de İslam sosyalizmi adlı kitabı Türkçe olarak yayımlandıktan sonra ülkemizde sosyalizm ve İslamiyet arasındaki ilişkiler konusundaki tartışmalar yoğunlaşmış ve bir ara Niyazi Berkes ile E. Tüfekçi (Mihri Belli) arasında, Doğu-Batı toplum farklarının tarihsel görünümünü de kapsayan bir dizi tartışma yaşanmıştır. Her iki yazar da, amaçlarının, Doğu toplumlarını yüceltmek ve üstün göstermek gibi bir niyetleri olmadığını kabul ederek, tartışmalarını sürdürmelerine rağmen, Tüfekçi, ülkemizdeki gelişmeler doğrultusunda Doğu'nun bize kalan tarihsel mirasından yararlanmak gerektiğini ileriye sürerken, Berkes'in yaklaşımı daha çok Batıcı bir yanlılığın ipuçlarını taşımaktadır. Bu konuda Berkes, ben Batılılık kavramını eleştirirken, aynı şekilde ve belki de daha şiddetle Doğu ve doğululuk kavramlarını da eleştirmekteyim demektedir." Bu bağlamda, Berkes, Doğu ile İslam sosyalizmi kavramlarını aynı kategoride değerlendirmektedir. Berkes'e göre, sosyalizm farklı bir şeydir, İslamiyet de başka şey, her ikisini birleştirmek mümkün değildir. Berkes, kendisinin Batı'yı eleştirmesinde, hareket noktasının da İslamiyet değil, ulusal varlık olduğunu belirtmektedir ki bu mantıkla her Batı karşıtının sırtını İslam ideolojisine dayaması gerektiği gibi doğru olmayan bir sonuç çıkmaktadır.

Berkes, Tüfekçi'nin Cezayir'de devrim olmuştur görüşünü de reddederek; Cezayir'de devrim değil, sadece bir kurtuluş savaşı gerçekleşmiştir; Doğu ve doğuculuk modası ile Fransız kolonlarının kovulması olayını devrim sanmak mümkün değildir, görüşünden hareket etmektedir.¹²

Berkes, Tüfekçi'ye, İslam Sosyalizminin kaynağı Kur'an mı, hadisler mi, kıyas ya da icma mı; İbn Rüşd, İbn Haldun, Abdülhamit, Ben Badis gibi din ulemalarından mı veya bunlar değilse nereden kaynaklandığını sormaktadır. Sorulara devamla, İslam Sosyalizmini bilinen ve insanlığın malı olmuş çeşitli sosyalist sistemlerden ayıran ölçüler nelerdir demektedir. Berkes, eğer İslam Sosyalizminden yabancı boyunduruğundan kurtulma savaşı vermiş ve halkı müslüman olan ülkeler kastediliyorsa, önderlerin halkın inançlarına saygı göstermek, ulemanın desteğini sağlamak, ulusal benliğe henüz kavuşulmadığından benliklerini ancak müslüman olmalarında bulmaları gibi gerekçeler ileri sürecekseniz, kabulümdür demektedir. Ayrıca, bir anlamda ulusal benlikleri zayıf olduğu için az gelişmiş müslüman ülkelerde İslamiyetin milletle eş değerde bir fonksiyona sahipmiş gibi kavrandığını ve bu anlayışla da, ne sosyalizmin ve ne de başına bir İslam kelimesi eklemekle toplumsal yapının sosyalist yapıyı içerecek şekilde gelişmiş; yani İslamiyetle sosyalizm arasında herhangi bir bağıntının olamayacağı vurgulanmaktadır.¹³

E. Tüfekçi ise, İslam Sosyalizmi tartışmaları çıkana kadar, iyi devrimcilik Doğu mistisizmine karşı Batı rasyonalizmini tutmaktı. Bilimsel sosyalizmin vatanı Batı idi ve "sosyalistim" diyen aynı zamanda "Baticıyım" da demektir.¹⁴ Öncelikle uygar Batı'nın göreneklerini almak her devrimcinin göreviydi ve Türkiye'de bu süreç içine girerek, sosyalist devrimler çağında bir milli burjuva yaratma teşebbüsüne girişmiş burjuva ile feodal ağa ittifakına yol açmıştı.¹⁵

E. Tüfekçi'ye göre, Orta Asya'dan göç etmiş ve dili Türkçe olan 1000 yıldır da İslam kültürü ile haşır-neşir olmuş, tüm üst

yapı kurumları ile Doğulu bir ulus olarak biz Türklerin evrensel bir kültür temeline dayanmak isteyen sosyalizm ile yakından ilgilenmemiz gerekmektedir. Batı'da evrensel bir temele oturtulan sosyalizm Doğu'da da evrensel bir temele oturtulmalıdır. Zira, coğrafya ve kök bakımından Doğulu olan Türk halkı, toplumsal yapı bakımından İslam dini ve diğer İslam ülkeleri ile olan ilişkileri nedeniyle, bu arada burjuva demokratik devrimlerini gerçekleştiremediği için de Doğulu kalmıştır.¹⁶ "Doğulu" ve "Batılı" kavramları salt coğrafi açıdan değil, ekonomi ve tarih açısından da ele aldığını belirten yazara göre, bu anlamı ile Türk ulusu açıkça Doğuludur.¹⁷

E. Tüfekçi, Berkes'in eleştirileri karşısında amaçlarının "Arap Sosyalizmi" ya da "Müslüman Sosyalizmi"ni taklit etmek değil; bu akımları dıştan tartışmak ve sosyalizmi kurmaya çalışırken müslüman halkları ürkütmemek olduğunu belirtmektedir. Tüfekçi'ye göre, namazlı sosyalizmin ilk uygulayıcıları Cezayir devrimcileri ile Nasır değil, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olmuştur.¹⁸

Marksizme yakın bir sosyalizm anlayışı ile İslamiyet'e yaklaşan ve sosyalizmin temel ilkelerini İslam dininde aramaya çalışarak İslam sosyalizminin Türkiye'deki teorik temelini oluşturmak isteyen ve Yön içinde yer alan İslam sosyalistlerinin liderliğini iki isim yapmaktadır: Prof. Dr. Cahit Tanyol ile Hilmi Özgen. Prof.Tanyol'un Yön'deki bir dizi makalesi ile Özgen'in "Türk Sosyalizmi Üzerine Denemeleri", bu akımın önde gelen yayınlarını oluşturmaktadır.

Hilmi Özgen'e göre, Kur'an Allah'ın fakirlerden yana olduğunu göstermektedir. Peygamber zenginlere karşı savaştı ve sonra da fakir köylülerin yaşadığı Medine'ye sığındı. "Muhammed Medine'ye yerleştikten sonra daha insani niyetlerle kardeşlik ve eşitlik tezini ileri sürdü. Ramazanın son gününde fakara verilen fitre ile sosyal adaletin sağlanmasına çalışıldı" diyen yazar, aynı nedenle fakirlerle zengin arasındaki savaşın bir tür

sosyalizm savaşı, zenginden para alarak fakire dağıtmanın da bir çeşit sosyalizm olduğunu ileri sürmektedir. Yazar, Bektaşîlerin bir kaseden şarap içmeleri ile Hacı Bayram'ın, "kollektif üretim ve ürünlerin kardeşçe bölüşülmesiyle fakir ve zengin farkını ortadan kaldırması" eylemlerini de sosyalist içerikli bulmaktadır. Özgen'e göre, İslamiyetin beş şartı olduğu gibi sosyalizmin de beş şartı vardır ve bunlar;

1. Toprak reformu,
2. Dış ticaretin millileştirilmesi,
3. "Kredi sanayiinin" millileştirilmesi,
4. "Sigorta sanayiinin" millileştirilmesi,
5. Büyük sanayi ve madenlerin millileştirilmesi.¹⁹

İslam sosyalizminin önemli savunucularından Doğu-Batı toplum ve kültür yapıları ve farklılıkları konusundaki açıklamaları ile dikkat çeken Prof. Tanyol da, İkinci Dünya Savaşı ile sömürgeciliğin tasfiye edildiğini ve "Milli Kurtuluş Hareketleri"nin sosyalist yönde ilerlediğini, "İslam Sosyalizmi"ne dönüşerek, İslamiyetle sosyalizm arasında köprüler kurulduğunu belirtmektedir.²⁰

Prof. Tanyol'a göre, az gelişmiş ülkelerde sosyal sınıflar gelişmediğinden devlet ön plandadır ve bu tür toplumlar devletsiz yapamazlar. Tanyol'a göre, Türk tarihinde önemli bir yere sahip devlet anlayışı, Cumhuriyet döneminde de devam etmiş; Mustafa Kemal Anadolu'ya giderek esir olan devleti kurtarmış ve halk da devleti kurtarma konusunda kendisine yardımcı olmuştur. Tanyol'un bir başka deyişi ile, halkta Osmanlı devlet bilinci olmasaydı, Anadolu'yu parçalanmaktan hiç bir kuvvet kurtarmazdı. Batı'da ise devlet kavramı bu denli güçlü değildir ve demokrasi hareketleri ile birlikte zayıflamıştır.²¹

Batılı olmadığımızı belirten Tanyol, bizdeki Batılılaşma hareketinin yıkılmakta olan devleti uçurumdan kurtarma amacına yönelik olarak başlatıldığını; fakat devleti yıkılmaktan kurtarmadığı gibi "bizde sadece bir sömürge halkı yatkınlığı uyandır-

mış” olduğunu söylemiştir.²² Bir başka anlatımla, Batılılaşma, sömürge olmaktan öte herhangi bir çözüm getirmemiştir. “Bugün, Türkiye için Türkiye aydınları için tartışılacak bir tek çözüm yolu vardır, o da “sosyalizm”dir. Zira, sosyalizm bir anlamda devlet olmak anlamına gelmektedir ki, bu da, bizim tarihsel özelliğimizdir. Tanyol’a göre, “Doğu toplumlarında devlet herşeydir. Devlet çözüldünce halk da, toprak da çözülür. Batı’da devlet bireyci felsefenin gereği olarak Hobbes ve Rousseau’da “mukavele”ye dayanır ve sömürücü bir rol oynarken; Doğu toplumlarında ve bizde devlet, sömürücü değil soyguncudur. Yani üretim ilişkileri ile bağıntılı olarak talana dayanır. Halk da sömürü anlayışını tanımadığı için özel mülkiyete karşıdır. O nedenle de Osmanlı bir sınıf devleti değil, zümre, yani kapıkulu devletidir.”²³ Bu ayrımı ile Prof.Tanyol, soyma ile sömürme eylemlerini ayırmakta ve birincisinin statik, ikincisinin dinamik eylemler olduğunu vurgulamaktadır.

Tanyol’a göre, soyguncu devlet, kuruluşu itibarıyla toplumdur ve sınıf devleti tipine geçmeye çalıştığı takdirde ya çözülür-dağılır veya sömürgeci toplumlar elinde kukla devleti haline gelir

Tanyol, Doğu toplumlarının Batı toplumlarından daha kolay bir şekilde sosyalizme geçeceklerini de şöyle ifade etmektedir: “Sömürgeci devletten sosyalist devlete geçmek sınıf mücadelesi ile olduğu halde, soyguncu devletten sosyalist devlete geçmek devletin gelişmesinin zorunlu bir sonucu ve halk için bir ölüm kalım sonucudur.”²⁴

Tanyol’a göre, Batı’da devlet sosyal sınıflar üzerine kurulmuştur. Bizde ise Batılı anlamda bir sınıf bilinci olmadığından, Batı’nın bilim ve teknik dışında, sosyal gerçeğine dayalı politik kurumlarını almak, devletin esas olduğu sınıfsız ve karmaşık bir toplumda hem devleti ve hem de toplumu yürütmek demektir.²⁵

Tanyol, Batı ile Doğu toplumlarının dayandığı bazı ayrımları şu noktalarda toplamaktadır:

1. Batıda sınıf devleti vardır, bizde kapıkulu devleti.
2. Batıda devlet tab'a bağlantısı başkadır, kapıkulu devletin-
de başka.
3. Batı bireycidir, biz topluncuyuz.
4. Batıda üretim araçlarına sahip olan sınıf devlete de sahip
olur ve kendi özelliklerini devletin bütün örgütlerine sindirir.
5. Batıda mülkiyet başka türdür bizde başka türlü.
6. Batı için burjuva demokrasilerinden sosyalist demokrasiye
geçiş ancak şiddetli "sınıf mücadelesi" ile ve bunun sonucu ola-
rak ihtilal ile mümkündür. Bizde ise kapıkulu devletinden sos-
yalist devlete geçiş, tarihi oluşun doğal ve zorunlu bir sonucu-
dur.²⁶

Tanyol, İslam Sosyalizmine İslam cephesinden yaklaşarak:

1. Kanunların bir zümre ve sınıf çıkarını savunamayacağını,
2. Toplumun emirlerinin Allah'ın emirleri mesabesinde ol-
duğunu,
3. "Adalet"i'nin gerçekleşmesinde ve tamamlanmasında Al-
lah'ın toplumu hakem yaptığını,
4. Genel faydanın özel fayda ve çıkarların üstünde olduğunu
ve kanunların ancak bu koşullar altında meşru olacağını, devle-
tin de bunları gerçekleştirmekle görevli bulunduğunu belirtmek-
tedir.²⁷

Tanyol'a göre, "gerek Marx'ın ve gerekse Lenin'in sosyalist
devletten komünist devlete geçiş diye vasıflandırdıkları sınıfsız
devlet ideali, sosyalist demokrasi Kur'an'ının adalet anlayışı ile
uzlaşır. İki sistem arasındaki ayrılık, onların felsefi doktrinleri-
dir. Marx ve Lenin'in felsefesi materyalist, bir din olan İslami-
yet ise realisttir. Sosyalizm bir toplumun adalet içinde kalkın-
masını sağlamaya çalışan bir metod olduğu için her sosyalistin
materyalist olması gerekmez.²⁸

Sosyalizmle İslamiyet arasında zorunlu bir yakınlaşma kur-
ma ya da her bilimin ve keşfin "Kur'an'da da bulunduğunu id-
dia etmek olmadığını belirten Tanyol'un amacı, "sadece dünya-

yı adalet üzere düzenlemeye memur bir dinin ülküsü ile sosyalizmin prensipleri arasında bir uzlaşma" kurmaktır. Tanyol, bu görüşlerini kanıtlamak için Hazreti Ömer'i, Sahabelerin hayatlarını ve İmam-Azam'ın "bir günlük rızktan fazlası haramdır" sözleriyle, bir günlük rızkın ancak bir günlük emeğe karşılık olabileceğine işaret ederek Marx'ın artık değer teorisine öncülük ettiklerini belirtir.²⁹ Tanyol, İslamiyet ve Sosyalizm ilişkilerine devamla şunları da söylemektedir: "Gerçekte Allahın kullarına vaad ettiği cennet sosyalist bir cennettir. Bu cennete girmeye hak etmenin ölçüsü, sosyalizmin ana prensibi olan 'herkese hakkı olanı vermek'tir(...). İslamın cenneti duyu verilerine hitap eder. Hazzı, lezzeti, şehveti, güzel yemekleri, leziz kevser şarapları, huri kızları ve gılmanları olan bir bolluk diyarıdır. Maddi refaha, dünya nimetlerine bol bol yer vermesi bakımından materyalist bir ahret görüşüne sahiptir."³⁰

Tanyol, sosyalizmi bir kalıp olarak değil, bir metod olarak ele almaktadır.³¹ Sosyalizmi kalıp olarak ele almak, bir anlamda Marx'ın ileriye sürdüğü klasik beşli aşamayı, dolayısıyla Osmanlı'nın feodal olduğunu da bilimsel verilere aykırı olarak kabul etmek anlamına gelir. Oysa, Osmanlı toplum yapısı Tanyol'da sınıf temeline dayanmaz ve devlet her zaman toplumsal zümrelerin üstünde, ilahi bir güce sahiptir. Halk yok, teba var; millet yok zümre vardır.³² Mülkiyet ilişkileri de Batı'daki mülkiyet anlayışından tamamen farklı boyutlarda cereyan etmiş, ferdi mülkiyet teşekkül etmemiştir.³³ Tüm bu farklılıklardan dolayı, Türkiye'de sosyalizmin amacı, bir metod olarak, "Türk milletini çalışmaya, zenginliğe ve mutluluğa götüren bir yoldur."³⁴ Bu nedenle sosyalizmi bir kalıp olarak düşünmek, kalıplara uydurmaya çalışmak "bizi fanatizme ve bir çeşit sol nurculuğa götürür."³⁵

Osmanlı-Türk kapıkulu devletinde toplumun mülkiyet anlayışı ve devletin kuruluş tarzı, diğer bir anlatımla devletçi geleceğimiz ve halkın sosyalist devlete yatkınlığı, sosyalist devlete

geçişimiz, Batı'daki gibi zor olmayacaktır. Zira, Batı'da özel mülkiyetin gelişmesi devlete yepyeni bir güç kazandırırken bizde devletin çöküşünü hızlandırmıştır. Oysa Osmanlı Türk devletinde esas olan özel mülkiyet değil, kamu mülkiyetiydi. Yani, Batı'da mülkiyetin kutsallığı özel mülkiyet lehine olduğu halde "bizde bu kutsallık din ve devlet hesabınadır."³⁶

Tanyol'a göre, ikiyüz yıldır Batılılaşma hareketleri ile birlikte görülmeyen bir işgal altındayız. Oysa ki, "biz Batılı değiliz" ve tarihimizin hiç bir döneminde de emperyalist olmadık. "Biz ancak mazlum halklara adalet götürebiliriz ve Batı'nın asla ulaşamayacağı bir sosyalizmi kurabiliriz."³⁷

Sosyalizm ve İslamiyet tartışmalarına katılan ve Yön'de "Dinler ve Sosyalizm" başlıklı bir yazı kaleme alan Erdoğan Alkan da, dinlerin sosyalist ilkeleri dile getirdiğini söylemekte ve gerekçelerini şöyle sıralamaktadır:

1. Dinler, kurulu düzene karşıdır,
2. Sosyal adaletçidir,
3. Antikapitalisttir.³⁸

3. İslami İçerikli Sosyalizme Karşı Çıkan Görüşler

İslamiyetin sosyalizmle her iki koşulda da, yani sosyalist açıdan İslamiyete veya İslami açıdan sosyalizme yaklaşımın mümkün olamayacağını ileriye süren görüş, iki farklı açıdan konuya yaklaşmıştır. Bunlardan biri, Hüseyin Hatemi'ye ve diğeri de Niyazi Berkes'e aittir.

Konuya teorik-İslam açısından yaklaşan Hüseyin Hatemi'nin 1967 yılında yayınlanan "İslam Açısından Sosyalizm" isimli eserine göre, "İslam bir bütündür ve çelişen ülkelerin sağlam bir kafa ve temiz bir yürekte bir araya gelmesine imkan yoktur".³⁹ Bazılarının işine geldiği şekilde, "İslam'ın ancak tüccar sınıfının işine gelebilecek bir ülkü olduğu sonucunu çıkarabilirler. Diğer yandan, Marx, Lenin, Engels ve Mao'nun 'emekçi' sınıfından gelmediğini büyük bir saflıkla unuturlar."⁴⁰

Hatemi, sosyalizm teriminin İslam'ın sırf "içtimai adalet"i sağlayan hükümlerini belirtmek için kullanılmasına itiraz edemeyeceğini, fakat yine de, İslamın hayat felsefesinin yaratıcı olan Allah'tan geldiğini ve adını onun koyduğunu, bu nedenle de, İslamiyete sosyalizm terimini eklemenin yanlış bir tutum olduğunu vurgulamaktadır.⁴¹

Hatemi'ye göre, İslamiyet bir bütündür ve eksiksiz bir yapıyı ihtiva etmektedir. Bu nedenle sosyalizm gibi ayak bağları ile İslamiyeti çarpıtmaya kimsenin hakkı yoktur. "Doğru Yol, Son Peygamber'in önderliğinde izlenecek olan İslam yolundan başkası olamaz".⁴²

Hatemi, "sosyalizm ve İslamiyet tartışmalarına "Fikirde ve Sanatta Hareket" dergisinde, ortodoks İslam açısından yaklaşmış ve klasik İslamiyeti savunarak, İslamiyetin mükemmel bir bütünlük taşıdığını, toplum hayatının tüm alanlarına cevap verecek kadar kapsamlı olduğunu ve bu nedenle ona sosyalizm gibi, kapitalizm gibi batıl ideolojilerin eklenmesinin sapıklık olacağını ileriye sürmektedir. Başka bir ifade ile, yazar, İslamiyetten bir başka kuram adına yararlanmak yerine, İslamın sosyal adaleti sağlamaya muktedir olduğunu kanıtlama çabasıdır.

Hatemi, hem kapitalizme ve hem de sosyalizme çatarak, İslamcılarının programcı ve oportünist olmadıklarını; biraz kapitalizm, biraz sosyalizm ile ortaya "bir nev"i "kar helvası" çıkarılardan da olmak istemediklerini vurgulamaktadır.⁴³ Yazar, (a) İslam bir devrim hareketi değildir; (b) böyle olsa bile, metodu olmadığı için yetersizdir; (c) Bilimsel sosyalizm, materyalist olmayan bir temele dayandırılmaz gibi Marksist tezlere de karşı çıkarak, "İslam eksiksiz bir inkılap, metodu da vardır, bizim din anlayışımız ile bu itirazları yapanların zihinlerinde canlandırdıkları din tasavvuru da apayrıdır. İslam ilerlemeye değil, ilerilik adı altında sunulan kalp fikirlere engel olur" demektedir.⁴⁴ Yazar, bazı Marksist tezlere cevap verirken, "İslam ne sömürge düzenin kaldırılmasına engeldir, ne de halkı uyandırma-

ya! Bilakis, bunlar yeryüzünde İslam düşüncesinin belirttiği andan beri, İslam'ın hedeflerinden biridir" demektedir.⁴⁵

"İslam" teriminin yeterli olduğunu ve bu anlamda bir "İslam Sosyalizmi" terimini yararlı bulmadığını belirten Hatemi, "bize göre, 'marksizm' nasıl bir dünya görüşü ve metod getirdiği iddiasında ise, İslam da öyledir" diyerek, İslami bir inanç, bir ideoloji, bir hayat tarzı ve dünya görüşü olarak değerlendirmektedir. Hatemi, "İslam bizim için ne 'aspirin' ne de 'mitoloji' veya 'folklor'dur, gerçeğin ta kendisi, gerek bu dünyadaki, gerek ölüm eşiğinden sonraki yaşayışımızı kavrayan hayat görüşümüzdür(...). 'Bir elde Kur'an, öteki elde Kapital, sosyalizme gitmek' formülünü de benimseyemeyiz. Kur'an bizim için şaşmaz ölçüdür(...). Materyalizm'in ise, Kur'an ölçüsüne göre apaçık batıl olduğunu söylemeye bile lüzum yoktur" diye yazmaktadır.⁴⁶

Bu görüşleri ile yazar, İslamiyete Marksist teorilerle yaklaşmak isteyenleri çeşitli açılardan eleştirirken aynı zamanda ortodoks İslam anlayışının da kısa bir değerlendirmesini yapmakta ve İslam dininin her yönü ile dünya ve ahiret hayatına yetecek güçte olduğunu söylemektedir. Başka bir anlatımla, yazar, dünyevi kaynaklı mevcut ideolojiler karşısında İslam ideolojisinin savunusunu yapmakta ve İslamiyet'in hiç bir dış müdahaleye - ilahi kaynaklı olması nedeniyle- ihtiyacı olmadığını; İslamiyet'in inkılapları-devrim değil- değişmeyi, düzeni kendi sistemi içerisinde taşıdığı ve bu ivme ile her çağa ve döneme uyabileceğini, daha doğrusu her çağ ve dönemi kendi sistemiyle uyum içinde yürütebilecek evrenselliğe sahip olduğunu vurgulamak istemektedir.

Kısaca, Kur'an ve Kur'an'ın getirdiği sistem tüm sistemlerin üstünde bir yere sahiptir ve Kur'an dışı tüm "izm"ler ve yapılar batıldır. Bu nedenle İslam kapitalizmi, İslam sosyalizmi gibi uydurma sistemlere İslamiyetin dünya düzeni içinde yer yoktur ve olamaz. İslamiyet, getirdiği sistemle tüm zamanlarda ve mekanlarda varlığını sürdürecektir. Onun dışında bulunan

tüm sistemler batıldır ve kurtuluşu sağlayacak düzen Kur'an'la gelen düzendir.

İslam sosyalizmini bir başka açıdan; Batılılaşma-çağdaşlaşma açısından değerlendiren ve konuyu teorik-ortodoks İslami görüşe yakın bir şekilde ele alan, sosyalizmle İslamiyetin ayrı ayrı sistemler olduğunu vurgulayan Berkes'in bu konudaki görüşleri ise şöyledir: İslam sosyalizmi konusunda, "Cezayir için belki evet, Türkiye için hayır."⁴⁷ Berkes, zaten "gelenekçi islamcı görüşe göre, İslam sosyalizmi diye bir şey düşünülemez. Çünkü sosyalizm, Avrupa tarihinde belirli bir aşamaya özgü geçici bir ideolojidir(...). Oysa İslamlık mutlak geçerli olan, Tanrı katından kendi yaratıklarına gönderilmiş olan evrensel bir inanç ve yaşam sistemidir. Bu inancın içinde yalnız inananlar için değil, inanmayanlar için bile geçerli ve yeterli olan ekonomik ve toplumsal eşitlik duyguları bol bol vardır. Bu nedenlerle, İslamlıkta sosyalist bir ideolojiye gerek ve yer yoktur."⁴⁸ Berkes, İslamiyet ile sosyalizm arasında hiç bir ilişki olamayacağını ileriye sürerken; bir kısım İslamcı çevreler İslamiyetin zaten sosyalizmin istediği toplumsal eşitlik görüşünü taşıdığına; bir kısmı da, İslamiyetin sosyalizme değil, kapitalizme yatkın bir din olduğuna inanırlar.⁴⁹

Sosyoloji anlayışıyla, olayları Batıcı bir yaklaşım ve ulus açısından değerlendiren, bu açıdan İslam sosyalizmi konusunda ortodoks İslamcıların görüşlerini kendi fikirleri yönünde haklı bulan Berkes, "İslamcı sosyalizmin asıl başarısı bir yandan laikliğe öte yandan Marksist sosyalizme karşı çifte bir savunma hizmeti görmesindedir. Bu bakımdan, sosyalizm, sosyalizm olmaktan çok bir dinci ulusçuluğudur" görüşünü ileriye sürmektedir."⁵⁰ Oysa, Türkiye laik bir devlettir, "layiklik güdümü, Türk geleneğine uygun, hatta onun zorunlu olan bir sonucudur." Diğer yandan, "Türk ulusçuluğu genel olarak İslam şeriatçılığına, özellikle Selefi arapçılığına karşı olarak gelişmiştir. Halbuki, Araplarla Araplıkla İslamlılık birbirinden ayrılamıyor."⁵¹

İslam sosyalizmi tartışmalarını klasik sosyalizm açısından eleştirenlerin başında gelen Aziz Nesin, İslamın sadaka, zekat, fitre gibi geleneklerinin gösterilmesinin sosyalizmi sulandırıldığını ve yozlaştırdığını ve Türk sosyalizminin, İslam sosyalizmi hareketi ile tehlikeli bir yöne saptığını belirtmektedir.⁵²

İslam Sosyalizminin gerici bir sapma olduğu ve sosyalizm kavramını yozlaştırdığını ileriye süren Yıldız Sertel de, Sosyalizmin üretim araçları ve üretim ilişkilerinin değiştirilmesi, sömürünün ortadan kaldırılması ile mümkün olabileceğini; bu yolda toplum bünyesinde esaslı bir değişiklik yapılmadan sosyalizmin gerçekleştirilemeyeceğini ileriye sürmektedir. Sertel'e göre, "dinci sosyalizm akımı Türkiye'nin sosyal-ekonomik kalkınması bakımından bir yenilik getirmemiştir."⁵³ Yazara göre, sosyal gelişme anlayışında hiç bir bilimsel esas kabul etmemek, toplumun objektif kanunlarını inkar etmek tehlikeli sonuçlar verebilir ki bu da gericiliktir.⁵⁴ Bunun yanında Peyami Safa, İslamiyette sosyalizmi andıran unsurların bulunduğunu söylemektedir.⁵⁵

4. Sosyalizm Adına İslamiyetten Yararlanmak İsteyen Grubun Genel Düşünsel Nitelikleri

Kısaca, İslamiyet ve sosyalizm tartışmalarından çıkarılabilecek sonuçları özetlersek, Türkiye'de İslam sosyalizmini savunan grubun görüşlerini şu noktalarda toplamak mümkündür:

- İslam sosyalistleri, sosyalist düzeni gerçekleştirmek için devletçi-bürokrat-aydın zinde güçlere dayanmaktadırlar.

- İslamiyetten sosyalizm adına yararlanmak isteyen grup merkezi devletçilikten yanadır.

- İslam sosyalizmi savunucularının tartışma eksenlerini farklı bir sosyalizm anlayışı değil, sosyalist düzende İslam dininin yerini belirleme ve ondan sosyalizm adına yararlanma kaygısı oluşturmaktadır. Başka bir anlatımla, halkın inançları sosyalizm açısından yorumlanmakta, popülizm yapılmaktadır.

- İslam sosyalizmi savunucuları, toprak reformu, dış ticaret, sanayi, sigorta ve madenlerin millileştirilmesini istemektedirler.

- İslam sosyalistleri, Doğulu ve Batılı devlet yapılarını ayırarak, Doğulu devleti soyguncu, Batılı devleti sömürücü olarak değerlendirmektedirler.

- Soyguncu devlette, sınıf mücadelesi olmadığından ve devletin baba rolü üstlenmesinden dolayı sosyalist bir düzene geçmek, sınıf savaşlarının olduğu Batılı devlet yapısına göre daha kolaydır.

- İslam sosyalistlerine göre, sosyalizm İslamın cennetidir.

- İslamiyet, kurulu düzene karşı, sosyal adaletçi ve kapitalist bir yapıyı içerir.

- İslam toplumunda kanunlar bir sınıfın ve zümrenin çıkarlarına hizmet etmez. Çünkü ilahi kaynaklıdır. İslamiyet toplumcudur. Genel fayda, özel faydanın önündedir.

- İslamiyetin bazı ekonomik özellikleriyle sosyalist düzenin özellikleri örtüşmektedir.

Kısaca, toplum tarihini yorumlayışları bakımından ATÜT'cülere; kurmak istedikleri sınıfsız ve sınıflar-üstü sosyalist düzenle Yön'cülere; dayanmak istedikleri zinde güçlerle de MDD'cülere, Yön'cülere ve ATÜT'cülere benzeyen İslam sosyalistlerinin, sosyalist düzen tartışmalarına getirdikleri tek yenilik, konunun dinsel boyutlarını tartışmak olmuştur. Bir başka özellikleri ise kesinlikle merkezi devletten yana olmalarıdır.

Altıncı Bölümün Dipnotları

- 1 Nurettin Topçu'nun görüşlerini Hareket Okulu başlığı altında inceleyeceğiz.
- 2 Sosyalizm ve İslamiyet tartışmalarını hızlandıran ikinci bir eser de, Maxime Rodinson'un İslamiyet ve Kapitalizm'idir (Türkçesi Orhan Suda, Gün Yayınları, İstanbul, 1969; ikinci baskısı, yine aynı çevirmen tarafından Hürriyet Yayınları arasında 1978'de yayınlanmıştır). Yazarın bu eserde kanıtlamaya çalıştığı tez; İslamiyetin tarih boyunca kapitalizmin gelişmesine engel olabilecek yasaklar taşımadığı yolundadır. Rodinson'un yazdıklarından çıkarılabilecek diğer bir sonuç da, "İslamiyet, sosyalizmin İslam ülkelerinde kurulmasına engel değildir.
- 3 Roger Garaudy, Cezayir'de İslam Sosyalizmi, Çevirenler: E. Tüfekçi-D. Avcıoğlu, İstanbul, 1966.
- 4 a.g.e., s. 38.
- 5 a.g.e., s. 49.
- 6 a.g.e., s. 41.
- 7 a.g.e., s. 43-45.
- 8 a.g.e., s. 49.
- 9 Bu konuda bakınız; A. Cerrahoğlu (Kerim Sadi), İslamiyet ve Osmanlı Sosyalistleri, İslamiyet ve Yöncü Sosyalistler, İstanbul, 1964, s. 3-15.
- 10 a.g.e., s. 19.
- 11 Niyazi Berkes, "Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine", Yön Dergisi, Sayı: 140, 1965, s. 16.
- 12 Niyazi Berkes, "Doğu ve Doğuculuk Modası", Yön Dergisi, Sayı: 147, 1966, s. 8.
- 13 Niyazi Berkes, "Sosyalizm ve 'İslamiyet' Tartışmaları", Yön Dergisi, Sayı: 151, 1966, s. 12.
- 14 E. Tüfekçi, "Açık ve Sağlam Bir Tutum", s. 16.
- 15 E. Tüfekçi, "Sosyalizm ve 'İslamiyet' Üzerine", Yön Dergisi, Sayı: 146, 1966, s. 15.
- 16 a.g.m., s. 15.

- 17 E. Tüfekçi (Mihri Belli), "Doğu'da Olmak Nedir?", Yön Dergisi, Sayı: 147, 1966, s. 9.
- 18 a.g.m., s. 9.
- 19 Hilmi Özgen'in fikirleri, Yıldız Sertel'in Türkiye'de İlerici Akımlar adlı eserinin 277-282. sayfalarından özetlenmiştir (Ant Yayınları).
- 20 Cahit Tanyol, "Tehlike Çanı", Yön Dergisi, Sayı: 119, 9 Temmuz 1965, s. 7.
- 21 a.g.m., s. 7.
- 22 Cahit Tanyol, "Tehlike Çanı II", Yön Dergisi, Sayı: 122, 30 Temmuz 1965, s. 7.
- 23 Cahit Tanyol, "Tehlike Çanı III: Çıkar Yol Niçin Sosyalizm", Yön Dergisi, Sayı: 124, İstanbul, 13 Ağustos 1965, s. 7.
- 24 a.g.m., s. 7.
- 25 Cahit Tanyol, "Tehlike Çanı IV: Çıkar Yol Niçin Sosyalizm?", Yön Dergisi, Sayı: 129, 17 Eylül 1965, s. 12.
- 26 a.g.m., s. 12.
- 27 a.g.m., s. 12.
- 28 Cahit Tanyol, "Tehlike Çanı V: 'İslamın Cenneti Sosyalizmdir,'" Yön Dergisi, Sayı: 130, 24 Eylül 1965, s. 7.
- 29 a.g.m., s. 7.
- 30 a.g.m., s. 7.
- 31 Cahit Tanyol, "Türkiye'de Burjuva Meselesi", Yön Dergisi, Sayı: 44, 17 Ekim 1962, s. 6.
- 32 Cahit Tanyol, "19 Mayıs'tan 27 Mayıs'a", Yön Dergisi, Sayı: 75, 23 Mayıs 1963, s. 5.
- 33 Cahit Tanyol, "Türkiye'de Mülkiyet Meselesi", Yön Dergisi, Sayı: 46, 31 Ekim 1963, s. 7.
- 34 Tanyol, "Türkiye'de Burjuva Meselesi", s. 6.
- 35 Cahit Tanyol, "Türkiye'de Mülkiyet Yapısı ve Sosyalizmi Zorunlu Kılan Nedenler", Yön Dergisi, Sayı: 134, 22 Ekim 1965, s. 12.
- 36 a.g.m., s. 12.
- 37 Cahit Tanyol, "Görülme Yen İşgal", Yön Dergisi, Sayı: 172, 15 Temmuz 1966, s. 14.
- 38 Cerrahoğlu, a.g.e., s. 26-27.
- 39 Hüseyin Hatemi, İslam Açısından Sosyalizm, İşaret Yayınları, İstanbul, 1988, s. 13.
- 40 a.g.e., s. 15.
- 41 a.g.e., s. 19.

- 42 a.g.e., s. 67.
- 43 a.g.e., s. 199.
- 44 a.g.e., s. 229.
- 45 a.g.e., s. 231.
- 46 a.g.e., s. 301-303.
- 47 Niyazi Berkes, "İslamiyet ve Sosyalizm Üzerine", Yön Dergisi, Sayı: 140, 3 Aralık 1965, s. 16.
- 48 Niyazi Berkes, İslamlık, Ulusculuk, Sosyalizm, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975, s. 229-230.
- 49 a.g.e., s. 239.
- 50 a.g.e., s. 245.
- 51 a.g.e., s. 246-247.
- 52 Sertel, a.g.e., (ant), s. 282.
- 53 a.g.e., (ant), s. 277.
- 54 a.g.e., (ant), s. 288-289.
- 55 Peyami Safa, Sosyalizm, Babıali Yayınları, İstanbul, 1961, s. 100.

Ortanın Solu Modeli

1. CHP'yi Ortanın Soluna İten Nedenler

1960-1971 dönemi Türkiye gündeminde önemli bir yere sahip tartışma konularından biri de “Ortanın Solu” kavramıdır. Ortanın solu kavramının oluşumu incelendiğinde, tamamen iç koşullarının meydana getirdiği süreçlerin ürünü değil, dış dünyada meydana gelen gelişmelerin iç siyasete, hızlı bir şekilde yansımalarıdır. CHP'nin bu iç ve dış değişiklere zorlanması ortanın solu dönüşümüyle sonuçlandı. 40 yıllık devlet adamı ve bir dönemlerin sarsılmaz lideri “milli şef” İsmet İnönü, “gerekirse solculuğu da biz yaparız, size ne oluyor” anlayışının bir ürünü olarak, kendilerinin CHP olarak solda olduğunu ilan etmiştir. Başka bir anlatımla, CHP, 1960'lı yılların getirdiği güncel zorlamalar ve devlet partisi olarak tarihsel görevlerinin ağırlığı altında kendisini ortanın solunda bulmuş Batılılaşma davası için konumuna en uygun yer olarak ilerici ve devrimcilik fonksiyonlarını sürdürmeye karar vermiştir.

Tarihsel neden olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan ve Cumhuriyet boyunca da devam eden Batıcılılaşma hareketinin resmi ideolojiye yansıyan ve Batı'da da uygulanan sosyal demokrasi anlayışının ülkemizdeki adı, 1960-1971 döneminde “ortanın solu” olmuştur.

Güncel konular açısından bakıldığında, 1960-1971 gündemi- ni oluşturan sosyalizm, Türkiye'de tartışma alanlarını tamamen etkisi altına almış ve konuşulan tek konu haline gelmiştir. Hatta, sosyalizm tartışmaları o boyutlara ulaşmıştır ki, sosyalizm dışında kalan fikir akımları, sosyalizm tartışmaları yanında, toplumsal ve siyasal etkinlikten uzak, nitel ve nicel olarak çok yetersiz kalmışlardır. Bu görüşü kanıtlamak için bir-kaç örnek verecek olursak; 1950'li yıllarda liberal eğilimleri ağır basan aydınların çıkardığı Forum dergisi 1960'lı yıllarda sola kaymış ve 1960 sonlarına doğru sosyalist fikirlerin yayın organlarından birisi olmuştur.¹ Yine 40 yıllık devlet adamı İnönü, "40 yıldır devletçiyim. Devletçilik solculuktur diyorlar. Böyle ise evet solcuyum. Halkçılık solculuksa evet böyleyim" demek zorunda kalmıştır.² Diğer yandan aydınların neredeyse tamamı sosyalizm tartışmalarında yer almıştır. Gündemi, 1960-1971 döneminde sosyalizmin belirlediği yolundaki yargımızın diğer bir desteği de, bu dönemde sosyalizmle ilgili olarak yayınlanan kitap ve dergi sayısındaki aşırı yoğunluktur.³

Ortanın solu hareketine yönelik ilk belirtiler 1965'de görülür.⁴ CHP'de ortanın solu tartışmaları açık bir şekilde, 18. CHP Kurultayı'nda (18 Ekim 1966) ortaya çıkmış ve Turhan Feyzioğlu "ortanın sağ"ı'nı savunurken Partinin diğer ağır toplarından Bülent Ecevit, Turan Güneş ve bir grup milletvekili, ortanın solunu savunmuşlardır. Ecevit, Kurultay'da, "Ortanın soluna karşı koyanlar, Atatürk ilkeleriyle çelişme halindedirler. Bir Parti, toprak reformuna bildirisinde yer verince, grev hakkını sağlayınca, petrolü millileştirmeye teşebbüs edince ortanın solundadır."⁵ Kurultay sonunda yeniden CHP Genel Başkanlığı'na seçilen İsmet İnönü de; yeniden seçilmesi nedeniyle, "bu Kurultay yeni bir sahaya açılış Kurultayı'dır(...). Bugün tam tarihini bulan, ileri, önemli olan bir içerik taşıdığını kabul ve ilan etmiş olarak ayrılıyoruz" demektedir.⁶

18. CHP Kurultayı sonunda kaleme alınan bildiride de, Parti'nin ortanın solunda olduğu resmen ilan edilir. Fakat Parti için mücadele daha da şiddetlenerek devam eder ve 28 Nisan 1967'de toplanan CHP 4. Olağanüstü Kurultayı, sekizler olarak başlayan ve daha sonra sayıları 48'i bulan Feyzioğlu ekibinin Parti'den ayrılmasına neden olur.⁷

4. Olağanüstü Kurultay'ın açış konuşmasında, İnönü, ortanın solu tanımını tekrarlayarak, CHP'nin sağa ve aşırı sola karşı olduğunu; "komünizme varan sosyalizmle ilgisini bulunmadığını söylemiştir."⁸

CHP'yi ortanın soluna iten nedenlerden birisi de, Şubat 1961'de kurulan TİP'in hızlı bir şekilde gelişmesi, aydınları etrafında toplaması ve solda önemli bir yer edinmesidir. Bu hızlı yükselişin CHP lehine engellenmesi, CHP'nin siyasal yelpazenin neresinde olduğunu açıklamasına bağlıdır. Türk toplumunda sürekli önder ve ilerici role sahip bir devlet partisinin yeri; dönemin koşulları da düşünüldüğünde ortanın soludur.

2. Ortanın Solu Modeli

Muzaffer Sencer'in tanımı ile, "ortanın solu", demokrasi için burjuvazinin varlığını zorunlu saymakla birlikte, sermaye dahil bütün üretim faktörlerini kamu yararı adına, özel girişkenliği ulusal ekonominin ihtiyaçları ve sosyal amaçlar çerçevesinde denetim altına alıp sınırlandıran bir devletçilik anlayışıdır.⁹ Bir zümrenin serbest teşebbüs yoluyla veya devletin desteği ile "halkın refah ve güvenliğini geciktirici ve adaletsiz bulmak bakımından, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçi"dir. Yine "toplum yapısını mümkün olan en yüksek hızla değiştirerek, kendi insanlık ve halkçılık anlayışına uygun duruma getirmek" yönünden hareket eden ilerici, devrimci ve reformcu bir anlayıştır.¹⁰ Başka bir deyişle, liberalizmle aşırı sol arasında iki yönlü bir şet görevi gören siyasal sistemin adı "ortanın solu"dur.

Bülent Ecevit, "Ortanın Solu" adlı eserinde; "Batının demokratik parlamento düzenini alıp da, o düzene dinamizm katan, o düzende serbestçe tartışılan düşünce ve siyaset akımlarını ve o akımların geleneksel veya bilimsel adlandırılışını, yasaklar, tabular halinde tutmak, zaten mümkün de olmazdı" demektedir.¹¹ Bu anlamda, Batıcılaşma akımının resmi ideoloji boyutunda kazandığı bir değişmenin adı olan ortanın solu anlayışının teorisyenine göre, ortanın solu şu ilkeleri içermektedir.¹²

1. Ortanın solu, insalcıdır.
2. Ortanın solu, halkçıdır.
3. Ortanın solu, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçidir.
4. Ortanın solu, ilerici, devrimci reformcudur.
5. Ortanın solu, devletçidir.
6. Ortanın solu, bunları sağlayabilmek için plancıdır.
7. Ortanın solu, özgürlüğe bağlıdır.
8. Ortanın solu, sosyal demokrasiden yanadır.¹³

Ortanın solu terimi, aşırı solun halkı isyana teşvik edici konumu ile aşırı sağ akımların toplumu geriye çeken, sosyal özden yoksun ve biçimsel bir demokrasi ile halkı oyalayıp aldatan ve sömüren tutumuna karşı geliştirilen bir sistem olarak ortaya atılmaktadır ve bu terimin içerdiği akım, ortanın solu, dört bir yanımızdan gelen sosyalist ve sosyal demokrat hareketlerin Batı yönünden gelen sosyal demokrat akımın adıdır.¹⁴

Ecevit'e göre, sağ seçmek gerilemek, ortayı seçmek duraklamaktır; ilerlemek, demokrasiye, düşünce özgürlüğüne ve insanlık onuruna sahip çıkmak için 27 Mayıs Anayasası'nın gereği ve çağımızın sosyal demokrasi anlayışına uyan, demokratik sol veya ortanın solunda karar kılmak gerekmektedir. Zira, ortanın solunu aşırı soldan ayıran başlıca özelliği, teorisyenin de iddia ettiği gibi, Batılı anlamda demokratik oluşudur.¹⁵

Ortanın solu, devletçiliği, devlet kesimi ile özel kesimi ve bütün ekonomik faaliyetleri toplum yararına düzenleme, yön-

lendirme ve sosyal adalet içinde, halk denetimine tabi tutarak yürütme iddiasındadır. Ortanın solu, teşebbüs özgürlüğü, mülkiyet ve miras hakkı gibi konulara açıkça yer vermekte;¹⁶ özel sermaye kesimlerinin planlar çerçevesinde yatırımlara özendirilmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır.¹⁷

Ecevit'e göre, Osmanlı toplum düzeninde özel servet birikiminin olmayışı, toprakta özel mülkiyet anlayışının bulunmayışı da eşitlik duygusunun kökleşmesine yardımcı olmuştur. Türk halkı, devlet diktatörlüğüne ve servet diktatörlüğüne de karşıdır.¹⁸

Ortanın solu hareketi, Anayasa doğrultusunda ve Batılılaşma teşebbüslerinin hızlandırılması aşamasında "düzen içinde ilerleme" ve değişme; başka bir deyişle, Türk toplumunda görülen sosyo-ekonomik ve kültürel aksaklıkları giderme girişimidir. "Cumhuriyet Halk Partisi'nin istediği düzen değişikliği, Anayasa çerçevesi içinde ve Anayasa'nın gereği olan düzen değişikliğidir."¹⁹

Ortanın solu hareketi, düzen değişikliği sırasında şu önlemleri almak istemektedir:

1. İktisadi devlet teşekküllerinin yönetimi, merkeziyetçilikten ve hükümetin baskı ve müdahalesinden kesin olarak kurtarılmalıdır. Bunun için, bu teşekküllere, geniş özerklik ve plan, ilke ve hedeflerinin sınırları içinde tam serbestlik verilmelidir.

2. Her iktisadi devlet teşekkülünün ve bu teşekküllere bağlı bir müessesenin iç yönetiminde sanayi demokrasi ilkeleri en geniş ölçüde uygulanmalıdır.

3. İktisadi devlet teşekküllerine bu özerklik ve serbestlik verilirken, onların, kendi aralarında daha uyumlu çalışabilmelerini, daha verimli işbirliği yapabilmelerini sağlayacak bir mekânizma kurulmalıdır.

4. Devletin, karma teşebbüsler kurmasına son verilmelidir.

5. İktisadi devlet teşekkülleri kendi ihtiyaçlarının sağlanmasında olsun, mallarının iç ve dış pazarlanmasında olsun, büyük

aracılarda işbirliği yapma durumundan mümkün olduğu kadar kurtarılmalıdır.²⁰

Ortanın solu hareketi, özgürlüğe önem verdiğini ve Batı'daki sosyal demokrasilerin özgürlüklere dayandığını vurgulayarak, özgürlük koşullarını şöyle belirlemektedir:

1. Bir toplumdaki insanların özgür olabilmeleri için toplumun da özgür olması,

2. Ulusal bağımsızlığın gerekliliği,

3. İnsan düşüncesi, her türlü siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel baskıların önlenerek bireysel iradenin özgürlüğünün sağlanması; devletten, bazı örgüt-zümre-kişilerden gelebilecek baskıların önlenmesi gerekmektedir.²¹

Ortanın solunu, sağ, aşırı sağ, aşırı sol ve komünizmden ayıran önemli özellikler olarak, demokratlığı, sosyal adaletçiliği ve devrimciliği sayılmaktadır. Örneğin, sağ, tutucu ve gericidir; en ileri boyutlarda ancak evrimci olabilir. Aşırı solda da düşünce özgürlüğü, insan kişiliğinin serbestliği, halkın ve özerk kurumların iktidarı denetleme yetkisi ile seçim özgürlüğü yoktur. İnsanlar köle gibi çalıştırılmaktadır. Aşırı solda, devletin, ortanın solunda ise, halkın egemenliği vardır. Ortanın solunda demokrasiye bağlılık, onu siyasal, sosyal ve ekonomik alanda, aşırı soldan ayıran önemli bir özelliktir.²²

Ortanın solu hareketinin önderlerine göre, ortanın solundaki ekonomik ve sosyal siyasetle sınıflararası duvarlar alçalır; sınıflararası kaynaşma sağlanır; sınıf kavramından doğan ve insan onuruyla bağdaşmayan itibar ölçüleri yerini, emeğe, yararlılığa, üreticilik ve yaratıcılığa dayanan itibar ölçülerine bırakır. Oysa, aşırı sol, bir sınıfın başka sınıfları yok ederek egemen duruma gelmesini sağlamaya çalışır. Sağdaki akımlar ise, sınıflaşma ve sınıflararası sürtüşmeye imkan ve hız verdikleri için, aşırı solun istediği sınıf çatışmasına zemin hazırlamış, yol açmış olurlar.²³

Ortanın solu hareketini ve ileriye sürdüğü görüşleri aşağıdaki gibi yorumlamak mümkündür:

- Hareket, Türkiye'nin iç siyasetinde meydana gelen gelişmeler ve bu iç gelişmeleri belirleyen dış gelişmelerin bir ürünü olarak doğmuştur.

- Hareketin amacı, aşırı sağ ve aşırı sol düzen anlayışları karşısında sosyal adaletçi bir tampon görevi görmek olmuştur.

- Ortanın solu hareketi, Batı'da görülen sosyal demokrasi hareketinin, toplumsal veriler bakımından Batı ile birebir örtüşmeyen, yarı Doğulu-yarı Batılı, az gelişmiş bir ülkedeki kopyesidir.

- Ortanın solu hareketinin amacı, Türkiye'yi Batı düzenine ulaştırmak ve Batı'daki sosyal demokrasi hareketi ile bütünleştirmektir.

- Hareket, Tanzimattan beri aydın-bürokrat zümrelerin sürdürdüğü "ilerici-Batıcı" bir anlayışın 1960-1971 döneminde ve daha sonra da "ortanın solu" adı ile devam etmesi olayıdır.

- Ortanın solu hareketi, sınıfsız bir toplum önerirse de, aydın-bürokrat sınıflarla bir kısım burjuvaziye dayanmaktadır.

- Hareketin iç siyasetteki amacı, Atatürkçü devletçilik anlayışı ile sosyal önlemleri artırarak toplumdaki aşırı farklılaşmaları önlemektir.

- Ortanın solu, özgürlükçü ve çoğulcu bir demokratik-hukuk düzenine dayalı, üst yapı devrimlerine ağırlık veren bir harekettir.

- Ortanın solu hareketi, devletçi olmasına ve "halk adına, halk için" devlete öncelik tanınmasına rağmen, burjuvazi sınıfını, özel teşebbüsü, yabancı sermayeyi reddetmeyen bir harekettir.

Yedinci Bölümün Dipnotları

- 1 Forum Dergisi 1950'li yıllarda Prof. Dr. Aydın Yalçın'ın güdümünde çıkmaya başlamıştır. Dergi, 1960'li yıllarda önce Şevki Vanlı ve daha sonra da Hasan Hüseyin Korkmazgil'in güdümüne girmiştir.
- 2 Hikmet Bila, Sosyal Demokrat Süreç İçinde CHP ve Sonrası, İstanbul, 1987, s. 305.
- 3 Bu tür örnekler vermemizin nedeni, çalışmamızda, sosyalizm dışı fikir hareketlerine yeterince yer verilmediği yolundaki eleştirileri şimdiden önlemek içindir. Metin Toker de, dönem için, "sağ cepheye bakanların orada, sol cephedeki bol fikir, dergi, yayın, yazar, hizip, doktrin furyasına" rastlayamayacakları cümlesi ile, bizim sağ kesim için ileriye sürdüğümüz savları doğrulamaktadır. Bakınız; Metin Toker, Solda ve Sağda Vuruşanlar, Akis Yayınları, Ankara, 1971, s. 109.
- 4 Bu konuda bakınız; Bila, a.g.e., s. 282-288,
- 5 a.g.e., s. 300.
- 6 a.g.e., s. 301.
- 7 a.g.e., s. 310-311.
- 8 a.g.e., s. 310.
- 9 Muzaffer Sencer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971, s. 286.
- 10 a.g.e., s. 289-290.
- 11 Bülent Ecevit, Ortanın Solu(4. baskı), Tekin Yayınları, İstanbul, tarihsiz, s. 13.
- 12 Ortanın solu teorisinin savunucusu ve en önemli temsilcisi Bülent Ecevit olsa da, bu terimin yerleşmesinde İsmet İnönü'nün tarihi rolünü ve ağırlığını unutmamak gerekir. 18. CHP Kurultayı (18 Ekim 1966) ve ardından 4. CHP Olağanüstü Kongresi'nde (28 Nisan 1967) İnönü ağırlığını ortanın solu ve Ecevit'in yanında koyarak hem terimin yerleşmesinde ve hem de Kurultay bildirisine ortanın solu teriminin yazılmasını sağlayarak CHP içindeki kargaşayı da bir anlamda önlemeyi başarmıştır. Ayrıca, ortanın solu kavramı ilk defa 1966 yılındaki Parti Kurultayı'nda tartışılmış olsa

- da, Metin Toker'in iddiasına göre, İnönü, bu terimi ilk defa 1960 yılında Heybeli Ada'daki bir toplantıda kullanmış ve CHP'nin siyasal yelpazesinin solunda olduğunu belirtmiştir. Bu konuda bakınız; Metin Toker, İsmet Paşa ile 10 Yıl, Cilt III, s. 104.
- 13 Ecevit, Ortanın Solu, s. 17-20.
- 14 a.g.e., s. 32.
- 15 a.g.e., s. 33-34.
- 16 a.g.e., s. 34.
- 17 a.g.e., s. 117.
- 18 a.g.e., s. 42-43.
- 19 Bülent Ecevit, Bu Düzen Değişmelidir(5. baskı), Tekin Yayınları, İstanbul, 1978, s. 8.
- 20 a.g.e., s. 216-217.
- 21 Bülent Ecevit, Ortanın Solu, s. 90-91.
- 22 a.g.e., s. 94-95.
- 23 a.g.e., s. 97-98.

Bölüm VIII

Hareket Okulu ve Nurettin Topçu

1. Hareket Okulunun İslama Dayalı Sosyalizm Anlayışı

1960-1971 döneminde Türk düşünsel hayatında yer alan diğer bir akım da Hareket okuludur.¹ İslam sosyalizmi konusunda Marksist kaynaklı yaklaşımların tam tersi bir yönde, yani sosyalizme bir değer kuramı ile yönelen Hareket okulunun teorisyeni ise Nurettin Topçu'dur.² Prof. Orhan Türkdoğan'ın "İslami Sosyalizm" ya da "Hareket Okulu" dediği bu yönelimin önderi Topçu'nun otuz yıllık mücadele hayatı üç evreye ayrılmaktadır. Bunlar; (a) ahlak ve insan, (b) milliyetçilik ve (c) sosyalizmdir.³ İslam ahlakı ile milliyetçilik ideolojisinin zorunlu bir sonucu olarak, Hareket okulu, yani Topçu'nun düşün evriminin son aşamasını oluşturan ve milliyetçilik ile dinin mükemmel bir uyumunu ifade eden fikirleri; İslamiyete sosyalizm açısından yaklaşan görüşün uzağında, romantik bir sosyalizm anlayışına sahiptir. İnsanı seven, insana acıyan ve kalp terbiyesine dayanan, insana uzanma ve onu kurtarma ihtirasına dayanan bir ütöpik ve hayalci sosyalizm anlayışı.⁴ Başka bir anlatımla, felsefi ağırlıklı, İslamın teorik kaynakları ile Gökaltp sosyolojisinin solidarizmine dayalı, somut ve işlenebilir bir programı olmayan hayali bir sosyalizm.

Orhan Türkdoğan'a göre, kaynağını Kur-an'ın kendisinden alan Hareket okulunun "sosyalizm anlayışı" belli başlı beş ilkeye dayanır:

1. Mülkiyet hakkı başıboş bırakılamaz.
2. Devlet herkese iş vermek, iş yaratmakla görevlidir.
3. Dış ticaret devletleştirilmelidir.
4. Devlet iktisadi istismarı, siyasi ve dini istismarla birlikte ortadan kaldırmalıdır.

5. Bankalar ve sigortalar devletleştirilmelidir.⁵

Batıcılıkla bir ölçüde birleşen ve devletin resmi politikasında yer alan milliyetçilik anlayışına eleştirel bir açıdan yaklaşan Hareket okulu; hem toplumcu hem de İslamcıdır. Yani, Hareket okulu, ne tamamen Türkçü-Milliyetçi-Toplumcu düşüncenin ve ne de tamamen "Milli Görüş" olarak adlandırılan İslamcı görüşün yanında yer almaktadır. Hareket okulu, bir anlamda her iki görüşün uç noktalarını törpüleyerek birbirlerine yaklaştırma denemesi gibi görülmektedir. Olaya tersinden baktığımızda da, Hareket okulunun milliyetçilik yanı ağır basan kısmı, milliyetçi-toplumcu görüşe; İslamcı yanı ağır basan kısmı da "milli görüş"e doğru kayarak başka bir anlayışı geliştirmektedir. Yani, milliyetçi-toplumcu görüşün yanında daha İslamcı, İslamcı görüşün yanında daha milliyetçidir.

Bir çok yönü ile Milliyetçi-Toplumcu akımdan ayrılan Hareket okulunun görüşleri bir anlamda "İslam Sosyalizmi" teriminde ifadesini bulmuş ve İslamcı yanı ile teorik İslamiyete, milliyetçilik yanı ile de Anadolu toprağına ve misak-ı milli sınırlarına dayanmaktadır. Bu milliyetçilik anlayışının kaynağı resmi ideoloji çerçevesinde anlamını Batıcılık ve ulusçulukta bulurken, Hareket okulunda, İslam düşüncesi ve Anadolu'yu şekillendirdiğine inanılan 1071 tarihli Malazgirt Zaferi'ne dayanmaktadır. Başka bir ifade ile, Hareket okulunun milliyetçilik anlayışı, Anadoluçulukla İslamcılığın kaynaşma noktasıdır.

Çalışmamızın sınırları gereği, 1960-1971 dönemindeki görüşleriyle sınırlandırdığımız Hareket okulunun fikirleri elbette bu tarihi dilimle sınırlı değildir. Hareket okulunun görüşlerini bir bütün kabul ettiğimiz zaman, bu bütünlüğün başlangıç tarihini 1930-40'lara; bitimini de, Topçu'nun ölüm tarihi olan 1975 yılına götürebiliriz. Ancak, Hareket okulunun izleri bugün de yaşamakta ve ekol varlığını korumaktadır.

Okulun toplumsal içerikli ve orijinal görüşleri 1960-1971 döneminde Nurettin Topçu'nun eserleri ile ortaya konulmuş ve gerçekten de farklı bir ekol boyutundaki sistemli görüşler öne sürülmüştür. Topçu'nun başlangıçta Anadolucu grup içinde yer almasına rağmen, bazen İslamcılara ve bazen de Türkçülere yakın fikirler ileriye sürmesi O'nun belirli bir akıma girmesini güçleştirmektedir.⁶ Fakat, Topçu bu gruplardan hiçbirine girmeyerek, kendine özgü düşünceleri, toplum ve devlet anlayışı ile bir ekol oluşturmuş ve bu ekol en verimli grafiğini 1960-1971 döneminde çizmiştir.

Hareket okulunun sosyalizm anlayışı öncelikle milliyetçiliğe dayanır. Bu milliyetçilik görüşü, otoriter bir devletçilik anlayışının milliyetçi bir sosyalizmle bütünleşmesi sonucu karşımıza çıkmaktadır.

Demokrasilerin Doğu memleketlerinde olumsuz bir durumda halkı kargaşaya sürüklediğini belirten Hareket okuluna göre, milleti despotik kuvvetlerin pençesinden ve düzensizlikten kurtaracak olan düzen, "otoriteye dayanan milliyetçi sosyalizmdir."⁷

Ziya Gökalp sosyolojisinin kültür ve medeniyet tanımlarından hareketle, Hareket okuluna göre, milleti oluşturan unsurlar soy, vatan, ekonomik birlikler, dil ve din birlikleri, kültür ve ahlak birliğidir. Bu unsurların zayıf olduğu yerlerde millet de zayıf, kuvvetli olduğu yerlerde millet de güçlü olmaktadır.⁸

Hareket okulunun milliyetçilik anlayışının "Anadolu" ve 1071 tarihi ile sınırlandırıldığını tekrar vurgulayalım. Hareket

okulunun bu milliyetçilik anlayışı, aynı zamanda ekolü, Milliyetçi-Toplumcu ekolün milliyetçilik görüşünden ayıran en belirgin noktadır.⁹ Hareket okuluna göre, 1071’de başlayan milliyetçilik akımı, Selçuklu ve Anadolu Selçuklularından Osmanlılara geçmiş; Osmanlılar, Anadolu coğrafyasına İslam ruhunu sindirerek milli bir devlet kurmuşlardır. Bu devletin geliştirdiği milli birlik, merkezîyetçilikle şekillenerek “özellikle Murad’ın ve Yıldırım’ın, Fatih’in ve Yavuz’un dehasının eseri” olmuştur.¹⁰

Hareket okulunun milliyetçilik anlayışını temellendiren asıl kaynak “Anadolu Türk Tarihi”dir ve bu kaynağın en önemli unsurlarından birisi, Oğuz boylarının Müslüman olarak Anadolu’ya yerleşmeleridir. Yani, Türklerin “şamanlıktan kurtulup İslama sığın”maları; İslamiyetle kaynaşarak ruh ve ahlaklarında yaptıkları inkılaptır. Başka bir deyişle, Hareket okulunun milliyetçilik anlayışı, kaynağını dokuz yüz yıllık Müslüman-Türk tarihinden almaktadır. “Bizim milletimiz Anadolu’nun dokuz yüzyıllık tarihinin yarattığı bütün olaylarının, inançlarının ve mefahirinin(övinçlerinin), ahlakının, san’atının çocuğudur.”¹¹ “Saadet ve fazilet semalarında uçan Türkler, bu yükseklığe ancak İslamın kanadıyla yükseldiler. Dokuz yüzyıl İslam, Türkün ruhu oldu.”¹²

Hareket okulunun milliyetçilik anlayışı şu ilkelere dayanmaktadır:

1. Millet dini, onun ahlakını, örflerini ve kalbini yoğurmuş Türk-İslam medeniyetine yön ve kaynak olmuş İslam dinidir.

2. Büyük vatan Anadolu toprağıdır.

3. Soyumuz, Oğuz çocuklarının Anadolu’nun dokuz yüzyıllık tarihi içinde bu topraklarda kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur.

4. Dilimiz bu ülkede yüzyıllar boyunca devam edegelen tarihi olgunlaşma içinde varlık kazanan somut ve zengin Türk dilidir. Bireysel isteklerin icadı olan soyut ve hayasız dil, milli dil olamaz.

5- Devlet, büyük çoğunluğu köylü olan kütlelerin iradesini yaşatan merkezîyetçi, otoriteli ve mesuliyetli devlettir.

6- İktisadi sistemimiz, halkın bütün toplumsal ihtiyaçlarını karşılayan ve her bireyi iş ahlakıyla seferber eden asrın geçer deyimiyile ruhçu sosyalist sistemdir.¹³

Kültür ve medeniyet tanımlarını Gökalp sosyolojisinden almasına karşılık, Hareket okulu teorisyeni Topçu, Gökalp'i şiddetle eleştirmekte ve O'nun "İttihat ve Terakki çetesinin propagandacısı" olarak "Turancılık davasını" ortaya attığını ve "ruhçu milliyetçilikten maddeci milliyetçiliğe" geçişi sağladığını; bunun da, "milli ruhun Anadolu'nun toprağında kendi kendisini inkar etmesi gibi bir sapıklık" anlamına geldiğini belirtmektedir.¹⁴ Yani, Turancılık, Hareket okuluna göre, bir çeşit sapıklık ve inkarcılıktır.

Hareket okuluna göre, Gökalp'in maddeci milliyetçilik yolundaki diğer bir eylemi de, Cumhuriyet devri milliyetçiliğini, içi boş ve manasız "altı ok" teorisi ile formüle etmesidir. Hareket okulu teorisyenine göre, "Turancıların maddeci ütopyizminin ve altı okun kaba maddeci realizmine karşılık Anadoluculuğun getirdiği ruhçu idealizm, coğrafyanın gerçeğinden ebediliğe göz koyan ruhların selamet davasını yaşatıyordu."¹⁵

Dinle şekillenen Hareket okulunun milliyetçilik anlayışında dinle-İslamiyet, milliyetçilikle-Türklük ayrılmaz bir bütündür. Dinle Türklüğün birleşimini harika bir sentez olarak niteleyen Topçu'ya göre, "İslamiyet, Türke ilahi ruhu bağışladı. Türk İslama kendisini verdi. Türkte eşsiz bir cevher gizleyen bir vücut kendi ruhunu bekliyordu. İlahi ruh olan İslam, yeryüzünde kendi barınacağı vücudu arıyordu. Kutsal buluşma Maverâunnehir'de oldu. Bu mübarek bölgede Türk, kılıcını Kible yaptı. Cihana sığmayan hayat iktidarını Allah'ı arayan bir kalbe doldurdu."¹⁶

Hareket ekolüne göre, milliyetçilik ruh ve aşkın esiri olmazsa yıkılıp parçalanır. Bu bağlamda, Turancılık da ruhsuz ve

aşksız bir milliyetçiliktir. Oysa, “millet, kökleri mazide, gövdesi halde ve gelecekte hatıraları, temayülleri ve tasavvurlarıyla birleşmiş olan varlıktır. Maziden gelip halden geçerek istikbale akan bir nehir gibidir.” Millet realite olduğu halde milliyetçilik bir idealdir.¹⁷

Hareket okulu, faşizmi savunmakla birlikte, bu faşizm ırkçılıktan değil otoriter devlet anlayışından kaynaklanır. Hareket okulu milliyetçiliğinin ırkı “Turan” temeli yerini toplum hayatında önemli bir yere sahip olduğuna inanılan ve coğrafya ile şekillenen bir milliyetçilik anlayışına dayanır. Bu milliyetçiliğin bir de dini yanı vardır ki, bu da, çölde yaşayan göçebe Arabın İslamı, Anadolu köylüsünün ruhunda bambaşka bir mahiyet kazanmasıdır. Göçebe olmayan Anadolu halkı, “mukadderatını üstünde yaşadığı toprakla birleştirmiş; Araba ve Orta Asya Türkmenine üstün ruhu ve ahlaki kıymetlere sahip”tir.¹⁸

Hareket okuluna göre, bir milletin seciyesi, o milletin kaynaklarından millet halinde kuruluşuna kadar geçirdiği tarihi kadarle, coğrafi ve iktisadi sebepleri kapsar. Bugünkü milletimizin temeli M.Ö. 4-5 bin yıl önceye gitmekle birlikte, Türkmen eliyle Anadolu’nun İslamlaştırılması ve yeni bir medeniyet kurmasına dayanır. Böylece Anadolu, İslamiyetle birlikte Türkmene yeni bir ruh ve hayat vermiş olmaktadır. “Bizim için, lalettayın Türkmen, lalettayın İslamlık yoktur. Anadolu’nun Müslüman olan Türkmeni” vardır.¹⁹

Milliyetçilikle İslamı ayırmayan Hareket okulu, buna yeltenenleri de sert bir dille eleştirmektedir: “Türk’ü İslamdan ayırmak isteyenler, bu hareketleri ile milletimizin felaketlerine ve feci yıkımlarına sebep oldular.” Irk tek başına bir varlığı oluşturamaz. “Ruh cevherinin temel yapısı birliktir, çokluk içinde birlik yaşamaktır.” İslamiyeti kabul etmezden önce Türk dünyası kendi arasında daima savaşlarla parçalanıyor veya hükümdarın oğulları arasında pay ediliyordu.²⁰

Hareket okuluna göre, bugün masonlardan İslamcılara varıncaya kadar tüm anti-komünist zümreleri, milliyetçilik iddiası ile kendi hesaplarına çalışıyorlar. Oysa ceplerinden Amerikan doları çıkan bu sahtekarların milliyetçilik anlayışları, menfaat karşılığı işbirliği yapan ruhsuz ve doktrinsiz siyaset bezirganlığıdır.²¹

Hareket okulunun 1960-1971 döneminde, düşünce yapısını şekillendiren ve milliyetçiliğe dayalı "İslam sosyalizmi" anlayışını daha yakından incelersek, karşımıza "Müslüman Türk'ün devlet telakkisi, Müslüman Anadolu Sosyalizmi" görüşü çıkar. Diğer adı ile "Müslüman Anadolu Sosyalizmi", İslami ruh ve ahlaka sahip Anadolu insanının "bütün hayat kuvvetlerini, ferdi menfaatlarla ihtirasların sınırları dışına çıkarıp bir ilahi bölgede, tam iktidar ile sağlam iradenin disiplini altında, millet selameti yolunda toplulukları seferber etmek demektir. Komünizmi bertaraf edecek ve siyonizmi toprağa gömecek tek kuvvet budur; öbür adı milliyetçiliktir."²²

İslam dinine ve Anadolu milliyetçiliğine dayanan Hareket okulu sosyalizmi, "zenginlerin malında fakirlerin hakkı vardır" ve "ey mü'minler, ancak nafakanız size helaldir," örneklerinden hareketle, İslami düzende, her mahallede bir milyoner yaratmaya çalışan zenginler cemiyeti olmadığını ifade eder.²³

Bu sosyalizm anlayışı, öncelikle insana değer vermeyi, ahlakı kuvvetlendirmeyi ve toplumsal kurumların tamamında inkılap yapmayı amaçlamaktadır.

Sosyalizmi ikiye ayıran Hareket okuluna göre, bu sosyalizmin birincisi, devletçi ve muhafazakar; ikincisi, inkılapçı ve materyalist ağırlıklıdır. Birinci sosyalizm anlayışını faşizm; ikinci sosyalizm anlayışını da komünizm oluşturmaktadır. Hareket okulu, bunlardan birincisine, yani faşizme sahip çıkmaktadır.²⁴

Bu iki farklı sosyalizm anlayışı, Hareket okulu tanımlarında şu özellikleri ile ortaya konulmaktadır: Devlet sosyalizmi gele-

nekçi ve muhafazakardır. Toplumun koşullarını kabul eder, tarihi zorunluluklara bağlanır. İnkılapçı değil, tekamülcüdür. Milli değerlerle geleneklere dayanan faşizm ile aynı esaslara dayanan Alman milli sosyalizmi, devlet sosyalizminin en mükemmel gerçekleşmesi olmuştur. Her ikisi de spritualisttir. Yani ruhi ve ahlaki kıymetlere dayanır.

“Faşizm ekonomik insanı tanımıyor. Ona göre, insan, ahlaki, dini, harpçi ve siyasi bir varlıktır. Millet ise muayyen bir zamanda bir cemiyet içinde birlikte yaşayan fertlerin bütünü değildir, cemiyetin geçmiş, gelecek ve bugünkü nesillerini kucaklayan ideal bir varlıktır. Maziden gelip, istikbale doğru akmakta olan bir nehir gibidir. Faşist devlet, yeryüzünde ilahi iradenin gerçekleşmesidir ve kendiliğinden ahlakidir. Otorite ideal olan milli irade tarafından istenilmiştir. Ve bu istekle milli irade Allah’a bağlanmaktadır. İlahi iradenin tecellisi olan faşist devlet, milletin bütün unsurlarını birleştirici, içtimai çalışmaların hepsini eline alıcı ve en sağlam nizamı oluşturma gayesinde olan cemiyet üzerinde en kuvvetli otoriteyi kullanıcıdır.”²⁵

Karl Marx tarafından ortaya konulan inkılapçı ve materyalist sosyalizm ise tamamen maddeye dayalıdır ve ideal hiç bir unsuru yoktur. İnsanlığın sefaleti karşısında asla sorumluluk duymayan “nankör ve insafsız” bir kapitalizmdir.²⁶

Birincisinin sosyalizm ve ikincisinin komünizm olarak tanımlandığı bu varlık alanları, ekole göre, birbirlerinin amansız düşmandırlar; yanyana yaşayamazlar.

Hareket okuluna göre komünizm:

1. Toplumsal hayatın tek belirleyicisi olarak maddi hayatı ve ekonomik ihtiyaçları görmektedir.

2. Bireysel iradeyi, onun seçim ve karar hürriyetini tanımaz.

3. İnsanlararası eşitlik kurma bahanesiyle, bireyin hürriyetini elinden alır.

4. Komünizm, ihtilalle geçilebilen bir rejimdir.

5. Komünizm, ruh düşmanıdır.²⁷

Komünizmin tarihi maddeci görüşüne rağmen, insanın tarih içinde meydana getirdiği evrimi inkar etmekte; “millet ve din kuvvetlerini kesip budamak” ve yok etmek istemektedir. Ayrıca, her ideal sonsuz bir şekilde yaratıcı olduğu halde, komünizm yıkıcıdır.²⁸

Komünizmi olduğu kadar kapitalizmi de karşısına alan Hareket okulu, kapitalizmin zeka oyunları ile milyonlarca insan emeğini sömürüp büyük sermayeler halinde birikim sağlayan masonların eseri olduğunu söyler.²⁹

Serbest liberal ekonomi anlayışına karşı çıkan ekol, ekonomik hayatta yeni bir düzenden söz etmektedir ki, bu düzenin adı, daha önce gördüğümüz, otoriter bir devlet düzenine dayalı İslam sosyalizmidir. Devlet sermayesiyle desteklenen, devletçi bir ekonomiye dayalı bu iktisadi düzen, hızlı kalkınmanın ve ilerlemenin tek yoludur. Oysa kapitalist sistemde, serbest pazar ekonomisine dayalı üretim biçimi sürekli fazlalık verecektir. Buna bağlı olarak işveren de bir kısım işçiyi işten çıkaracak; işsiz kalan işçiler istihlakı azaltacaklarından ve sürekli artan üretim fazlasına bağlı işten çıkarma olayları sefaleti artıracaktır. Bunu önlemenin yolu, “devletçi iktisat” aracılığı ile üretim-tüketim bağıntısını oluşturup buhranları önlemektir. Devletçi iktisadın beklenileni verebilmesi için de, “ruha değer” vermeli, “ahlaki değerlere” bağlanılmalıdır. Bir diğer anlatımla, hayatın değerine inanan ve “birlikte el ele yaşamayı sevdirecek bir ahlak nizamıdır.”³⁰

Hareket okuluna göre, işçinin hak arama bahanesiyle işverene karşı grev yapma isteği, ekonomiye ve devlet düzenine zarar verir. Grev hakkı, görünürde işçilerin haklarını korumaksa da, içyüzünde ihtilalcı isteklere ulaşmayı amaçlayan ve toplum düzenini bozucu bir harekettir.³¹

Hareket okulunun genel ekonomi anlayışına bağlı olarak miras konusu da farklı bir dağılıma tabidir. Buna göre, mirasın, özellikle büyük ekonomik birikim ve servetlerin miras şekline

dönüşümü sırasında, bu mirasların gerçek sahibi olan “topluma” iade edilmesi gerekir. Zira, o mirasın sahibine bırakılması, ekonomik birikimin dağılmasına ve mirasyediler arasında çarçur edilmesine yol açar. Miras sahibine verilebilecek kısım, geride kalan çocuklar ve eşin zaruri intiyaçlarını karşılayacak miktarda olması, o aile için yeterlidir.³²

Ekolün iktisat felsefesini şu cümlelerle özetlemek mümkündür: “Bizce mukaddes dava, büyük pazara yol veren her mahalleden bir milyoner çıkarmak değil, millet selametine açılan her kapıdan ancak emeğiyle övünen namuslu adamlar çıkarmaktır.”³³

Ekonomide devletçi bir sistemden yana olan Hareket okuluna göre, bugünkü ekonomik serbestlik din hayatına bile yansımıştır. Ülkede büyücü, bakıcı, sahte şeyhler ve sahte müridler türemiştir. Din hayatındaki bu sapmaların serbest piyasa ekonomisine yansıyan şekli de şöyle dile getirilmektedir: “Kur’an ve mevlid okuma, Allah’a yalvarma bile az zamanda, Mahmut Paşa piyasasından Beyoğlu fiyatlarına yükseldi.”³⁴

Ekonomide devletçiliği savunan Hareket okulunun bağlandığı “İslam sosyalizmi”, bazen de başına bir isim daha alarak “Anadolu İslam sosyalizmi” olmaktadır. Ekole göre, milleti kurtaracak bu sistem, “sağ ve sol diye Batı’nın iki kara cephesine ayrılan saf düşüncelerin, üçüncü cepheyi teşkil edecek tek aydınlık yolunu, kurtuluşun tek yolunu” görmeleri gerektiği fikrinden oluşmaktadır.³⁵ Bu sosyalizm anlayışının kaynağı idealist felsefe, Alman faşizmi, İslam kültür ve ahlakı ile Anadolu milliyetçiliğidir.

Neden sosyalizm sorusunu, Hareket okulunun öncüsü Nurettin Topçu şu şekilde yanıtlamaktadır:

1. “Otuz milyonluk” bir milletin emeğinin, “kırkbin” Yahudinin midesine esareten kurtarmak için.

2. Bin yıllık Müslüman-Türk kültürünü, Batılı uşakların okulları, okullarının eşliğinde kurban edilmekten kurtarmak için.

3. Havasında hep yabancı ideolojilerin kaynaştığı fikirsiz, davasız, vicdansız üniversitelerden vatani kurtarıp millet üniversitelerini kurmak için.

4. Komünizm ile masonluk gibi yabancı ideolojilerden Müslüman Türkün ruhunu korumak için.

5. Allah inancını sermaye ederek halk soyan vahşi seslerden milleti kurtarmak için.

6. Millet radyosunu bizzat vatan içinde esaretten kurtarmak için.

7. Basını ciddi ve müessese haline getirmek için.

8. İstismarcı sınıfların, patron ve ağaların elinden halkı kurtarmak ve kendi kendilerinin ihtiyaçlarına hizmet edecek bir hayata kavuşmak için.

9. Hayatı bir "kumar bahşisi" olmaktan kurtarıp aklın ve ahlakın idaresine sokmak için.

10. Toplumdaki pek çok lüzumsuz işleri yürüten ve icra eden parazitleri ortadan kaldırmak için (her çeşit komisyoncular, kabzımal, tellal, iş takipçisi, salon fotoğrafçısı, mevlidhan, duahan, şeyh soytarısı gibi).

11. Batı'nın binlerce lüksüne hayran, vicdansız milyonlardan nefreti insanlara öğretmek için.

12. Yoksulları ve köylüleri aracılardan elinden kurtarmak, hastane kapılarında sürünmelerini önlemek için.

13. Zengin ile fakir, köylü ile kentli arasındaki uçurumları kaldırmak için.

14. Köyden kente göçü önleyerek köylünün toprağa sevgi ile bağlanması için.

15. Milletimizi yabancı kültürlerin esiri yapmak isteyen yabancı okulları kapatıp, Türk vatanında Türk kültürünü hakim kılmak için.³⁶

Sosyalizmin günümüz Türk toplumunun alt ve üst tabakaları tarafından yanlış değerlendirilip düşmanlık beslendiğini belirten Topçu, bu düşmanlığın yanlış değerlendiriliş nedenlerini şöyle sıralamaktadır:

1. Sermaye sahiplerinin, servetlerine sıkı sıkıya sarılmaları ve sosyalist çevrelerin çalışanların haklarını korumaları nedeniyle zengin çevrelerden gelen düşmanlık;

2. Şehir, köy ve Yahudi ağaların sömürücü düzeninin sarsılmaması yönünde sosyalizme gösterdikleri düşmanlık;

3. İslamı kalkan yaparak camii kapılarından dini yayınlar ticaretine, hac yollarından mevlüthanlığa kadar dini servet biriktirme yolu olarak kullananların sosyalizme karşı gösterdikleri düşmanlık;

4. Ülkemizdeki sözde düşünürlerin sefalet çekenlerden uzak yaşamaları nedeniyle sosyalizme karşı oluşları ve liberal iktisatçı yazarların sosyalizme gösterdikleri düşmanlık;

5. Menfi propaganda nedeniyle sosyalizmin halk ve okuyanlar arasında komünizm ve anarşizmle bir tutulmasından kaynaklanan düşmanlık;

6. Yahudi sermayesinin sosyalizme karşı yürüttüğü düşmanlık;

7. Fakirlerin zenginlerin mallarına imrenerek bakmaları ve bir gün zengin olabileceklerini hayal etmeleri nedeniyle sosyalizme duydukları düşmanlık;

8. Sosyalizmle komünizmin cahil halk tarafından aynı şekilde algılanmasının yol açtığı düşmanlık;

9. Bizdeki İslamı kültüre bağlı zümrelerin İslamı yüzeysel ve ters anlamaları noktasında sosyalizme beslenen düşmanlık.³⁷

“Bizim sosyalizmimiz İslamın ta kendisidir” diyen Hareket okuluna göre hak, her bireyin istekleri ile emeklerinin denkleştirilmesi ve hayat sahnesinde kendisine düşecek paydır. Çalışan insanın, çalıştığı oranda, istediklerini elde edebilmesi hakkı.³⁸

Ekole göre, Türkiye’nin kurtuluşu, milletimizin tarihi ve geleneksel devlet anlayışını gözardı eden liberal ekonomi ve demokrasi anlayışı değil, otoriteye sahip, sorumluluk ruhunu yaşayabilecek bir devletçilik anlayışıyla başarılabilir.³⁹

2. Hareket Okulunun Demokrasi Anlayışı

Totariter devletçilik anlayışı, İslam sosyalizmi ve faşizme yakınlık duyan ekolün demokrasiye inanmasını beklemek hata olur ve zaten Hareket okulu da Batılı anlamda demokrasiye inanmadığını ortaya koymaktadır.

Hareket okuluna göre, “devletin temeli kültür, kültürün kaynağı insanlık sevgisi”dir; “ebedilik yolunda yürüyenlere hürmettir. Monarşi gibi demokrasilerde de, hürmet esasını kaybettikten sonra zulüm ve tasallut oluyor. Birincisinde bir ferдин millete musallat olması, ikincisinde ise bütün fertlerin birbirlerine musallat olmaları ve hep birbirlerine zulmetmeleridir.”⁴⁰ Demokrasiler iyi niyete dayanmazsa başka rejimlerden doğacak tüm fenalıklar bu rejimde de doğabilir. O nedenle, demokrasiden beklenenlere ulaşabilmek için insanların “kemal ve fazilet”li olması gerekir. Zira toplumda bulunan “cahillerin menfaatçilerin sayısı, olgun ve faziletli insanlardan” çok fazladır. Demokrasinin bu olumsuz yanını giderecek, halka doğru yolu gösterme görevi ise aydınlara düşmektedir.⁴¹

Demokrasiyi demogoji olarak değerlendiren ekole göre, seçilenlerin türlü oyunlarla milletin genel menfaatleri yerine “şu veya bu zümrenin, şu veya bu bölge halkının” menfaatleri ön plana çıkarılarak düşünülmektedir.⁴²

Hareket okuluna göre, halkın iradesi çoğunluğu teşkil ettiği için, demokraside düşünmeyen kitlelerin sistemi olmakta, oy çoğunluğuna dayandığından haksızlığa ve kötülüğe yol açmaktadır. Demokrasilerin dayandığı temel ilkelerden eşitlik ve hürriyet çürümüş durumdadır ve görünüşten ibarettir. Örneğin eşitlik ilkesi, “her yerde eşitliği çiğneyen liberalizmle el ele vermiştir.” Hürriyet ilkesi ise hiç bir zaman “ruhi ve ahlaki hürriyet” anlamı kazanamadı. Zümre çıkarları hep halk oyu adına ve zorbalıkla sağlanıyor. Bu şekli ile “demokrasilerin dayandığı hürriyet prensibi” zümrelerin istibdadı içinde can çekiyor. Halkın iradesi menfaat gruplarının iradesine dönüşürken, “mason” sermayesi ile beslenen basın milyonlarca halkı kandırıyor.⁴³

Ekole göre, demokrasi gerçek milliyetçiliğin idari sistemi olamaz. Milliyetçilik, halkı oluşturan fertlerin herbirinin isteğini yapmaz; millet, fertler üstü ideal bir gerçekliktir. Oysa bireyler tek tek sorunlarını çözmek için demokrasiden yararlanmak isterler; halkın iradesi çoğunluğu teşkil ettiği için aşağı tabakaların ve düşünemeyenlerin rejimi olmaktadır. Ayrıca, halkın iradesi genel çıkarları tam olarak saptamadığından geleceğe hitap edemez. Halk, “hayır ve şerri” bilemez; “ruh ve maddenin farkını ölçemez.” Demokrasinin bir diğer kusuru da çoğunluk oyu ile azınlığın despotizmidir. Bu nedenle, “halka dayanan, halk tarafından kontrol edilen, lakin halkın üstünde duran ve onun dileklerini Allah’ın iradesine bağlamasını bilen kuvvet, en iyi hükümet şekli islam sosyalizmidir. Ancak islam sosyalizmi Allah iradesine bağlı olarak “meşru hakimiyet kurabilir.”⁴⁴

Hareket okuluna göre, demokrasi sistemi, Yahudi-mason davasıdır ve hakka yönelimleri tamamen koparıp atma gayretleri gösteren bir rejimdir. Bu sistemde, halk, “kanunları ben yaptım” dediği için, bir kere, kanunlara uymuyor; ikincisi ahlakı zayıflatıyor; üçüncüsü koruyucu ve güdücü iktidar tanımadığı için yalnız kalmaktadır; dördüncüsü birey romantik zirvelerini kaybederek sürü gibi yaşıyor; beşincisi birey büyük insanları ve önderlerini taklit edeceği yerde çoğunluğun, sürünün isteklerinden kuvvet alıyor.⁴⁵ Ayrıca, demokrasi adına yapılan particilik, kardeş olduklarına inanan müminleri bölüp parçalamakta ve onları tehlikeli akibete sürüklemektedir.

Hareket okuluna göre, devleti meydana getiren unsurlar halk kütlesi, vatan toprağı ve iktidardır. Bu üç unsurdan önde geleni “iktidar ve otorite” denilen manevi kuvvettir. Devlet otoritesini sağlayan bu kuvveti “zulüm yapmaktan koruyacak unsur ise mes’uliyettir.” Mes’ul olanların yaptırıcı unsurları, “yarın hesabını verecekleri hareketlerini her zaman adalet ölçüsüne vurmak mecburiyet”leridir.⁴⁶

Ekole göre, siyasal partilerin “bir içtimai doktrin”leri olmalı ve onların çalışma metodları, isimleri, programları buradan anlaşılmalıdır. Oysa bizdeki siyasal partiler ne “bir içtimai doktrin ismi” taşıyorlar ve ne de “muayyen bir doktrinin çerçevesi içine” girmişlerdir. Bir taraftan bireylerin ruhlarını olgunlaştırmak ve diğer yandan da devleti “ulu bir ahlak nizamı” üzerine kurmak gerekmektedir. En iyi devlet şekli, “devleti aşağı tabakanın menfaat sefaletlerinden” kurtarmak ve otoriteye sahip bir devlet kurmaktır.⁴⁷

3. Hareket Okulunun Köylüye Bakışı

Bu çerçevede Hareket okulunun toprak reformuna bakışı da şöyledir: Toprak sorunu, bir milli iktisat meselesi, bir ahlak meselesidir. Kendi toprağına sahip olmayan köylü esir sayılır. Toprakta yapılacak reform, hırsızın tövbesi, esirin hürriyet mücadelesidir. Ekola göre, topraklar ikiye ayrılarak bir kısmı tamamen devletleştirilmeli; bir kısmı da eşit şekilde köylüye pay edilmelidir. Birincisi devletin büyük istihsalini sağlar, ikincisi ise köylünün şahsiyet, hürriyet ve refahının teminatı olur.⁴⁸

Devletçiliğin en önemli görevi, devletçiliğe hakkını vermek ve esaslı bir şekilde devletçilik yapmaktır. Zira, ahlak temeline dayalı bir “nizam”, ancak kuvvetli bir devletçilikle kurulabilir. Bu devletçilik, yine ahlak nizamı çerçevesinde işleyecek ve kooperatifçiliğe dayanacaktır ki, bunun adı devlet sosyalizmidir. Devletçi iktisat projeleri ile, Anadolu köylüsü, toprağın ve fabrikanın sahibi haline gelecek; ırgat gibi çalışmaktan, ağaların ve tüccarın esiri olmaktan kurtulacaktır. Halk, serbest ticaret denilen ve “eski devirlerin iptidai bir şans denemesi tarzından ibaret, küçük sanayi sistemi” artıklarına meyil etmeyecektir.⁴⁹

Hareket okulunun aradığı devletçi-ahlakçı-sosyalist sistemi; milletin örf, inanç, ahlak ve tarihinin ortaya koyduğu değerlerle sınırlandırılmıştır. “Yarıncı Anadolu, İslam esaslarına dayanan sosyalist bir ahlak nizamının örneğini verecektir.”⁵⁰

4- Hareket Okulu ve Batı

Hareket okulunun Batı'ya bakış açısı kendi içerisinde tezatlar taşısa da; okulun farklı bir Batılılaşma anlayışına sahip olduğunu görmekteyiz. Daha doğrusu Batılılaşmaya karşı gibidir. Bunun yanında güzel sanatlar ve teknik konusunda, karşı oluş, hayranlığa dönüşmektedir.

Hareket okulunun Batı teknik ve güzel sanatlarına duyduğu hayranlığa rağmen, bu eserlerin bütünlüğü coğrafya ile uyumları çerçevesinde değerlendirilir. Batı'nın sanat eserleri o ülkenin coğrafyası, müziği, ruhları ile bütünleştiği için güzeldir. Oysa aynı eserleri bizim coğrafyamıza ve ruhumuza aktardığımızda sırtıtmakta, oturmanmakta ve iğreti bir şekilde doğasını bozmaktadır. Bu nedenle Batı'nın evrensel sanat unsurlarını, kendi bünyesinden ve coğrafyamızdan Doğan unsurlarla birleştirerek kendi zevklerimiz doğrultusunda evrensel sanat eserleri yaratabiliriz.⁵¹

Güzel sanatlar dışındaki Batılılaşma unsurlarına karşı çıkan ekole göre, Batı takipçiliğinin kaynağı aşağılık duygusudur. Gümrükten mal çıkarır gibi "Batının şekilleri" ülkemize sokulmuştur. Bu zihniyete sahip ve "Garplılaşma sevdasına kapılan aşağılık ruhlar, milletimize önderlik görevinde aralıksız nöbet değiştir"mişlerdir. Avrupa'dan Amerikan hayranlığına dönüşen Batılılaşma sevdasına kapılıp bunların sırlarını arayanların üstelik milliyetçiliğe de sahip çıktıklarını belirten Topçu'ya göre, kurtuluş, "milli benliğimize" dönmek; "Anadolu çocuğunu, içine yuvarlandığı Batı hayranlığından kurtarmak"tır.⁵²

Bilim, felsefe, sanat ve din gibi kültürel unsurların her milletin kendi ruh kabiliyetine göre kendisinin yarattığını ve kendi karakterini verdiğini belirten Hareket okuluna göre, güzel sanatlar da kültürün bir kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında yine her milletin kendine özgü bir bilim anlayışı vardır.

Hareket okuluna göre, bilimin sahibi Batı değildir. Zira, bilim, “hiç bir menfaat gözetmeyen ve hiç bir tatmin ile nihayetlenmeyen zekayı sonsuzluğa doğru götüren tanıma aşkıdır.” Bilimin başlaması için, sonsuzluk aşkının bizde doğması gereklidir ve bu da dinin getirdiği, Allah idealinin felsefi düşünceye yerleşmesi ile olur. Sonsuzluk aşkına bağlanan bilim hareketi, ebedilik, iman ve tasavvur aşkını harekete geçirecek bir zihniyetin ürünüdür. “Allah’ın kainatta barındırdığı binlerce hikmeti olan madde, hayat, ruh ve cemiyet dünyalarının bilgisi” ile uğraşmak İslam’da ibadettir.⁵³

5- Hareket Okulu Düşüncesinin Kısa Bir Değerlendirilişi

Soyut ve felsefi temellere dayalı metafizik bir bilim anlayışı-na sahip ve toplumların maddi çıkarları ile sosyal bilimlerin bağıntısını gözardı eden Hareket okulunun, ülkemizde yabancı okullara ilişkin görüşleri de şöyledir: “Yabancı mekteple özel okul el ele verip millet maarifini birlikte hançerli”yoruz. Oysa, “mektep, manaya yükseliş, birliğe yöneliş, kaide ve disiplindir. Bütün bunların birleşmesinden ruhani ve ilahi bir koku ruhlara dağılır. Mektebi aşk besler, metodlu düşünce yaşatır.” Oysa, bugün artık bilim yolculuğu değil, diploma avcılığı yapılmaktadır.⁵⁴

Mistik-metafizik bir felsefenin savunucusu olan Hareket okulu, dünyadaki buhranların nedenini, “ruhla madde, insanla eşya” arasındaki çatışmaya bağlamaktadır. Metafizik konusuna gelince; “metafiziğin ortadan kalkması, aklın iflası olur. Metafiziksiz yaşamak aklı ortadan kaldırıp yalnız duyuyla yaşamaya razı olmaktır.”⁵⁵ Din de, en yüksek irade ve irade de varlığımızı Allah’la ulaştırabilecek olan kuvvettir.⁵⁶

Hareket okulunun görüşlerini kısaca şu noktalar etrafında özetleyebiliriz:

- Hareket okulu, Moris Blondel'in aksiyon felsefesi ile H. Bergson'un spritualist felsefesini ülkemizde temsil eden bir ekoldür. Başka bir ifade ile Hareket okulu, idealist, ruhçu ve milliyetçi bir felsefe okulu olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Hareket okulu, siyasal yelpazede milliyetçi-toplumcularla islamcılar arasında; iki grubun da aşırılıklarını törpüleyen ve islamcılıkla milliyetçilerin özelliklerini eşit şekilde bünyesinde toplayan bir konuma sahiptir.

- Hareket okulu, otoriter, devletçi ve nasyonel sosyalizme yakın, toplumcu bir sistem önermektedir.

- Hareket okulunun sosyalizm anlayışını belirleyen başlıca öğeler şunlardan oluşmaktadır:

- a) İslamiyet,
- b) Anadolu toprağı,
- c) Türk soyu,
- d) Merkezi ve otoriter devlet,
- c)Ruhçu bir felsefe.

- Hareket okulu, demokrasiyi, Yahudi oyunu olarak değerlendirmekte, demokrasinin halkı, dayanıksız, disiplinsiz, üstün otorite karşısında inançsız yaptığını belirtmekte ve bu nedenle de demokrasiyi reddetmektedir.

- Sosyo-ekonomik bakımdan devletçilikten yana görüşler ileriye süren Hareket okulu, bazı sol grupların devletleştirme anlayışları ile örtüşmektedir.

- Hareket okulunun sosyalizm anlayışında İslamiyetin, milliyetçiliğin ve Anadoluculuğun büyük bir yeri vardır. Başka bir deyişle, Hareket okulunun Türkçülük terimini kullanmamasına rağmen, milliyetçilik ve Anadoluculuk terimleri, Hareket okulu literatüründe "nasyonel Türkçülük"le eş anlamda bir fonksiyona sahiptir.

- Batılı düzenleri ve Batılı demokrasi anlayışlarını reddeden Hareket okulunun, batılı nasyonel sosyalizme duyduğu hayranlık ve onu ülkemize aktararak yerli unsurlarla şekillendirip top-

luma uygulamaya çalışması, ekolü, kendi kendisi ile çelişkiye düşürmektedir. Yani, Hareket okulunun fikirleri de Batı kaynaklıdır.

- Hareket okulu, Batıyı örnek almadığını belirtmesine rağmen, Batıcı ve pek çok alanda Batıya hayrandır.

Kısaca, 1960-1971 döneminde öne sürdüğü otoriter-devletçi fikirleri ile islam sosyalizmini savunan ve farklı bir ekol olarak karşımıza çıkan Hareket okulunun görüşleri de 1971 sonrası şekil değiştirerek, ancak zayıflayarak devam etmiştir.

Sekizinci Bölümün Dipnotları

- 1 Hareket okulu konusunda verdiği değerli bilgiler ve işaret ettiği noktalarla bizi aydınlatma lütfunda bulunan Prof. Dr. Orhan Okay'a teşekkürlerimi sunarım.
- 2 Nurettin Topçu 1909 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Lisesi'ni bitirerek 1928 yılında Avrupa'da öğrenim görme sınavını kazanarak Fransa'ya gitti. Orada Remzi Oğuz Arık ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile birlikte öğrenimlerini sürdürdüler. "Aksiyon" felsefesinin sistemleştiricisi Moris Blondel ile tanıştı ve Türkiye'ye döndükten sonra bu felsefenin savunuculuğunu, kurduğu Hareket okulu ekolü ile ülkemize yansıttı. Strazburg'da felsefe öğrenimi gören Topçu; felsefe doktorasını Sorbon'da tamamlamıştır. Yurda döndükten sonra sırasıyla Galatasaray ve İzmir'de felsefe hocalığı yaptı. Bu arada ve ilk defa 1939 yılında İzmir'de yayınlamaya başladığı Hareket Dergisi'ndeki bir yazısı nedeniyle Denizli'ye sürgün edilen Topçu, burada Said-i Nursi ile tanıştı. İstanbul'da ise Nakşi Şeyhi Abdülaziz Bekkine Efendi'ye intasab etti. Yurda döndükten sonra Anadoluculuk hareketinin önderi ve aile dostu Hüseyin Avni Ulaş'ın kızı ile evlenen Topçu; Denizli Lisesi'nden sonra Haydarpaşa ve Vefa Liselerinde, emekli olmadan önce de İstanbul Lisesi'nde çalıştı. Fransa'da felsefe doktorası yapan ve ülkemizde de eylemsiz doçentlik titrine sahip olan Topçu, 1939 yılında çıkarmaya başladığı ve aralıklarla yayın hayatını sürdüren Hareket Dergisi ile görüşlerini yaymaya çalışmıştır. 1939-42 döneminde ruhçu ve mistik düşüncesinin felsefi temellerini dergisine yansıtan Topçu; "teknik ve makina medeniyetine duyulan şuursuz ihtirasın çağın insanını boğduğunu, bu yüzden kendi benliğinden uzaklaşan insanın kurtuluşunun ancak özbenliğine kavuşmasıyla mümkün olabileceğini vurguladı. Topçu, insan ruhunu demir pençesiyle felce uğratan materyalizm, pozitivizm, sosyalizm, pragmatizm akımlarına karşı çıkarken, akılcılığın bile ancak kalbilikle değer kazanacağını belirtti. Kalb ahlakı ve irade felsefesini ortaya koymaya yöneldi. Hüseyin Avni Ulaş ve Fransa'da tanıştığı Rezmi Oğuz Arık'ın etkisiyle benimsediği Anadoluculuğun adeta ruhi ve toplumsal programını çizdi. 1947-49 Hareket'lerinde bu çerçevedeki düşüncelerin İslami temellerini açıklığa kavuşturdu. Milliyetçiliğimizin İslam davasından ayrılamayacağını, milletle dinin iç içe kavramlar olduğunu ortaya

koydu. 1952-53 tarihli Hareket Dergilerinde de, değişen toplum yapımızı dini-millî temellerde inşa etmenin gerekli olduğunu belirtmektedir. Batılılaşma karşısında inancımız ve onun uygulandığı tarihimizi savunurken, kapitalist ve komünist iki kamp arasında cemaatçı bir düzenin zorunluluğunu ortaya koyan "yeni nizam"ın ana hatlarını çizdi. 1966-75 döneminde çıkarılan Hareket Dergilerinin özellikle 1970 tarihine kadar ki sayılarında İslam sosyalizminin komünizm ve kapitalizm karşısındaki gerekliliğini vurguladı. 1970 sonrası etrafındaki gençlerin ikna edici çabaları ile İslamiyet-sosyalizm arasında bağ kurmaya ve sosyalizmi İslamiyetin içerisinde aramaya yönelik çabalarından vazgeçen Topçu, artık, İslam sosyalizmi terimini kullanmamıştır. 10 Temmuz 1975 tarihinde ölen Topçu, hiç bir siyasi parti ile organik ilişkiye girmemekle birlikte (sadece ilk senato seçimlerinde AP Konya Bağımsız Senatör adayı olmuştur.), düşünsel faaliyetlerini Türk Kültür Ocağı, Türk Milliyetçiler Derneği, Milliyetçiler Derneği, Anadolu Fikir Derneği'nde sürdürmüştür (Bu bilgiler, Sayın Prof. Dr. Orhan Okay'la 14. 3. 1990 tarihli bir görüşme sırasında tutulan notlardan ve Nurettin Topçu'nun Yarınki Türkiye adlı eserinin üçüncü baskısına Dergah yayınlarının eklediği sunuş yazısından derlenmiştir.).

- 3 Orhan Türkdoğan, Ziya Gökalp Sosyolojisinde Bazı Kavramların Değerlendirilmesi(3. baskı), Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1978, s. 97.
- 4 a.g.e., s. 100.
- 5 a.g.e., s. 101.
- 6 M. Sarıtaş, Nurettin Topçu'da Sosyo-Pedagojik Yapı, Mesaj Yayınları, Ankara, 1986, s. 151.
- 7 Nurettin Topçu, Devlet ve Demokrasisi, Hareket Yayınları, İstanbul, 1969, s. 10.
- 8 Nurettin Topçu, Yarınki Türkiye, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1961, s. 144.
- 9 Milliyetçi-toplumcu görüşün milliyetçilik anlayışı Orta Asya steplerine kadar geriye gitmektedir.
- 10 Nurettin Topçu, Ahlak Nizamı(2. baskı), Hareket Yayınları, İstanbul, 1970, s. 109.
- 11 Topçu, Yarınki Türkiye, s. 145-147.
- 12 a.g.e., s. 147.
- 13 a.g.e., s. 156-157.
- 14 Topçu, Ahlak Nizamı, s. 110.
- 15 a.g.e., s. 157-158.
- 16 a.g.e., s. 96.
- 17 a.g.e., s. 103.
- 18 Topçu, Yarınki Türkiye, s. 149.
- 19 a.g.e., s. 157-158.

- 20 Topçu, Ahlak Nizamı, s. 98.
- 21 a.g.e., s. 114.
- 22 a.g.e., s. 9-10.
- 23 a.g.e., s. 10.
- 24 a.g.e., s. 24.
- 25 a.g.e., s. 24-25.
- 26 a.g.e., s. 20-25.
- 27 a.g.e., s. 29-30.
- 28 a.g.e., s. 33-35.
- 29 a.g.e., s. 65-66.
- 30 a.g.e., s. 68-70.
- 31 a.g.e., s. 90.
- 32 a.g.e., s. 78-79.
- 33 a.g.e., s. 83.
- 34 a.g.e., s. 90.
- 35 a.g.e., s. 119-120.
- 36 a.g.e., s. 127-131.
- 37 Nurettin Topçu, "Sosyalizme Karşı Koyan Kuvvetler", Hareket Dergisi, Sayı: 59, 1970, s. 4-6.
- 38 Topçu, Ahlak Nizamı, s. 154.
- 39 Topçu, Devlet ve Demokrasi, s. 6.
- 40 a.g.e., s. 6.
- 41 a.g.e., s. 7-9.
- 42 a.g.e., s. 10-15.
- 43 a.g.e., s. 16-18 ve 29-31.
- 44 a.g.e., s. 19-20.
- 45 a.g.e., s. 21-27.
- 46 a.g.e., s. 40-43.
- 47 a.g.e., s. 50-56.
- 48 a.g.e., s. 68-69.
- 49 a.g.e., s. 162 ve 221-223.
- 50 a.g.e., s. 225-226.
- 51 Topçu, Yarınki Türkiye, s. 201-205.
- 52 Nurettin Topçu, Kültür ve Medeniyet, Hareket Yayınları, İstanbul, 1970, s. 7-8.
- 53 a.g.e., s. 24-29.
- 54 Nurettin Topçu, Türkiye'nin Maarif Davası, Hareket Yayınları, İstanbul, 1970, s. 50-71.
- 55 a.g.e., s. 47.
- 56 Nurettin Topçu, İradenin Davası, İstanbul, 1968, s. 27.

Milliyetçi-Toplumcu Doktrin

1. Milliyetçi-Toplumcu Ekolün Kökenleri

1960-1971 döneminin sonlarına doğru, Türkiye'deki siyasal fikir hareketleri içerisinde yer alan ekollerden biri de, Milliyetçi-Toplumcu akımdır. Bu akımın temellerini Gökalp sosyolojisinin bazı esaslarında, 1940'lı yılların ırkçılık eğilimli oluşumlarında, 27 Mayıs hareketinin Milli Birlik Komitesi'nin bazı üyelerinde ve Yol Dergisi'ne yansıyan bazı görüşlerde bulabiliriz. Milliyetçi-Toplumcu doktrinin ideolojik bir yapılanma içinde ortaya çıkışı 1965 sonrasına rastlamaktadır. Ancak, bu ekolle ilgili olarak, 1971 yılına kadar yayınlanan eser sayısının azlığı ve asıl canlılığını 1971'den sonra göstermesi nedeniyle, çalışmamızda Milliyetçi-Toplumcu doktrin oldukça sınırlı bir şekilde ele alınabilmiştir.

Milliyetçi-Toplumcu görüşün temeli, parti olarak, 1948'de kurulan Millet Partisine kadar geriye götürülebilir. MP 27 Ocak 1954'te laiklik karşıtı görüşlerinden dolayı kapatılınca, yerine, 9 Şubat 1954'te Millet Partisi'nden daha laik bir çizgide olan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kuruldu. Cumhuriyetçi Millet Partisi 16 Ekim 1958'de Türkiye Köylü Partisi ile birleşerek, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını aldı. 27 Mayıs'tan sonra, 25 Haziran 1962'de kurulan 2. İnönü koalisyon

hükümetine CKMP de girme kararı alınca, bu oluşuma karşı çıkan Osman Bölükbaşı ve bir grup partili, CKMP'nden ayrılarak 13 Haziran 1962'de Millet Partisi'ni kurdular. 2. İnönü ve Suat Hayri Ürgüplü koalisyonlarında yer alan CKMP, Alpaslan Türkeş ve bazı arkadaşlarının 1965'te partiye üye olması ile canlandı. Ağustos 1965'te Türkeş Genel Başkanlığa gelince partide önemli bir canlanma oldu. Partinin adı 1969 Adana Kongresi'nde Milliyetçi Hareket Partisi'ne dönüştürüldü ve ilkeleri "Dokuz Işık" etrafında formüle edildi.

2. Milliyetçi-Toplumcu Doktrin ile Hareket Okulunun Ortak ve Farklı Yanları

Hareket okulunun İslam sosyalizmi, Müslüman Anadolu Sosyalizmi ve son olarak Milliyetçi Sosyalizm anlayışı, Prof. Orhan Türkdoğan'ın iddiası ile, "Milliyetçi-Toplumcu doktrinin temelini oluşturmaktadır.¹ Oysa, Hareket okulunun görüşlerini Milliyetçi-Toplumcu doktrinin temeli saymak açısından bugün çeşitli itirazlar mevcuttur. Ancak, yine de, bu iki görüş arasında en azından bazı yakınlaşmalar ortaya konabilir.² Bunlar; özellikle devlet ve demokrasi anlayışı, sosyalizm ve liberal kapitalizm dışında, ekonomide üçüncü yol arayışları, köylüye verilen önem, dine olan yakınlık gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Milliyetçi-Toplumcu doktrinin Türkçülük anlayışı Hareket okuluna göre biraz daha idealleşirken; İslamiyete yaklaşım da biraz daha laikleşmektedir. Yani, Hareket okulunun İslamcılığı, Milliyetçi-Toplumcu doktrinin Türkçülüğü ideal boyutlarda birbirlerini tamamlayarak, Orta Asya Türk tarihi ile İslam dininin sünni inançlarını bütünleştirmektedirler. Bir başka yaklaşımla, "Milli Görüş"ün ümmetçi anlayışı ile Milliyetçi-Toplumcu görüşün Türkçülüğü, Hareket okulunda bir orta yol bulmuş, eşit bir konauma yerleşmiştir. Oysa, "Milli Görüş"te ümmet, Milliyetçi-Toplumcu doktrinde de Türkçülük kavramları önceliğe sahiptir.

3. Milliyetçi-Toplumcu Ekolün Başlıca İlke ve Görüşleri

Ekol, görüşlerini “dokuz ışık” etrafında toplayarak, toplum-sal konulardaki fikirlerini bu çerçeve doğrultusunda yaymaya, genişletmeye ve yorumlamaya çalışmıştır. Başka bir ifade ile, Milliyetçi-Toplumcu görüşün temeli “dokuz ışık” formülüne dayandırılmıştır. Milliyetçi-Toplumcu görüşün anahtarı niteliğindeki “dokuz ışık” şu ilkelere dayanmaktadır:

1. Milliyetçilik,
2. Ülkücülük,
3. Ahlakçılık,
4. Toplumculuk-Özel teşebbüscülük,
5. İlimcilik,
6. Hürriyetçilik,
7. Köycülük,
8. Gelişmecilik ve Halkçılık,
9. Endüstricilik ve Teknikçilik.³

Milliyetçi-Toplumcu doktrinde siyasal yapı, tek meclisli bir parlamentoya dayanır. Bu parlamento üyeleri, Türk milletini oluşturan işçi, köylü, esnaf, memur, serbest meslek sahibi ve işveren gibi altı kategoriye ayrılan tabakaların temsilcilerinden oluşturulmaktadır.⁴ Ülkenin kalkınmasında ihtiyaç duyulan kanunların hızla çıkarılması için bu tek mecliste üye sayısı 300’le sınırlandırılmaktadır. Tek meclisten amaç ise, çift meclisin ülke kalkınmasında gerekli olan kanunların çıkarılması sürecinde ağır, hantal, yavaş ve tutucu bir zihniyetle işlemlerini önlemek içindir.⁵

Milliyetçi-Toplumcu görüşün ekonomi anlayışı, komünist ve kapitalist düzeni eleştirerek, ekonomide üçüncü yol denilen “milli ekonomi” anlayışına dayanır. Buna göre, “fert ne mark-sist-sosyalist sistemde olduğu gibi mülkiyet hakkından yoksun kalmakta, ne de liberal kapitalist sistemde olduğu gibi mülkünü, milli menfaatlere aykırı bir şekilde keyfi olarak kullanabilmek-

tedir.” Kendi anlatımları ile, Milliyetçi-Toplumcu düzende mülkiyet “nasyonelize” edilmektedir.⁶

Milliyetçi-Toplumcu doktrinin teorisyenlerine göre, kapitalist düzende ekonomi bir avuç kapitalisttin elindedir. Komünist düzende ise bütün millet esir ve işçi durumundadır.⁷ Oysa Türkiye az gelişmiş bir ülkedir. Milli gelir seviyesi düşük, ferd başına düşen mal ve hizmet miktarı yetersizdir. Türkiye’nin sorunu, sosyal demokrasideki gibi, kıt kaynakları bölüşmek değil, “aksine hızlı üretim ve adil bölüşümdür.” O nedenle, Milliyetçi-Toplumcu düzende maddi kaynaklar ve mülkiyet fertlerin egoist isteklerini tatmin yönünde, sahibine dilediği gibi kullanma, tasarruf ve yararlanma hakkı vermez. Millet esastır ve milletin menfaatleri ferdin menfaatlerinden önce gelir. Yani, “milli menfaatlerin başladığı yerde ferdi menfaat son bulur.” Malik, mülkünü milli çıkarlar doğrultusunda kullanmak zorundadır.⁸

Milliyetçi-Toplumcu düzende, kalkınmanın esasını iki hareket oluşturmaktadır. Bunlar; tasarruf ve yatırım birimleridir ve birbirlerini tamamlarlar. Öncelikle zorunlu tasarruf sandıkları, milli doktrinin belirlediği altı toplumsal tabakaya göre teşkilatlandırılır. Bu toplumsal tabakalar, işçi, memur, köylü, esnaf, serbest meslek mensupları ve işveren birliklerinden oluşmaktadır. İlk aşamada bu sosyal dilimler teşkilatlandırılmakta ve ikinci aşamada yatırım ve tasarruf sandıkları kurulmaktadır.⁹

Ekonomik birikimin temelini zorunlu tasarruf ve yatırım sandıklarına dayandıran Milliyetçi-Toplumcu görüşün diğer bir zorunlu tasarruf kaynağı da, devlet tahvillerini halka satmak ve yatırımlar için yeni finans kaynakları elde etmektir. İhracatın artırılması ile dış ticaretin millileştirilmesi de milli ekonomi anlayışının temel ilkelerindendir.¹⁰

Milliyetçi-Toplumcu ideoloji, kalkınmayı maddi ve manevi kalkınma şeklinde ikiye ayırmaktadır. Toplumcu doktrinde köy kalkınması da önemli bir yere sahiptir. “Toplum kalkınması doğrudan doğruya köy problemlerinin ıslahı ve onların belirli

safhalar içinde topyekun bir kalkınmaya teşvik"tir. Topyekun toplum kalkınması denilen, "halkın ihtiyaçlarını tayin ve münakaşa etmek, onları planlıyarak birlikte" çözme sürecinde halkın değişmeyi kabul edeceği yönde yardım ve teşvik edici mahiyet-teki toplum kalkınmasının oluşturduğu problemlerin merkezini "zirai kalkınma" oluşturmaktadır.¹¹ Zira, Türk milletin en büyük sosyal dilimini köylüler oluşturmaktadır. Bu nedenle, "tarım kentleri projemizin uygulanması ile köylerimizin ekonomik ve sosyal yapı değişikliği" gerçekleştirilmelidir.¹² Tarımın ve ziraatın geliştirilmesi için toprak reformu ve buna bağlı olarak teknik ve kredi reformları yapılmalı; küçük köylerin birleştirilmesi ile 4-5 bin nüfuslu tarım kentleri kurulmalıdır. Böylece hem köylerin alt yapı ihtiyaçları ve hem de sosyo-kültürel ihtiyaçları giderilerek, köylere kolaylıkla hizmet sağlanacaktır.¹³

Tarım kentlerinin "Milli Planlama Teşkilatı"nın çalışmaları doğrultusunda kurulmasını öneren Milliyetçi-Toplumcu görüş; sanayi kentlerinin kurulmasını, yeraltı servetlerinin yabancı sermayeye bırakılmamasını, madenlerin millileştirilmesini ve zorunlu sendikacılığın getirilmesi istemektedir. Tek tip ve mecburi sendikacılıktan yana olan Milliyetçi-Toplumcu görüş, işçi ücretlerinden her ay belirli miktarlarda aidat keserek, bu aidatları, işçi yatırım ve tasarruf fonu aracılığı ile fabrikalar kurmak ve bu fabrikalara işçileri ortak etmeyi, yönetime katmayı, kardan pay vermeyi de düşünmektedir.

Milliyetçi-Toplumcu görüşün esas aldığı değer millettir ve birey ile sınıflar "milli toplum" içerisinde erimiş, kaybolmuştur. Materyalizmi reddeden "Türk milliyetçileri" manevi bir dünya görüşüne sahip oldukları belirtmektedirler.

Marksist-sosyalist sistemle liberal-kapitalist sistemi eleştiren Milliyetçi-Toplumcu ideologlar, temel strateji olarak Türk kültürüne dayandıklarını iddia etmektedirler. Halkçılığı, Marksist-Leninist kaynaklı olduğu için reddeden bu teorisyen -ideologlar, toplumun sadece işçilerden oluşmadığını, bu nedenle, işçiler de

dahil, her türlü milli grupları, Türk milletinin bütün bireylerini temel alan görüşü savunduklarını belirtmektedirler.¹⁴

Milliyetçi-Toplumcu görüşe göre, eğitim de büyük bir çıkmaz içindedir ve eğitimin bu çıkmazdan kurtulması için;

1. Milli eğitimde, ilkokuldan üniversitelere kadar öğrencilere Türklük bilinci verecek, Milli bir kültür ve ülkü etrafında toplayacak öğretimin yapılması,

2. Türkiye'nin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına cevap verecek, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmasına yardımcı olacak sayıda ve planlı bir şekilde teknisyen, bilim adamı yetiştirmek gerekmektedir.¹⁵

Milliyetçi-Toplumculara göre, "Batı'nın çağdaş bilim ve teknolojisi milli kültür ve koşullara aşılanarak Atatürk'ün Batılılaşma ve çağdaşlaşma fikri gerçekleştirilmelidir."

Milliyetçilerin tanımı ile, genel anlamda bilgi, iman, sanat, ahlak, örf ve adetlerle bireylerin yaşadıkları toplumun bir üyesi vesilesiyle kazandıkları değerleri kapsayan kültür kavramı, bir milletin oluşmasında ve şekillenmesinden çok önemli bir mirasa sahiptir. Milliyetçi teorisyenlere göre, millet, ekonomi ve gelişimin ürünü değil, "sosyolojik, tarihi, etnolojik ve kültürel bir varlıktır." Milleti meydana getiren ekonomik üretim biçimleri olmayıp, kültür, soy, tarih gibi olaylardır ve milli kültür, millet denilen canlı organizmanın ruh ve beynidir.¹⁶

Milliyetçi-Toplumcu görüşe göre, liberal sistemlerin bireye, Marksist sistemlerin işçi sınıfına dayanmalarına karşın, Milliyetçi-Toplumcu sistem milli devlet anlayışı ve millet gerçeğine dayanmaktadır.¹⁷

Milliyetçi-Toplumcu sistemin içinde yer almasına rağmen, daha geniş milliyetçi bir grubu kapsayan ve 10-11 Mayıs 1969'da yaptıkları bilimsel seminerler ve bu seminerlerin sonucunda ortak olarak kaleme alınan "Milliyetçiler Bilim Semineri"ndeki görüşler de, Milliyetçi-Toplumcu doktrinin ana esasları ile örtüşmektedir.¹⁸ Yani, Milliyetçi-Toplumcu görüşün daha geniş ve

yumuşatılmış yorumlarını bu seminerin yayınlanmış metnlerinde bulmak mümkün.

Milliyetçi-Toplumcu doktrinin öne sürdüğü görüşleri şu noktalarda özetlememiz mümkündür:

- Milliyetçi-Toplumcu doktrinin toplumsal sınıf ayrımına karşı geliştirdiği model, toplumdaki mesleklere dayalı tabakalaşma modelidir.

- Tek meclisli bir sistem öneren Milliyetçi-Toplumculara göre, bu meclis üyeleri toplumsal tabakaları oluşturan meslek gruplarının temsilcilerinden oluşturulacaktır.

- Milliyetçi-Toplumculara göre, kalkınma maddi ve manevi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

- Milliyetçi-Toplumcuların ekonomi anlayışı, sosyalizm ve kapitalizm dışında, "milli ekonomi" denilen ve otoriter devletçiliğe dayalı üçüncü yoldur.

- Milliyetçi-Toplumculara göre, ekonomide milli çıkarlar bireysel çıkarların önündedir. Ve bireysel çıkarlar milli çıkarlar lehine son bulur.

- Ekonominin esasını yatırım ve tasarruf oluşturur.

- Zorunlu tasarruflar tüm meslek gruplarına "sandık"lar şeklinde yaygınlaştırılır.

- Küçük köyler birleştirilerek her türlü alt yapı ve kültürel hizmetlerin karşılandığı tarım kentleri kurulur.

- Milliyetçi-Toplumcu doktrin de, Türkiye'nin Batılılaşma ve çağdaşlaşma fikrini gerçekleştirmeye çalışacağını vurgulayan ekoller arasında yer almaktadır.

- Tek tip zorunlu sendikacılık esastır ve tüm işçiler bu sendikaya üye yapılır. Bu sendikanın işçilerden keseceği aidatlarla fabrikalar kurulur, işçiler fabrikalara ortak edilir ve kar payı dağıtılır.

Kısaca, Milliyetçi-Toplumcu görüş, milliyetçi bir parti aracılığı ile sosyal reformcu bir burjuva sistemini "toplumculuk adıyla" savunan; uluslararası planda yerli kapitalizmin çıkarlarını koruyan ve ulusal kaynakları kontrol altına almaya çalışan bir ekoldür.¹⁹

Dokuzuncu Bölümün Dipnotları

- 1 Bakınız; Orhan Türkdoğan, Ziya Gökalp Sosyolojisinde Bazı Kavramların Değerlendirilmesi, s. 105.
- 2 Milliyetçi-Toplumcu doktrin mensuplarından biri olarak Türkdoğan'ın bu savlarına rağmen, Hareket okulu ile Milliyetçi-Toplumcu doktrin hiç bir zaman aynı şey değildir ve birebir örtüştürülemez.
- 3 Bu konuda özellikle şu iki esere bakınız; Alpaslan Türkeş, Milli Doktrin: Dokuz Işık ve yine Türkeş'in Yeni Ufuklara Doğru, Orkun Yayınları, tarihsiz.
- 4 Alpaslan Türkeş, Milli Doktrin: Dokuz Işık(17. baskı), Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1975, s. 43-44.
- 5 Kurt Karaca (Prof.Fikret Erem), Milliyetçi Türkiye(2. baskı), Çınar Yayınları, Ankara, 1971, s. 50.
- 6 a.g.e., s. 84.
- 7 Türkeş, Milli Doktrin: Dokuz ışıık, s. 46-47.
- 8 Karaca, a.g.e., s. 57-58.
- 9 Bu konuda bakınız; Türkeş, Milli Doktrin: Dokuz Işık, s. 47 ve 90. Karaca, a.g.e., s. 89-94.
- 10 Karaca, a.g.e., s. 102-111.
- 11 Orhan Türkdoğan, Toplum Kalkınması, Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977, s. 8-12 ve 92.
- 12 Türkeş, Milli Doktrin: Dokuz Işık, s. 52-53.
- 13 Karaca, a.g.e., s. 114-116.
- 14 a.g.e., s. 21-22.
- 15 a.g.e., s. 39.
- 16 a.g.e., s. 29-30.
- 17 a.g.e., s. 47.
- 18 Bu seminerdeki görüşler için Milliyetçi Türkiye'ye Doğru, İstanbul, 1969 adlı kitaba bakınız.
- 19 Muzaffer Sencer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, s. 355-357.

Bölüm X

Liberalizm ve Sözcüsü Ahmet Hamdi Başar

1. Ahmet Hamdi Başar'ın Ortaya Çıkışı ve 27 Mayıs'ı Değerlendirişi

Başar'ın ikinci kez fikir dünyamızda doğuşu, liberal fikir ve görüşlerini yaydığı dönem, 1962-1970 tarihleri arasında çıkarıldığı "Barış Dünyası" adlı aylık dergi ile olmuştur. 1 Nisan 1962 tarihinde ilk sayısı çıkan bu dergide Başar, 27 Mayıs'a övgü dolu atıflarda bulunarak, "biz, hürriyet yoluyla değil, inkılap yoluyla hürriyete varabilecek milletlerden biriyiz" demektedir. Yazara göre, 27 Mayıs ihtilali, basit bir hükümet darbesi değildir; asırlarca sürmüş şahıs ve zümre hakimiyetine dayanan bir istibdad rejimini yıkmak ve milleti maddi ve manevi sahalarda yeniden cihazlamaya, kalkınmaya hazırlamak için yapılmış son derece kutsal ve yüce bir inkılaptır.¹ Bu bağlamda, Başar, Osmanlı ile birlikte Cumhuriyet'in 27 Mayıs'a kadar olan dönemi bürokratik memur devleti, kapıkulu ideolojisinin bir devamı olarak değerlendirmektedir.

Başar'a göre, geri kalmış ülkelerde devlet yardımı olmadan nasıl ki sanayi kurulamıyorsa, inkılapçı bir müdahale olmadan kendiliğinden- hürriyet rejimi ve demokrasi de kurulamaz. Bu ilkelerin başarılabilmesi için Başar'ın iki önerisi vardır: (a) Dört sene Komite'nin seçimsiz işbaşında kalarak yarım kalan inkı-

lapları gerçekleştirmek, (b) halka inkılabı yayacak bir parti kurmak ve resmi ideolojiyi köylere kadar yayacak yüksek tirajlı bir gazete çıkarmak.²

Başar, bugün istenilen düzeyde Batılılaşamayışımızı, burjuvazi sınıfının zayıf oluşuna bağlamakta ve ekonomik olarak geri kalışımızın faturasını da Osmanlı Devleti'ne çıkarmaktadır. Buna göre, Türkiye'de halkı asırlarca sömüren bir devlet vardı. Her şey devlet içindi ve millet duygusu doğmamıştı.³

27 Mayıs darbesine hayran kalan ve Batı tipi burjuvazinin oluşması için Komite'nin dört yıl hükümette kalmasını öneren Başar, bu görüşü ile burjuvazi sınıfının topluma tam olarak yerleştirilmesini, asker-sivil zinde güçlerden beklemektedir. Böyle bir görüş ise, hem sınıflararası çatışma kuramına ve hem de Başar'ın fikir sistemi-demokrasi anlayışına uymamaktadır. Zira, Başar, her fırsatta bürokratlara çatarak, geri kalışımızın sorumluluğunu onlara yüklemektedir.

Başar'ın gelişmemizi engelleyen unsur olarak bürokratik sınıf ile Osmanlı Devleti'ni görmesi konusundaki fikirlerini daha yakından inceleyelim: Başar'a göre, biz Türkler, Osmanlı denilen istilacı, Batı medeniyetine düşman, ilkel bir devletin sömürgesi olmuştuk. Bu devlet, Anadolu'da Türklerin üstün medeniyet seviyelerini silip süpüren herşeyi yaptı. Beylerini, zenginlerini, tüccar ve esnafını, ulemasını kırıp geçirdi. Milli kurtuluş hareketlerini "Celali eşkiyaları" diye onbinlerce Türk'ün kanına girerek bastırdı. Bu nedenle, yani burjuvamızın olmaması yüzünden Batı medeniyetine karışamadık; ondan uzak kaldık. Eğer Anadolu'da Osmanlı devrinden evvelki kendi arasında mükemmel örgütlenmiş, bütün dünya ile ilişki kurmuş burjuvazi sınıfımız yaşasa ve kökünden kazınmasaydı; Batı medeniyetine karışabilir ve orada yerimizi alabilirdik. Türkiye'de burjuvazi sınıfı olmadığı için tüm Batılılaşma hareketleri hep kapıkulunun eseri olmuştur.⁴

Başar'ın tek amacı vardır; Batılı sınıf yapısına dayalı bir burjuva-demokratik rejimi kurmak. Bunu başarmaya çalışırken de

devletten bir katalizör olarak yararlanmak, yani Batılılaşmayı hızlandıracak her türlü kombinasyonu devlet aracılığı ile denemek, devleti bu amaç doğrultusunda kullanmak ve sonra da onu burjuvazi sınıfına teslim etmektir. Bu tür görüşleri 1960'tan önceleri de dile getiren Başar'ın o yıllarda verdiği bir örnek, konunun en açık ve çarpıcı şekilde ortaya konulması bakımından ve Batılı aşamayla ilgili olarak aydınların genel ideolojileri açısından, ortaya koyduğumuz bazı savları da kanıtlamaktadır. Başar'a göre, Türkiye'de parlamentarizm kolaylıkla inkılabın emrine girmiştir. "Eğer Türkiye'de inkılabı mukavemet etmek mevkiinde bir parlamento olsaydı, bittabi tasfiye edilirdi."⁵

Başar, 27 Mayıs'ı Atatürk devrimlerinin bir devamı olarak görmektedir. Başar'a göre, "Türk milleti, asırlarca Osmanlı boyunduruğu altında yaşayarak milli varlığını kaybetmeye yüz tutmuş, fakrî sefalet ve cehaletin korkunç uçurumlarına sürüklenmiştir. Atatürk, onu bu halden kurtarmak için inkılaplar yaptı. Fakat bu inkılaplar tam manasıyla gerçekleşemedi ve hatta anlaşılamadı. İşte 27 Mayısta başlayan milli inkılabımız, Atatürk inkılabının gerçek mana ve hüviyetine uygun şekilde, yeni Türkiye'yi kurmak için yapılmıştır."⁶

Başar, gerçekçi bir yorumla, Atatürk inkılaplarının iki esaslı hedefi olduğunu vurgulamaktadır:

a) Osmanlı'dan kurtulmak,

b) Batı'ya karşı mukavemet ve buna rağmen Batılılaşmak.⁷

Başar'a göre, 1946 demokrasi denemesi başarısızlıkla sonuçlanmış, Batılılaşma yolundaki Atatürk inkılaplarını sekteye uğratmıştır. Parti hayatı, milli birliği bözmuş; din, mezhep, ırk, aile ve bölge gibi Ortaçağ çelişkileri yeniden canlanarak inkılaplar çiğnenmiş ve devlet yönetimi partici denilen geri bir sınıfın eline geçmiştir. Yani, Batılı toplumsal düzeye tam anlamı ile ulaşmadan demokrasiye geçmek, Batı hedefleri adına sakıncalıdır.

Bu yorumu ile 27 Mayıs'ın bürokrat-seçkinci sınıfsal bir temele dayandığı konusundaki varsayımımıza da desteklemiş olan

Başar, Batı'da partilerin sınıf çelişkileri ve gelişmiş bir ekonominin ürünü olarak doğduğunu bizde ise bu sınıflar henüz yeterince oluşturulmadığı için partilerin ülkemizde Ortaçağ çelişkileri ile beslendiğini ve milleti parçaladığını öne sürmektedir.⁸

Bu açıklamadan çıkarabileceğimiz sonuç, tamamen Batılılaşmadan ve Batı'nın sahip olduğu sınıflara sahip olmadan demokrasi denemelerinin sağlıklı olamayacağı yönündedir.

2. Zorunlu Devletçilik

Başar, 1960'lı yılların sosyalizm tartışmaları ve sosyalizmle Atatürk'ün görüşleri arasında bağıntı kurmak isteyen Yön'cü sosyalist aydınlar karşı çıkarak, Atatürk'ün sosyalizmden nefret ettiğini ve kapitalist-Batılı bir düzen kurmak amacıyla zorunlu olarak devletçiliği benimsediğini belirtmektedir. Başar, "Gazi, bu milleti Garp örneğine göre kurmak ve kalkındırmak istedi. Özel teşebbüse ve sermayeye dayanarak bir kalkınmanın yolunu açmaya çok çalıştı. Fakat ne müteşebbis ve ne de sermayedar ortada yoktu. Bunları yeniden yaratmak lazımdı. Gazi, özel teşebbüse ve sermayeye dayanan bir rejime o derece bağlıydı ki, müteşebbisin ve sermayenin bulunmayışı O'nu ümitsizleştiriyordu(...). Gazi'nin özel teşebbüse ve sermayeye dayanan bir rejimle, Türkiye'yi İsviçre gibi, Almanya gibi, İngiltere ve Amerika gibi bir memleket haline ko(y)mak hedefi, kolay başarılabilecek bir iş değildi(...). Garplının isteyeceği başka bir şey yoktu, 'Gölge etme, başka bir ihsan istemem' diyordu. Halbuki bizde kendiliğinden, hürriyet sayesinde böyle bir rejimin hayat bulmasına imkan ve ihtimal yoktur. Mutlaka devletin yardım etmesi hatta kendisinin başlangıçta sermayedar ve müteşebbis yerine geçerek, işi yaratması gerekiyordu" demektedir.⁹ Fakat, buna engel olan iki tarihsel veri mevcuttur. Başar'a göre, bunların birincisi Osmanlı'dan bize miras kalan kapıkulu devlet anlayışıdır. İlkel ve eşkiyaya benzeyen kapıkulu sınıfı ekonomiden anlamıyor, buna rağmen iktisadi hayatı tanzim ve idare etmeye ça-

lışıyor, müteşebbis ve sermayedarın yetişmesini engelliyordu. İkinci neden de, toplumda özel teşebbis ve sermayeye sahip sınıfın olmayışı idi.

Başar'a göre, Batı ile bizdeki farklılığın nedeni, Batı'nın özel koşulları nedeniyle bir burjuvazi sınıfının kendiliğinden ortaya çıkması ve bu oluşumun Ortaçağ'da teşekkül etmiş esnaf ve zanaatkar sınıfına dayanmış olmasıdır. Bizde ise, "Garptan çok daha ileri bir seviyede teşekkül etmiş olan Türk burjuvazi sınıfı, Türk esnaf ve tüccarı Osmanlı idaresi altında asırlarca mücadeleden sonra kapıkulu sınıfına mağlup olmuş, ortadan silinmişti."¹⁰

Osmanlı devlet yapısının kapıkulu devleti olarak niteleyen Başar'a göre, bu tip devletlerde millet-devlet ayrımı vardır. Cumhuriyet döneminde de devam eden bu çelişki nedeniyle 1950'de iktidar değiştiği halde, devlet düzeni değişmemiştir.¹¹

Başar, kendisini "iktisadi devletçilik"ten dönmekle suçlayan sosyalistlere karşı şöyle bir savunma yapmaktadır: Devletçiliği savunduğumuz tarih bundan tam 31 yıl önceydi. Ülkede tüccar, sermayedar, müteşebbis namına hemen hemen hiç bir şey yoktu. Hızla kalkınmaya da mecburduk. Onun için o zaman devletçiydik. Fakat aradan 31 yıl geçti. Bizde de iş adamı, sermayedar yetişti; o zamanki endişeler ortadan kalktı. Üstelik devletçiliğin zararlarını da gördük. Tecrübeler bizi akıllandırdı. Fikrimiz değişti. Şimdi özel teşebbis taraftarı olduk.¹²

Başar, fikirlerini tamamen değiştirerek, o zaman devletçi olmaya zorunluydum demekle de kalmıyor; 1930 sonrası eserlerinde, Fethi Bey'den söz etmeyip, İnönü'nün devletçilik anlayışını övmeye çalıştığı halde, 1960'lı yıllarda, Fethi Bey'in, 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın bir gezisi nedeniyle çekinmeden ve açıkça yolunun "liberalizm" olduğunu ilan ettiğini, İsmet Paşa'nın ise "mutedil devletçilik" terimini çekinerek kullandığını belirtmekte ve böylece İsmet Paşa'yı destekleyen ve "iktisadi devletçilik" anlayışını açıklamak için yazdığı tam altı ciltlik bir külliyyat ile daha sonra aynı doğrultuda ortaya koy-

duğu eserlerini de bir kalemde silmiş olmaktadır. Yazarın, ben aslında değişmedim, dönemin ihtiyaçları o tarihlerde devletçi olmamızı gerektiriyordu, yolundaki savunmaları da bu noktada, yani İsmet İnönü'nün "mutedil devletçilik" anlayışını eleştirmesi noktasındaki geçerliliğini yitirmektedir.

Bazı sosyalist düşünürlere göre, Türkiye'deki devrimci sınıfların birleşerek önce milli demokratik devrimin gerçekleştirilmesi ve bu ara rejimden sonra esas ulaşılması istenilen sosyalizme geçişin sağlanması yolundaki görüşleri gibi, Başar da, devletçiliğin liberalizme geçişte bir ara rejim olarak kullanılması gerektiğini, bunun geçici bir devrimin zorunlu ifadesi olduğunu ve devamlı sistemin liberalizm olacağını belirtmektedir.¹³

Başar, bir başka yazısında da, devlet işletmeciliğine karşı olduğumuzu açıklamak isteriz. Özelci bir statüye göre işletilen ne kadar müessesese devlete geçerek onun tarafından işletilmeye başlanmışsa, büyük zararlarla karşılaşmıştır, demektedir.¹⁴

İktisadi devletçilik anlayışının bir zamanlar teorisyenliğini yapan devletçi Başar'ın 1960'lı yıllardaki liberal kalkınma anlayışı şöyle şekillenmiştir: Özel teşebbüs ve sermayeye dayanan demokratik ve sosyal adalete uygun bir rejim altında kalkınmak. Başara göre, liberal devletin günümüzdeki adı sosyal devlettir. Her iki isim de, Batı tipi modern devletin farklı zaman dilimlerinde aldığı isimdir. Oysa, sosyalist devlet, Batı tipi devlet değildir. Batı tipi olabilmesi için kendiliğinden doğması, yani ilmin gösterdiği gibi toplum olgunluğunun bir sonucu olarak hayata girmesi ve yaşaması gerekirdi. Kendiliğinden doğmayan, zorla hayata maledilmesi gereken hiç bir rejim, hiç bir kurum Batılı değildir.¹⁵

Türkiye'nin de sosyalist olamayacağı iddiasında olan Başar'a göre, hedef, "biran evvel modern sosyal devleti kurmaktır. Bunu Garpta olduğu gibi liberal devletin tarihi tekamülü sonunda sağlayamayacağından inkılap yoluyla yapmaya mecburuz."¹⁶ "Modern devlet, ancak iktidar sosyal sınıfların elinde olursa kurulabilir" görüşü ile Başar, Batı tipi burjuva devletlerini örnek

göstermek istemiştir. Bunun önderliğini yapacak parti, Başar'a göre, "özel teşebbüs ve sermayeye dayanan sosyal ve demokratik düzenin memlekette öncüsü ve müjdecisi olarak kesin yönünü" belirten AP'dir.¹⁷

Başar, Batı sosyalizminin, sermayenin devlet kapitalizmi, krallar ve feodallerin elinde toplanmasına karşı olması nedeniyle böyle bir sosyalizm anlayışına da sıcak bakmaktadır. Ayrıca, nasıl olsa, Batı tipi sosyalizmi, ihtilallere dayanarak burjuvazi sınıfını tasfiye ederek proletarya iktidarını gerçekleştiremez. Zira, Batı'da büyük şirketlerin onbinlerce sahibi vardır. Bir çok büyük şirket ve bankalar işçilerin ve memurların hisselerine dayanmaktadır.¹⁸

Başar, Türkiye'nin Batı ülkelerinin uzun tarihi olgunlaşma devreleri sonunda vardığı özel teşebbüs ve sermayeye dayanan sosyal ve demokratik düzene yönelmiş bir rejim içinde kalkınması fikrini savunmakta ve buna "sosyal kapitalizm" demektedir. Başka bir anlatımla, "iktidarın kapıkulu elinden sosyal sınıfların eline geçmesi ve bunlar arasında başta gelen teşebbüs ve iş adamı sınıfının" bilinçlendirilmesidir.¹⁹

3. Başar'ın Osmanlı Devleti'ni Değerlendiriş Biçimi ve Kapıkulu Sınıfı

Ahmet Hamdi Başar, ülkemizdeki burjuvazi sınıfının zayıflığını, Osmanlı toplum yapısından gelen bazı özelliklere bağlamaktadır. Buna göre, Osmanlı tarihinde devleti idare eden kapıkulu sınıfı Türk burjuvazisine karşı düşman olmuş, sindirme hareketine girişmiş, beyleri temizlemeye kalkmıştır. Osmanlı kapıkulu sınıfı, kendi varlığı için tehlikeli gördüğü bu iki sınıfı düşman ilan ederek tasfiye etmiştir. Böylece, belli bir süre sonra tüccarlık ve esnafılık adı işlerden sayılmış ve İstanbul'da tüccar ile toprak sahiplerine hiç kimse kız bile vermez olmuştur. Başar, Osmanlı kapıkulu sınıfının, Türkiye'de Batı ile eşzaman diliminde mevcut olan burjuvazi sınıfını oluşturan doğal koşulları

ortadan kaldırdığını vurgulamaya çalışmaktadır. Bu tarihsel örnekleri 1960'lı yıllara aktaran yazara göre, günümüz "sol kapıkulları"nın da, Türk iş adamlarının doğmaması için savaş açtıklarına, iş adamına soyguncu, vurguncu, vergi kaçakçısı, kompador olarak baktıklarına dikkat çekerek; müdahaleci ve aydın sosyalist grupların ortak özellikler taşıdığını kanıtlamaya çalışmaktadır. Bunun nedeni de, Osmanlı'da olduğu gibi, Osmanlı kapıkulu yerine geçmek isteyen sosyalistlerin toplumdaki tarihi gelişme ve sosyal sınıfların bu gelişmedeki sıraları bakımından kendilerine düşman tanıdığı Türk burjuvazisine karşı bir ideoloji savaşı şeklinde yapılmasıdır. Sosyalizmin ülkeyi kalkındırmayacağını ve eğer sosyalistler işbaşına gelirlerse milletin başına bela olacaklarını belirten Ahmet Hamdi Başar, bu ülkede kalkınmanın tek yolunun burjuvazi iktidarından geçtiğini söylemektedir. Başar'a göre, devlet eliyle ve sosyalist bir kalkınma fikri, temelinden çürük ve sakat, realite ile tezat haldedir. Çözüm, özel sektöre dayalı kapitalist bir kalkınma modelidir.²⁰

Osmanlı kapıkulu mirasının Cumhuriyet döneminde de devleti ele geçirerek servetler elde ettiğini öne süren Başar'a göre, devleti bu sınıfın elinden kurtarmak büyük bir devrim olacaktır. Zira, halka mal olmuş devlet, modern devlettir ve Batılılaşmanın ilk basamağını da modern devlet teşkil eder. Devlet ister sosyalist ve isterse liberal olsun, kapıkulunun elindeyse, Batılılaşma, modernleşme ve ilerleme gerçekleşemez.²¹

4. Başar'ın Liberal Kalkınma Modeli Önerisi ve Görüşlerinin Genel Olarak Değerlendirilmesi

Başar, liberalizm ve burjuvazi ideoloğu olarak özetle şöyle der: "Türkiye'de özel sektöre dayanan ekonomik kalkınma ne kadar hızlanırsa ve ağırlığı devlete doğru basan karma ekonomiyi savunan devletçi akım ne kadar gerilerse, halka mal olmuş modern devleti kurma davası o derece kolaylaşır."²²

Bu sefer, burjuvazinin gelişmesi için askeri darbelerin karşısında olan Başar'a göre, ordu, sınıf değil millettir. Zira sınıf, milletin içinde iktisadi ilişkiler ve çıkarlar yönünden ayrılmış parçalardır.²³ Orduyu sınıf kavramı içinde tanımlayan ve zinde güçleri ihtilalle teşvik edenler, nihai amacı yüzde yüz komünizmi kurmak olan TİP'in demokratik yollarla Marksizmin olgunlaşma teorisi doğrultusunda ilerlemeye çalışmasından daha çok tehlike arz etmektedir.²⁴

Başar, Batılılaşma hakkındaki görüşlerinde çok daha ileriye giderek, yoruma bile gerek olmayan şu açık itirafta bulunmaktadır: "Ben, 'Türkiye geri kalmış değil, Batı'nın geri bıraktığı bir memleket'tir' tezini ileri atan sosyalist yazarların aksine, 'keşke vaktinde Batı'nın doğru dürüst sömürgesi olabilseydik' demeye cesaret edecek kadar başka düşüncedeyim" demektedir.²⁵

Kısaca, Ahmet Hamdi Başar, 1960 öncesi dönemde iktisadi devletçiliğin önde gelen savunucusu olmasına karşın, 1960 sonrasında liberal burjuvazinin ideologu olmuştur. Yazarın, Batılılaşma ve Batı toplumsal yapısına olan hayranlığı ise her iki dönemde de devam etmiştir.

Başar, Batı ile Türkiye'nin toplumsal yapısı ve bu yapıyı şekillendiren tarihsel olguların farklılığına dikkat çekerek, Batı'daki doğal toplumsal gelişmelerin bugünkü Batı'yı yarattığını, oysa bizim toplumsal tarihsel mirasımızın çok daha değişik bir yol izlediğini vurgulayarak, bizim Batı'nın toplumsal düzenine doğal evrimle ulaşamayacağımıza göre, yolumuzu inkılaplarla şekillendirmemiz gerektiğini söyler. Bunu yapacak olan devlettir ve bu amaçla Başar, 27 Mayıs sonrası Milli Birlik Komitesi'nin demokrasiye geçmeden, belli bir süre iktidarda kalarak, Batılılaşma yolundaki devrimleri tamamen yerleştirmesini ister. 1960-1970 dönemi sonlarına doğru ise bu fikirlerinden vazgeçer. Bizce bunun iki temel nedeni var: a) Batılı anlamda bir burjuvazi sınıfının oluştuğuna ve iktidarı ele geçirdiğine inanmaktadır ki, o tarihlerde bu sınıfın temsilcisi olarak AP'yi görmektedir.

b) 1960-1970 döneminde askerlerle devrim yaparak devletçi bir rejim kurmak isteyen sosyalist aydınların kurmak istedikleri rejimi zinde güçlere dayandırma istekleri. Böyle bir olasılığın ağırlık merkezi liberal burjuvazi değil, sosyalist bir düzen kurma teşebbüslerine dayanmaktadır. Yani devletin zinde güçleri ile sosyalizme ulaşma hedefi güden aydın sayısı, Başar'ın tek kişilik ideologluğu karşısında sayıca çok kabarıktır ve bu nedenle de aynı görüşleri burjuvazi adına savunma olanağı kalmamıştır.

1960-1971 döneminde hem sosyalist ve hem de burjuvazi ideologlarının istedikleri düzeni reformlarla ve devletin bürokrat sınıflarına dayanarak sonuçlandırma girişimlerinin ağırlık kazanması ilginçtir. Bu birleşim noktasını üç açıdan ortaya koymak mümkündür:

a) Her iki görüşün ideologlarına göre, Türkiye'de Batılı anlamda sınıflı bir toplum yapısı görülmemektedir.

b) Her iki görüş için de, ulaşılabilecek toplum yapısı Batılı toplumsal düzendir.

c) Her iki görüşte de, Türk toplumunun doğal gelişme evrimi, evrimin yönü ve hızı konusundaki güvensizlik.

Ahmet Hamdi Başar, burjuvazinin gelişmesini engelleyen sınıf olarak bürokrasiyi görmektedir. Bu konuda Osmanlı devletine en ağır suçlamaları yönelterek, neredeyse Osmanlı kapıkulu sınıfını vatan hainliği ile suçlamaktadır. Bu suçlamanın nedeni, yazara göre, Osmanlı kapıkulu sınıfı, kendi iktidarını garantiye almak için tüccar ve toprak sahibi sınıfını tasfiye ederek tarihten silmiştir. Böylece, Batı'daki gelişmelerin dışına düşen Osmanlı toplum yapısı bugünkü anlamda liberal burjuvaziye ve Batılı anlamda demokrasiye doğuracak koşullardan yoksun kalmıştır. Cumhuriyet dönemi devrimleri de burjuva devrimlerini gerçekleştiremediğinden, devleti kapıkulu sınıfının elinden kurtarmamıştır. Bunun yanında, ne 1950'de işbaşına gelen iktidar ve ne de 27 Mayıs inkılabları burjuvazi devrimlerini tam olarak gerçekleştirebilecek iktidarı burjuvazi sınıfına devretmiştir.

Kısaca, halkın özgürlüğünü kısıarak onu sömüren, tüccar ve toprak sahiplerinin gelişmesini engeleyen ve Batı'yla bütünleşemeyen, despot Osmanlı İmparatorluğu'nun kapıkulu iktidarı ve onun artıkları, Cumhuriyet döneminde de iktidarı elinde bulundurarak hem burjuvazi sınıfının iktidara gelişine ve hem de Batı ile bütünleşmesine engel olmuştur.

Kısaca, Başar, 1960'lı dönemin ilk yıllarında Batılı devrimleri yerleştirme ve topluma mal etme girişimlerini bürokrat sınıf aracılığı ile yapmayı önerirken; 1960'lı yılların sonlarında bu görüşlerinden uzaklaşmış ve söz konusu görevi burjuvazinin doğal gelişim sürecine bırakmanın daha doğru olacağını öne sürmeye başlamıştır.

Bu durumda, Başar'ın incelediğimiz görüşlerinde iki açmaz hemen kendini açığa vurmaktadır:

a) Yeterince var olmayan burjuvazi sınıfının oluşmasında bürokrat sınıfı kullanma isteği. Yani, Batı ile karşılaştırıldığında doğal gelişimi çok yavaş olan burjuvazinin oluşumunu hızlandırarak kendi eli ile iktidarı ona teslim etmesi görüşü ki, bu bir bakıma, bürokrasinin elindeki tüm olanak ve yetkileri burjuvazi sınıfına devrederek intihar etmesi ile eş anlamlıdır.

b) Başar'ın, ben sürekli iktisadi devletçiliği savundum, idari devletçiliğin ise karşısında yer aldım; devlet özel teşebbüsün yapamadığı yatırımları yapmak dışında hiç bir idari vesair işe karışmamalıdır görüşü. Ekonomiye egemen olan bir sınıfın onun ayrıcalıklarından yararlanmaması ve elde ettiği üstünlükleri hiç bir toplumsal mücadele olmadan bir başka sınıfa aktarması nerede görülmüş; hangi sosyoloji kuramında yer almış ve desteklenmiştir.

Onuncu Bölümün Dipnotları

- 1 Ahmet Hamdi Başar, "27 Mayıs İhtilali de Hedefini Bulamadı", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 1, Nisan 1962, s. 30.
- 2 Ahmet Hamdi Başar, "Bir İhtilalin Hikayesi", Barış Dünyası Dergisi, sayı: 2, Mayıs 1962, s. 29.
- 3 Ahmet Hamdi Başar, "Milli İdealimiz: Modern Sosyal Devleti Kurmak", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 24, Mayıs 1964, s. 2.
- 4 Ahmet Hamdi Başar, "Türkiye Neden Geri Kalmıştır?" Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 82, Mart 1969, s. 23-25.
- 5 Ahmet Hamdi Başar, Milletçe Kalkınma Davamız, İstanbul, 1951. s. 160.
- 6 Başar, "27 Mayıs İhtilali de Hedefini Bulamadı", s. 30.
- 7 Ahmet Hamdi Başar, "Biz Hangi Yolun Yolcusuyuz?", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 35, Nisan 1965, s. 6.
- 8 Başar, "27 Mayıs İhtilali de Hedefini Bulamadı", s. 33.
- 9 Ahmet Hamdi Başar, "Neden Sosyalizm Değil de Kemalizm?", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 6, eylül 1962, s. 3.
- 10 a.g.m., s. 3.
- 11 Ahmet Hamdi Başar, "Anlaşılamayan İnkılaplar", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 8, Kasım 1962, s. 5.
- 12 Ahmet Hamdi Başar, "Biz Değiştik mi?", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 3, Haziran 1962, s. 7.
- 13 Ahmet Hamdi Başar, "Sosyalizm mi, Özelcilik mi?", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 10, Ocak 1963, s. 18-23.
- 14 Ahmet Hamdi Başar, "Sosyalizm Demagojisi", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 12, Mart 1963, s. 5.
- 15 Ahmet Hamdi Başar, "Milli İdealimiz: Modern Devleti Kurmak", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 24, Mayıs 1964, s. 2-4.
- 16 a.g.m., s. 5.
- 17 Bu konuda yazarın özellikle şu iki makalesine bakınız; "Modern Devlet, Ancak İktidarın Sosyal Sınıfların Elinde Olursa Kurulur" ve "Solculara Teklifimiz", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 26, Temmuz 1964 ve Sayı: 33, Şubat 1965.
- 18 Ahmet Hamdi Başar, "Sosyal Sınıfların Uyanması ve Sosyal Kapitalizm", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 34, Mart 1965, s. 5-6.

- 19 Ahmet Hamdi Başar, "Biz Hangi Yolun Yolcusuyuz?", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 35, Nisan 1965, s. 5-8.
- 20 Bu görüşler için Başar'ın şu makalelerine bakınız; "Özel Sektör Düşmanlığı", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 41, Ekim 1965; "Kalkınmanın Tek Yolu Burjuva İktidarı", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 43, Aralık 1965; "Acaba Yolumuz Belirdi mi?", Barış Dünyası Dergisi, Sayı:45, Şubat 1966.
- 21 Ahmet Hamdi Başar, "Kapıkulu Devletinden Halk Devletine Doğru", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 52, Eylül 1966. s. 18.
- 22 a.g.m., s. 18.
- 23 Ahmet Hamdi Başar, "Ordu ve Millet", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 63, Ağustos 1967, s. 17.
- 24 Ahmet Hamdi Başar, "Hangi Memleketlerde Komünizm Olur?", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 57, Şubat 1967, s. 15.
- 25 Ahmet Hamdi Başar, "Devletçilik ve Devlet Müdahalesi", Barış Dünyası Dergisi, Sayı: 92, Ocak 1970, s. 21.

Genel Değerlendirme

Çalışma, “27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri”ni kapsamaktadır. Bu dönemde, siyasal içerikli fikirler üreterek bu fikirlerini etkin şekilde savunan ve yeni toplumsal modeller öneren grupların görüşlerini incelemeye çalıştık. Bu çalışma sırasında edindiğimiz bilgiler ışığında bazı noktaların altını çizerek, söz konusu grupların öne sürdükleri görüşlerin kısa bir değerlendirmesini yaparak çalışmamızı bitirmek istiyoruz.

“27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri” adlı çalışmayı iki ana eksen etrafında değerlendirmek mümkündür:

a) 1960-1971 sürecindeki siyasal fikir hareketlerini hazırlayan iç ve dış etkenlerin oluşumların anlatıldığı giriş bölümü,

b) İç ve dış etmenler sonucu ortaya çıkan ve bu dönemin fikir hareketlerini içeren grupların anlatıldığı bölümler.

Yukarıdaki ayrım, birinci başlık altında ele aldığımız 1960’lı yılların fikir hareketleri oluşumunu hazırlayan etmenlerin ilki, Osmanlı’nın Batılılaşma girişimlerine dek uzanan ve “halkın istemi dışında, halk adına karar verme” eğiliminde olan “tepeden inme”ci” aydın hareketi; ikincisi ise, 19. Yüzyıldan itibaren dünya egemenliğini elinde bulunduran ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra da bu egemenliği tüm dünyaya hissettirme amacı güden Batı’nın “yeni sömürgecilik” politikasının yol açtığı gelişmelerdir.

İkinci başlık altında da, bu etmenlere bağlı olarak, 1960-1971 dönemi Türkiye'sinde şekillenen grupların öne sürdükleri sosyalist, idealist, devletçi, teorik ve bir anlamda ütöpik-romantik toplum modelleri irdelenmiştir.

1945 yılında yapılan Yalta ve Postdam Konferanslarında dünya iki blok arasında paylaşılmış, pek çok ülkeye bağımsızlık verilmiştir. Dünya, "sömüren-sömürülen", "Batı-Batı dışı" olarak ikiye ayrılmış ve Batı dışı ülkeler "yeni sömürgecilik" politikası ile denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu ayrımla, bağımsızlığı verildiği için yeni tarih sahnesine çıkan ülkelerle, daha önce medeniyetler kurmuş, dünya egemenliğine sahip olmuş, uygarlık merkezleri aynı potada değerlendirilmiştir. Böylece, tüm Batı dışı ülkeler Batı'nın sömürü alanı, hammadde kaynağı, mamul madde pazarı haline getirilmiştir.

Kısaca, Batı, Batı dışı ülkelerin akıl hocalığını üstlenmiş, onlara kalkınma planları sunmuş, çağdaşlaşmanın yollarını göstermiş, kendisi ile onlar arasındaki uçurumlara dikkat çekerek "cahillik"lerini, "geri kalmışlık"larını yüzlerine vurmuştur. Böylece, Batı emperyalizmi pazar arama savaşımını daha ince ve ayrıntılı hesaplarla yürütmeye devam etmiştir.

Batı'daki bu gelişmeler, Batı dışı ülkelerde bazı siyasal olaylara yol açmış; yönetim değişikliklerine, yeni yönetim şekillerinin denenmesine neden olmuştur. Üçüncü dünya ülkelerinde meydana gelen bu değişmeler Türk aydınını da yakından etkilemiş ve bu yolda mücadeleye itmiştir. Tüm bu gelişmeler, ülkemizde, 27 Mayıs'ı hazırlayan bir dizi iç olayı da yönlendirmiştir.

27 Mayıs hareketi, tek cümle ile "iktidar seçkinleri"nin veya daha kapsamlı bir ifade ile, bürokrasinin kendi arasındaki bir iktidar mücadelesi olarak gündeme gelmiştir. Başka bir deyişle, aydın-bürokrat kesimin temsilcisi CHP'den ayrılan bir grup tarafından kurulan ve 1950 seçimleri ile iktidara gelen DP'nin bürokrasi sınıfının çıkarlarına ters düşen uygulamaları 27 Mayıs'ı hazırlayan en önemli iç neden olmuştur.

27 Mayıs ile birlikte Türkiye’de egemen gücün halk değil, aydınlar ve ordu olduğu anlaşılmıştır. Halk adına karar verme yetisini kendinde gören askeri darbeler bir “kurum” haline gelmeye başlamış; askeri rejimler, sivil rejimler periyodu başlamıştır. Böylece, askeri darbeler, 27 Mayıs’la birlikte, Batılılaşma girişimlerini başarıya ulaştırma, “demokrasiyi kurtarma” hareketi olarak sunulmaya başlamıştır.¹

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi, 27 Mayıs’ın hedefi de, Batılılaşma, çağdaşlaşma, modernleşme, Avrupalılaşma denilen Batı toplum düzenine ulaşmak olmuştur.²

Bu dönemde, Batı’nın “yeni sömürgecilik” politikasına bağlı olarak geliştirdiği, az gelişmişlik, modernleşme veya çağdaşlaşma gibi kavramlar, yeni tarih sahnesine çıkan ülkelerle daha önce dünya egemenliğini elinde bulunduran ülkeleri aynı kefeye koymuştur.

1960-1971 döneminde Türk toplum tarihinden kaynaklanan ve Türkiye’nin gündemine getirilen ve tartışılan konu başlıkları da vardır. Bu tartışılan konu başlıkları ile Türk toplum tarihi ve bugünü, Batı’dan aktarılan bilgiler ışığında, Batılı toplum yapıları ile karşılaştırılarak, Osmanlı toplum yapısına egemen olan üretim ilişkileri dört farklı üretim biçimine göre açıklanmak istenmiştir.

1960’lı yıllarda oluşan bu değişmelere bağlı olarak şekillenen çeşitli fikir akımları ortaya çıkmış ve toplumsal içerikli bu fikir akımları, Türkiye’nin hızla kalkınmasını, yeniden bağımsızlığının kazanılmasını, kesin şekilde Batılılaşmasını sağlayacak program taslakları önermişlerdir. Bu program taslakları ile önerdikleri toplum tipinin felsefesini, sınıfsal, tarihsel ve güncel dayanaklarını, izleyecekleri yöntemleri tartışmaya açmışlardır.

Bu grupların görüşlerini ve açmazlarını kısaca özetleyecek olursak; bunların ortak ve farklı yanlarını izleme olanağını da bulabiliriz. Böylece, bazı grupların neden 1971 sonrası devam edemediğini ya da şekil değiştirerek silahlı mücadeleye dönüş-

tüğünü, sayısız parçalara bölünmek zorunda kaldıklarını da anlamış oluruz.

Türk toplum tarihinin, üretim ilişkileri açısından dört farklı şekilde açıklanmaya çalışılması, farklı grupların doğmasına ve Batılı düzene ulaşmada çizilen yöntemlerin de farklılaşmasına neden olmuştur. Örneğin, Osmanlı üretim tarzını feodalizmle değerlendiren görüş iki farklı gruba ayrılarak, birisi zinde güçler teorisine dayalı silahlı halk devrimine, gerilla savaşına yönelmiş; diğeri “öncü parti” rolünü reddederek demokratik yollarla ve Batılı toplumların geçirdiği evrim doğrultusunda sosyalizme ulaşılabilineceği savını öne sürmüştür. Yine bir grup, Osmanlı toplum yapısının ATÜT’e diğeri bir grup da, pre-kapitalist üretim şekline göre değerlendirmiştir. Bu belirlemelerin amacı, Türkiye’nin toplumsal yapısını saptamak ve buradan hareketle Batılılaşma yolunu kısaltmak, gerekirse bu yolu zinde güçler yardımı ile aşmaktır.

Yine bu dönemde, İslamiyetin toplumsal etkisi ile, sosyalizmin bazı özelliklerini, solda sosyalizm ile İslamiyet, sağda, İslamiyet ile sosyalizm arasında arayan gruplar ortaya çıkmıştır. İslamiyete sol yönelim açısından yaklaşan gruplar, sosyalizm hedefi için zinde güçlere ve merkezîyetçiliğe dayanmak isterlerken, İslamiyetin kendi başına sosyalizm olduğu savında bulunanların önerdikleri toplumsal sistem bir anlamda nasyonel sosyalizm olmuştur.

1945 ‘lerde başlayan gelişmelerin şekillendirdiği ve 1960-1971 dönemi Türkiye’inde ortaya çıkan, Batılı toplumsal düzenlerle bütünleşme amacıyla olan grupların açmazlarını ise kısaca şöyle değerlendirebiliriz.

1960-1971 dönemi, bürokrat aydınları arasında en çok taraf-tar toplayan ve çıkardığı dergi ile, başlangıçta, hemen hemen tüm sol düşünceli aydınları etrafında toplayan Yön-Devrim grubu ve onun çıkardığı Yön ve Devrim dergilerinden elde edilecek en önemli sonuç, Yön-Devrim grubunun Batı patentli bir

sosyalist düzenin ancak aydın-zinde güçlerle kurulacağı yolundaki görüşüdür. Demokrasiyle, halk kitleleriyle ve sınıf esasını kabul eden anlayışlarla düzene istenilen yön verilemez; tutucular koalisyonu yıkılarak yerine devrimci güçlere dayalı sosyalist bir yönetim kurulamaz.

Yön-Devrim grubu, sosyalist devrim yerine milli demokratik devrime benzeyen ve az gelişmiş ülkelerin kalkınma modeli olarak tanımlanan “ulusal kurtuluş devrimi”nin gerçekleştirilmesini savunmuştur. Bu modelin ana özelliği, milli burjuvazi ile bazı özel teşebbüse izin vermek ve bunların dışında kalan ana birimleri devletleştirmektir.

Yön-Devrim grubu, Atatürk ilkeleri ile CHP’nin tarihsel misyonunu sürdüren, bu arada kendisine ilerici ve Batıcı gibi sıfatlar da ekleyen, klasik aydın davranışına yeni yorumlar getiren, idealist ve devletçi bir hareketin 1960-1971 dönemindeki kristalleşmiş örneğidir. Halk-devlet ayırımından yola çıkan Yön-Devrim grubu, bir anlamda, “ortanın solu” hareketinin biraz daha solunda, Atatürkçü ilkelere bağlı olduğunu sanarak, fakat bu ilkeleri sonuna kadar zorlayarak, Atatürkçü düşüncede geçici işlevleri bulunan unsurları kalıcı kılmaya çalışan bir hareketin adıdır. Atatürkçü ilkeleri kullanarak, Türk sosyalizmi veya memleketçi sosyalizm adını verdikleri bir düzenle, Batılılaşmayı hızlandırma amacı güden ve Türkiye’yi Batılı ülkeler düzeyine çıkarma arzusunda olan, fakat bu ereği gerçekleştirme yolunda demokrasiyi bir süre “rafa kaldırıp” zinde güçlerin yardımıyla bu hedeflerini gerçekleştirme-yi amaçlayan bir hareket. Bu nedenle, Osmanlı toplum yapısını da feodalizmle açıklamaktan kaçınan ve onu pre-kapitalist bir üretim şekli olarak yorumlayan ekol, zindeci görüşlerinin teorik temellerini, bizim Batı toplumlarından farklı bir gelişme çizgisi izlediğimizi ve bu nedenle Batılılaşmak için Batı’nın geçirdiği toplumsal evrim aşamalarına gerek olmadan, devleti oluşturan zinde güçlerin ayrıcalıklı konumu, yönlendirici fonksiyonu ve devletçi yöntemlerle bazı aşamaların atlanabileceğini savunmuştur.

Yön-Devrim grubu, Batıcı bir sosyalizme ulaşmanın, üretim araçlarının sosyalleşmesi ve üretim ilişkilerinin radikal şekilde değiştirilmesiyle mümkün olacağını görememiştir. Onların yaptığı, mevcut verileri kullanarak, ortaya çıkan aksaklıkları göstermek ve bazı reformlar önermek olmuştur.³

Yön-Devrim grubu, kapitalist kalkınma yöntemlerini reddederken, sosyalist kalkınma yöntemlerini de tam olarak benimsememiş, “kapitalist olmayan kalkınma yolu”, “üçüncü yol”, “milli kalkınma yolu” gibi kavramlar üreterek, yine bu dönemde ortaya çıkan bazı Milliyetçi-Toplumcu sağ eğilimli gruplara da öncülük etmiş; onlarla paralellik göstermiştir. Bir anlamda, Yöncülerin lideri Avcıoğlu'nun askeri darbelerle devrim yapma ereği ile, 27 Mayıs'ın Nasır'ı Türkeş aynı kaynaktan çıkan ve birbirlerine kırkbeş derecelik açılar çizerek ilerleyen bir düşünce biçiminin fikir babalığını üstlenmişlerdir.⁴ Bu iki akımı birbirinden uzaklaştıran en önemli etmeni, isimlerini niteleyen sıfatların kafalarda yarattığı çağrışımlarda, Milliyetçi-Toplumcuların nasyonalizme daha fazla yer vermesinde, Yön-Devrim grubunun Marksist terminolojiden yararlanmasında aramak gerek.

Atatürk devletçiliğinin amacı olan ulusal burjuvazi yaratma çabalarının belli bir düzeye geldiği 1960'lı yıllarda, Atatürkçü devletçilik anlayışını kendisine esas ilke kabul ederek ortaya çıkan Yön-Devrim grubunun amacı, aksayan Atatürkçülük ilkeleeri ve Batılılaşmayı devletçilikle hedefine ulaştırmaktır. Bu bağlamda, Yön-Devrim grubunun devrim anlayışı, yukarıdan aşağıya bir yol izlemekte, işçi sınıfı veya emekçi sınıflar yerine aydın-bürokrat sınıflara dayanmaktadır. Başka bir deyişle, Osmanlı'nın Batılılaşma girişimleri ile birlikte tüm aydınların ortak düşüncesi olan Batılı toplum düzeni ve Batılı bir rejime ulaşma ereği, 1960'lı yıllarda Forum ve Akis gibi dergilerde, Türkiye'nin Batılı anlamda siyasi ve iktisadi liberalizme geçmesini savunurken,⁵ Yön-Devrim grubu ve bazı radikal sol-sağ grupla-

rın çıkardığı dergiler de Batılılaşma konusunda ana istasyonun devletçilikle köktenci reformlar olduğu savı öne sürülmüştür.

Kısaca, Yön-Devrim grubunu, Atatürkçülükten Üçüncü Dünya sosyalizmine, Kadro hareketinden Marksizme uzanan fakat bunların hiç birisiyle birebir örtüşmeyen aydın ve zindeci sol hareket olarak değerlendirmek mümkündür. Grubu, izlerini tarihten alan, günümüzde de zihniyet olarak devam eden fakat 27 Mayıs ile 12 Mart arasında en canlı devrini yaşayan bir hareket olarak değerlendirebiliriz.

Yön-Devrim grubunun Osmanlı dönemi üretim şeklini pre-kapitalist olarak tanımlamasına karşın, 1960'lı yılların Osmanlı tarihi hakkındaki en popüler yorumlar, feodalizm ve ATÜT çerçevesinde yapılmıştır. Diğer açıklama biçimlerini bir yana bırakırsak, Osmanlı üretim biçimi uzun süre bu iki kavramla değerlendirilmiştir.

1960'lı yılların fikrîsel özgürlük ortamında, sosyalist gruplar, Türk toplum tarihinin evrimsel görünümünü izlemek ve buradan çıkaracakları sonuçlarla hedeflerini belirlemek istemişlerdir. Bu amaçla, göçebe Türk toplum tarihine kadar geriye gidip oradan günümüze toplum tarihini incelemişler ve görüşlerine tarihsel bir içerik yüklemişler, tarihsel birikimleri zorunlu bir evrimleşme şeklinde almışlardır. Böylece Türk tarihinde geline son aşama göz önüne alınarak sosyalist veya milli demokratik devrime yön verilmek, az gelişmiş ülkelerin sosyalizme geçiş aşamaları belirlemek, formüle edilmek istenmiştir.

Sosyalist gruplar, tarihsel miras olarak Osmanlı toplum tarihine, temelde, iki farklı yorum getirmişlerdir:

a) Batı'da geçerli olan feodalizm evrelerinin Osmanlı'da da geçerli olduğunu öne süren görüşler;

b) Batı toplumları ile Osmanlı toplumunun gelişme çizgilerini birbiri ile örtüştüremeyen, farklılığını kabul eden görüşler.

Bunlardan birinci gruba, yani Osmanlı üretim biçimini feodalizmle açıklayan gruba girenler, 1960'lı yıllarda, sosyalist

düzene ulaşan yolları birbirinden tamamen farklı değerlendirmişler ve sosyalist devrim-millî demokratik devrim ikilemini getirmişlerdir. Bunun nedeni, Osmanlı toplumu ve dolayısıyla Türk toplumunun tarihsel evrimini yorumlayıştan kaynaklanmıştır:

a) Ortodoks Marksistler Osmanlının klasik feodalizmi yaşadığını, toplumun Cumhuriyet'le birlikte burjuvazi devrimlerini gerçekleştirdiğini, yani feodalizmin tasfiye edildiğini, burjuvazinin devrimlerini yaparak toplumda etkin bir şekilde yaşadığını ve bundan sonra gelecek evrimsel aşamanın işçi sınıfı eliyle sosyalizme yürümek olduğu görüşündedirler. Ortodoks Marksistlere göre, başka sınıflarla dayanışmaya ihtiyaç yoktur. Toplumsal evrim sonucu işçi sınıfının önderliğinde ve başka hiç bir sınıfın yardımı olmadan Batılı anlamda bir parlamenter düzen ile, yani sandıktan çıkacak işçi sınıfının oyları ile sosyalizme geçmek mümkündür.

b) Başlangıçta TİP içerisinde mücadele eden MDD'ciler de, Osmanlının feodal üretim şekline sahip olduğunu ve bu feodal özelliklerin bozularak günümüzde devam ettiği savındadırlar. Bu gruba göre, Türkiye'de feodalite kesin olarak tasfiye edilememiş, burjuvazi devrimleri tam olarak gerçekleştirilememiştir. İşçi sınıfı sosyalist bir devrimi yapabilecek güce sahip değildir. Sosyalizmden önce millî demokratik devrimleri gerçekleştirmek, ülkeyi feodalizm kalıntılarından kurtarmak, emperyalizme karşı ikinci bir kurtuluş savaşı vermek gerekir. Söz konusu devrimi yapacak olan sadece işçi sınıfı değildir. Millî demokratik devrimde, millî burjuvaziden, aydınlara ve küçük burjuvaziye kadar tüm millî sınıfların yardımı gerekmektedir. Bu sınıflar feodalizm kalıntılarını temizleyecek, millî demokratik devrimleri yapacak ve arkasından sosyalizme geçmek için işbirliklerini devam ettireceklerdir.

Batı toplumları ile Osmanlı toplumunun gelişme çizgilerini birbiri ile bağdaştıramayan; yani Osmanlıyı feodalizm dışında

değişik üretim biçimleriyle açıklamaya çalışan gruplara göre ise, Osmanlı toplumu hiç bir zaman feodal üretim şeklini yaşamamıştır. Bu nedenle, Türkiye'nin sosyalizme geçmesi için Batı ile aynı evrim çizgilerini yaşamış olması gerekmez. Doğu toplum tarihinde devletin, Batı'dan çok farklı bir fonksiyonu ve anlamı vardır. Devlet, yüce ve kutsaldır; halkın tanrısı-babası-mutlak otoritesidir. Halk adına neyin yapılacağına, neyin yapılmayacağına devlet karar verir. Doğu'da, Batı'daki gibi ayrılmış, kristalleşmiş sınıf ayrımı yerine devlet-halk sözde sınıfları vardır. Böyle bir miras sahibi olarak Türkiye'de de ayrılmış ve sayısal güç olarak sosyalist devrimi gerçekleştirecek bir işçi sınıfı yoktur. O nedenle de, devlet, bütün sınıflara dayanarak sosyalizmi kendi elleri ile Batı'dakinden farklı bir şekilde fakat son aşamada Batı toplumsal düzeniyle bütünleşmek yolunda kendisi kuracaktır.

Buradan çıkaracağımız sonuç, 1960-1971 döneminde, Türkiye'de sosyalizmi gerçekleştirmek isteyen pek çok gruba karşın, temel görüş ayrılığına neden olan iki farklı anlayış mevcuttu:

a) Sosyalizmi işçi sınıfına dayanarak normal bir sınıf hareketi olarak gerçekleştirmek isteyen görüş; Ortodoks Marksistler veya TİP,

b) Sosyalizmi gerçekleştirirken tüm sınıfların işbirliğine ve devletin önderliğine inanan görüş; Yön-Devrim grubu, MDD'ciler, ATÜT'cüler ve diğer sosyalist gruplar.

Görüldüğü gibi, tarihsel miras-feodal üretim tarzı anlayışında TİP ile aynı görüşleri paylaşan MDD'ciler, sosyalizmi gerçekleştirme aşamasında ikinci grup lehine tavır koyarak devletin üstün fonksiyonlarından yararlanmayı, devrimi devlet eli ile gerçekleştirmeyi istemişler; Ortodoks sosyalizm anlayışından farklı olarak, sosyalizmi sadece işçi sınıfına değil, sosyalizm yolunda, tüm sınıflara dayandırmak isteyen gruplara yaklaştırmışlardır.

Ortodoks Marksistlere gelince, 1960-1971 dönemi Türkiye'sinde ortaya çıkan tüm sol ve sağ radikal çözüm önerileri dışında, farklı bir tanımlama ile Batılılaşmayı, Batıcı evrim çizgisine göre, sınıf temeli ile gerçekleştirmeyi amaçlayan bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı toplum yapısını feodalizm olarak niteleyen, burjuva devrimlerinin Cumhuriyet'le birlikte gerçekleştiğini öne süren ve sırada sosyalist devrim aşaması olduğunu vurgulayan Ortodoks Marksistler, bu aşamaların birbirlerini izleyen doğal süreçler olduğunu kabul edip, Batılılaşma ya da Batılı anlamda sosyalist bir düzene geçerken zinde güçlere gerek duymayan-inanmayan, çözüm mü, zorunlu ve doğal evrimde gören bir anlayışın ürünü olan, Marksist literatüre dayalı, öncü parti rolünü de bir anlamda reddeden bir anlayışla toplumun mekanik evrimi ve buna bağlı olarak işçi sınıfına dayalı bir sosyalist anlayışı temsil etmişlerdir.

Bir anlamda, diğer zindeci sol grupları küçümsemek için kendilerine bilimsel sosyalistler adını veren ve Marksist teoriyi kuramsal olarak toplumsal evrim aşamalarında uygulamak isteyen Ortodoks Marksist grup, aynı zamanda diğer sol hareketleri bilimsel olmamakla suçlamışlardır ki, bu da, "bizden başka sosyalizmi temsil edecek grup yok" anlamına gelmektedir.

İşçi sınıfına inanan ve bu açıdan klasik sosyalizm anlayışına ülkemizde en fazla yaklaşan Ortodoks Marksistler bir ara "Türkiye'ye özgü sosyalizm", "güler yüzlü sosyalizm" kavramları ile Ortodoks Marksist düşünceden ayrılıyormuş gibi görünmüşlerse de, bu hareket TİP'e tamamen egemen olamamış, belli bir süre sonra da tasfiye edilmiştir.

Ortodoks Marksistler, sınıf temeline dayalı bir sosyalizm modeli çizmelerine, parlamenter mücadeleyi esas aldıklarını vurgulamalarına karşın, Türkiye'de sosyalizme geçişi sağlayacak olgunlukta ve yeter sayıda işçi sınıfı olup olmadığını, kapitalizmin hangi boyutlarda bulunduğunu açık olarak ortaya koyamamışlardır.

Sosyalizme geçişte özel mülkiyete belli ölçülerde izin veren, ekonomik kuruluşları, ticaret ve sanayii ile ithalat ve ihracatı devletleştirmeyi amaçlayan Ortodoks Marksistleri, diğer sol gruplardan ayıran en önemli fark, üretim araçlarını tüm emekçi gruplara değil, işçi sınıfına devretme yönündeki görüşleridir. Böylece sınıf temeli ve sınıf bilinci olmayan bir ülkede bir sınıfın diğer sınıflara karşı önderliğini savunması bakımından çelişkiler taşıyan Ortodoks Marksist hareket, öncü parti fikrini reddetmesine rağmen, kendisi de öncü aydın hareketi olarak doğup gelişmiştir.

Ülkemizde Ortodoks Marksist hareket, grup ya da sınıf bilinci olmayan bir sınıfın, yani alt yapısı hazırlanmayan toplumsal bir hareketin üst yapısını oluşturmaya çalışmış; karşısında yer alan grupları burjuva sosyalizmi kurmakla suçlamıştır.

Ortodoks Marksistlere göre, Türkiye ekonomide dışa bağımlı bir ülkedir. Tam bağımsızlığını işçi sınıfının sosyalist mücadelesiyle kazanacaktır. İşçi sınıfının önderliği olmadan ne sosyalizm ve ne de ulusal bağımsızlık kazanılabilir.

Kısaca, sırf teorik verilerden hareket eden Ortodoks Marksistler, Türkiye'nin özel koşullarını hesaba katmadan, evrensellik peşinde, tüm toplumların üretim biçimlerini aynı doğrultuda değerlendirmiş, sosyalizmin sadece teoriden hareketle kurulamayacağını görememişlerdir.

Milli Demokratik Devrimciler ise, Osmanlı toplum yapısını feodal olarak değerlendirmelerine karşın, Türkiye'nin burjuvazi devrimlerini tam olarak başaramadığını, feodal unsurları tasfiye edemediğini belirterek, Marksist literatürdeki az gelişmiş ülkelerin sosyalizme geçmeden önce yaşamaları gereken milli demokratik devrim aşamasına sahip çıkmışlardır. Bu anlamı ile sosyalizme karşı çıkan MDD'ciler, feodal unsurların tamamen temizlenmesi ve oradan sosyalizme atlamak için öncelikle milli demokratik devrime ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Bu nedenle sosyalist devrim yerine milli demokratik devrime öncelik veren MDD'cilerin dayandığı sınıflar, teorik olarak işbirlikçi

burjuvazi ve feodal ağalar dışında kalan tüm emekçi sınıflardır.

Milli Demokratik Devrimcilerin görüşleri daha çok Yön-Devrim grubuna yaklaşmaktadır. Bu grubu, Yön-Devrim grubundan ayıran en önemli noktalar; radikal eylemler, Mao'ya yakınlık ve milli demokratik devrim aşamasında zinde güçlerle birlikte kırsal kitlelere de dayanarak devrimi tüm emekçilerle birlikte gerçekleştirmektir. Bunun yanında, MDD'cilerin Batıcılıkları biraz daha belirginse de Atatürkçülükleri, Yön-Devrim grubuna göre çok geride kalmaktadır.

Devletçilik anlayışı ve kalkınmaya yönelik görüşleri, zinde güçlerin önemi gibi konular bakımından Yön-Devrim grubuna yakın olan MDD'ciler, ülkemizdeki devrimin Çin'de olduğu gibi köylerden başlaması gerektiğini söylemişlerdir.

1970'lerde bölünmeye başlayan ve pek çok alt örgüte ayrılarak soldaki etkinliğini yitiren MDD'cilere göre, Türkiye emperyalizme bağımlı, yarı sömürge ve yarı feodal bir ülkedir. Aslına bakılırsa, Yöncülerin milli kurtuluş devrimi ile, MDD'cilerin milli demokratik devrim stratejisi birbirinden pek farklı yönlemler değildir.⁶ Asker-sivil aydın zümrelere devrim hareketinde önemli yer veren MDD'ciler, işçi sınıfı önderliğinde tüm emekçi sınıfları devrimde kullanmayı amaçlasa da, zindeci, bürokratik, devletçi, devrimci görüşleri ile Yön-Devrim grubuna yaklaşmaktadır. İki grup arasında büyük uçurumlar varmış gibi bir izlenime yol açan nedense, MDD'cilerin Marksizm adına, Yön-Devrim grubunun ise Atatürkçülük adına fikirlerini şekillendirdiklerini kamuoyuna inandırmalarıdır.

Tüm bunların yanında, Türkiye'de eylemci solu besleyen MDD'ciler, halk kitlelerinin, sosyalizm mücadelesini ve sosyalizmi silahlı eylemcilik olarak algılamalarına yol açmıştır. Fikirsel açıdan yanlış tezlere dayanan ve eylemcilikle sosyalizmin aynı şeylermiş gibi algılanmasına neden olan MDD'ci hareket, bir süre sonra, Türk solu için oldukça zararlı ve tehlikeli alt gruplara ayrılmıştır.

ATÜT'le ilgili kısa bir değerlendirme yaparsak; ATÜT modelini Osmanlıya uygulamanın bazı çıkmazlara saptığı ve konuya tam bir açıklık getiremediği ortadadır. Sırf Osmanlıyı açıklamak için kullanılan ve ATÜT kadar güçlü taraftar toplayan feodalizm anlayışından kaçmak ve Batılı evrim modelini benimsemek için ATÜT modeli benimseniyorsa, burada büyük bir bilimsel hata yapılıyor demektir. Yok, gerçekten ATÜT modeli ile Osmanlıdaki bazı özelliklerin benzerliğinden dolayı konuya yaklaşıyorsa yine yanlış yapılmaktadır. Zira, bir kaç benzerliğe bakarak, Osmanlı modeli ile sayısız model arasında bağıntı kurmak mümkündür. Örneğin, Osmanlıyı ATÜT, feodalizm, despotizm, pre-kapitalizm, kapitalizm öncesi üretim biçimi, teokratik-mutlakiyetçi, meşrutiyetçi, laik, hatta demokratik olarak tanımlamak bile mümkündür. Osmanlıya sosyalist bir düzendi demek için daha neyi eksikti? Yani, bir kaç benzerlikle yukarıda saydığımız tüm rejimleri ve buna dayalı üretim ilişkilerinin ipuçlarını Osmanlıda bulabilmek mümkündür. Fakat, işin gerçek yanı, Osmanlı hangi yapıya uyabilir? Birimiz Osmanlı'nın kapitalizmi engellediğini söylerken diğeri bu anti-tezini ileriye süremez mi? Ve elbette bu ileriye sürülenlerin belli bir bakış açısına göre kanıtlanmış olması Osmanlıyı yukarıda saydığımız kalıpların hiç birine sokmayabilir.

ATÜT'ü değişmeye karşı en dirençli toplum modeli olarak almak ve bunu altıyüz küsur yıl yaşamış Osmanlı Devleti'ne uygulamak gerçekten bilimsel nedensellikte bağdaşmayan bir yakıştırma olmaktadır. Zira, hiç bir değişme göstermeden pek çok imparatorluğun doğuş ve çöküşünü izleyen; çağ değiştiren ve iki çağda da dünyanın "süper"leri arasında yer alan bir devlet, ATÜT modeli ile açıklanabilir mi? Daha kötüsü, bu üretim tarzını antik mülkiyetin gerisine, ilkel mülkiyetin hemen ilerisine koyup, ilkel toplumun ilk evrimleşme şekillerinden birisi olarak göstermek ve oradan da Osmanlı Devlet yapısına aktarmak ne ölçüde bilimsel mantıkla bağdaşabilir?

Bir toplumun altıyüz küsur yıl yaşayabilmesi, onun, ATÜT modelini kesinlikle reddettiğini ve çağının ilerisinde oluşturduğu bir modelle dünyada meydana gelen değişimleri yakından gözlemleyerek ayak uydurabildiğini kanıtlar. Başka bir değişle, Osmanlı modelinin iç dinamiği kendisini sürekli dış dinamiklere göre ayarlayabilme çağdaşlığını, uzun süre koruyabilmiştir. Kaldı ki, ATÜT modelini Marx'dan çok Marxistler, Marx'ın bile açık bir şekilde ele almadığı, belli bir sonuca ulaştırmadığı, el yordamı ile satır aralarında geçiştirdiği ATÜT tartışmalarını Osmanlıya taşımamanın haksızlık olacağı görüşündeyiz. Oysa Marx, Batı toplumlarını geniş boyutları ile tahlil ederken Doğu toplumlarının öne sürdüğü modellere uymadığını görmüş ve ATÜT'de, Doğu'nun farklılığını ilkel toplum düzeyine indirgeyip, konuyu geçiştirmiştir. Ayrıca, Marx'ın Asya Tipi Üretim Tarzı kavramı, bütün Asya'yı değil, sadece yağışın tarımsal üretimde yetersiz olduğu bölgeleri içerdiğini ve ATÜT'e örnek olarak Hindistan'ı gösterdiğini bilmekteyiz.⁷ Bu gerçekleri bile bile modeli tüm Asya ve hatta Afrika'ya yaygınlaştırmak, günümüzün az gelişmiş ülkelerinin bu bölgelerde toplanmasından kaynaklanıyor olsa gerek.

Diğer yandan, ATÜT modeli ile Osmanlı veya Doğu toplumlarının yapısındaki farklılıklar ortaya konulmuş bile olsa; modeli değerlendirip yargılar ileriye sürdüğümüz anahtar gelişme çizgisi, Batı'daki evrim karşısında hesap vermekten öte bir anlam taşımıyor. Daha doğrusu, ATÜT'ü değerlendirdiğimiz ölçü birimi Batı kaynaklı ve Batı yargılı toplumsal evrim şeması olmaktadır.

Zamansız ve çoğunlukla mekansız bir sistemi vurgulayan ATÜT'ü M.Ö. 2500'lerden alıp M.S. 2000'lere doğru taşımak; ATÜT modeli ile değerlendirilmeye çalışılan toplumların 4000-5000 yıldır hiç değişmeden aynı yerde saydıklarını, yani Anadolu insanının ilkel komünal üretim biçiminden bu yana fazla bir ilerleme kaydedemediğini yerinde saydığını göstermek anlamı-

na da gelmektedir. Oysa Bizans'ın ATÜT özellikleri yerine feodalite özellikleri gösterdiğini, yani feodal olduğu bilinmektedir. O zaman, ATÜT'te ve feodalitede etken unsur insanın saf Doğulu veya Batılı oluşu mu, yoksa coğrafya-iklim koşullarının insan beyni tarafından toplumsal açmazlara karşı örgütlenişi midir?

ATÜT modelinin bir diğer açmazı da, kapalı bir ekonomiye dayandığı, ticaret ve endüstriye ikinci derecede önem verdiği, kapalı köy birimlerinin ekonomik olarak kendilerine yettiği, ilkel bir üretim şekli olduğu iddiaları yanında, sistemin kapitalizme olan yatkınlığının kabul edilerek, "her sosyo-ekonomik kuruluşta birden çok üretim biçiminin varlığı"nı ATÜT adına savunulamayacağı gerçeğinden kaçış olduğunu söylemek isteriz.⁸ Yani, bir üretim biçiminden diğerine geçiş aniden ve teorik planlara uygun olarak gerçekleşemez. Daha ATÜT modeline ulaşamayan ya da o modele sahip ülkeleri yönetmek kolay da, İmparatorluğun Batı kısmında yönetimi altına aldığı ülkeleri, onların toplumsal aşamalarının bir kaç bin yıl gerisinde bir yönetimle idare etmek mümkün mü?

ATÜT modelini Asya göçebe Türk toplumlarından Osmanlıya aktarmanın ilginç yanlarından biri de, göçebe toplum deneyimlerinin Osmanlı merkezi devlet düzenine aktarılması ve yeniden üretim mekanizmalarını her iki toplumda da aynı kabul etme cesurluğundan kaynaklanmaktadır.⁹

ATÜT teorisyenlerinin bir diğer açmazı da, ATÜT'le feodalizmin birbirine dönüşebilirliği iddiasıdır. Oysa bu iki üretim tarzı birbirine dönüşemeyecek kadar zıtlıklar taşımakta ve tamamen ayrı yapıların ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira, Asya Tipi Üretim Tarzında toprak, devletin mülkü iken, klasik feodalizm de derebeyin mülküdür¹⁰ ve bu farklı mülkiyet ilişkileri toplumlardaki tüm sosyal, sosyo-ekonomik, hatta, yöneten-yönetilen ilişkilerini en ince ayrıntılarına kadar farklı temellere oturtmaktadır.

Konunun belki de en özlü kısa açıklaması, Maurice Godeli-er'in şu satırlarında saklıdır: "Asya Tipi Üretim Tarzı kavramı ne ilk çağın köleci üretim tarzı ne de feodal üretim tarzıyla karşılaştırılamayacak kadar özgül, orijinal bir üretim tarzını belirtir."¹¹ Yazarın diğer bir anlatımıyla, "Asya Tipi Üretim Tarzı durgunluk ve despotizmi zorunlu olarak içermemektedir."¹²

Sonuç olarak, "ATÜT de bütün toplum modelleri gibi belli bir tarihi gelişmenin sonunda ve bu gelişmenin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. ATÜT'ü doğuran gelişme çizgisi de çiftçi-savaşçı toplumlardan geçmektedir."¹³ Bu nedenle, Osmanlı'da geniş sulama işlerine dayalı bir ekonomik yapı aramak ya da İmparatorluğu bir bozkır devleti olarak nitelemek olanaksızdır.¹⁴

ATÜT'le ilgili yorumumuzu bitirirken, bölümü iki soru ile kapatmak istiyorum:

1- Batılı toplumsal yapılar belli bir evrim sonucu feodalizmden kapitalizme geçti; Türk toplumu da bozuk ATÜT yapısından feodalizme mi, kapitalizme mi, yoksa sosyalizme mi geçecektir?

2- Marxsist literatürde ilkel komünal toplum ile köleci toplum aşamaları arasında bulunan ATÜT modeli, Doğu-Batı çatışması içerisinde uzun süre Doğu'nun sözcülüğünü yapan ve dünya egemenliğinde önemli bir rol oynamış Osmanlı İmparatorluğu ile nasıl örtüşmektedir.

Kısaca ATÜT'çüler, "27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri" içerisinde yer alan sosyalizm tartışmalarına getirdikleri yorum, Osmanlı'da özel mülkiyetin olmadığı yolundadır. ATÜT'çüler bu noktadan hareketle, hem zinde güç teorisyenleri ve hem de İslamcılarla yakınlık kurarak, sosyalizm tartışmalarına katılmış ve devlete rağmen sosyalizmin kurulamayacağını anlatmaya, halk sosyalizmi kurmaya çalışmışlardır.

İslam sosyalizmi tartışmalarını sosyalizm-Marksizm adına değerlendiren gruba gelince, bu grup için söyleyeceklerimizin

Yön-Devrim grubu için söylediklerimizden pek farklı değildir. Zira, İslam sosyalizmi tartışmalarını gündeme getiren grup, Yön-Devrim hareketi içinde yer alan kişilerden oluşmuş; zinde güçler teorisine inanan aydınlardır. İslam sosyalizmini savunan aydınlar, tamamen Yön-Devrim grubunun öne sürdüğü görüşlerden hareket etmişler, İslamiyetin kapitalizme engel olmadığı gibi sosyalizme de engel olmadığı tezine dayanmışlardır. Bir başka açıdan, yüzde doksansekizi müslüman olan ve sosyalizm sözcüğüne soğuk bakan bir ülkede müslüman çevreleri sosyalizme alıştırma, sosyalizmi geniş halk kitlelerine sevdirmeye aracı olarak dinden yararlanmak ve din sosyalizm adına kullanılmak istenmiştir. Bu fikrin doğmasında Cezayir devrimi ile Mısır sosyalizminin büyük bir etkisi olmuştur. Oysa, İslamiyet, kendi başına teorik bir bütünlük taşıyan, kapitalizm ve sosyalizmle benzer yanları olduğu gibi farklı yanları da bulunan bir sistemdir. Bu açıdan, teorik olarak, hem İslamiyet hem de sosyalizm çarpıtılmıştır.

Ortanın soluna gelince, 1960-1971 dönemindeki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan Atatürkçü toplum modelinin bir yansımasıdır. Radikal sağ ile radikal sol arasında, her iki tarafa kapalı bir hareket,¹⁵ denge fonksiyonu gören bir oluşumdur. Bir başka anlatımla, Batı'da liberalizmle komünizm arasında, sosyalizmin sağındaki hareketin adı sosyal demokrasi, bizde ise ortanın soludur.

1960-1971 döneminde Hareket okulunun önerdiği sosyalist düzen ise; ruhçu, otoriter, Anadoluçu ve milliyetçi öğeler içeren, nasyonel sosyalizme yakın bir rejimdir. Bu sosyalist anlayış üç aşamalı bir plan çerçevesinde düşünülmektedir: (a) Önce sosyalist bir toplum düzeni oluşturmak; (b) halka sistemli ve inanılmış bir medeni terbiye aşısı yapmak; (c) İslam kültür ve ahlakının esas kaynaklarından yararlanarak gerçek bir din anlayışı halinde canlandırmak.¹⁶

Fransız felsefesi ve Alman milliyetçilik anlayışından etkilenen Hareket okulu, metodlu düşüncüyü, evrimciliği, Anadolu toplumculuğunu, İslam ruhçuluğunu ve idealizmini esas alan bir sosyalizm anlayışından yola çıkmaktadır.¹⁷

Milliyetçi-Toplumcu doktrinin Türk milliyetçiliği tezinin, Orta Asya gelenekleri ile soy esasına dayandığını belirten ve bunu ütöπισistikle suçlayan Hareket okulunun milliyetçilik anlayışı, Anadolu toprakları ve 1071 tarihi ile sınırlandırılmıştır.¹⁸ Hareket okulunun milliyetçilik anlayışı, esasında, Anadoluçuluk akımının bir anlamda devamı olarak, Anadoluyu vatan yapan ırk ve dini bir potada eritmekte, her ikisini bir bütün olarak kabul etmektedir.

Muhafazakarlıkla evrimciliği birleştirmek iddiasında olan Hareket okulu, sol gruplar gibi, programında kamulaştırmaya ağırlık veren devletçi bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Toprak reformundan, sanayii ve ticarete kadar hemen hemen pek çok alanda devletçiliğe gidileceği ilan edilmiş; devletçi rejimin hürriyetleri kaldıracağı savlarına karşı çıkmıştır.

Demokratik düzeni geçici bir rejim olarak değerlendiren hareket okuluna göre, demokrasi cahil kitlelerin üstün zümreleri yönetmesi anlamına gelmekte; bireyi dayanıksız ve yalnız bırakmakta; ahlaki mukavemeti azaltmaktadır. Oysa medeniyetlerin ilerlemesi, hep otoriter ve üstün yönetimlerin elinde gerçekleşmiştir.

Kısaca, Alman nasyonalizmine yakın, bir anlamda faşizm denilebilecek bir sosyalizm öneren Hareket okulu, bu sosyalizm anlayışını Müslüman Anadolu sosyalizmi olarak adlandırmıştır ki, bu sosyalist hareket tabana-halka inmeyen otoriter, ruhçu ve milliyetçi bir hareket olarak 1960'lı yıllarda başlayıp 1971'de sona ermiş; bir anlamda şekil ve alan değiştirerek varlığını sürdürmüştür.

Milliyetçi-Toplumcu doktrin ile Hareket okulu, bazı noktalarda birleşmektedir. Bunlar, ekonomide "üçüncü yol" arayışı,

devletleştirme anlayışı, otoriter bir yönetim, köy-kent projeleridir.

Milliyetçi-Toplumcu doktrin ile Hareket okulunu ayıran en belirgin noktalar ise şunlardır:

a) Milliyetçi-Toplumcu doktrinin Türkçülük anlayışı ve laik tutumu ile,

b) Milliyetçi-Toplumcuların halka ve halk kitlelerine Hareket okulundan daha fazla inmeleri ve siyasal örgütlerle halka gitmeleridir.

Milliyetçi-Toplumcu sistem bir anlamda otoriter ögeler içeren felsefesi ve devletçi metodlara dayalı kalkınma anlayışı, Türkçülüğe dayalı tarih görüşü ile nasyonel toplumculuğa yaklaşılmış bir harekettir.

Liberalizm akımına gelince, 1960-1971 dönemi Türkiye'sinde liberalizm, genel olarak, vatan hainliği ile eş değerdedir. Bu nedenle, 1960-1971 döneminde Türkiye'de belirli bir burjuvazi birikimi olsa da, burjuvazinin ve liberalizmin savunusunu yapacak, ideolojisini oluşturacak fikir adamı bulmak güçtür.

İşte böyle bir dönemde Ahmet Hamdi Başar, Türkiye'de yönetimin kapıkulu sınıfından alınarak burjuvazi sınıfına verilmesini, liberalizmin ekonomiye egemen olmasını ve burjuvazi sınıfı önderliğinde, Batılılaşma adına gerekirse devletçilikten de yararlanılmasını önermiştir.

Bu dönemde Başar, tamamen liberal bir Batı düzeni adına burjuvazi sınıfının teorisini hazırlamaya çalışırken, Başar dışında kalan liberal düşünürler en fazla karma ekonomiyi savunmuşlardır.

"27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri" içerisinde yer alan grupların Türkiye ile ilgili olarak öne sürdükleri savların tamamını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Türkiye, istenilen ölçülerde Batılılaşmamıştır.
2. Türkiye, istenilen ölçülerde demokratik, laik bir hukuk devleti olamamıştır.

3. Türkiye, ekonomik anlamda kalkınamamıştır.

4. Türkiye'nin üretim yapısı, -gruplara göre- az gelişmişliğe, feodalizme, kapitalizme geçiş sürecine, bozuk ATÜT modeline dayanmaktadır.

5. Türkiye'nin en önemli sorunları, nüfus artışı, plansız yatırımlar, montaj sanayii ve dışa bağımlı ekonomik yapıdır.

6. Türkiye'nin Batı'dan farklı bir toplum tarihi vardır. Bu nedenle Türkiye şu evrim çizgilerini izleyerek Batılılaşabilecektir:

- a) Devletçilikle,
- b) Sosyalizm ve İslam Sosyalizmiyle,
- c) Zinde güçlerle,
- d) Otoriter bir toplumculukla,
- e) İşçi sınıfıyla,
- f) Liberalizmle.

Genel Değerlendirme Dipnotları

- 1 Nurşen Mazıcı, Türkiye’de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri, Gür Yayınları, İstanbul, 1989, s. 14-16.
- 2 Bu kavramlarının tümünün aynı anlama geldiği yönündeki savlar için bakınız; Baykan Sezer, Türk Sosyolojinin Ana Başlıkları, İstanbul, 1988 ve Cemil Meriç, Kırk Ambar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.
- 3 Sertel, a.g.e., (ant), s. 289.
- 4 Bu çalışmada yer alan her iki akım incelendiğinde pek çok yönden benzerlikler gösterdikleri görülecektir.
- 5 Özdemir, Yön Hareketi, s. 271.
- 6 Yanardağ, a.g.e., s. 205.
- 7 E. Varga, “Asya Tipi Üretim Tarzı”, Asya Tipi Üretim Tarzı, Ant Yayınları, İstanbul, 1970, s. 74.
- 8 İdris Küçükömer, “Asyagil Üretim Biçimi, Yeniden Üretim ve Sivil Toplum”, Toplum ve Bilim Dergisi, No: 2, 1977, s. 6 ve 9.
- 9 a.g.m., s. 28.
- 10 Varga, a.g.m., s. 84.
- 11 Maurice Godelier, “‘Asya Tipi Üretim Tarzı ve Marksist Şemalara Göre Toplulukların Evrimi’ne Önsöz”, Asya Tipi Üretim Tarzı, s. 138.
- 12 a.g.m., s. 142.
- 13 Sezer, a.g.e., s. 38.
- 14 a.g.e., s. 6.
- 15 Ortanın solu, sosyalizm ve komünizm arasındaki ayrımları, belli konulara göre, Batı’daki farklılıklarını ortaya koyan makale için bakınız; Doğan Avcioğlu, “Batıda Ortanın Solu Sosyalizm ve Komünizm”, Yön Dergisi, Sayı: 205, 1967, s. 8-10.
- 16 Nurettin Topçu, “Sosyalist Cemiyet”, Hareket Dergisi, Sayı: 11, 1966, s. 16.
- 17 Hareket Dergisi, “Felsefemiz”, Sayı: 1, 1966, s. 4.
- 18 Nurettin Topçu, “Milliyetçilik Muamması”, Hareket Dergisi, Sayı: 33, 1968, s. 7.a

Sonuç

1960-1971 dönemini içeren bu çalışmadan çıkaracağımız sonuç ve yargıları toparlarsak, kısaca şunları söyleyebiliriz:

* 1960-1971 dönemi, 1954'lerde başlayan iç ve dış gelişmelerin, fakat özellikle dış gelişmelerin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem, Batı'nın dünya siyasetinde yol açtığı değişmelere, "yeni sömürgecilik" politikasına, Arap ve Üçüncü Dünya ülkelerinde meydana gelen oluşumlara bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

* Dönemi belirleyen iç gelişmeler, 1945 yılında başlayan ve bu tarihten itibaren hızlanan demokratikleşme, sınıflaşma, dünya siyasetindeki değişmelere uyma çabalarıdır.

* Bu dönemde ortaya çıkan grupların, bir önceki dönemden farklı toplum modelleri önermelerine rağmen, asıl ve zaman zaman görülmeyen hedefi Batılı toplum modellerine ulaşmak olmuştur. Gruplar, bu hedefe ulaşmak için Osmanlı toplum yapısını çeşitli aktarma teorilere göre açıklamak ve fikirlerini bir tarihsel boyutla güçlendirmek istemişler, bu tarihsel boyut üzerine yeni sistem önerileri getirmişlerdir.

* Bazı gruplar, Batılılaşma hedefi için demokratik toplum düzenini, bazı gruplar da zinde güçleri ya da sınıflı yapı açıklamalarını Batılılaşma çabalarında bir araç olarak kullanmışlardır.

* Grupların tümü, Batı ile Osmanlı toplum düzenlerindeki evrimsel farklılıkları vurgulamış; günümüzde de süren bu farklılıkları giderici yöntemler aramışlardır.

* Daha önceki dönemlerde yasak olan bazı fikirler bu dönemde öne çıkarılarak tartışılmış ve Türkiye'nin yönü bu fikirlerle göre çizilmek istenmiştir.

* Bu dönemde gündeme gelen fikir akımları, yürürlükteki toplum düzenini "bozuk" olarak nitelemişler ve bu düzeni değiştirmeye yönelik çabalara girişmişlerdir.

* Bu gruplar, bir anlamda halka dayalı halk hareketi değil, aydın hareketi olarak ortaya çıkmışlar; halkı cahil, gerici ve varılması istenilen düzen için engelleyici faktör olarak görmüşlerdir.

* Bu grupların bir başka özelliği de, ekonomide "üçüncü yol" arayışlarıdır. Sosyalistler sosyalizm adına, liberaller kapitalizm adına karma ekonomiye izin vermişler; devletçiliği ve planlamacılığı öne çıkarmışlardır. Fakat, aynı zamanda, birbirinden çok farklı görüşlerin ürünü olarak gündeme gelen "üçüncü yol" arayışları bir anlamda klasik sosyalizme ve liberalizme tepkiyi de beraberinde getirmiştir.

* Daha önceki tarihlerde, toplumsal yapı açıklanırken atlanılan Osmanlı toplum yapısı gündemin en önemli konusu olmuş ve radikal sağdan radikal sola kadar tüm grupların görüşlerinde önemli bir yer edinmiştir. Daha önceki dönemlerde belli ölçülerde atlanılan İslamiyet de, yine bu dönemde, toplumsal düzen arayışları kapsamında kullanılmaya başlanmıştır.

Kısaca, 1960-1971 döneminde Türkiye'de egemen olan siyasal fikir hareketleri, Batı'da öne sürülen toplumsal evrim teorilerini örnek olarak, Türk toplumunun bu çizgideki yerini belirlemek ve ona ulaşmak için yapılması gerekli restorasyonları saptamakla uğraşmıştır. Başka bir anlatımla, bu dönemdeki tartışmaların amacı, Batılı sosyologların belirlediği toplumsal evrim çizgilerine uygun olarak Türkiye'deki ilerleme aşamalarını belirlemek olmuştur. Sosyoloji, ülkemize Batılı yargıları sunarken, Türk toplum tarihini Batılı evrim çizgileri çerçevesinde bir yere oturtma sorunu ile karşılaşmış ve bu nedenle Osmanlı top-

lum tarihini de açıklama girişiminde bulunmuştur. Dönem düşünürleri, sınıf bilinci olmayan ve sürekli sınıf değiştirmeyi amaçlayan Türk toplumunu teorik olarak çeşitli sınıflara ayırarak, onlara yeni kimlikler vermişler ve devrim için esas sınıflar, yardımcı sınıflar ayırımına gitmişlerdir.

1960-1971 dönemi siyasi fikir hareketleri, doğrudan Türk toplum yapısını şekillendiren özellikleri kullanarak yeni toplum modelleri oluşturmadıklarından; halk kitlelerinin çıkarlarına hizmet edemediklerinden ve halkla bütünleşemediklerinden, 1971 sonrasında varlıklarını sürdürememişler veya şekil değiştirerek halk kitlelerinden tamamen uzaklaşmışlardır.

1960-1971 dönemini bir cümle ile özetlersek, döneme damgasını vuran iki özellik vardır: (a) Sosyalizm, (b) Devletçilik. Bunların dışında kalan diğer tüm sorunlar ikinci derece tartışma konuları olarak kalmıştır.

birey'den Seçmeler

Yönetim Serisi

Yönetim El Kitabı - N. Genç-O. Demirdöğen

Türkiye İncelemeleri Serisi

Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri -

Doç. Dr. H. Bayram Kaçmazoğlu

Bu Sistem Değişmeli - **Recep Yazıcıoğlu**

Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları -

Doç. Dr. H. Bayram Kaçmazoğlu

Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme - **Dr. Mimar Türkkahraman**

Türk Sosyolojisi Üzerine Araştırmalar -

Doç. Dr. H. Bayram Kaçmazoğlu

Sosyal Bilimler Serisi

Sosyoloji (Eleştirel Bir Yaklaşım) - **Anthony Giddens**

Müslümanların Avrupa'yı Keşfi - **Bernard Lewis**

Afaro'z'dan Diyalog'a - **Roger Garaudy**

İleri Toplumların Sınıf Yapısı - **Anthony Giddens**

Sosyal Antropoloji - **E. Evans Pritchard**

Üçüncü Yol - **Anthony Giddens**

Araştırma - İnceleme Serisi

Sosyal Siyaset Açısından Kadın ve Aile Politikaları - **Dr. Ali Seyyar**

Güncel Kitaplar Serisi

28 Şubat Sürecinde Din, Siyaset ve Laiklik - **Nazlı Ilıcak**

Gazeteciğim Ama Tedavi Görüyorum - **Ahmet Kekeç**

Sivil, Dayanılmaz Bir Yürek - **Ahmet Hakan Coşkun**

Sistemin Adı Yok - **Mehmet Emin Kazcı**

Özgürlük Paylaşmaktır - **Mahmut Balcı**

Dar Vakit Günleri - **Mürsel Sönmez**

Lanetli Sınıf - **İdris Özyol**

Türkiye'de İslami Hareketlerin Sosyolojisi - **Gazeteci Ali Bayramoğlu**

Siyasetin Seyir Defteri - **Gazeteci Ali Bayramoğlu**

İdeolojik Devlet Krizi - **Doç. Dr. Şükrü Karatepe**

Popüler Kitaplar Serisi

Fethullah Gülen Olayı - **Mehmet Ali Soydan**

Yüzyılın Depremi - **Dr. Mehmet Sılay**

Sivil Demokrasi Çağrısı - **Dr. Süleyman Doğan**

İslam Dünyası Kitapları

İslam, Dünyanın Geleceği - **Hasan el-Turabi, Alain Chevalerias**

İslam'dan Korkmalı mı? - **Prof. John Espasito - Jocelyne Cesari**

Müslüman Hıristiyan Diyalogu - **M. Watt**

birey'den Seçmeler

Felsefe Serisi

Başkaldırma Felsefesi - Doç. Dr. Ali Osman Gündoğan

Sağduyu Eylem Felsefesi - Dr. H. Mustafa Açıköz

Felsefi Tasavvuf - Dr. Muhammed Akil

İslam Felsefesi'ne Giriş (Bilgi ve Varlık) - Dr. Muhsin Gerviyaniş

Yapısalcılık ve Post Yapısalcılık - Michel Foucault

Metafizik Nedir? - G. Marshal, Bergson, R. Génon

Aforizmalar - F. Nietzsche

Bilginin Arkeolojisi - Michel Foucault

Psikoloji ve Ruhsal Hastalık - Michel Foucault

İletişim Medya Dizisi

İletişim Felsefesine Giriş - Dr. Mustafa Açıköz

Demir Kafes'ten Plastiğe Kimliklerimiz - Edibe Sözen

Medyatik Türkiye - Kenan Akın

Kültür – Sanat Serisi

Şehir ve İnsan - Dr. Rıdvan Canım

Mizah Serisi

Ceberrut Kaynana - Mehmet Emin Kazcı

Edebiyat Serisi

Karşılaştırmalı Edebiyat - Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı -

Dr.Kamil Aydın

Şiir Serisi

Gözyaşı Komedyası - Selami Ece

Kelebek Düğünleri - Selman Cahit

Ünlü Şairlerin En Güzel Aşk Şiirleri - Derleyen: Sedat Umran

Aşk Bu Kadar Yakışmamıştı Bana - Özcan Ünlü

Günümüz Türk Şiiri Soruşturması - Hazı: Hasan Sutay -

Süleyman Doğan - M. Nuri Yardım

Leke - Sedat Umran

Kevakib - Adem Özbay

Hayatın İçinden Kitaplar Serisi

Deniz Feneri (Gerçek Hayattan Kesitler) – Uğur Arslan

Kafka'dan Yufka'ya - Mehmet Emin Kazcı

Nurullah Genç Şiirleri

Siyah Gözlerine Beni de Götür (Rüveyda) , Yanılgı Saatleri

Aşkım İsyandır Benim

Yankı ve Hüzün (Yağmur)

Çiçekler Üşümesin

Denizin Son Martıları

Hüznün Lalesidir Dünya (Albümdeki Şiirler)

Hüznün Lalesidir Dünya (Şiir Albümü Büyük Boy, Lüks Baskı)

birey'den Seçmeler

İslam'da Siyasi Düşüncenin Oluşumu

Montgomery Watt

Mekasidu'l - Felasife

İmam Gazali

Hermeneutic (Yorum Bilim)

Zygmunt Bauman

Çağdaş Bir Metod Olarak Hermeneutic

Jeosef Bleicher

Varoluşçuluk Öldü Mü Yaşıyor Mu?

Fritz Heizman

İslâm Mistisizmi

Julian Baldick

Batı Mistisizmi

Ömer Ali Şah

İslâm Felsefesinin Öncüleri

M. Seyyid Akil

Tehafutu Felasife

İmamı Gazali

Avrupa Felsefesi Tarihi

Richard Kearney

Türk Şiiri Antolojisi

19. yy. Avrupa Aklının Sekülerleşmesi

Owen Chadwick

Aşk Şiirleri Antolojisi - 2...

Gazeteci Yazar Ali Bayramoğlu ve Mehmet Barlas'ın

Kitapları birey'de